

Димитър Димов

Осъдени души

На майка ми
Авторът

ПЪРВА ЧАСТ КРАЯТ НА ЕДНО ПРИКЛЮЧЕНИЕ

I

Когато Луис Ромеро мина Бидасоа и видя отново родината си, не изпита угризение, защото тъй малко си бе спомнял за нея, а само горчива насмешливост към вълнението, което очакваше да го обземе. Той изпита тази насмешливост, едно, защото подобно вълнение изобщо не се яви у него, и, друго, поради това, че Испания ни най-малко не бе се променила през време на скитането му по света.

Той видя същата *Espana tradicional*, която бе оставил преди петнадесет години – надута, горда, благородна, но вежлива и чудновато смешна в своята лицемерна демократичност и със спомена за славно минало, което изтъкваше навсякъде. Тази Испания сега приличаше на обеднял идалго, постъпил на дребна службичка, но запазил в обноските си всичката гордост на своя древен род. В тоя дух поне се проявиха митничарите и граничният полицейски инспектор, когато видяха върху паспорта на Луис едно историческо фамилно име и си спомниха за височайшата телеграма, която бяха получили преди два дни от министерството. Надменното безпристрастие, с което се отнасяха към всички пътници, се удави веднага в редица церемониални поклони пред знатната особа с такова високо покровителство, сякаш искаха да кажат: „Ние виждаме, че сте благородник, сеньор!... Ние ви почитаме и знаем как да се държим с вас, защото сме чиновници на аристократична държава и се гордеем с това.“ Така те побързаха да спестят досадните гранични формалности и отказаха да прегледат многобройните куфари на дон Луис Родригес де Ередиа и Санта Крус, който в Довил и Ривиерата бе известен под по-демократичното име Луис Ромеро, В тия куфари на знатния дон Луис се намираха немалко килограми от една напълно забранена за свободно търгуване стока, чието съществуване впрочем лицето, което бе изпратило телеграмата от Мадрид, едва ли подозираше.

И така дон Луис Родригес де Ередиа и Санта Крус премина благополучно границата – едно преминаване, което основателно го изпълваше с тревога въпреки високото покровителство. Като отдъхна с облекчение, той се настани удобно в спалното купе на вечерния влак за Мадрид

и търпеливо зачака тръгването му, понеже не искаше да се отдели от куфарите си.

Да се твърди, че Луис Ромеро водеше живот на политически емигрант, за какъвто се представяше обикновено, бе чиста лъжа, на която вярваха само добродушни стари господа пред чаша коктейл в казината на Виши или Биариц, с дъщерите на които играеше тенис. Да се каже, че скиташе из модните летовища като мошеник, бе по-точно. Въпреки това Луис Ромеро мислеше сериозно, че излизането му от Испания и не много почтеният живот, който водеше, се дължеха на обществени причини (които му дадоха идеята да се представя за политически емигрант). Тези причини бяха републиканството на Луис и феодалната строгост, с която някои испански благородници пазеха предбрачната добродетел на дъщерите си. Преди петнадесет години Луис Ромеро намираше тази строгост съвсем вредна за развитието на Испания. Той мислеше така, защото бе човек с напредничави убеждения, за какъвто впрочем го считаха и един републикански кръг в Гранада, макар в никоя система от прогресивни идеи да не бе казано, че промяната на обществото трябва да почне с промяна в отношенията ни към жените. Той считаше (в което собствено бе прав) съвсем глупаво и недостойно за един мъж да се ожени непременно за някоя Инес или Кармен само за това, че я бе погледнал или държал две вечери ръцете ѝ през решетката на пътната врата, както правеха кавалерите преди три века. Но на всички тия глупости под горещото слънце на Андалузия възмутените бащи реагираха с оплакване до краля, а понякога и с куршуми. След известно число неприятни инциденти от този род Луис Ромеро напусна Испания.

Той се установи в Париж, където животът му се стори много приятен. В нощните клубове прахоса с щедростта на всеки идалго малкото наследство, което получи от баща си, почтения, Но не много богат благородник дон Порфирио Родригес де Ередиа, от къщата на маркизите Роканegra. Това наследство Луис получи, след като гранадският нотариус дон Пио Бермудо продаде старинната къща на рода Ередиа в Кордова и няколко маслинови гори в подножието на Сиера Невада (латифундията се намираше в провинцията Гранада, а маркизите Роканegra произхождаха от Кордова) и след като раздели сумата на петнадесет дяла, т.е. на толкова, на колкото възлизаха членовете на многобройната челяд на дон Порфирио – образец на съпружеска вяръност – и на другарката му – плодовитата доня Кармен Ривера де Санта Крус от къщата на графовете Пухол. Всичките дъщери на дон Порфирио и доня Кармен се омъжиха щастливо за местни благородници, а всичките им синове заеха достойни

места в армията, в кортесите и в черквата. Това бяха трите поприща, в които всеки испански благородник можеше да разгърне своите способности, без да урони достойнството си с плебейски труд в държавна канцелария, търговска кантора или индустриално предприятие. Всички Ередиевци бяха много достойни мъже, със строг морал, с боязън от бога и с непоколебима вярност към Бурбонската династия. Така пипе бе досега. По един-двама от всяко поколение редовно ставаха монаси, по един-двама редовно стигаха чин адмирал или генерал и по един-двама редовно представляваха земевладелците от провинцията Гранада в кортесите. Само Луис, за първи път от два века, опетни честта на рода, като стана републиканец и скандализира няколко благородни девойки.

След като прахоса и последния франк от бащиното си имане, Луис почна да се издържа със заеми, които не връщаше, а после неусетно премина към контрабанда на ъглути, за да процъфти и намери призванието си в търговията с наркотични вещества. Как и защо стигна до тази срамна търговия, не представлява голям интерес. Можеше да се каже само, че причината бе пак жена. Луис се влюби в една кабаретна артистка на име Жоржет Киди, която по-късно преценяваше като глупава и вулгарна. Тя бе левантинка, с неопределима народност, един от тия мелези, които скитат из вертепите около Средиземно море и съединяват в себе си пороците на много раси. Лицето ѝ бе матово, с маслинен оттенък, както у испанките, но в чертите ѝ нямаше нито следа от изтънчеността на тези приветливи и целомъдрени жени. Очите ѝ, студени, черни и вероломни, гледаха с втрънената неподвижност на змия, а от тялото ѝ се излъчваше някакво лениво сладострастие, което превръщаше любовта в мръсна оргия. Тази жена – приличаше на горчиво-сладък банан – измисли един плитко скроен обир на американци, благодарение на който Луис попадна в затвора.

Като излезе от затвора, Луис отиде в Персия, където пак Жоржет Киди го уплете наново в мрежите на една банда от по-способни мошеници. Тази банда пренасяше опиум по дългия път между Цариград и Бомбай. Предприятието успя. Луис спечели пари и доби голяма опитност.

Всичко това не бе тъй просто и схематично, както фигурираше в показанията на Луис пред криминалните инспектори. Някогашният идалго – сега контрабандист – преживя нравствени сътресения, натрупа горчива мъдрост и стана мизантроп. Все пак той почувствува странно съжаление, когато изгуби Жоржет Киди. Закла я един пиян морски капитан в Бейрут.

Луис Ромеро пристигна в Мадрид на другия ден към обяд. Синьото небе, познатите улици, родният говор го настроиха до известна степен жизнерадостно. В съзнанието му нахлу рой от спомени. Ето „Ретиро“ – разкошен парк и любовно гнездо на кралете, което човек можеше да разгледа само по благоволенieto на монарха. Сега паркът бе превърнат в обществена градина, наглеждана от пазачи в живописни дрехи, които напомняха някогашните бандити от Сиера Невада. Тук ставаха приказни летни балове, в които човек можеше да се почувствува оскърбен от неравенството дори ако бе благородник. На един такъв бал Луис Ромеро в повишено настроение от напитките в бара бе извикал за голям ужас на всички присъстващи: „Долу монархията!“ Ето „Кастеляна“ и „Алкала“, по които половината Мадрид се изливаше в митингите на „Пуерта дел Сол“. Тук Луис бе опозорил рода Ередиа, като бе тичал, гонен от жандармите, викал с всичка сила: „Да живее републиката! Долу кралят!“ Ето „Пасео де Реколетое“, където в часа на модната разходка човек можеше да види най-красивите жени в света. Ето Прадо, „Сан Херонимо“, „Площадът на лоялността“, хотел „Риц“, хотел „Палас“... Колко познати му бяха тия улици, тия площади, тия здания!... С какъв трепет пристигаше винаги от Гранада в Мадрид! Как го вълнуваха тогава жените, уличните безредици, конните надбягвания, боят с бикове! Защо не можеше да се радва така и сега?

Изведнъж той се почувствува стар, уморен, разочарован и преситен от живота. Преди го дразнеше само монархията, сега – всичко. Родината му се струваше пъстър и глупав панаир, комична сцена, върху която жестикулираха и говореха с надутия патос на Гонгора побъркани от гордост благородници, облечени в брокат и дантели архиепископи, тореадори и севилски циганки. Вестниците предаваха с огромни заглавия речта на един генерал и програмата за поколение пред мощите на някакъв светия. Ето афиши за една нова звезда на бикоборския небосклон – някой си Манолете, – огромни пъстри плакати за андалузки песни на Кончита Пикер, за танци на Лола Флорес. Испания си оставаше същата, както преди петнадесет години, или, по-точно, някой отново я бе върнал назад след възхода през републиката. Но какво го интересуваше всичко това? По дяволите този панаир и всички зяпльовци в него! Луис Ромеро никак не бе виновен за глупостта на своите съотечественици, които още продължаваха да търпят олигархията на миналото, да се гордеят с живописните дрипи на традицията, да показват на света само цирковия блясък на религиозни тържества, на бой с бикове и андалузки танци – блясък, с който кюрета и благородници развличаха народа, за да не вижда

нищетата си, за да заглушават протеста му, който заплашваше да им отнеме привилегиите. Но докато мислеше така, докато се откъсваше презрително от народа си, Луис Ромеро почувствува горчивата самотност на човек без отечество, тъгата на скитник който остаряваше и когото вятърът на съдбата гонеше по света като пожълтял от есента лист. В душата на Луис Ромеро царуваше пустота и студ. Сърцето му бе смразено от егоизъм и мизантропия. Всъщност Луис не притежаваше ни близки, ни отечество въпреки многобройните роднини, които имаше тук, и поклоните, с които властта го посрещна. Никога с по-ледени тръпки на меланхолия и по-ясно отсега той не бе усещал, че не е нищо друго освен международен мошеник, освен пропаднал идалго, освен нищожество, което бе прахосало младините си да тича подир жени и да кокетира с прогресивни идеи, да мами хората и върши срамна търговия под маската на политически емигрант, освен един най-вулгарен криминален тип, когото дори испанската полиция въпреки високите му покровителства веднага би поставила в затвора, ако знаеше с какво се занимава.

Таксито спря пред входа на хотел „Палас“. Няколко безработни дрипльовци се спуснаха веднага към автомобила и отвориха вратичката. След това с протегнати ръце мълчаливо зачакаха бакшиш като разорените грандове на Испания през Наполеоновото нахлуване, Може би това бяха бойци от барикадите на гражданската война. И възмущение, подобно на срам, раздвижи гърдите на Луис, когато спусна пари в шепите им.

Като си почина от пътуването, Луис Ромеро се изкъпа, преоблече и слезе в ресторанта. Чиновниците в хотела записаха името му с особена почтителност, момчетата от асансьора се покланяха дълбоко, пиколите следяха с благоговение дали знатният сеньор няма да им възложи някоя дребна поръчка. Като мина през разкошния хол, който блестеше от злато, абанос, огледала и скъпи килими, жените лакомо впиваха погледи в неизвестния мургав красавец, а господата, изпускайки лениво дим от пурите си, с привидно равнодушие се помъчиха да отгатнат професията му. Дипломатите от оста го определиха снизходително като испански благородник (семитски черти, важна походка), неколцина англичани го взеха за италианец (мина гордо покрай тях), докато един търговец от балканските страни го помисли с възхищение за марокански раджа, при все че в Мароко нямаше раджи, а само султани и шейхове. Най-точно беше определението на една проститутка от висшето общество, която си спомни, че бе виждала непознатия в чакалнята на полицейския инспектор в Перпинян, и му се усмихна едва забележимо в знак на солидарност, защото и двамата с еднакво изкуство се преструваха на почтени.

Всички останали жени, напротив, изпитаха чувство на горестна обида. Този фронт не благоволяваше дори да ги погледне. Все така затворен в себе си и разменяйки погледи само с келнерите, които развяваха полите на фраквете си и наблюдаваха внимателно клиентите, защото получаваха двойни заплати – една от хотела и друга от полицията, – Луис Ромеро се наобядва спокойно, после изпи едно кафе в хола и се прибра в стаята си. Легна и заспа.

Когато се събуди, осени го пак чувство на самотност и пустота. Стана, отвори прозореца и погледна навън. Слънцето клонеше към запад и дневната горещина бе намаляла. По „Сан Херонимо“ и „Пасео дел Прадо“ звънтяха трамваи, претъпкани с чиновници, които отиваха на работа, след като бяха разисквали в тертулията#1 на кафенето всички злободневни политически, бикоборски и спортни въпроси. Тълпи от гувърнантки с деца отиваха към „Ретиро“ и сенчестите платани, които заобикаляха паметника на Даоис и Веларде всред „Площадът на лоялността“. Скъпи американски лимузини и разнебитени такситата тръгнаха от „Риц“ и спираха пред „Палас“, изкачваха се нагоре по „Сан Херонимо“ или завиваха към „Кастеляна“. Вестникопродавците крещяха имената на вечерните вестници. Мадрид бавно се събуждаше от следобедния си сън.

Луис Ромеро започна да се бърсне и докато вършеше това, уточни работите, които му предстояха. В куфарите си той мъкнеше около петдесет килограма морфин, които, продадени в Южна Америка, представляваха цяло богатство. Държането на тая стока в хотел не представляваше никаква опасност, първо, защото едва ли щеше да се намери полицейски агент, който да прерови багажа на един Ередиа, и, второ, защото Луис имаше официално позволение от френското правителство да изнесе този артикул до една фиктивна фирма в Барселона. Цялото изкуство сега се състоеше да вкара морфина без митнически преглед в Аржентина. Доверените и опитни хора, които можеха да свършат тази работа, бяха налице. Оставаше само да се организират. След като се обръсна и излезе от хотела, Луис отиде право в пощата, където подаде няколко телеграми до

Компания в кафене.

три съвсем почтени лица: едното в Барселона, другото в Кадикс и третото в Буенос Айрес. Господата от Барселона и Кадикс Луис молеше да дойдат в Мадрид, а на сенъора от Буенос Айрес предлагаше да влезе във връзка с две фирми, износителки на замразено месо, и да му съобщи дали се нуждаят от хладилни машини за складовете си.

Фирмите бяха, естествено, двама изпитани мошеници от бандата на Луис.

Като подаде телеграмите, Луис тръгна по „Алкала“ с намерение да пие кафе в „Молинеро“ и мина покрай Военното казино. На тротоара пред казиното имаше маси, край които бяха насядали вече старчета в жакети, рединготи и лачени обувки с бели гамаша, бели ръкавици и колосани яки. Тия почтени господа, повечето дребни благородници, с монокли, бастуни и старомодна елегантност от времето на Алфонс XIII, която поддържаха ревниво, доколкото позволяваха пенсиите им и оцелелите ренти след прахосничеството на буйната младост, бяха ветераните на монархическа Испания. Те се бяха сражавали в джунглите на Куба и Филипините за господ, за краля и за Испания. Живееха със спомена за миналото, огорчени малко от настоящето, защото каудильо все още не се решаваше да отстъпи властта на претендента дон Хуан, но все пак доволни, че поне бе смазал републиката. Сега те продължаваха да се наливат със спирт и да пушат хавански пури и чакаха старческата инфлуенца, която щеше да ги отнесе в рая. Че щяха да отидат в рая, а не при Луцифер, за тях нямаше съмнение, тъй като бяха добри католици и всеки ден редовно ходеха на литургия. Тия кавалери с артериосклероза бяха запазили освен пиенето още един навик от младостта, да закачат хубавите жени, които минаваха по тротоара, поради което последните кой знае защо ги наричаха „рибоците от Коруня“.

Като видя тия рибоци, Луис помисли за братята си, които живееха в Мадрид и които трябваше да посети. Това бяха дон Индалесио де Ередиа, адмиралът, и дон Франсиско де Ередиа, депутатът. Тъкмо сега бе много удобно да се обади на дон Индалесио в Министерството на морската, което се намираше на две крачки оттук. И Луис излезе отново на „Пасео дел Прадо“. Пред входа на министерството се движеше като махала на стенни часовници двама часовои в униформи на морската пехота. Те се срещаша – точно пред средата на входа, опрели пушките си на рамо, заставаха за миг неподвижно един срещу друг, след това се обръщаха кръгом и така продължаваха маховите си движения с бавна стъпка. Между тези подвижни автомати стоеше, изправен до колоната, един подофицер, също на пост. Луис се приближи до него и каза кого иска да види. Подофицерът се обади по телефона. Веднага дотърча един дежурен мичман от Протокола в параден тъмносин жакет-униформа, който любезно поведе брата на високия началник. Минаха през дълги коридори и мрачни зали, украсени с бюстовете на множество славни адмирали от епохата на Лепанто и Непобедимата армада чак до черните дни при

Куба и Филипините. В това министерство витаеше сега ако не настоящето, поне споменът от миналото морско господство на Испания, което една дълга серия от неразумни алфонсовци бе опропастила.

Мичманът въведе Луис в кабинета на дон Индалесио.

Двамата братя, Ередиа адмиралът и Ередиа контрабандистът, се затичаха един към друг и се прегърнаха развълнувано.

– Луизито!... – просълзен, захълца адмиралът. – Луизито!... Ти ли си?... Господи!...

– Скъпи братко!... – развълнувано почна да повтаря Луис. – Скъпи братко!...

И после млъкна, защото всъщност никак не се вълнуваше и не знаеше какво друго да каже. А мичманът, трогнат от срещата, побърза да излезе, за да разкаже на другарите си как адмиралът се бе разплакал.

Като се напрегръщаха и натупаха продължително по гърбовете, както изискваше испанският обичай, братята седнаха един срещу друг в дълбоките кожени кресла, л статуята на дон Хуан Австрийски, победителя при Лепанто, гледаше намръщено тази сцена между един адмирал от испанската флота и един вулгарен контрабандист. След това те се успокоиха и почнаха да разговарят за братята и сестрите си. Понеже семейството не беше малко и можеха да пропуснат някого, дон Индалесио предложи да говорят последователно и да почнат от най-стария. И така те говориха за Доминго епископа, за Франсиско депутата, за Енрике полковника и за Гилермо земевладелеца. Между тях, разбира се, по низходяща степен на възрастта дон Индалесио споменаваше и сестрите: Мария-Кристина, РозаАмалия, Мария-Пилар, Емилия-Кармен и още няколко други. За омъжените през отсъствието на Луис дон Индалесио разправяше подробно за кого са се омъжили, какво състояние и какви навици имаха съпрузите им, а също и по колко деца бяха наредили. Съдбата бе запазила всички изброени досега живи и здрави. Но когато стигнаха до най-младия член на това изобилно потомство, Рикардо монаха, гласът на дон Индалесио се помрачи.

– Ти вече знаеш за Рикардо, нали? – тъжно попита адмиралът.

– Писа ми Доминго.

– Какво ти писа?

– Че е умрял от петнист тиф.

– О, не се знае нищо положително! – произнесе дон Индалесио. – Никой не знае всъщност как е умрял Рикардо... От персонала на цялата болница е оцелял само един побъркан монах, който говори несвързани глупости, и една болнична сестра...

– Бедният Рикардо! – каза Луис.

И той почувствува угризение, задето тъй малко се вълнуваше от смъртта на най-младия си брат. Той си спомняше смътно за него: едно слабичко мургаво дете с огнени очи и хлътнали бузички, което носеше расо на ученик от йезуитската семинария в Алхесирас и винаги бягаше от играта и веселието. Той обичаше това дете заради странния огън, който светеше в очите му, и го презираше заради кръстовете и молитвеника, които постоянно стискаше в ръцете си.

– Рикардо беше много способен – тъжно продължи адмиралът. – Може би не знаеш: свърши медицина, философия и теология... Още съвсем млад стигна висока степен в йерархията на ордена. Отец Педро, графът на Сандовал, го сочеше като свой заместник и бъдещ генерал на ордена...

– На кой орден?

– На йезуитския.

– Ах... да! – каза Луис.

И двамата братя запазиха половин минута тъжно мълчание, за да подчертаят един пред друг скръбта си за Рикардо йезуита.

– А ти какво правиш? – попита адмиралът, като преглътна скръбта.

– Пътувам насам-натат! – отговори Луис.

– С какво се занимаваш?

– С търговия.

Щръкналите и вече посивели вежди на дон Индалесио трепнаха от леко недоволство. Търговията стоеше под достойнството на испански благородник. Един Ередиа не трябваше да се занимава с търговия.

– С какво търгуваш?

– С медикаменти – невинно отвърна Луис. Това бе вярно, Имаше регистрирана фирма и за търговия с медикаменти.

– Колко време ще останеш тук?

– Около един месец.

– Nombre!... Nombre!... – неодобрително почна да ръмжи идалго.
– А после?

– Заминавам за Аржентина.

За дон Индалесио нещастията, които постигаха Испания, се дължеха на това, че благородниците й от векове насам напущаха родината си и емигрираха в Америка.

– А вие как сте? – на свой ред попита Луис, за да предотврати по-

1. Възкликание, което изразява упрек или радост

нататъшните въпроси на брат си, – Как прекарахте гражданската война?

– Слава богу! – набожно отвърна дон Индалесио. – Господ запази всички ни. Бяхме събрани в Кордова, Спасихме кожата, но се проля много благородна кръв... Червените щяха да изколят цялата аристокрация!

Луис не отговори. Набожният глас на брат му го раздразни и вместо да изрази зараждане, той помисли хладно: „Трябваше да го направят.“

Те поговориха за чичовците и лелите, които също не бяха малко, а после, както се случва често между роднини, се поотегчиха донякъде един от друг. Луис записа в бележника си адресите на Доминго епископа и на Франсиско депутата, за да им направи посещение в най-скоро време. След това прегърна още веднъж брат си и си тръгна от министерството.

II

Заредиха се горещите слънчеви и ослепително ярки дни на мадридското лято.

Южноамериканските красавици в хотела, които понякога се заглеждаха в Луис Ромеро, изчезваха една след друга с приятелите и бащите си към Сан Себастиан и към другите летовища по Атлантика. Останаха само делови хора, предимно испанци, обзети от новата треска за износ на волфрамова руда, и по-дребни чиновници от легациите на воюващите страни. Всички се потяха мъчително от тропическата горещина и търсеха прохлада в бара.

Денем небето трептеше в тежка оловносива омара, а вечер придобиваше портокален и изумруденозелен цвят, върху който се очертаваха небостъргачите на „Гран Виа“, куполите на пощата и обелискът на Веларде и Даонс. Големи купове от хора седяха под сенките на „Пасео дел Прадо“ и на площада „Кановас“, разговаряха, пушеха, ядяха банани или четяха тъжни повести за севилски циганки и бандити от Сиера Невада. Кафенетата гъмжеха от чиновници, които негласно си бяха извоювали привилегията да отиват на работа един час по-късно, защото в тая горещина не можеше да се работи. По високите столчета на баровете, където бе прохладно, но напитките струваха много скъпо, дремеха кокотки с цикламени устни, с оранжево напудрени лица и синкавочерни коси. Те приличаха на ярки екзотични цветя, приготвени за нощния пазар, които вулгарната публика щеше да разграби на безценица. В тия барове

миришеше възбудително на потни женски тела, на алкохол и сладострастни парфюми.

Нажеженият въздух по търговските улици „Моптера“ и „Севиля“ бе наситен с изпарения на бензин, с дъх на автомобилни гуми и манифактурни стоки. Всички обитатели на центъра чакаха с нетърпение залеза на слънцето, когато от Сиера де Гуадарама щеше да полъхне лек, освежителен ветреца, а от откритите дансинги и сладкарници щяха да гръмнат джазове, китаристи и андалузки певци. Тогава на масите пред „Молинеро“, „Аквариум“ и „Марфил“ щяха да насядат мъжете и кокоците от богатия, деловия, търговския Мадрид, мъже, които използваха приятното отсъствие на жените си, изпратени да летуват, и с които рибоците от Коруня не желаеха да се смесват, защото се дразнеха от лука на тия парвенюта и защото те – дребните идалговци и рибоците – бяха нещо съвсем друго, имаха прадеди, които се бяха сражавали под заповедите на Франсиско Инсаро и херцог Алба, и затова трябваше да си стоят в своето грозно, напечено от слънцето, но аристократично казино, да си бъдат отделно от народа.

Такава бе гледката през деня и вечерта по „Гран Виа“, „Алкала“ и „Пасео дел Прадо“. Но ако човек надникнеше в предградията Чамбери, Саламанка и Чамартин, в комунистическите квартали зад Браво Мурильо и около Сиудад Университариа, щеше да види защо испанците бяха изгонили последния Алфонс и защо дори сакатите бяха наскочили да бранят републиката. Тук под синьото небе, под безмилостното слънце, стърчеха развалините на гражданската война. Тук имаше само дрипи, скръб и нищета. Инвалиди от барикадите, които кретаха с патерици и търсеха сянка зад порутените зидове, вдовици на мъже от работническите батальони, майки, чиито синове бяха избити поголовно с италиански картечници, туберкулозни деца, които още играеха на voluntarios,^{#1} девойки с черни коси и кехлибарени лица, които бяха пели Интернационала и носили патрони в окопите и които въпреки глада пазеха още достойнството на телата си. Всички тия обитатели на тъжните квартали проклинаха еднакво с дрипите, с патериците, с мизерията и скръбта си лицемерната набожност и средновековното мракобесие, богатството и егоизма на другия, блестящия Мадрид. Никое благочестиво кюре, никой знатен синьор не удостояваше с любопитството си този страшен Мадрид, защото се бояха от обитателите му. Само привечер, когато слънцето залезнеше и вечерните сенки се удължаваха и когато към мръсните бакалнички се отправяха мълчаливи жени, за да купят с припечелените през деня пари малко престоляла риба и долнокачествен зехтин, по

улиците минаваха конни патрули от цивилната гвардия с карабини на гърба и тежки кожени бичове в ръце, за да вдъхнат почит към властта между обитателите на тези подозрителни квартали.

Доброволци.

Един следобед, воден от любопитството да види местата, по които се бяха развихрили сраженията за Мадрид, Луис обиколи тези печални улици, макар да съзнаваше, че нямаше нищо общо с тях, че бе само вулгарен контрабандист, само нищожество. Но все пак изпита доволство, че бе скъсал завинаги с класата на потисниците.

Господата от Барселона и Кадикс (единият бе представител на немска фирма за химикали, а другият – морски капитан) пристигнаха и уговориха с Луис подробностите на оная част от предприятието, с която приеха да се натоварят. След това отнесоха забранената стока с достойнството на почтени търговци, в чийто *pun d'honor*#2 можеше да се вярва, тъй като носеха солидарно, заедно с Луис, криминалната отговорност на предприятието и бяха вложили пари в него. При себе си той задържа само десетина килограма, които мислеше да остави в Рио де Жанейро, за да поддържа връзките с един тамошен доставчик. Стоката бе разпределена в малки пакетчета между двойните стени на куфарите. С опаковането на голямата пратка се натовари сеньор Дитрих, представителят на немската фирма в Барселона, който отдавна практикуваше един остроумен начин на измама: той поставяше морфина в стъкла за химикали, които носеха невинни надписи и които след това запечатваше с фалшивия печат на фирмата, която да ги бе произвела. Така стъклата стигаха благополучно предназначението си с товарния кораб, в който служеше капитанът от Кадикс сеньор Кинтана. Пратката трябваше да замине, след като се получи телеграма от Буенос Айрес. Но тая телеграма не идваше и Луис Ромеро почна да се отегчава.

За да убие времето си, той усвои навика да ходи сутрин в Прадо, най-вече в залата на Веласкес, чиито картини го изпълваха с някаква ведрина, с усещане за действителност, която задоволяваше душата му, така че Луис, след като бе стоял пред „Пияниците“, „Предачките“ и „Менилите“, не изпитваше досада да се разходи после по „Пасео де Реколетос“ и да погледа хората. Същото чувство изпитваше той, когато препрочиташе „Дон Кихот“ и „Ласарильо де Тормес“. В музея

1- книгите, в квартала около Сиудад Университариа Лунс усещаше истинското достойнство на народа си ето една каста от побъркани мистици, от лицемери и самохваляковци потискаше безмилостно и обличаше за извлечение на цяла Европа в палячовските дрипи на традицията. Но

каква стойност имаше да съзнава това, и гато стоеше тъй далеч от народа си, когато оставаше безучастен към неправдата, когато не се интересуваше от съдбата на нищо друго освен на мръсната си търговия? И той почувствува за лишен път, че бе пропаднал човек, че не можеше да излезе вече от себе си, че угризенията, които изпитваше, бяха само слаб и никому ненужен порив срещу неправдата, само жалък фарс на остатъците от предишното му нравствено съзнание. Липсваше му воля. Не можеше да направи нищо. Изворът на нравствената енергия, който осмисля съществуването бе пресъхнал вече у него.

„Та що от това?“ – Той си зададе въпроса и се надяваше погрешно на себе си. Глупавата сантименталност, в която бе изпаднал, се дължеше сигурно на бездействието му от забавянето на телеграмата. Да пристигнеше веднъж тази дяволска телеграма! ... Разнообразието на гътуването, рисковете, възбудата, която го обземаше при допир с други мошеници, подобни на него, щяха да го измъкнат от това състояние, да запълнят отново съществуването му. Но колкото повече чакаше телеграмата, толкова по-голямо ставаше нетърпението му. Престана да посещава музея. Почна да лежи по цял ден в стаята и да чете глупави детективски романи, като пиеше много и проклинаше бавността на аржентинеца.

Един следобед телефонът в стаята му позвъня и го изтръгна от това състояние.

Един женски глас питаше малко неуверено за Луис. Коя от „лелите“ – помисли той с досада. Донинда навярно бе разпръснал вече новината за пристигането му между всички роднини. Гласът обаче имаше чужд акцент и питаше за известния само въвн от страната сеньор Ромеро. Кой може да бъде? Значи, в хотела имаше лице, което го познаваше от чужбина!

И Луис почувствува тревога.

– Кой е? – попита той.

– Една позната.

– Името ви, моля?

– Не е необходимо.

– Какво обичате?

– Бих желала да се срещна с вас...

Луис ядосано затвори телефона. „Глупачка!“... – помисли той. Жените често го безпокояха по такъв идиотски начин. Ала после му дойде на ум, че това бе навярно гласът на някоя от жриците на любовта, които конкуренцията бе изгонила от Сан Себастиан. Луис изобщо не мразеше тия жени. Всички проявяваха една и съща слабост да се влюбват в него

и да му помагат самотвержено в контрабандата. Той почувствува известно съжаление, като помисли, че това е може би гласът на някоя от тези не винаги безскрупулни и вечно унижени жени.

Телефонът позвъни отново. Непознатата не се отчайваше.

– Казвай! ... – произнесе Луис бащински.

– Искам да те видя!

– Къде сме се виждали по-рано?

– Не сме се виждали изобщо.

– Лъжеш! ... Коя си ти?

– Една англичанка – троснато отвърна гласът.

– Да не си Едит с фалшивите бисери?

– Не съм никаква Едит! ... – още по-сърдито отвърна гласът.

– Е, не мога да те позная! ... – добродушно заяви Луис. – Кажи, коя си? ...

– Не е важно – упорито отвърна непознатата.

– Тогава върви по дяволите и ме остави на мира! ... След вечеря ще бъда в „Негреско“. Обади ми се да ти дам малко пари.

И Луис пак затвори телефона. Нямаше никакво съмнение, че това бе Едит – една изнудвачка на възрастни мъже, която бе скитала из Южна Америка, та знаеше малко испански. И тя обичаше Луис и даже си позволяваше да го ревнува. Имаше смешни пориви на порядъчна жена. Най-голямото ѝ удоволствие бе да бродира кърпички и да зашива скъсаните копчета на дрехите му. Тя често проявяваше нахалството да се влачи след него и да го изненадва с подобни тайнствености. Но сега Луис не се разсърди. През главата му мина мисълта да я вземе със себе си до Рио де Жанейро и да я натовари с риска да носи куфарите. Ако попаднеше в ръцете на полицията, Едит би предпочела по-скоро да ѝ изтръгнат езика, отколкото да каже от кого е получила стоката. Да, това бе сигурно Едит! И Луис се зарадва, когато телефонът позвъня пак.

– Слушай, негоднико! ... – сърдито призна гласът най-после. – Тук е Едит.

– Не можеш да ме излъжеш. Кога пристигна?

– Снощи.

– Откъде?

– От Сан Себастиан. Ела веднага в стаята ми!

– Ще почакаш, докато се обръсна. В кой номер си?

– В 102, Луис! ...

Гласът на Едит спря неуверено.

– Какво има? ...

- Донеси ми малко стока!
- За кого?
- За мене. В 102, запомни ли?

И на свой ред Едит троснато затвори телефона. Тя имаше сприхав, шотландски характер, който я спасяваше от раболепието на другите пропаднали жени, и така ставаше по-симпатична на мъжете.

Луис се изкъпа, обръсна, облече и приглади грижливо черната си лъскава като антрацит коса. След това се напарфюмира с „Gato negro“ #1 – парфюма на прелъстителите. Едит проявяваше голяма придирчивост към любовниците си, дори към тия, които обичаше истински. По външност Едит не бе особено красива, но се обличаше изискано и приличаше на благородница поради усърдното четене на викториански романи. За какъв дявол сега ѝ бе дотрябвал морфин? Може би искаше само едно пакетче, за да го подари някому. Тя също имаше мрежа от предприятия и помощници от подземния свят, които трябваше да възнаграждава. И Луис мушна в джоба си едно пакетче от сто грама. След това хвърли доволен поглед в огледалото и излезе от стаята. Беше малко развълнуван. Тялото на Едит напомняше смътно горчиво-сладкия вкус на Жоржеткада, която морякът заклал в Бейрут. С едри, нетърпеливи крачки той забърза към първия етаж. Шумът от стъпките му се удави в дебелите килими. Бе часът на следобедния сън и по коридорите, осветени от матови лампи, чиято светлина се отразяваше в тъмночервеното полирано дърво на вратите, не се мяркаше никой. Дори момчетата, които обслужваха асансьорите, лениво дремеха на столчетата си. Луис стигна пред 102 и почука жизнерадостно. Вратата се отвори. Зад нея се показа една жена в убитозелен копринен пенъоар. Но тази жена не бе Едит.

В първия миг Луис изпита усещането, че бе сбъркал номера на вратата, и с едно смотолеveno „простете, сеньора“ направи движение да се върне назад. Той никога не бе виждал тази жена и очите ѝ – две студени зеленикави очи, които святкаха в полумрака на антрето – го изпълниха с внезапно смущение. Тя имаше бледо лице и пепеляворуса коса, която бе опънала зад ушите си. Смущението на Луис се засили и от уплахата, с която жената на свой ред се дръпна назад. Тя нададе слаб вик, тялото ѝ потрепера, а очите ѝ се разшириха от ужас, сякаш виждаше пред себе си дявола. „Карамба! ... – помисли Луис. – Това е една побъркана жена!“ И бе обзет от разочарование, задето не виждаше пред себе си Едит.

- Вие ли бяхте на телефона? – попита Луис.
- Да – отговори жената.

Тя се бе съвзела почти тъй мигновено, както се уплаши, и му

направи знак да влезе вътре. След това го измери с поглед от глава до пети и се усмихна презрително.

– Влез в стаята – каза тя, говорейки му на „ти“.

„Изнудвачка – помисли Луис с неприятна изненада – или делегатка за преговори.“ Може би зад тая жена стоеше бандата на ирландеца ОТреди, съперник на Луис, който правеше опити да проникне в богатия аргентински пазар.

Луис влезе и без да иска, попипа с ръка малкия револвер, който носеше в задния джоб на панталоните си. Но веднага се успокои. Стаята, в която влезе, бе салон и през отворената врата се виждаше съседния кабинет, а още по-нататък – спалнята. Жената заемаше цял апартамент, за който плащаше най-малко двеста пезети на вечер. Следователно разполагаше с много пари и не изглеждаше от бандата на ОТреди. Последният проявяваше безсмислено скъперничество във всичките си предприятия и надали би се разпуснал да издържа такава скъпа агентка. Още по-малко приличаше тя на ония жени, които обядваха в ресторанта сами и с мълчалив поглед предлагаха тялото си срещу заплащане. Но тогава каква бе всъщност? Пак го осени подозрението, че тя е побъркана. Жълтеникавият полумрак в стаята все още му позволяваше да я разгледа добре. Той имаше само усещането, че очертанията на лицето, раменете, цялото ѝ тяло бяха красиви или по-скоро съблазнителни. Може би тази жена го бе зърнала отнякъде и сега искаше да го направи свой любовник. Дявол да го вземе, тя не бе лоша! ... Богатите и разглежени жени от северните раси го изненадваха често с подобни предложения. Но Луис презираше най-много тъкмо тия жени.

Тя продължаваше да го разглежда с предишната напрегнатост, сякаш искаше да се увери, че не бе призракът, от който първоначално се уплаши.

– Къде си ме виждала? – попита той остро.

– В Монте Карло.

– Не съм ходил никога в Монте Карло.

– Лъжеш! ... – каза тя презрително. И после добави: – Ти си испанец, нали?...

– Да, от най-лошите – предупреди Луис.

– Имаш ли роднини?

– Цял куп.

– С какво се занимават?

– Молят бога да върне монархията. Лицето ѝ потрепера. После тя се разсмя.

– Искаш да ме увериш, че си Ерегия ли? – попита тя с внезапна ирония.

– Искам да те предупредя, че няма да ти се случат хубави неща, ако дрънкаш много.

– Простак... Всеки момент мога да те издам на полицията!

С бързо движение Луис я пипна за ръката и свирепо изви китката ѝ.

– Това ли искаше да ми кажеш? – попита той наивно?

– Не!... – простена тя болезнено. – Търся морфин.

И после, като раздра кожата му с ноктите на другата си ръка, изхриптя диво:

– Пусни ме, гангстер! ... Ще викам за помощ! ...

Луис презрително пусна ръката ѝ. Значи, тази жена бе просто една морфиноманка... Но и това бе пак обезпокоително. Тя можеше да раздрънка за търговията му и да го изложи тук, в самата Испания. Каква дивотия! ...

– Кой те излъга, че продавам морфин? – попита той грубо.

– Един познат от Биариц.

– Това е лъжа! ... Аз не продавам морфин.

– Обеща го на Едит!

– Не си разбрала, глупачке!

– Седни да поговорим спокойно – предложи тя, като задуши гнева си.

Луис седна срещу нея. Тя го разглеждаше с отвращение, злобно усмихната, сякаш искаше да каже: „Ти си мръсник!... Ти си противен тип от кабаретата! ...“ От лицето ѝ лъхаше ненавист, която внезапно озлоби Луис. „Ще ти платя“ – помисли той хладнокръвно.

– Как се казва твоят познат от Биариц? – попита той, като запали цигара.

– Ставаш нетърпим! – каза тя с нервна усмивка.

Луис не настоя повече. Жената от висшата класа не искаше да слезе до нивото на плебея, до жалкия, вулгарен контрабандист. Навярно и се стори недопустимо да го осведомява за познатите си, но, от друга страна, не желаше да го дразни и затова се усмихна. Луис я остави да приказва. Тя се стараше наивно да му внуши, че порокът ѝ е невинна страст, дребна прищявка, нещо като тютюна у хора, на които лекарят е забранил да пушат. Същевременно му даде да разбере, че не ще позволи да я изнудва. Познавала и други търговци, но не искала да се пъха из мръсните барове, по които някога се намирала добра стока. Дали продуктът, който Луис ѝ предлага, не е фалшифициран? Не? Ще видим.

Вземала морфин само в момент на настроение и когато пожелавала, се отказвала от употребата му.

Докато мърмореше надменно и лъжеше така, Луис успя да я изучи по-добре. Общият вид на личността ѝ напомняше мрачния колорит на английските портрети в Прадо. Светлината, която идеше от прозореца и падаше върху гърба ѝ, оставяше лицето ѝ в полусянка. Тя имаше зеленикави северни очи с хладен блясък, на които пепеляворусата коса придаваше акварелен оттенък. Тънките почти безкръвни устни издаваха гордост и сурова меланхолия. Можеше да се каже, че тя бе един великолепен екземпляр от расата си. Минута след това в сянката под очите, във вощаната измършавялост на бузите ѝ, в говора, движенията и рефлексите ѝ Луис откри хроничните разрушения на отровата. Тя употребяваше морфин в страшни дози и колко отдавна! ... Навярно само добрата храна я спасяваше от пълно грохване. И все пак тя изглеждаше необикновено красива в гордостта, в студенината и меланхолията си, в тая затвореност, присъща на англичаните, чиято упоритост оставаше дори всред разложението и дрипите на порока. Имаше нещо разкъсващо и тъжно в контраста между безгрижните маниери, които симулираше, и вътрешната драма на личността ѝ. За първи път в живота си Луис виждаше такава трагична фигура. И може би щеше да почувствува състрадание към нея, ако тя неволно, несъзнателно, с всеки жест и всяка дума не изразяваше дълбокото презрение, което изпитваше към него. Нямаше основание да ѝ се сърди – с какво право можеше да изисква почит, – но в погледа ѝ, в тия надменни зелени очи имаше някакъв презрителен блясък, който се забиваше в гордостта му като нож. И Луис реши твърдо да постъпи безмилостно.

Най-сетне след общите фрази разговорът взе по-конкретна форма. Луис почна да хвали стоката си със съдържани изрази като почтен търговец. Увери я, че прахът е съвършено чист, без примеси от хероин, който действувал вредно (сякаш самият морфин щеше да ѝ бъде полезен). Тя го попита с какво количество разполага и тогава, като извади пакетчето, Луис каза, че то тежи сто грама. Въпреки усилието ѝ да се покаже равнодушна към стоката, очите ѝ блеснаха алчно, очи, в които Луис прочете страшната и безнадеждна страст към отровата.

– О! ... – изгърва тя. – Ще стигне за три месеца.

– Според дозата, която употребяваш.

– Да, разбира се... Смятам като готвачка. Ще стигне за цяла година! И повече!... Вемам съвсем малки дози.

Лъжеше. Първото указание – рефлекс на радостна изненада, който

не можа да овладее – изглеждаше по-точно. Навярно бе стигнала до осемдесет или повече сантиграма дневно – последни дози, зад които стояха лудостта и смъртта. Слабата ѝ жълтеникава ръка сграбчи конвулсивно пакета. Тоя жест и болезненият пламък в очите ѝ подсказаха на Луис, че в момента тя не разполага с морфин. Навярно бе свършила последния си запас и от много часове нервите ѝ гладуваха. Въпреки усилието, с което се преструваше, потиснатостта на организма ѝ бе явна. Всичко това подсказа на Луис колко хубава сделка можеше да направи, ако търгуваше на дребно. Но дори и в тоя случай не алчността щеше да определи постъпките му, а само омразата. Той изпитваше към тази жена някаква необяснима, жестока и почти несправедлива омраза. Тя разглеждаше пакета с дива радост, с животинско доволство, което не можеше да скрие. Особеният израз на очите, трескавата бързина, с която пръстите и опипваха стоката, можеха да предизвикат при друг случай у Луис само съжаление. Сега обаче той наблюдаваше напрежението и със злобно доволство. Пакетът бе облепен с разни фалшиви етикети, с печати и подписи, които трябваше да уверят жертвата, че морфинът е минал през анализи и контроли. Можеше да се добави на всеки случай, че стоката наистина бе много чиста въпреки фалшивите етикети. След това тя съзна вероятно, че не трябваше да показва вълнение, за да избегне изнудването. Прие безразличен вид и постави пакета върху абаносовата масичка по-близо до Луис, отколкото до себе си, сякаш не би се подвоумила да го върне. От ранните години на занаята, когато продаваше на дребно, Луис познаваше тоя похват у жертвите си и се престори, че не го забелязва. Двубоят за цената почваше.

– Колко искаш за „това“? – попита тя с небрежен тон, в който все пак прозвуча скрита тревога.

– Пет хиляди пезети – спокойно отговори Луис.

Гласът му прозвуча непоколебимо. Сумата, която искаше, бе действително чудовищна. При това той нямаше намерение да се пазари, но бе уверен, че тя щеше да я плати, макар и с дива омраза срещу него, защото гибелната страст, порокът, липсата на морфин я изгаряха. Или ако не можеше да я плати, щеше да се унижи, щеше да почне да се моли, а тъкмо това желаше Луис, В тишината, в тая напрегнатост, с която очакваше да чуе цената, тъжните ѝ зеленикави очи изразиха безнадеждност, после мъка, после отчаяние и най-сетне у тях блесна надменност и подигравка. Имаше нещо у тази жена, което не можеше да се определи, но което изпълваше Луис с непреодолима омраза, нещо, което бе скрито в характера ѝ, нещо твърдо, надменно, неуязвимо и предизвикателно.

– Нїјо#1 – извика тя със смях. – Това е безобразие! ...

– Нїјо!... Тя го нарече нїјо... Изразът бе пълен с оскърбителна снизходителност, която вбеси Луис. Исланците казваха галено нїјо на синовете, на приятелите си, но това бе също тъй обръщение, с което викаха носачите по гарите или пропъждаха просящите. В убийствения тон, с който произнесе думата нїјо, прозвуча пак онова странно и тайнствено нещо в характера ѝ, което свеждаше хората към същества без достойнство, което ги тъпчеше и унижаваше безнаказано. Омразата, сега още силна отпреди, отново задуши гърдите на Луис.

– Слушайте!... – изръмжа той на английски. – Нищо не ви задължава да купите морфина.

Тя направи гримаса на изненада, която после покри с презрително равнодушие. Нямахше нищо чудно, ако Луис говореше английски. Типова като него можеха да владеят свободно по пет езика.

– Ти си луд! – каза тя пак на испански, като че не желаше да слуша родния си език, говорен от негодници. – От дълго време ли упражняваш професията си?

– От десет години.

– Значи, не ти липсва опитност. Сериозно ли допускаш, че аз съм тъй глупава да платя тази сума?

– Аз искам тази сума тъкмо защото не ми липсва опитност. Клепките ѝ, подпухнали и синкави, замигаха възмутително.

– Това е изнудване!... – изхриптя тя.

– Кой се хвали с честност?

Върху клетите ѝ мършави бузи се появи лека руменина, която веднага се замести с предишната мъртвешка бледност.

Момче, синко.

– Добре! – каза тя. – Аз не желая да платя...

– Ще платиш – произнесе Луис невъзмутимо, ако искаш да имаш морфин.

– Но аз мога да мина без него.

– О! ... Не можеш!

Луис се усмихна жестоко. След това протегна ръка и прибра пакетчето в джоба си. Върху жълтеникавото лице на англичанката пробягна израз на мъка и отчаяние.

– Слушай!... – произнесе тя глухо. – Кажи една разумна цена!

– Казах! Нито сантим по-долу!

– Досадно. Ще ме накараш да обикалям вертепите.

– И да обикаляш, няма да намериш. Испанците не употребяват

наркотици дори когато се подлагат на операция.

– Глупости! ... Защо?

– Защото искат да понесят страданието като Христа! – каза Луис със смях.

– Отегчаваш ме с лъжите си!

– Мога да си отида веднага.

– Нека поговорим още малко! ... Искам да купя само една част от морфина. Да кажем ... десет грама!

– Не го продавам на части.

Тя се облегна безпомощно върху гърба на креслото си. Лицето ѝ, с полузатворени очи, изразяваше пълна безнадеждност. Маската, която поддържаше с усилие върху него, се смъкна изведнъж. Непознатата дори не направи опит да я постави отново. Луис разбра – тя нямаше или не разполагаше с пари – и поради необяснимата омраза, която изпитваше към нея, това го изпълни със злорадство. Очевидно, роднините я бяха поставили под попечителство: плащаха всичко, но не ѝ позволяваха да държи голяма сума у себе си, за да не купува отрова. Луис едва ли можеше да изтръгне пари от нея, но това не го ядосваше никак. Парите и печалбата в момента не съществуваха за него. – Той изпитваше само тъмното необяснимо желание да стъпче тази жена заради тия устни, чиято презрителна извивка го оскъряваше.

С огромно усилие тя се овладя и зеленият неуязвим блясък отново пламна в очите ѝ.

– Предлагам друга комбинация – каза тя; – Ще ти платя сумата на части.

– Не продавам на кредит.

– Може би искаш да разиграваме сцената между Шейлок и...

– Между Шейлок и Антонио – поправи Луис. – Ти си Антонио.

– Не ти липсват литературни знания.

– Човек може да получи известно образование навсякъде.

– На всеки случай заслужаваш да те издам на полицията – каза тя злобно.

– Ще бъде чисто по английски! ... Но и да го направиш, не се боя.

Тя го погледна озадачено.

– Имам официално регистрирана фирма за търговия с наркотични вещества – обясни Луис.

Тя пак се облегна на креслото с израз на крайна отпадналост. Жаждата за морфин я изгаряше, причиняваше на организма ѝ тъпа болка, която я изтезаваше и задушаваше като стая без въздух. Но дори в това

състояние надменността и свирепата гордост не изчезваха от гримасата на безкръвните ѝ устни. Да, тия презрително свити устни! ... Ето кое възбуждаше и ожесточаваше Луис. Внезапно тя стана бързо, обзета от някакво решение, и след като му направи знак да чака, отиде в спалнята си. Луис чу отваряне на гардероба и минута след това гласът ѝ извика високо на испански:

– Hi jo!...

Пак го нарече hi jo със същото презрение, както преди. Не, у тази жена имаше нещо отвратително, някакъв неописуем и зъл стремеж да унижава, който се проявяваше дори сега, когато бе грохнала от порока и притисната от необходимостта да си достави морфин, без който не можеше да диша, да живее... Луис бе виждал и други наркомани, които в момент на кризи като нейните все пак запазваха човешкия си облик, не викаха и не оскърбяваха така. В борбата, която се развиваше помежду им, тя проявяваше не само неврастенията на порока си, но и някаква безчовечна надменност, някакво чудовищно незачитане на хората. Да, ето защо Луис я мразеше! ... В първия миг, когато чу вика ѝ, той реши да не мърда от мястото си. После съзна, че почваше последният рунд от борбата, в който щеше да я повали напълно. Стана от мястото си и мина през работния кабинет, в който тя навярно не седяше никога, и влезе в спалнята ѝ. Тя стоеше до разтворения гардероб, пълен със скъпи дрехи и кожи...

– Гледай, hi jo!... – каза тя с най-оскърбителен тон, като му посочи гардероба. – Трябва да призная, че в момента не разполагам с пари. Ако имах, бих ги хвърлила веднага в лицето ти, за да се отърва от чакал като тебе!...

Тя признаваше, че нямаше пари, но оставаше арогантна, горда, неизвима в безпаричието и в падението на порока си, изпълнена с презрение към Луис и към всичко, което не съставляваше част от нейното благородно, привилегировано „аз“... Човек изпитваше желание да смаже тази жена, да я смаже като змия... тъй, без нужда, само от отвращение. С неимоверно усилие Луис запази спокойствието си. След това произнесе невъзмутимо, сякаш думите и не го засягаха ни най-малко:

– Какво искаш да кажеш?

– Това, че вместо пари можеш да вземеш каквото искаш от тия неща.

– Не съм търговец на вехтории!

– О, мръсник!... Това не са вехтории!

– Може би очакваш да тръгна да ги предлагам от магазин на

магазин?

– Тогава да видим друго! ... Сделката трябва да стане. Аз ще пукна, ако до довечера не намеря морфин. Нямам сила да гоня други търговци... Виждаш много добре това!

– Да, виждам! – злобно потвърди Луис.

– Подлец! – бързо произнесе тя. – А как ти се струва това?

Тя му подаде една гривна от масивно злато, украсена с диаманти, която измъкна от някаква кутия за скъпоценности.

– Не е лоша – каза Луис.

– Дай ми пакета и се махай с нея!

Луис равнодушно остави гривната на масата.

– Какво!... – възмутено извика тя. – Вижда ти се недостатъчно ли?

Вземи и това!

Тя хвърли пред него един пръстен и чифт платинени обеци.

– Нямам нищо повече – заяви тя с трезгав глас. Ти!... Нищо!... Нищо!... Ето, виж! – Вдигна куфара тя и го изгърси с дъното нагоре. – Можеш да претърсиш целия гардероб, всички стаи! Дай пакета!...

Без да обръща внимание на думите и жестовете и които ставаха все по-трескави, все по-безумни, Луис събра скъпоценностите и ги постави отново в кутията.

– Невъзможно!... – каза той. – Не мога да разменям или продавам тия неща. Не искам да имам неприятности с полицията. Ти си под попечителство.

– Ще ги продадеш по-скъпо... другаде. Диамантите са доста скъпи.

– Не желая. Искам парите веднага.

– Тогава дай ми само един грам... за тази вечер. Ще полудея без него.

С изкривено от отчаяние лице тя седна на леглото и немощно подпря брадичка в дланите на ръцете си. Луис виждаше как палещата жажда за морфин дращеше по мозъка ѝ, пъплеше по всяка фибра на нервите ѝ. Представи си нощта, която щеше да прекара, нощ на гърчове и мъки, черна, безсънна, ужасна... Тя се намираше в състояние, което можеше да предизвика жал, но зад презрителната линия на устните ѝ продължаваше да трепти тъмната и студена гордост, която оскърбяваше хората.

– Не мога да ти дам – каза Луис. – Трябва да разкъсам етикетите и да разваля целия пакет. Стоката се обезценява.

Тя повдигна глава и го погледна с безмълвна омраза. След това залитна и намери опора в таблото на кревата. Невъзможността да получи морфин я смазваше напълно. Мисълта за адския ден, за адската нощ,

която можеше да прекара без отровата, я изпълваше с отчаяние. Свърши се, нямаше какво повече да предложи!... Но дори всред тая безнадеждност дивата злоба към Луис я накара да изсъска:

– Мръсно куче!... Дрипа!... Презирам те! Юмруците ѝ се свиха конвулсивно. Бузите ѝ затрепераха. Нещо ѝ подсказа, че Луис не бе точно такъв, какъвто го смяташе, че думите ѝ не го засягаха. Искаше да го унижи, но се бе унижила сама много повече. Сякаш двамата бяха разменили ролите си. Той, плебеят, негодникът от вертепите, запазваше спокойствие, владееше нервите си, докато тя, благородницата, под влияние на дивия глад за морфин кряскаше като улична Жена. Какво падение за нея, още по-голямо от порока, на който се бе отдала!... Но пак тая надменност, тая дяволска гордост, която се гърчеше в развалините на волята и като пребита змия, я накара да вдигне високомерно глава.

– Презираш ме!... – произнесе Луис с хладен смях. – Но каква нужда има да ми казваш това?. Може би си въобразяваш, че аз продължавам да стоя тук, за да спечеля благоволенieto ти, за да те ухажвам?...

Лицето ѝ се сви болезнено, но в думите на Луис сякаш имаше намек, който ѝ внуши нова идея. Вместо да загуби самообладание, да кресне, както преди, тя се замисли, после го погледна косо.

– Защо не?... – процеди тя тихо. – Не би ли направил и това?

Луис я погледна, поразен от внезапната примирителност в гласа ѝ. Тя се усмихваше горчиво, но върху лицето ѝ се бе появило странно оживление. Не мислеше ли пак за морфина? О, тя разполагаше с още нещо, което можеше да предложи, и това бе тялото ѝ – спортното, гъвкавото тяло на Диана, което някога мъжете сигурно бяха обожавали и което сега един негодник също пожелаваше!

– Да, защо не?... – потвърди Луис.

Погледите им се срещнаха, погледи, с които размениха мълчаливо съгласие, ако злобната радост, с която Луис се готвеше да ѝ нанесе последния удар, можеше да се нарече съгласие.

– Ще ми дадеш ли после морфина? – попита тя.

Пак проявяваше своя дивашки характер – въпросът не бе от недоверие, – пак искаше да подчертае презрението си към Луис, неуязвимостта си дори в калта на падението. И продължаваше с оскърбително равнодушие, сякаш всичко, което щеше да стане, не я засягаше ни най-малко.

– Ти си съвършен мръсник!... Сега разбрах защо искаше такава фантастична сума. Умееш да използваш обстоятелствата. Не ти липсва такт. И подлост също тъй!... Изглежда, че кокотките ти са омръзнали. Отдавна ли имаш наклонност към жени, които не принадлежат към

твоята тиня?...

Тя почна да изува пантофите си, но с движение на ръка Луис я предупреди да не прави това. Тя го по гледна тревожно, почти умолително, сякаш изгарящият мираж на морфина изчезваше отново от погледа ѝ. Спокойно той извади пакета от джоба си и го хвърли върху нея. След това се усмихна презрително и каза равнодушно:

– Не ми харесваш!

Той тръгна към вратата, но един крясък, един вик на пронизваща истерия го накара да се обърне. С разкривено лице, обезумяла от гняв, тя стана от леглото, държейки морфина в ръка. Удари го с пакета по лицето, като крещеше яростно:

– Негодник!... Куче от вертепите! Аз плащам с всичко, но не приемам подаръци... Разбра ли? Махай се със стоката си!

Приличаше на пантера. За първи път Луис виждаше как един по-силен ефект – бясната гордост у тази жена – побеждава страстта към морфина. Луис се наведе и взе пакета. Когато се изправи, лицето ѝ бе застинало в мрачна неподвижност. Зеленикавите ѝ очи, все още налети с кръв, гледаха втрънено пространството, но без предишната ярост, тъжни и студени. Луис сложи пакета в джоба си и излезе от стаята. Знаеше, че след едно денонощие липсата на морфин щеше да я накара да полудее. И след всичко един вътрешен глас му прошепна сурово: „Нека полудее!“...

Излезе от хотела и по „Маркес де Куба“ тръгна към „Гран Виа“ с намерение да седне в „Молпнеро“. Въпреки ранния час и горещината кафенето бе пълно. Поръча коняк и докато леката замаяност на алкохола го облекчаваше от случката, почна разсеяно да наблюдава навалищата. Дори в тая непоносима юлска жегга мъжете бяха намерили за необходимо да излязат с колосани яки и ръкавици, докато жените, с екзотични златистомургави лица, с черни коси и ярко боядисани устни, смучеха лениво цитронада и вееха с ветрилата си. Луис неволно съпостави яркостта, както и спокойствието им, с призрачната бледност и истерията на англичанката в хотела. Стори му се, че тази жена би изпъквала между испанките като стоманен кинжал сред куп от пъстри безобидни ветрила. Сега той изпитваше към нея тревожна смес от любопитство, отвращение и гризене на съвестта. Мъчеше се да определи какво точно би могло да я тикне тъй безнадеждно към порока: снобизмът, безделието или нещо друго, което в тоя миг вземаше облика на мрачна тайна. Какво щеше да прави тя без морфин? Луис можеше да предскаже с пълна сигурност, че утре у нея щеше да настъпи припадък – бясно помрачение, което

щеше да изплаши мирните обитатели на хотела и да свърши с отвеждането ѝ в клиниката. Знаеше много добре, че в тоя стадий морфинизмът е неизлечим и че единственото, което можеше да се направи, бе да се отдалечават с нови дози лудостта и самоубийството. Трябваше да я потърси пак, да и даде пакета. Въпреки дивия си характер в края на краищата тя щеше да го приеме.

Но докато разсъждаваше така, наред с нейното падение Луис съзна и грозотата на собствения си занаят. Докога щеше да продава отрова на нещастници като нея? Не бе ли всъщност пропаднал като тази жена? Изведнъж го осени мисълта, че съдбата им бе някак обща, че и двамата се намираха в едно и също състояние на пълна невъзможност да се върнат към нормалното съществуване на другите хора. Тя щеше да продължава да взима морфин до пълно разрушение на организма си, както Луис да го продава, да се занимава с тъмни сделки, да води тоя живот на бандит, на човек без дом, без отечество, без нито едно същество, което би могло да го отърве от ужасното чувство на самотност, от приближаващия и леден дъх на старостта. И двамата – всеки от тях в своята среда и по своя начин на живеене – се движеха по една и съща наклонена плоскост, която водеше към пропаст. Пред нея стоеше лудницата, а пред Луис – затвор, нерадостно скитане по света, всекидневната напрегнатост на престъпник и горчивата, неутешителна мъдрост на мизантропията. Разликата между двамата бе само тази, че тя го бе изпреварила. Ако Луис отиваше бавно към меланхолията на безотечественик, към неврастенията на човек, който не съзира никакъв смисъл в съществуването си, тя галопираше стремглаво към лудостта, към самоубийството или смъртта в някоя клиника за душевно болни. Нищо не можеше да забави или предотврати това търкаляне към гибелта у двамата, нищо – нито прохладата на атлантическите плажове, нито катедралите, нито музеите, нито слънцето и лазурното небе на Испания!... Навярно Ескориал и Алхамбра събуждаха у нея същите тръпки на досада, както у Луис. Те бяха едмакво проядени от миналото си или от начина, по който живееха, еднакво пропаднали, еднакво безполезни за себе си и за другите. Единственото, което им оставаше, бе да извървят пътя, по който бяха тръгнали. Никога не можеха да се върнат назад. Не знаеха защо живеят. В тях нямаше нито следа от някаква вяра, от някакъв мироглед, който да подкрепи или утвърди живота им. Те съзнаваха само, че бяха пропуснали нещо в съществуването си, нещо, което трябваше да бъде неговата цел, неговото оправдание, и това ги дравеше пусти, мрачни, жестоки. Да, нямаше никаква разлика между двамата. Само че Луис не търсеше забрава в отровите

и все още пазеше грижливо равновесието на нервите си, докато тази жена вече загиваше. Нейната гибел бе тъй близка, тъй неминуема, тъй естествена, както температурата на болен от тифус или редовните революции в Испания. Месеците, седмиците ѝ бяха преброени.

Но какво го интересуваше всичко това? Понякога Луис се гордееше със съзнанието, че животът бе изтискал от сърцето му всякаква сантименталност. Понякога той изпитваше мрачно доволство от своето безстрашие пред най-ужасни драми. Но като разсъждаваше така, той не съзнаваше или съзнаваше едва по-късно, че в такива моменти влагаше, без да иска, неизкоренимата си театрална поза на идалго, тъпото заинатяване на тоя аристократичен атавизъм, който противоречеше на разума и се отказваше да разбере живота и който потискаше човешкия порив на съчувствието. Днешният случай му доказва за лишен път това. Защо го обзе коравосърдечие към тази нещастна и разстроена от морфина жена? Трябваше да не обръща внимание на дъркането ѝ, да разбере, че е болна и ненормална, да не я унижава докрай, да ѝ продаде спасителния прах на една разумна цена. Откъде бликна внезапната му омраза към нея? От това, че го презираше ли? Та коя жертва не би презирала търговеца, който хладнокръвно и съзнателно ѝ продава отровата? А на всичко отгоре тя бе разстроена, нервите ѝ бяха непоправимо разрушени. Но всички тия размишления, докато гълташе коняка, се удавиха постепенно в горчиения смях на мизантропията му. Та няма не друг, а Луис трябваше да се вълнува, да изпитва върху себе си угризенията от порока, от извратеността и истерията на всички пропаднали индивиди, които употребяваха морфин! По дяволите тази жена!

Той повика келнера и плати сметката. След това излезе от кафенето и по „Алкала“ тръгна към „Пасео де Реколетое“. За да си докаже колко малко го засягаше онова, което се бе случило, той почна да тананика един моден португалски шлагер и да заглежда упорито по-хубавичките жени. Повечето бяха облечени в черно. Лицата на младите блестяха като лица на статуи от слонова кост, а косите, устните и тъмните им очи върху кехлибарения фон на кожата образуваха прекрасно съчетание от черно и розово. Имаше нещо мирно и целомъдрено в спокойствието на погледите им, във вървежа и черния цвят на облеклото им. Луис знаеше, че тия жени от средното съсловие, както и благородните девизи, някога го отегчаваха и изпълваха с презрение. По традиция семействата им не им даваха достатъчно образование и това ги правеше да изглеждат глупави, каквито всъщност не бяха. Но сега те му се струваха кокетни и мили. Наистина, едва ли съществуват някъде по-почтени жени от

испанките. Мина му през ума, че все още не бе късно да намери едно момиче от народа – не благородница, която веднага след сватбата щеше да прояви скритите космополитни пороци на съсловието си, – да се ожени за него и да заживее спокойно в Гранада.

Изведнъж Гранада изплува в съзнанието му такава, каквато я познаваше от детинство: бели къщи с вътрешни дворове, черните кули и дантелените стени на Алхамбра, вечно снежните върхове на Сиера Невада, които изпъкваха с ослепителен блясък върху огнения лазур на андалузкото небе. Представи си религиозните процеси на страстната седмица и тържествените великденски дни, когато баща му отвеждаше цялото семейство на бой с бикове. Всичко това изглеждаше блестящо, цветно и красиво. На арената, посипана с жълт пясък, изскачаха грамадни разярени бикове, които тореадорът Бомбита убиваше с неподражаема вещина. Колко прекрасна, слънчева и жизнерадостна бе в такива дни Гранада!... И когато Бомбита забиваше блестящо шпагата си в сърцето на бика, когато огромното и страшно животно се разтреперваше и рухваше на земята, колко тържествен бе победният марш на тореадорите и колко неудържим възторгът, с който мъжете размахваха и хвърляха широкополите си кордовски шапки, докато жените със зачервени от възбуда лица грациозно люлееха ветрилата си!...

Като вървеше по булеварда и мислеше за Гранада, спомените от детинството един след друг продължаваха да нахлуват в съзнанието му. По онова време той имаше малка братовчедка, която наричаха Мерседес. Като дете Мерседес бе тънка, суха, почти грозничка, но после разцъфтя като портокалов цвят и доби сочната и южна прелест на жените под андалузкото слънце. Луис си спомни как я целуна веднъж и как извърши това светотатство върху девствената буза на девойката не на друго място, а в катедралата, използвайки набожната съсредоточеност на леляда, която я придружаваше. Много години след това Луис узна, че Мерседес е постъпила в един кармелитски манастир и че това постъпване в манастира съвпаднало със заминаването му във Франция. Франция!... Ах, тогава се появи в живота му Жоржет Кидн, която го завлече във вертепите на Северна Африка и Близкия изток. Крачейки по все още нажежения паваж, Луис почна да мисли за Жоржет Киди и за пияния френски моряк, който я закла в Бейрут. Ударът бе предназначен всъщност за шията на Луис, който отиде да изтръгне любовницата си от ръцете на пияния грубиян. Каква противна и сладостна жена бе всъщност Жоржет Киди! Тя го мамеше и все пак се жертвуваше за него на всяка крачка. Нейната чувственост го подчиняваше тогава със същата

неумолимост, с която сега той бе готов да отхвърли от пътя си всяка срещната жена. Той пропъди с досада образа на Жоржет Киди и като стигна паметника на Колумб, обърна се обратно и отново почна да мисли за Мерседес. Той си представи живописно зрялата и вече красота върху фона на черно расо в мраморната галерия на някой андалузки манастир, в сред палми, мимози и розмарини. Но после съвсем равнодушно допусна, че тя можеше да има истеричния вид на плесенясала девственница, която приближаващият климактеричен период щеше да обвие скоро с воала на тъпо, вегетативно спокойствие. Мерседес!... Нима тя го вълнуваше? Каква глупост! Приближавайки хотела, Луис съзна как образът ѝ дори в перспективата на юношеските спомени бе избледнял, бе станал карикатурно смешен. И когато влизаше в хотела, друг образ завладя изведнъж съзнанието му: това бе призракът на пепеляворусата жена със зеленикави, жестоки, уморени очи – очи, които изгаряха от адската жажда за морфин. Влезе направо в бара и пропъди видението с много чаши алкохол.

Фани Хорн, родена в Солт Медоу, 1912 година. Тези сведения, взети от паспорта ѝ, Луис научи на другия ден от книгата за пътниците в хотела, която чиновникът почтително предостави на разположението му. След това реши да не се интересува повече от нея. Името ѝ му трябваше само дотолкова, доколкото бе необходимо да се пази, ако ѝ хрумнеше да му създава неприятности с полицията. Куфарите с двойните дъна за всяка евентуалност той пренесе още сутринта в дома на дон Индалесио, който го задържа на обед. Уморен от празното бърбене на брат си за необходимостта да се върне монархията и от отегчителни семейни анекдоти, той се прибра в хотела през най-горещите часове на деня и легна да спи.

Събуди се към пет часа и слезе в бара да пие кафе. Имаше билет за бой с бикове, но се отказа от зрелището, защото в бара влезе Фани Хорн.

По масите все още нямаше посетители. Клиентите на хотела продължаваха да се излежават в стаите си или предпочитаха да пият кафето в хола, докато келнерите, очаквайки вечерната навалица, шепнеха лениво помежду си. Атмосферата, прочистена от дима на следобедните пюри, бе прохладна и приятна, но вероятно изпълни Фани с неприятното чувство за предстоящо идване на хора. Щом влезе, тя погледна неспокойно часовника си, а след това се озърна уморено и безнадеждно, като преследвано животно, което не можеше да намери убежище. Тя бе в хубав сив костюм и елегантната дреха прикриваше донякъде безредието,

което лъхаше от останалата част на външността ѝ. Косата ѝ бе раздиплена около жълтеникавото лице, което двете пусти, блуждаещи очи правеха още по-безцветно и по-призрачно, сякаш бе лице на старинен портрет, избелял от праха, от влагата и от вековете, портрет, който трябваше да се разпадне сам поради разрухата на тъканта си като ония фрески, които никаква техника не можеше повече да поддържа.

Тя се отправи към една маса в ъгъла, сякаш искаше да се скрие колкото можеше по-добре от хората, и докато отиваше към масата, Луис забеляза много добре, че това окаяно същество вървеше с огромно усилие, залиташе и се опираше върху столовете като боксьор, изправен след нокаут, или като пиан, който всеки миг заплашваше да се строполи на пода. Като стигна до ъгловата маса, тя се отпусна върху стола и с хриплив глас поръча кафе. След това със същия задушен глас тя поиска кафето да бъде двойно, а келнерът отговори със звънливото испанско „sí senora“ #1, чиято жизненост изпъкна в поразителен контраст със звука, който издаваше нейният разрушен от морфина организъм. И едва тогава Луис съзна, като съпостави вървежа и външността ѝ с онова, което знаеше от вчера, че тя бе пиана, мъртвешки пиана от алкохол, за да сподави изгарящата жажда за морфина, който ѝ липсваше.

Навярно тя бе излязла рано следобед, за да обиколи всички подозрителни кафенета и барове на Мадрид с надежда да намери поне един грам от спасителния прах. Навярно бе разпитала унизително келнери, проститутки и сводници за спасителната отрова, която можеше да успокои нервите ѝ. Навярно, скитайки из тия дупки, някой дебелак ѝ бе предложил цигара или чаша вино и тя е трябвало да приеме ухажванията му и да му обяснява, че търси само морфин, морфин, морфин... заради който е готова да плати с парите, с накитите, с тялото си. Но всичките ѝ усилия бяха отишли напусто. Поквареният и жизнерадостен Мадрид не познаваше еуфориите, защото предпочиташе любовта, виното, бой с бикове, защото разсейваше угризенията си с изповеди и ходене на литургия. По-лесно бе да поникнат банани в Шотландия, отколкото да намери тук поне половин грам от отровата, за която жадуваше. и след всичко това, уморена, измъчена, отчаяна, тя бе пила алкохол, пила до смърт, за да утоли по-страшната жажда, която я изгаряше. След това навярно бе дошла в хотела с такси, бе слязла от него, но още при входа е почувствувала парализиращото действие на алкохола, пълната невъзможност да поиска ключа от апартамента си, да измине изпълненото с любопитни безделници пространство на хола, да стигне до стаята си. И бе влязла в бара, който се намираще до самия вход, с надеждата, че едно

силно кафе можеше да я отрезви, да ѝ помогне да дойде на себе си. Но всичко това бе съвсем безполезно, защото именно сега алкохолът почваше действието си. Дори като сядаше на стола, тя залитна. Келнерите разбраха, че е пияна, и подигравателно усмихнати, почнаха да шушукат помежду си.

Когато съзря Луис, изражението на лицето и стана още по-трагично и безпомощно. Към унижението пред келнерите, чиято иронична почти телност тя вече долавяше, сега се прибави новото унижение пред човека, който вчера я бе пронизал тъй оскърбително с великодушието си. И Луис пак видя върху лицето ѝ дяволската надменност, неузвимата от нищо гордост, която я правеше тъй предизвикателна. Като изпи кафето си, тя хвърли на келнера една банкнота и с презрителен жест, сякаш келнерът бе куче, го пропъди да не я занимава с остатъка. След това се изправи с неимоверно усилие и за миг лицето ѝ, гледайки към Луис, доби студен, насмешлив, равнодушен израз, като че всичко, което се бе случило вчера, не я засягаше ни най-малко и като че сега бе пълна господарка на себе си. Тя не задържа погледа си върху него повече от секунда и дори не намери за нужно да отвърне на коректния поздрав, който той ѝ отправи. Вместо това се усмихна с израз на ексцентрично благоволение на специалиста, който приготвяваше коктейлите, като че искаше да каже: „Само ти си интересен за мене тук, защото правиш добри коктейли!“...

„Не съм те смачкал достатъчно!“ – помисли Луис и в гърдите му отново се надигна предишната омраза срещу нея. Той изпита същинско злорадство, когато видя, че след първите няколко крачки тя се залюля и ръцете ѝ безпомощно потърсиха опора в ръба на масата. Тя бе пияна, ужасно пияна. Ставането раздвижи коняците, вината и ликьорите, които бе погълнала през следобедното скитане из мръсните барове, и сигурно я обзе желание да повърне, защото лицето ѝ изрази неимоверно усилие, с което стисна устните и гърлото си. Тя едва се крепеше на краката си и остана тъй наведена, опряна на масата. Келнерът ѝ се притече на помощ, като ѝ помогна да се изправи. За миг тя остана, подкрепена от ръката му, изправена пред скандалната перспектива да се сгромоляса на пода или да продължи вървежа си с негова помощ пред очите на няколкото посетители, които бяха влезли вече в бара, и на навалищата в хола. Тя направи усилие да се овладее, но не можа и тогава Луис прочете в очите ѝ пълно поражение, резигнацията на отчаянието. Около нея се разнасяше противна миризма на алкохол и навярно всички бяха разбрали вече, че е пияна. Сега тя трябваше да извърви разстоянието до стайте

си под учудените, подигравателни или скандализирани погледи на всички присъстващи, подпомогната по задължение само от един презрян келнер, защото нямаше никакъв близък, защото бе скарана с целия свят. Сега тя бе една беззащитна, слаба жена. Зелените ѝ очи се спряха върху Луис с пустотата и мъката на същество, извергнато от света.

В следващия миг Луис стана машинално, отиде при нея и каза високо на келнера, тъй че всички, които бяха наоколо, можаха да чуят:

– На дамата ѝ е лошо!... Повикайте веднага камериерката от 102!

След това улови Фани подръка и я поведе между масите съвсем ловко и естествено, че всички наоколо не можаха да предположат нищо особено, сякаш двамата бяха обикновена двойка, която излизаше от бара, Тя промърмори едно глухо и машинално „Thanks“ #1, а той ѝ каза:

Мисля, че в стаята ще ви стане по-добре. Сега се постарайте да не повърнете.

– Няма да повърна – отговори тя. – Но в един глупав бар пих лошо уиски.

Тя вървеше кротко, спокойно, опирайки се на ръката му. Удивително бе самообладанието, с което си Даваше вид, че всичко, що ставаше, не я засягаше ни най-малко, сякаш искаше да каже: „Аз се напих съвсем случайно... тъй... понеже ми хрумна“, и сякаш всичко това нямаше друга, по-дълбока причина. Като влязоха в стаята и, той я постави на леглото и покри със завивката. Тя следеше движенията му със своите уморени, блуждаещи, но в тоя миг някак удивени очи.

– Благодаря!

– Най-добре е да заспите – каза той. А тя отвърна:

– Да, ще гледам да заспя.

И притвори клепките си, които бяха подпухнали и сини и придаваха на лицето ѝ съвсем мъртвешки вид.

Той постоя още малко до леглото и, докато умората и алкохолът я принудиха да заспи, като удавиха морфиновата жажда в тежък сън. След това се обърна към камериерката, която стоеше изправена до вратата:

– Сеньората е болна. Ако се събуди и позвъни за тебе, извикай ме веднага по телефона!

Той знаеше, че Фани Хорн щеше да се събуди след няколко часа и тогава мъчителната жажда за морфин щеше да я обхване с нова и пострашна сила. Той искаше да бъде в този момент до нея и да я спаси от припадъка с няколко инжекции. Като излезе от стаята ѝ, той отиде в една дрогерия и купи спринцовка, спиртна лампа и някои други

принадлежности, които бяха необходими, за да приготви стерилен разтвор от морфина и да го инжектира без опасност от инфекция. Везни той имаше в куфара си. След като приготви грижливо всичко, той се навечеря в ресторанта, а после послуша струнния оркестър в хола и се прибра в стаята си. Стори му се, че във всички тия грижи към Фани Хорн имаше нещо странно и вълнуващо, което сякаш го бе изтръгнало от студената пустота на живота, който водеше досега. Обзе го желание да отиде в стаята ѝ, да седне до леглото и да чака събуждането ѝ, за да не я остави нито миг под пристъпа на мъката и лудуването, които щяха да настъпят. Успокоена от морфина, с нея можеше да се разговаря разумно. Би могъл да я посъветва да опита лекуване с постепенно намаление на дозите, да се отдаде на спорт, да кали волята си. Но всички тия размишления го накараха да почувствува насмешливо съжаление към себе си. Той, контрабандистът на наркотици, обмисляше как да се излекува една морфинистка! Дойде му на ум, че приличаше на някогашните бандити от Сиера Невада, които вършеха всякакви злодеяния, а след това в някоя пещера раздаваха правосъдие и част от плячката си на бедните. Откакто се върна в Испания, постъпките му ставаха всеки ден една от друга поглупави. Нямахше да бъде чудно, ако скоро почне да ходи на литургия. „Трябва да замина по-скоро за Буерто Айрес!“ – помисли той, като че столицата на Аржентина със своите вертепи и кабарета бе някакъв нравствен санаториум, който щеше да го прочисти.

Настроен все тъй саркастично към себе си, той изпуши една цигара, след това облече пижамата си и легна, но не можа да заспи. Пред него отново изпъкна лицето на Фани Хорн и пак го обзе настойчивото желание да ѝ помогне преди настъпването на кризата, преди да я отведат в някоя клиника, където състоянието ѝ щеше да се влоши. „Жоржет Киди“ – горчиво помисли Луис, – „същото беше и с Жоржет Киди.“ И нея той искаше да измъкне от пороците, от падението, от физическата разруха на вертепите, но не успя. Защо го привличаха само такива прокълнати от съдбата жени? И той отново почна да се смее на себе си.

Някой тихо почука на вратата. Бе камериерката от първия етаж. Гласът ѝ произнесе:

– Сеньората се събуди и мисля, че е твърде зле.

– Идвам! – каза Луис.

Знаеше какво ще види и все пак картината, която завари, го накара да потрепере. Мисълта му възстанови бързо трагичната сцена, която се бе развила в стаята. преди малко: тя се е събудила и решила героично да изтърпи остатъка от нощта; угарките от цигари и една празна бутилка

вермут показваха усилието ѝ да се бори докрай, но мъката на жадния за отрова мозък се бе събудил и шумът от припадъка накарал камериерката да изтича при него. Сега тя лежеше съвършено изтощена, почти в безсъзнание върху вишневочервения плик, докато разните части на облеклото ѝ се търкаляха навсякъде по стаята. Косата ѝ бе разпиляна в безпорядък, полата на костюма измачкана, а от блузата ѝ висяха само парцали. Имаше нещо грозно и покъртително в разхвърляните предмети из стаята, в обърнатите столове, в разбитото огледало на гардероба, в съборените завеси, в кървавите бразди по лицето ѝ, което бе издраскала с ноктите си, и в голотата на раменете и ръцете ѝ, които от време на време потреперваха. Но по-мъчителни от всичко бяха разширените очи, който още блуждаеха по тавана с беса на делириума.

– Всичко това прилича на Светивитово хоро – каза камериерката, като се прекръсти.

– Помогни ми да я сложим в леглото – заповяда Луис.

Двамата поставиха тялото на Фани върху широкото легло. Под ярката светлина на лампата върху нощното шкафче драскотините по лицето на нещастницата изпъкнаха още по-ясно.

– Pobrecita!#1... – изохка камериерката. – Лекува ли се тази болест?

– Сигурно! – отговори Луис. – Утре ще повикаме лекар.

– Ако това е Светивитово хоро, по-добре е да дойде свещеник!

– Не, това не е Светивитово хоро – сухо каза Луис. – Отдавна ли познаваш сеньората?

– От три месеца. По-рано живееше в „Риц“. Сеньората е чужденка и, струва ми се, не е много щастлива.

– Така изглежда – отвърна Луис. – Дружи ли с някого?

– Не. Не дружи с никого.

– Как се отнася с тебе?

– Много зле, сеньор, при все че дава щедри бакшиши. Впрочем, когато човек е беден, предпочита второто.

– Нали!... – разсеяно се усмихна Луис. След това извади една банкнота и я подаде на жената. – Ако никой не научи, че сеньората е имала припадък, ще бъде много по-добре за тебе. Утре рано нареди стаята и закачи завесите. За огледалото ще кажеш, че е счупено случайно.

– Много добре сеньор!...

– Сега си свободна.

След излизането на камериерката Луис отиде при Фани, като държеше спринцовката и стерилизиращия разтвор в ръка. Като видя спринцовката, очите ѝ светнаха от дива радост.

- Би ли могла да си направиш инжекцията сама? – попита той.
- Бедничката.
- Мисълта да забие сам иглата в тялото ѝ го отвращаваше.
- Да, разбира се – прошепна тя.
- Колко сантиграма?
- Тридесет.

Луис потрепера. Дозата спокойно можеше да умъртви здрав човек, но за нея бе нормална. Той отмери исканото количество и като ѝ подаде спринцовката с памука, натопен в спирт, извърна глава. Не искаше да види как тя щеше да забие иглата в бедрото или в ръката си. Когато се обърна към нея отново, тя бе оставила празната спринцовка на нощното шкафче и лежеше неподвижно. Движението я бе изтощило, но тя все пак намери сили да погледне Луис с признателност и да произнесе на испански едно съвсем слабо „gracias“².

След няколко минути морфинът почна да ѝ действа и тя потъна в еуфорията на отровата. Луис знаеше, че това бе за нея връщане към нормалното самочувствие. Върху мъртвешките ѝ бузи се появиха две розови петна, които после се разляха върху цялото лице, а ужасната обтегнатост на чертите ѝ се изгуби, за да стори място на мек, унесен и блажен израз. Тя остана в това състояние неподвижно около половин час, а после се изправи, подпряна с лакът върху възглавницата, и втренчи в Луис очите си, които пак бяха ледени и тъжни, но някак успокоени, очи, в които нямаше вече нито следа от предишната дива истерия и кървави пламъци. И тогава гласът ѝ произнесе още веднъж едно слабо „gracias“, и на Луис се стори, че тя навярно бе творила и гледала така със северната и спокойна хладина на гласа и очите си отдавна, преди много години, когато е била съвсем младо момиче. Тя не каза нищо повече, отпусна се върху възглавницата и заспа, а Луис излезе от стаята ѝ, като скри морфина и спринцовката в нощното шкафче до леглото ѝ.

III

На другия ден Луис почувствува нетърпеливо желание да види по-скоро Фани Хорн. Но той не я потърси веднага по телефона, защото се боеше да не я събуди от полезния и укрепителен сън. За да убие времето до часа, в който предполагаше да се събуди, той отиде в „Ретиро“ и пи кафе във „Флоридабар“. След това се разходи из парка, гледайки как

2. Благодаря.

безбройни орляци от испански деца, които щяха да заместят жертвите на революцията, играеха с обръчи и топки по алеите. Когато се върна в хотела, казаха му, че англичанката е излязла преди малко, след като бе питала за него. Учуди го обстоятелството, че Фани Хорн сама показваше признаци на общителност. Но може би това щеше да се изрази само с няколко думи на суха благодарност. „Ще я видя на обед в ресторанта“ – помисли той. И понеже сега бе още единадесет часът, реши да отиде в Прадо.

Влезе в музея и заскита из залите между портретите на крале и светии, лицата на които човек не можеше да гледа без известен ужас, тъй като всички имаха един и същ израз на грешници, изтерзани от мисълта за бога и оня свят. Студенти от академията копираха бездарно платна на велики майстори, а редките посетители – провинциалисти и чужденци – се навеждаха с невежеството на профани да четат надписите под картините.

Като стигна до Веласкес, той видя с изненада Фани Хорн, седнала на канапето в средата на залата. С гръб към Луис, тя гледаше съсредоточено галерията от картините на великия майстор.

– Тук ли си? – попита Луис, като отиде при нея и докосна леко рамото ѝ.

– Nombrei ... – извика тя, като се извърна и подаде бледата си като мрамор ръка.

Взкликанието ѝ бе приветливо, естествено, дори малко радостно. Сега от външността ѝ лъхаше елегантност и кокетство, но драскотините върху лицето ѝ напомняха все още за припадъка през нощта. Зеленикавите ѝ очи играеха с мек изумруден блясък. Дълбокият сън, банята, коафьорът и сутрешната инжекция с морфин (лицето ѝ показваше лека хиперемия) я бяха разхубавили. Сега тя носеше друг, по-светъл костюм, който засилваше акварелния колорит на бледо-русата ѝ глава.

– Всъщност аз те чаках – каза тя.

– Така ли? – с изненада попита Луис.

И като изгледа овала на лицето ѝ, фините ѝ нервни очертания на челото, шията и ноздрите ѝ, съзна че тя бе извънредно хубава.

– Ти често идваш тук – обясни тя. – Виждала съм те няколко пъти. Човек може да те запомни лесно.

– Това е цяло нещастие.

– Защо?

– Защото и полицията ме запомня лесно.

– Сега боиш ли се? – попита тя насмешливо.

- Не.
- Ще съжалявам, ако сега те уловят.
- Аз още повече. Но тук е невъзможно да ме уловят. Докато Луис се усмихваше самоуверено, тя го погледна изведнъж с мрачна и напрегнатата сериозност.
- Надявам се, че си по-добре – каза той и седна до нея.
- Почти съм съвсем добре – потвърди тя с горчивина. – Благодаря ти за пакета. Ти си джентълмен и сега мога да го приема като подарък, ако настояваш да не го платя.
- Настоявам да не го плащаш.
- Защото нямам пари ли?
- Отегчаваш ме с гордостта си.
- Това е единственото, което ми остава.
- Пази го пред другите.
- Защо не и пред тебе?
- Защото и двамата сме еднакво пропаднали.
- Ти не си пропаднал – каза тя замислено. И после попита:
- Какъв си всъщност?
- Какъвто изглеждам. Криминален тип.
- Не ти липсва жестокост.
- Според случая.
- Имаш право. Защо не ме смаза докрай?
- Защото ми хареса твърдостта ти.
- Постъпката ти е признак на сила. Някога аз не уважавах това качество у хората и затова сега съм развалина.
- Какво значи това?
- Нищо... – произнесе тя разсеяно, като устреми очи в картините.

IV

- След това го погледна и каза живо:
- Тази сутрин питах за тебе в хотела. Изглежда, че си успял да минеш за благородник. Не е ли дръзко?
 - Дръзко, но забавно.
 - Как трябва да те наричам?
 - Както другите: Луис Родригос де Иредна и Санта Крус.
 - Какво изобилие на „p“!...
 - Виновни са прадедите ми.

– О! ... Стана дума и за прадеди?!...

– Защо не? – попита той, като се помъчи да проникне зад двусмислената усмивка върху лицето и. – Аз съм испанец, католик и благородник.

– Идалго без меч и пелерина.

– Заменил съм ги с револвер и тренчкот. А ти каква си?

– Аз съм от Пикадили – отговори тя, като стисна весело устните си.

– Така и предполагам – каза Луис със същия тон. – От нощните клубове навярно?

– Да. Разочарован ли си? ; – Никак. Живея без предрасъдъци. Кой те издържа?

– Богати приятели.

– Откровеност, която буди уважение.

– И която липсва у тебе, благороднико от Тарагона!...

– От Гранада – поправи Луис сериозно.

– Или от Кордона, все едно.

– Не е все едно. Нима не правиш известна разлика между мъжете.

– Сега, да!... Но знаеш ли, че ми харесва гротескният начин, по който се забавляваме!

– Тогава да обядваме заедно в „Палас“.

– При едно условие: да не ме заблуждаваш повече.

– В какво?

– В това, че не си Ерегия.

Луис трепна, но се окопоти бързо:

– Добре. Нека бъде Ередиа.

– Много важно за мене е да зная истината – каза тя нервно и веждите ѝ се свиха болезнено.

Изненадата на Луис премина в леко безпокойство.

– Аз съм фалшив Ередиа – заяви той дрезгаво и поправи гласа си, когато се изкашля.

– Лъжеш. Приличаш много на истинските...

– Познаваш ли ги?

– Да.

Използвам именно тази прилика.

– Не би рискувал да правиш това в Мадрид.

– Рискът води към успех.

– Какъв успех?

– В предприятието.

– Ти си пропаднал морално, но това не ти пречи да бъдеш Ередиа.

– Решила си на всяка цена да бъда благородник – каза той презрително. – Какъв снобизъм!...

– Не е снобизъм. Спомняш ли си как те посрещнах?

– О! ... Едва ли ще го забравя.

– Държах се тъй, защото не допусках, не исках да бъдеш Ередиа!...

– Изглежда, че това семейство се е опитало да ти извади очите – произнесе той гневно. – За последен път ти казвам, че не съм Ередиа.

– О! ... Не ставай зъл! – помоли тя тихо. И после каза бързо: – Да погледаме Веласкес! ... Виж каква серия от идиоти... Тази грозота ме успокоява повече от чувствените богородици на Мурильо.

Станаха от канапето и обиколиха залата. Луис погледна часовника си. До затварянето на музея оставаха двадесет минути.

– Искаш ли да видим Греко? – предложи той.

Кой беше Греко? – попита тя тъпо и клепките ѝ замигаха дяволито.

– Един грък, побъркан от испанците.

– Ах... спомням си! Астигматичният художник на задгробните души ли? Оня, който рисуваше дълги тънки светии с глави като топлийки?

Не ти липсват изрази за тълкуване на Греко. Но защо се преструваш на американка?

Не се преструвам – каза тя и клепките ѝ пак задигаха бързо. – Може би съм по-глупава и от американка.

– Искаш да ме увериш в това? – Глупаво е да се сърдиш на грубостта ми.

– Напротив. Спестяваме баналности.

– Тогава свали маската си.

– Свалих я – каза тя! – Остава да направиш това и ти!...

В бара на „Палас“ двамата станаха център на клюкарско внимание от страна на публиката, която по това време изпълваше заведението. Повечето бяха свикнали да ги виждат поотделно и сега се учудваха на познанството им. Както Луис, така и Фани възбуждаха известна неприязън поради своята саможивост. Оскърбени от равнодушието на Луис, жените твърдяха, че Фани го е привлякла с парите си. Напротив, забогателите спекуланти с волфрамова руда намираха, че той е прелъстил англичанката с мухлясалото си достойнство на благородник. Като минаваха през навалищата, Луис поздрави разсеяно няколко познати и един братовчед на майка си. Последният бе прахосал отдавна едно имение в Андалузия. Сега живееше от подаянията на роднините си, не работеше нищо и даже понякога нямаше какво да яде, но считаше за унизително да пие аперитива си на друго място освен в „Риц“ или „Палас“.

- Откъде познаваш този конквистадор? – попита Фани.
- Не мога да си спомня – излъга Луис. – Дори забравих името му.
- Това е маркизът на Торе Бермеха – каза тя. – От Палма дел Рио.
- Трудно запомням аристократи. Ти откъде го познаваш?
- От гражданската война.
- Къде си била през гражданската война?
- Тук. в Мадрид.
- О! ... Почваш да печелиш уважението ми. При кого живееше?
- Работех в посолството.
- Как се подвизаваше тоя тип?

– Не заслужава да го наричаш тип. Разнасяше помощи и храни на благородниците, които се криеха вграда. Едно доста опасно занятие. Републиканците можеха да го уловят и застрелят всеки момент.

– Жалко, че са го изгървали.

– Якобинец! ... – извика тя. – Какво искаш да кажеш? Спасил е от гладна смърт много хора. Искаш ли да му предложим нещо? Той е съвсем беден и не смее да си поръча повече от чашка коняк.

Тогава защо идва тук? – злобно попита Луис. – За да види познати-те си. Да го поканим ли? Луис отказа енергично.

За нещастие обаче маркизът на Торе Бермеха, като чу гласа на своята познайница от гражданската война и още повече като видя кръвния си племенник, побърза сам да дойде на масата им. Той представляваше дребно пъргаво старче, подобно на катеричка, в извехтял, но добре изгладен костюм. От джоба на самото му се подаваха чифт грижливо сгънати ръкавици. Той носеше монокъл, бастун с дръжка от сребро и слонова кост, а реверът му бе украсен с лентичката на някакъв орден и значката на почестите. Най-напред той целуна ръката на Фани и обсипа с водопад от комплименти „най-прекрасната от всички сеньори в света“. След това прегърна своя племенник и почна да го тупа по гърба, като го наричаше *hijuno* и радостно „*mi sobrinito*“^{#1}, тъй че Фани и всички наоколо разбраха за близкото им родство.

„Свърши се“ – помисли Луис с внезапното усещане, че се бе провалил напълно. Мистификацията му пред Фани рухваше. Сега тя бе стигнала най-последно до истината. Занапред Луис щеше да бъде за нея един пропаднал аристократ, едно нищожество, една кукла като маркиза на Торе Бермеха, който поне бе запазил достойнството да не стигне до криминалната тиня на живота. Да знаят, че си преследван от полицията търговец на наркотични вещества, бе унижително, но да виждат, че си стигнал до това падение от висотата на аристократично семейство, бе

непоносимо. И за първи път в живота си Луис почувствува срам, който го разстрои и докара дребни капчици пот върху челото му, срам от това, че бе Ередиа и контрабандист на морфин, благородник и мръсен търгащ с човешките пороци. Сега той погледна Фани със същата униженост, със същата безпомощност, с която тя го гледаше, когато вчера седеше на масата пияна в бара. Сега тя виждаше падението му със същата яснота, с която той бе видял нейното. Сега тя го разбираше напълно по силата на онова, което се бе случило вече между тях, но силата на обстоятелството, че тя бе проникнала вече в драмата на живота му с остротата на ума си, с предусещането на интуицията си. Но сега и тя постъпи също така великодушно като него. Мигновената насмешливост, която светна в очите и, изчезна веднага зад съчувствието; към унижения, съчувствие, което се изрази в добродушната, изпълнена с весел упрек усмивка на лицето ѝ, сякъш искаше да каже: „Ти ме лъжеш, но сега си изобличен!... Е добре, всичко това е много забавно.“ И за да докаже това по-добре, тя свали ръката си под масата и стисна приятелски китката на Луис, което значеше: „Ти си мил, приятен лъжец!... Не се безпокой! Покани това весело старче да седне при нас!“

И Луис го покани.

Сега Фани му се струваше още по-хубава и вълнуваща отпреди. Той я погледна с дълбоко вътрешно облекчение. Не, тя не го презираше, тя бе умно и мило същество, което го разбра веднага. Но в дъното на погледа ѝ, във внезапната бледност, която бе покрила лицето ѝ, той долови у нея смущение и забърканост от откритието, което бе направила. Това смущение и тази мигновена вцепененост на личността ѝ приличаха поразително на уплахата, която тя бе изпитала при първата си среща с него.

Но Луис нема време да помисли върху това, защото маркизът заля масата с пороя на думите си. Complimentите, които продължаваше да прави на Фани, се надпреварваха с радостни възклицания от пристигането на Луис. Коментарите на роднините за това пристигане се смесваха със собствените преценки на маркиза. Съветите му към Луис да направи посещение у едно или друго аристократично семейство се преплитаха с упреците, че не бе сторил това досега. И така, дори за дървото на масата стана ясно, че Луис е един от седемте синове на славното семейство Ередиа, който след дълго странствуване по чужбина се бе прибрал в Испания. Всичко това Фани прие с вида на човек, комуто тия неща бяха известни.

След като изяде два големи рака и изпи десетина чаши силен коняк,

андалузкият идалго стана още по-жизнерадостен и бърбърив.

– Луизито – попита той неочаквано, озарен от щастливата идея, когато забеляза, че Фани и Луис си говорят на „ти“, – откога познаваш тази сеньора?

– Отдавна – излъга Луис.

– Но тогава... – И гълтайки единадесетата чаша, идалго съзна, че отива малко далеч. – Тогава... – Гласът му пресекна от вълшебния вкус на коняка и това го спаси от рискованото доброжелателство, ала засмехните му очи довършиха мисълта: „Тогава защо не се ожените? – искаше да каже идалго. – Вие с нея един за друг!“

Ние се познаваме отдавна – мило потвърди Фани. – Но не знаем нищо един за друг.

Така ли? ... Маркизът на Торе Бермеха съзнаваше, че стогодишният коняк бе замъглил малко разсъдка му, но възхитен от идеята си, реши да каже каквото трябва. Като продължаваше да пие коняк и да унищожава стръвно раците, той разправи всичко, каквото таеше поотделно за двамата. Най-напред той описа заслугите на сеньора Хорн за аристократите през време на обсадата на Мадрид. „Най-благородната“ от всички сеньори разнасяла лично масло, шоколад и витамини, получавани в английското посолство за благородниците, скрити по изби и тавани, за да не бъдат зачислени в републиканската армия. По онова време в Мадрид върлувал глад и челюстите на обсадените гинели от скорбут... В града имало за ядене само леща и нищо друго освен леща, която дори самите червени наричали „ханчетата на Негрин“. Само това било достатъчно да издигне сеньората като светица в обществото (*santa mujer*) пред очите на всички благородни семейства в Испания независимо от другите ѝ подвизи.

Подвизи! ... – удивено произнесе Луис. Разбира се, подвизи! ... Забележката на Луис накара маркиза на Торе Бермеха да изтърве монокъла си от вълнение. Господи! ... Идалго щеше да пропусне най-важното. Та нима Луис не знаеше, че сеньора Хорн е работила в лагера за болни от петнист тиф на Рикардо монаха? Не?... Карамба!... Смайването на маркиза бе тъй силно, щото не знаеше как да почне. Като се покоопити малко, той разправи всичко подробно, И така, Рикардо монахът (господ да успокои душата му) по заповед на ордена си организираше лагер за болни от петнист тиф в Пеня Ронда. В този лагер постъпила като доброволка и сеньора Хорн. Революцията избухнала и заварила лагера тъкмо през най-силното развитие на епидемията. Какъв ужас! ... Не се знаело дали Рикардо е умрял от петнист тиф, или е бил застрелян от червените.

На всеки случай героичната сеньора намира сили у себе си, дори след тия изпитания, да дойде в Мадрид и да помага чрез посолството на други нещастници. Да, това е подвиг! ... И в чест на подвига маркизът изпи още една чаша коняк. Докато вълните на красноречието му звънтяха над масата, Луис нервно палеше цигарите една от друга, а Фани смъртно-леда и мълчалива, гледаше втренчено пред себе си. Сега той съпоставяше напрегнато думите ѝ: „Много важно е да зная истината“, с уплахата ѝ при първото им виждане и със спомена за Рикардо. Но той едва си спомняше за Рикардо. Той дори не знаеше как е изглеждал като възрастен, защото не го бе виждал възрастен. Толкова години го отделяха от спомена за най-малкия му брат! Но какво общо имаше Фани с Рикардо? Защо бе отишла в лагера при Пеня Ронда? Въпросите един след друг почнаха да изскачат в съзнанието му, да се преплитат, да си противоречат...

А маркизът на Торе Бермеха продължаваше да пие и да говори с онова неуморимо, цветисто, идалговско красноречие, което четиридесет години бе упражнявал по аристократични клубове, по монархични събрания и стрелбища за гълъби. Като свърши с похвалите за Фани, той се залови със своя драг Луизито: намекна неопределено за дребните грешки в младостта и побърза да изтъкне сегашните му качества на зрял и съвършен идалго.

– Обществото те чака – произнесе той тържествено. – Обществото иска да те види! Още един Ередиа трябва да блесне върху небосклона на възродена Испания! ...

И на края, можеше да се заключи, че обществото щеше да загине, ако Луис не благоволеше да се появи в него.

Като изяде още един рак и изпи приблизително цяла бутилка коняк, маркизът на Торе Бермеха стана най-после да си върви и да разнесе новината за познанството на своя скъп Луизито с най-m,eu,dikdjd от всички сеньори в света. Барът бе почти празен. Луис плати сметката. На славния и беден идалго се удаваше да хапне и пийне така само когато плащаха роднини.

– Сега сме без маски!... – каза Луис на Фани, когато седнаха в ресторанта.

Напълно – глухо потвърди тя.

– Човек би казал, че се срамуваме от произхода си, което не е вярно. Срамуваме се само от себе си.

– Аз не се срамувам даже от себе си – каза тя.

– Не бива да говориш така! Това значи да затвориш вратата към

живота.

– Аз съм я затворила вече.

– Очаквах да помислиш, преди да кажеш това. Не съзнаваш ли, че те обичам?

– Ти не трябва да ме обичаш!

Тя задържа вилицата си и го погледна с упрек, сякаш той вършеше нещо осъдително срещу себе си, като я обичаше. От очите ѝ лъхаше хладина и пустота на мъртво същество. Оживлението, което показва в Елрадо, бе изчезнало от тях.

– Значи, да се разминем? Всеки да продължи пътя си? Така ли?

– Тъй ще бъде най-добре.

– Кога трябва да се махна от тебе? – попита той горчиво.

– О! ... Ти си като децата! – отвърна тя и в погледа ѝ пак светна мек изумруден блясък, кокетството и радостта на ухажвана жена. – Аз съм не желая да се махнеш от мене.

– Тогава защо да се разминем?

– Защото няма какво да ти дам. Аз съм мъртва. Аз съм жена без тяло. Нима можеш да обичаш жена без ТЯЛО?

– Но ти ме обичаш... Ти ще се върнеш към живота.

– Не. Аз не те обичам... поне по този начин, по който би могъл да очакваш. И не зная дали е възможно да се върна към живота... да прекъсна инжекциите. Видя какво стана оная нощ. Мисля, че е късно.

Лицето ѝ продължаваше да бъде все тъй бледо и в резигнацията, с която говореше, имаше някакво мъртвешко спокойствие.

– Не зная дали ме разбираш.

– Утре ще почнем лекуването – каза той решително.

А тя отвърна:

– Ще бъде безполезно. Опитвала съм толкова пъти.

Келнерът носеше ястията, до които двамата едва се докосваха, и после оскърбено прибираше чиниите. Защо тази двойка от испанец и англичанка, най-изисканата в целия хотел, не харесваше менюто? И келнерът отиде да направи бележка на готвача. А Луис и Фани впиваха погледите си един в друг с горчивото съжаление на хора, които се бяха срещнали твърде късно.

– Значи, ти познаваш Рикардо? – попита той след дълго мълчание.

– Да – отговори тя.

И бузите ѝ потрепераха.

– Аз пък едва си спомням за него. Когато заминах, беше дете. Едно съвсем особено, набожно дете... Нямам представа как е изглеждал като

възрастен.

– По външност той приличаше на тебе – каза тя с дрезгав глас.

– Какъв беше характерът му?

– Непреклонен и жесток.

– Но вероятно снизходителен към себе си!

– Той бе неумолим и към себе си.

Фани конвулсивно стисна юмруците си и дишането ѝ се ускори, сякаш някаква ръка я бе стиснала за гърлото.

– И ти отиде да работиш при болните от петнист тиф в Пеня Ронда!... Защо направи това?

– За да бъда с него.

– Романтичка! ... – произнесе той с усмивка. – Любов ли беше това?

– Не зная.

– Какво стана после?

Лицето на Фани доби цвета на синкав мрамор. Последната капчица кръв бе изчезнала от него. Челюстта ѝ потрепера сякаш от студа на някакъв ужасен спомен. Но тя се овладя веднага.

– Не е необходимо да ми говориш повече за Рикардо – каза Луис.

– Напротив! ... Трябва да ти кажа всичко. Но не сега! ... Не още!

– Мъртвите изобщо не представляват интерес – заяви Луис непочтително, като свърши беленето на един портокал и го подаде на Фани.

– Вярваш ли в безсмъртието на душата? – попита.

– Не. Трудно мога да се съглася, че готвачът на хотела Алфонс XIII или маркизът на Торе Бермеа трябва да бъдат безсмъртни.

– И аз също – каза Фани с нервен смях. – Но маркизът на Торе Бермеа заслужава да бъде безсмъртен.

Но ти не намираш Защо?

Защото свали маските ни – каза Луис. те пак впиха погледите си един в друг. В очите на Луис светеше надежда, а Фани отново почувствува острата, пронизваща болка на отчаянието. Никога, никога повече отсега тя не бе усещала по-силно пълната си физическа разруха.

Когато свършиха обедата и излязоха от ресторанта, тя се оплака от лека умора. Луис разбра веднага, че това се дължеше на обичайната, постепенно настъпваща депресия на нервите ѝ. Действието на сутрешната инжекция се изчерпваше и сега тя имаше нужда от нова доза морфин.

– Много глупаво е да пием кафе в хола – каза тя. – Предлагам да изпушим по една цигара в моята стая. Имам и бутилка истинско бренди.

– Да, но забранено е на господата да влизат в стаите на дами и обратно – весело забеляза Луис.

– Нима си тъй наивен да изпълняваш наредбите?

– Тогава да опитаме брeндитo.

Апартаментът ѝ бе топъл и задушен. Веднага щом влязоха, тя отвори вентилатора и спусна персианите, които ленивата прислуга бе оставила вдигнати. Стаята потъна в полумрак. Сънливата тишина се нарушаваше само от рядкото звънтене на трамваите или клаксона на някой автомобил, който минаваше по нажежения паваж на „Сан Херонимо“. Сега бяха най-горещите часове на деня.

– Защо не отидеш в Сан Себастиан? – попита той.

– Сега там е пълно с англичани – произнесе тя с досада. – Освен това парите ми са на свършване.

– За колко време имаш още?

– За няколко месеца... О! ... Предостатъчно! И зловещото спокойствие на това „предостатъчно“ прониза болезнено.

– Un momentito – каза тя (испанският език се бе вече установил помежду им) и като отиде при нощното шкафче, извади от него кутията с принадлежностите за инжектиране.

След това тръгна към банята.

– Десет сантиграма по-малко! – заповяда Луис-строго.

А тя отвърна:

– Не. Няма смисъл.

– Ще опиташ! – каза той, като отиде бързо при нея и я улови за раменете. – Ще инжектираш по-малко, ако ме обичаш наистина.

– Аз те обичам, но не мога да направя това... Днес искам да бъда спокойна. Има да ти говоря много неща.

– Не искам да ми говориш нищо.

– Трябва да знаеш всичко... Трябва да научиш как е загинал Рикардо. Ти си длъжен да знаеш това. Аз никога не бих ти го разправила, ако не беше негов брат.

– Тогава обещавай ми: ще почнем опита от утре.

– Добре. Обещавам – каза тя с пуста усмивка. И гласът ѝ подсказва колко безнадежден щеше да бъде опитът.

– Стерилизираш ли спринцовките и разтвора?

– Аз никога не правя това.

– Защо? – попита той гневно.

– Защото в Испания няма микроби. Витамините и слънцето убиват всичко.

– Кой ти каза това?

– Един испански лекар.

– От Кралската академия навярно. Подлеците успокояват съвестта си, за да не мислят за миазмите на бедността.

– О! ... Ти си червен! – каза тя с усмивка.

Той изтръгна кутията от ръцете ѝ, след това постави щепсела на електрическия котлон, за да извари спринцовката. Фани влезе в банята и се върна оттам, навлякла копринения убитозелен пенъоар, в който я видя за първи път. Единият ѝ ръкав бе запретнат. Когато всичко бе готово, тя си направи инжекцията сама,

За момент.

Луис пак извърна главата си настрана, за да не гледа ужасното забиване на иглата в бледата плът на ръката ѝ.

– Хвърли самото си. Тук е много горещо – каза тя.

А после, като разтриваше леко подутината от инжекцията с пръстите на другата си ръка, отиде при леглото и полегна върху него.

Луис я наблюдаваше с отчаяние.

– Не ме гледай така – произнесе тя умолително, – Брендито е в гардероба. Пий го с водната чаша, защото нямам друга.

Той съблече самото си и намери брендито, от което изпи наведнъж половин чаша. След това със замаяна глава почна да разглежда безпорядъка върху масата в спалнята ѝ. Между стъклата с одеколон, пудрите и лекарствата за сън той видя две книги: „Лекуване на нервни разстройства чрез самовнушение“ и „Ръководство за стрелба по гълъби“ от славния маркиз на Торе Бермеха. Последната книга бе издадена наскоро и захвърлена тук с оная апатия към безредието, която отличаваше наркоманите. Под името на маркиза се изреждаха, напечатани с дребни буквички, заслугите му в тая област: бивш национален първенец, бивш председател на клуба в Сантандер, бивш секретар на международната федерация за стрелба по гълъби. Книгата беше надписана с едрия идалговски почерк на маркиза пак за „най-m.eu,dikdjd от всички сеньори в света“. Този автограф му спомни за пребиваването на Фани в Пеня Ронда и обсадения Мадрид. Понеже оттогава тя продължаваше да живее в Испания, мина му през ума, че причината на порока ѝ трябваше да бъде свързана с някаква преживелица тук. Той почна да фантазира и да обмисля всичко онова, което би могло да се случи в Пеня Ронда между нея и Рикардо, но не можа да дойде до никакво сериозно предположение. В главата му се загнезди само слабото подозрение, че тя трябва да бе сантиментална безделница – една от тия малко вдетинени англичанки,

които, щом пристигнат в Испания, почват да мислят, че трябва да им се случи нещо драматично и необикновено. Романът с Рикардо и стоенето ѝ в обсадения Мадрид навярно бяха израз на тази глупава сантименталност. Но веднага съзна, че това, което мислеше, бе само гневно предположение, последица от абсурдната ревност, която го обзе към Фани от мъртвия Рикардо. „Защо ме повика тук? – бе помислил той преди малко. – За да ми разправи блудкавото си приключение с един монах ли?“ Но това не го интересуваше никак, при все че Рикардо, този монах, бе неговият собствен брат!

Той изпи още половин водна чаша бренди и погледът му падна върху унесеното от еуфорията лице на Фани. Не, в това лице нямаше нито следа от глупостта, която му приписваше и която изобщо, ако съществува, личи върху всяко лице. Кожата ѝ бе зачервена, очите полузатворени. Във високото чело със синкави вени, в правилния нос, в рисунъка на устните и овала на брадичката ѝ – всичко това, заобиколено с ореол от пепеляворуса коса – прозираше финесът на интелигентно същество, темпераментът на мозъчен тип. В целия израз на лицето ѝ се долавяше остатък на воля, която някога трябва да е била много силна, воля остра и стоманена, направлявана от сигурен ум... В това лице имаше и остатъците на някаква дива, но угаснала вече пламенност, трагичният порив на същество, което се устремяваше към нещо – добро или лошо, – но без да го постигне. Не, подобна жена никога не би могла да се отдаде на евтино приключение, на глупава сантименталност. У нея нямаше нито следа от кухнята филмова, красота на светска глупачка. Тя бе красива по съвсем особен начин. И Луис почувствува, че тя го привличаше неотразимо.

Той глътна още малко бренди. След това стана от креслото и отиде при нея, за да гледа от по-близо лицето ѝ, за да усеща по-силно тая неотразимост. Унесена, с полуспуснати клепки, изпод чиито мигли прозираше тайнствен зеленикав блясък, може би на границата между дрямката и будното състояние, тя плуваше в блаженството на отровата, като че откъсната напълно от тялото си и от всякаква земна връзка. Може би имаше зрителна халюцинация и виждаше ярки, страстно желани образи на възбудената си фантазия, на онова, което бе желала и не е могла да постигне, или пък изпитваше само приятното дифузно усещане, че лети в пространството като ефирен дух. Но заедно с това действието на морфина разкриваше и сигурната неизбежност на близка гибел. Това блаженство, това спокойствие, тя постигаше с осемдесет сантиметра на ден. „Спаси я – шепнесе му един вътрешен глас, – спаси я от физическата

разруха, от отчаянието, от жизнената тъпота, в която потъва все по-дълбоко след всяка нова инжекция.“ Но това бе само смешният, безпомощният глас на любовта му. Той съзна изведнъж, че наистина бе твърде късно, че разрухата не можеше да се поправи, че костеливите ръце на смъртта вече държаха Фани и бавно, в продължение на няколко месеца, щяха да я въвлекат в гроба. Никакво намаление на дозите, никаква клиника, никакъв санаториум не можеха да ѝ помогнат. И тогава Луис почувствува пустотата, ледените тръпки на самотността, всред които отново трябваше да се върне.

Докато стоеше изправен пред нея така, той видя как клепачите ѝ се повдигнаха, как тя го забеляза и направи движение с ръка, сякаш искаше да го пропъди от себе си.

– Остави ме още малко – произнесе тя с далечен глас. – В чекмеджето на масата има цигари... Опитай ги, не са лоши! Той се отдалечи бавно, потресен до дъното на душата си от това, що виждаше, и седна отново в креслото, без да търси цигарите. Той не знаеше колко време е седял тъй, защото мислеше за нея и бе замаян от алкохола. Стресна го лек шум. Когато вдигна глава, видя, че тя идеше към него, държейки голямата кутия цигари в ръцете си. Сега тя пак бе слязла на земята от висините на своя гибелен рай и пак имаше същото настроение, както в музея сутринта: спокойно и приятно възбудена от отровата, готова да разговаря, да се шегува. Мършавата ѝ ръка му протегна кутията и той видя, че тази ръка дори в своята страшна бледност е изящна и красива като веждите, като ноздрите, като фините очертания на устните и всичко останало у нея. Мисълта, че под пеньоара и тъй близко до него се намираще едно също такова тяло, едно чисто и гладко като мрамор тяло на любимата жена, замъгли изведнъж разсъдъка му.

В следващия миг той се изправи и като се подчини на неотразимата сила, с която го привличаше, я сграбчи в ръцете си. Тя не оказа никакво съпротивление, после го прегърна, и остана в ръцете му тъй, съвършено неподвижна и отпусната, като че тази прегръдка не я засягаше ни най-малко, като че бе някакво случайно блъсване от негова страна, от което тя се залюля. Той погледна очите ѝ, очаквайки да види в тях дълбок копнеж, мекия и сладостен изумруден блясък, с който го гледаха в ресторанта. Но сега тия очи бяха стъклени и неподвижни. В тях нямаше дори приятелската игривост, с която преди малко му предлагаша цигарите. Сега той видя в тях само пуста и мъртва хладина, безкрайна печал, безмълвно и тихо отчаяние... И тогава Луис съзна, че Фани имаше право, че той държеше в ръцете си една жена без тяло.

Той я пусна веднага и бавно, смазан от откритието, което направи, седна отново в креслото, а тя хвърли незапалената цигара и се отдалечи тихо към леглото си. Минута след това той чу гласа и.

– Луис!... – произнесе тя с далечен глас. – Луис! ... – И потупа с ръка мястото до себе си, канейки го да отиде при нея, за да му даде страстта, която не съществуваше, на умъртвеното си от морфин тяло.

Но Луис не мръдна.

И тогава тя почна да говори. Отначало говореше бавно, нерешително, с дълги паузи, сякаш се колебаеше или срамуваше дали да му каже всичко, а после думите ѝ потекоха с искреността на отчаянието, като изповед на душа, която знаеше близката си гибел, която стоеше изправена пред черните води на Ахерон...

ВТОРА ЧАСТ ФАНИ И ЛОИОЛА

I

През едно дъждовно априлско утро на 1936 година Фани се събуди по-рано от обикновено и като разтърка очите си, почувствува лек притъп на досада от едномесечното си пребиваване в Испания. Самата страна ѝ бе нито варварска, нито романтична, нито тъй смешна колкото я бяха описали Готие и Дюма в книгите си миналия век и колкото искаха да бъде мнозина съвременни автори, които превъзнасяха набожността и традициите ѝ с не по-малко въодушевление от боя с бикове и съмнителния стил на страстното *Canto flá-l*. Напротив, всичко изпълваше Фани с някакво особено, трагично любопитство към нещата, хората и събитията в тая страна, където блясъкът на живота и гонките на смъртта бяха тъй остри. Досадата ѝ се дължеше на това, че тя бе поканила на гости неколцина приятели, с които досега се чудеше какво да прави. Двама от тях – Джек Уинки и Клара Саутдаун – бяха американци и я отегчаваха с глупостта си, а третият – Жак Мюрие – я обичаше и страдаше мълчаливо, което също бе отегчително. Американците тя понасяше от чувство на признателност, задето бяха улеснили с лъжесвидетелство развода ѝ с мистър Морис Лойд, скотовъдец от Йоркшайр – един развод, който се бе проточил благодарение на желязната упоритост на мистър Лойд цели три години. Колкото за французина, с него я свързваше едно ефимерно приключение при зимна обстановка в Баварските Алпи. Фани го намира като Андалузка песен. Беше много „мозъчен“ – един израз, който бе усвоила от книгите. С това прилагателно тя упрекуваше нетърпимия му навик да разсейва илюзията на приятните неща, навик, който постоянно го тикаше да разсъждава подигравателно и който убиваше всичката му плашеност. След приключението той ѝ се струваше незаменим като приятел, но, уви, той не можеше да разбере нито вътрешната нужда, която тя изпитваше, да го има постоянно до себе си, нито обстоятелството, че не можеше да му бъде вечно любовница.

След развода роднините на мистър Лойд пуснаха по адрес на Фани известни слухове, които, за жалост, не бяха съвсем измислени, и тя съзна необходимостта да потуши мълвата, като излезе за известно време от

Англия. Тя прекара около шест месеца ту в Париж, ту в Южна Франция и през пролетта на следващата година дойде в Сан Себастиан. Тук през ранната пролет пейзажът запазваше разводнените акварелни цветове на крайбрежието около Биариц, но хората изглеждаха по-жизнени и по-ярки.

Тя направи една бърза обиколка с автомобил на юг и остана удивена от това, що видя: тази страна имаше свой облик, пъстрота и форми, които минаха пред очите ѝ като цветен филм, зад чиито блясъци и театрална фантастика обаче прозираше жестоката трагедия на един народ, който се бореше със себе си, за да тръгне по нови пътища на развитие. Разбира се, всичко това Фани долавяше съвсем бегло и се вълнуваше от него само дотолкова, доколкото ѝ се струваше забавно и доколкото изпитваше една остра и парлива възбуда, подобна на вълнението, което обзема чужденеца, когато рогата на бика разкъсват корема на някой нещастен, облечен в злато и коприна тореро. Тук нямаше нито помен от филистерското спокойствие на другите страни. Нещата преминаваха от една крайност в друга без меките полусенки на компромиса и от сблъскването на тия крайности изникваха нови устреми. Старинни катедрали се редуваха с клубове на анархисти, работнически митинги с поклонения пред мощи на светии. След почернелия от фабричен дим Билбао тя видя Толедо, потънал в сънлива романтика. В Мадрид се запозна с аристократи, които още вярваха в архангели и статуи на чудотворни Богородици, а в хотела прислужниците четяха Енгелс и Дарвин. В Барселона работата кипеше с американско темпо, в Севиля свиреха на китари и животът се влачеше със сладостна нега като ленивите води на Гуадалквивир. По радиото кънтеше огненото красноречие на Пасионариа, в Авила жените ходеха два пъти дневно на литургия. Аристократите конспирираха срещу републиката, пролетариите се заканваха да ги изколят, но все отлагаха решението си. Фани бе напълно противоустойчива срещу романтиката (така поне обичаше да се хвали сама) и контрастите на сегашна Испания ѝ се струваха много по-интересни от плесенясалото величие в Толедо и Нскориал. Тя разбра веднага истинската причина на това, що виждаше: и тук, както в Англия, едни имаха всичко, а други нищо; само че, за разлика оттам, тия, които нямаха нищо, тук се бунтуваха и протестираха. Един слуга тук не искаше да остане цял живот само слуга и децата му да бъдат пак слуги, защото това оскърбяваше човешкото достойнство. Впрочем, както бе втълпено на Фани от детинство, това заплашваше съществуването на цивилизацията. Но сега тя ни най-малко не бе наклонна да се тревожи за цивилизацията. На нея само

й се струваше забавно да поживее малко в тази страна, където хората бяха настръхнали и всеки ден се очакваше да избухне революция и където времето, докато се успокои злобата на семейство Лойд, можеше да мине по-бързо.

В Мадрид Фани видя един приятел от детинство – мистър Блеймър, когото тя наричаше просто Лесли. Пред него Фани изрази намерението си да остане за известно време в Испания.

– Какво ще правиш тук? – попита той.

– Мисля да се забавлявам – отвърна тя с всичката сериозност, която налагаше въпросът. – Освен това да проуча страната, катедралите, боя с бикове...

– Добре, но не се увличай! – предупреди я Лесли.

Фани се върна в Сан Себастиан и нае за три месеца вилата на маестро Фигероа – художник, потънал в пиене. Маестро Фигероа бе на младини доста известен артист, при все че славата му не можа да излезе въвн от границите на Испания като тая на Пикасо и Сулоага. Платната му въпреки сполучливия колорит бяха опорочени от театралност в композицията и предизвикваха усмивка върху лицата на критиците. Вилата бе малко усамотена, но имаше хубаво положение върху един скат до самия бряг на океана. Фани се настани в нея заедно с шофьора си и една възрастна прислужница, препоръчана от самия маестро Фигероа. След това почна да взема всеки ден уроци по испански и да чете книгите, които бе донесла от Париж. Но скоро се отегчи. Тогава тя покани приятелите си. И когато последните пристигнаха, пак се отегчи.

Тя се събуди върху старинно легло в стаята до обширното и светло помещение, което по-рано бе служило за студио на художника. Протегна се в леглото, ням свидетел на много страстни нощи от младините на артиста, и лениво запали цигара. Изпуши я, като спрягаше глагола tener (бе решила сериозно да научи испански). След това стана замаяна и с приятен гъдел по тялото си, защото в цигарите имаше опиум. Не трябваше да пуши повече от тия цигари! ... Наклонността и към тях ставаше опасна. Тя ги вкуси за първи път в мансардата на един смахнат монмартърски поет, който наричаше школата си есенциализъм. Защо той наричаше лудостта си така, Фани не можа да разбере никога.

Тя се облече бързо и се отказа от сутрешната баня, тъй като предстоеше пътуване, пък и самата баня, построена по каприза на маестро в мавритански стил, не бе никак привлекателна с нечистите пукнатини на басейна си. Потрепера от студ, защото в стаята бе хладно въпреки отворената врата на студиото, в което пламтеше голяма камина. В горещата

Испания през зимата и пролетта човек винаги трепереше от студ. Наближаваше време за закуска и вилата скоро щеше да екне от гръмливите шеги на Джек и нетърпимия смях на Клара. Фанн се почувствува още по-отегчена от мисълта за този смях, когато размисли за предстоящото отиване до Авила – една глупава екскурзия, за която се съгласи по настояване на американците.

Като влезе в студиото, погледът на Фани падна върху една от картините на маестро Фигероа, която вчера бе пожелала да купи и която маестроото в пристъп на испанско великодушие ѝ бе подарил. Картината бе доста зловеща и упражняваше въздействие дори върху американците. За да не я гледа, когато пиеха чай, Клара седеше с гръб към нея. Сюжетът бе чисто иберийски. Смъртта, някакъв ужасен полускелет-полумумия, водеше към ада мъртвешко хоро, съставено от един император, един папа, един рицар и една куртизанка. Платното беше от младите години на художника и представляваше, очевидно, студия върху някой от класиците.

Фани почна да се грее на огъня и докато правеше това, гледаше втрещено картината. Сюжетът бе съвсем обикновен, а от техническо гледище таблото не издържаше никаква критика. Фигурите приличаха на дървени кукли, движенията им дразнеха окото с недопустими грешки. Дори хроматичният ефект, оригиналността и славата на маестроото, тук бе изтърван в явно подражание на Греко: студени сивосини тонове и фосфорна светлина, която идеше от невидим източник. Ала и тая небрежност, ако не на гений, поне на истински талант, Фани долови трагичното усилие на маестроото, който бе забравил анатомията и критиците, за да изрази мисията си на философ. И той я бе изразил удивително. Докато смъртта се кискаше зловещо и долната половина от лицата на осъдените участвуваше в това принудително хоро с тъпо, цинично хилене, погледът им бе смразен от уплаха. Това бяха съзнателни грешници, които не се разкайваха, които сякаш искаха да измамят дори смъртта и тръгваха след нея с угодническа усмивка, но с таен ужас в очите си. Никакви ангели, никаква надземна любов, тъй присъщи у набожните класици, не утешаваха окото. Хоризонтът, към който водеше смъртта, тънеше в мрак и безнадеждност. О, идеята на това платно бе тъй съвременна!... И по тялото на Фани пропълзяха студени тръпки, защото в картината видя отразено нещо от собствения си живот. Внезапно тя почувствува нужда да види жив човек, да се изтръгне от въздействието на тази ужасна картина.

– Пилар! ... – извика тя нервно. – Пилар!... Старата прислужница

на маестро Фигероа влезе в студиото.

– Събуди ли се дон Сантяго#1?

Жак на испански.

– Quien#1 – попита испанката. – El frances o el americano?#2

– El frances – каза Фани.

– Не! Още не се е събудил, сеньора!...

– Тогава иди си! Няма нужда да го събуждаш!

И леко разстроена, Фани седна на едно кресло с гръб към картината. Пилар излезе, като хвърли съчувствен поглед към сеньората. Тя бе забелязала отдавна как всички наематели на вилата седяха обикновено по тоя начин, за да не гледат картината.

Жак Мюрие се бе събудил отдавна, но седеше до прозореца в лошо настроение и гледаше разсеяно как желязносивите маслени вълни на океана се разливаха като пенести езици по широкия плаж, осеян с черни скали. По професия той бе лекар и в това дъждовно пролетно утро анализираше живота си със същата суровост, с която някога поставяше диагнози в парижката болница „Сен Лазер“. През последните две години той бе престанал да работи и сега се намираще пред пълно разорение. Паричното му състояние бе почти катастрофално. Осемдесет хиляди франка спестени пари и други сто от наследството на майка му в Прованс се стопиха безсмислено по хотелите, игралните казина и дансингите на Ривиерата. Защо и как стана всичко това, Мюрие не бе в състояние да си даде ясен отговор. Можеше да се каже само, че всичко почна с Фани. Той я обичаше с горчива, саркастична, извратена любов, защото тялото ѝ бе прекрасно, а духът – фин и покварен. Цели две години тя го бе влачила след себе си само за това, че имаше нужда от другар в безделието си, от лекарство срещу сплина, който я обземаше в мрачни дни, от присъствието на тялото му в минути на каприз... Колко пуста, смешна и жалка история бе всичко това! Сега с няколко хиляди франка, които бяха останали в джоба му, той искаше да се махне, да изчезне, да потъне някъде. Като гледаше вълните на океана, пред него изпъкна внезапно кошмарният призрак на колониите. Мисълта да замине в колониите като последен, единствен изход от положението, в което се намираще, го преследваше натрапливо отдавна.

—

1 Кой?

2 Французинът или американецът?

Колониите бяха резервоарът, който поемаше пропадналите и неспособни лекари на Франция. Да стопи живота си в Сайгон или някъде из

Африка, да удави горчивината си в някоя джунгла, да прекарва безсънни тропични нощи в пиене на уиски, в игра на покер с колониални чиновници и да лекува жените им от неврастения – ето какво заслужава-ше!... Ала дори това е все пак по-достойно от унижителното стоене при Фани, която скоро щеше да го превърне в окаян жиголо. Последни се събудиха Клара и Джек. Двамата водеха незаконно съжителство под благословията на един евангелски пастор, който още не бе загубил надеждата да ги венчае и постоянно им изпращаше писма с морал. С напътствия. Поканата на Фани ги завари в Париж. Защо сега се намираха в Сан Себастиан, а не в Париж или Сан Франциско, това те също не можеха да обяснят. Те се запиляваха там, където им хрумнеше, тикани от свежата и дивашка енергия на духа им, която американците, принудени да работят, се изразяваше в материални постижения, а у тях – в лудории, понеже нямаше защо да работят. Те сновяха насам-натам, подчинени на импулс към непрекъснато движение, като че животът не бе нищо друго освен глупаво и безсмислено движение. Тяхната активност в спорта и пътуването наподобяваше индустриалната активност на бащите им, мистър Уинки и мистър Саутдаун, съдружници и притежатели на фабрики за самолетни мотори, двама благодетели на човечеството, които чакаха с нетърпение втора световна война, за да увеличат стократно или ако бе възможно, хилядократно богатството си.

Веднага щом станаха, Клара се залови с хубостта си. Всеки ден специално за нея идваше с такси една Фризьорка от Сан Себастиан, за да постави в ред къдрите ѝ. Джек отиде в съседната стая, където надяна боксови ръкавици и почна да нанася свирепи удари върху една кожена топка, опъната на пружини между пода и тавана, като синхронизираше ударите си с правилно дишане. Докато изпълняваха тези обреди – единият към красотата си, другият към силата си, – Мюрие мина по коридора и блъсна силно полуотворената врата на стаята, в която се разхубавяваше Клара. Той направи това без нужда, просто тъй, от внезапна омраза към спокойствието на американците и от презрение към тяхното самодоволство. Увлечен в тренировките си, Джек не чу трясъка, а Клара се сети веднага, че това не можеше да бъде друг освен спрехавия и чудноват Мюрие.

– Monsieur Jacques! ... – извика тя звънливо. – Защо не влезете?

Но мосю Жак не отговори, а продължи по стълбите. Той бе потиснат от една внезапна мисъл по отношение на Клара, мисъл, подла и унижителна, която засега гордостта му и която именно го бе накарала да блъсне така гневно вратата.

Като не получи отговор, Клара въздъхна с известна тъга. Тя изпитваше към него смесено чувство на почит и страх. Почит към знанията му – той знаеше хиляди полезни неща за витамините, за хигиената на кожата, за избягване на бременност и затлъстяване – и страх от погледа му – в тоя поглед имаше нещо студено, аналитично и подигравателно, което изведнъж я забъркваше, сякаш французинът предвиждаше всичките ѝ мисли и действия. За да се отърве от този страх, тя се опита да му даде аванси, които Мюрие отхвърли презрително. Тогава тя почна да се вълнува още по-силно от него, без да може да определи точно защо. Тя изобщо мъчно определяше нещата, поради което я изключваха от компании за бридж. Впечатленията за нея се изпаряваха като лак за нокти и в главата оставаше само утайката на глупостта.

След половин час Джек и Клара слязоха в студиото. Облечен в тренинга си, Джек приличаше на професионален боксьор, а Клара се бе превърнала в гладка, идеално фризирана порцеланова кукла.

Като закусиха с шунка и пържени яйца, четиримата се загърнаха в мушамите си и слязоха на пясъчната тераса пред вилата, където чакаше колата на Джек. Колата имаше специална конструкция. Моторът ѝ представляваше нещо средно между мотор на обикновена кола и такъв на самолет-изтребител. По асфалтираното шосе той развиваше сто и четиридесет километра в час и злоещото му виене докарваше в ужас всички автомобилисти в околностите на Сан Себастиан и особено когато Джек решаваше да се пошегува и профучаваше само на няколко сантиметра от калниците на бавни като костенурки нещастници.

Равнодушен към автомобилните суетности Джек предлагаше да му покаже как се правят завои при максимална скорост с удар върху спирачките. Мюрие седна на едно от задните седалища. Той се безпокоеше от мисълта да не харчи повече от триста пезети през тази екскурзия – мисъл, потискаща и неприятна, защото чичото, от когото беше поискал с писмо пари назаем, още не бе отговорил. Клара и Фани се качиха в автомобила след известно спречкване. В спортната кола имаше само четири места и ни една от тях не искаше да бъде отпред. Когато Мюрие предложи да отстъпи мястото си и да седне при Джек, двете се възпротивиха едновременно. Клара използва записията и се намести до Мюрие, а Фани с горчив гняв седна на предното място. Тя бе раздразнена от подновените аванси, които Клара хвърляше на Жак, и от опитите ѝ да му говори на „ти“. Каква дивотия!... Нима тази гъска си въобразяваше, че можеше да го съблазни в нейно присъствие? Но всъщност Фани беше раздразнена повече от обстоятелството, че през време на закуската

Мюрие почна да отвърща на тия аванси и някак безсмислено, но настойчиво поддържаше разговора с нея. След това тя бе сравнила изящната фигура на Мюрие, породистата му глава на провансалски рицар и красивите му устни с хамалските плещи, кръглото като месечина лице и дебелите бърни на Джек Уинки. Без съмнение, Клара отдавна бе направила същото сравнение и сега продължаваше да атакува Мюрие. Тази девица съвсем не бе толкова безобидно глупава, колкото изглеждаше.

Като се ослуша за последен път в бумтенето на мотора и така с опитно ухо определи неговата изправност, Джек натисна амбреажа. Предпазливо, за да не счупи ресорите в трапицата по изровения път, който водеше до вилата на маестро Фигероа, той изкара колата на шосето за Витория и я пусна, както си знаеше. Зелените хълмове около Сан Себастиан скриха сивата ивица на океана, а после изчезнаха на свой ред в мъглата на облачния ден. Джек вече караше със сто километра в час. Като минаха Панкорбо, небето стана изведнъж ясно и те навлязоха в безплодния, монотонен, и червеникав пейзаж на Стара Кастилия. В продължение на няколко часа степта ги потисна, но в Вургосі настроението им се оживи. Докато ядяха пилета, пържени в зехтин, и ориз, приготвен а la valenciana, те, почнаха да разискват дали кюретата остават девствени през цял живот. Клара се интересуваше да знае може ли херцог Алба да се срещне на равни начала с Йоркския херцог. Фани я погледна враждебно и каза, че не може. Тя продължаваше да наблюдава с горчивина как Мюрие не се подиграваше вече на американката. Той ѝ разправи историята на граф де Вилянуева, живял през осемнадесетия век, от лудо-риите на когото пропищели придворните дами на кралица Изабела. Увлечени в яденето и в такива разговори, те забравиха да разгледат града и нито подозираха даже, че в него има прочута катедрала.

След това продължиха към Паленсия по асфалтираното шосе из тази земя на рицари, на светии, на гладни селяни и мършави мулета. Пейзажът бе монотонен и потискащ. От двете страни на шосето, дорде око стигне, се простираше безплодна и пуста равнина, пресечена от дълбоки каньони и осеяна с черни скали, с жълтеникави и оранжеви пясъци. Тук-там стърчаха останките на разрушени замъци или се виждаха купчинки от хижите на малки бедни селца, чиито жители използванаха тесните ивици обработваема земя по течението на реките.

Привечер времето се развали и внезапно заваля дъжд. Каньоните на реките се превърнаха в огромни порои, пътуването стана неприятно. За да стигнат по-скоро в Авила, Джек увеличи скоростта. Тъкмо когато отминаха някаква черна фигура, която яздеше на муле, Джек забеляза до

завоя на шосето един полицаи от цивилната гвардия, който отчаяно махаше с ръка. Този индивид навярно искаше да го глоби за непозволена скорост. В такива случаи Джек обикновено засилваше бързината, но сега някакъв добър дух го накара да натисне спирачките навреме. Когато спря, всички видяха, че пред колата зееше пропастта на един отвлечен мост. Жълтите талази на пороя се пенеха около разрушените опори на моста и с глух тътнеж влачеха камъни и дървета. Даже почна да ругае испанските инженери. Господи!... Какво ще правим сега? – извика Клара.

Мисълта, че в Авила може би липсват добри фризьори, които да поправят накърнената ѝ от дъжда красива коса, я изпълни с тревога. Тъкмо сега, когато Мюрие почнал да се държи с нея мило, тя изпитваше особена нужда да бъде безупречно красива.

Дъждът бе престанал и всички слязоха от колата. Фани даде сто пезети на човека, който ги спаси, и се опита да приложи познанията си по испански език, като го разпита за друг, страничен път. Но полицаят говореше на някакъв ужасен диалект, от който не можеше да се разбере нищо. Явно бе, че трябваше да се върнат до първото населено място, и това ги отегчи страшно. Всички бяха изморени от пътуването и студеният вятър, който духаше от степта, засилваше лошото им настроение. Джек бе шофирал през деня повече от четиристотин километра, което надминаваше издръжливостта и на най-добрия шофьор. Мюрие имаше само най-повърхностни понятия от автомобилното дело, а Клара и Фани не се решаваха да седнат зад кормилото, понеже се бояха от специалната конструкция и внезапните напъни на силния мотор. Всяко понатайшно шофиране от Джек ставаше опасно поради умората му. Въпреки това нямаше друг изход и Фани предложи да се върнат обратно.

– Нямам намерение да си разбивам главата – заяви Клара.

– Тогава ще спиш под дъжда! – изруга Джек.

– Идиот! ...

– Задето те понасям от сутринта ли?

Джек бе забелязал вече флирта между Клара и Мюрие. Той не я ревнуваше отдавна и искаше да се отърве от нея, – но го нервираше глупостта ѝ. Тази глупачка не можеше да разбере, че Мюрие искаше да засегне Фани. Впрочем той не бе много сигурен дали работата стоеше именно така.

– Не се карайте! – каза Фани, доволна от реакцията на Джек. – По-добре е да попитаме за пътя онова попче!

Едва сега те забелязаха, че ездачът на мулето, когото бяха

отминали и който сега ги настигаше, бе духовно лице. Непознатият се клатушкеше върху мулето, което бе вървяло часове наред с философско спокойствие под проливния дъжд. И сега то продължаваше да върви по същия начин. Фани не можеше да си представи нищо по-странно от този измокрен до кости човек. Дрехите му приличаха на сюнгер, напоен с вода. Широките поли на шапката му бяха извити вълнообразно и висяха надолу. От расото и черния плащ, с който беше загърнал долната част на лицето си, се стичаше вода. Бурята беше обърнала чадъра му наопаки и навярно, след безуспешни усилия да го оправи, стискаше тази рядко употребявана в Испания вещ под мишницата на едната си ръка, докато с другата държеше поводите на мулето. Не можеше да се види нищо от лицето му, скрито под плаща и периферията на широкополата шапка. Така загърнат, той имаше смешен и същевременно малко зловещ вид, който веднага се разся от поздрава му. Като се приближи достатъчно и видя, че пътят е прекъснат, той спря мулето си, а след това кимна с глава и произнесе вежливо:

– Buenas tardes, senores!³ ...

– Попе, разбираш ли английски? – попита Джек, вместо да поздравя на свой ред, докато останалите, включително и Клара, все пак отговориха на поздрава на испанеца.

Джек отправи въпроса по-скоро от досада и гняв, почти без надежда да получи отговор на родния си език.

– Да, господине – неочаквано отговори кюрето.

– Чудесно! – извика Джек. – Тогава, сър – продължи той по-любезно, – бихте ли могли да ни кажете как можем да стигнем до Авила? ...

– Единственият начин е да се върнете до Астига рагуа и да продължите през Деспеняторос.

– Кой може да запомни тия дяволски имена? – изтърва Фани.

– Има надписи при всяко селище, мис! ... – кротко поясни кюрето.

Непознатият стоеше на десетина крачки от тях върху мулето си, все тъй невидим в лицето. Говореше английски много добре и в гласа му звучеха металически нотки, които издаваха енергия и пълна липса на умора.

А вие накъде отивате? – попита Джек. И аз отивам към Авила. Ще продължите ли? Мисля да ношувам в един хан на два километра от тук.

Същото можем да направим и ние – предложи Фани.

Чист ли е ханът? – попита Клара. Испанецът не отговори. Джек

3. Добър вечер, господа!

погледна сърдито към Клара, след това се обърна към него и каза вежливо:

– Много ви благодарим, господин свещеник. С ваше позволение ще тръгнем кротко зад мулето ви, да ношуваме и ние в тази странноприемница.

Стана тъй, както предложи Джек. Кюрето потегли пръв а те се качиха в колата и го следваха с възможно най-бавен ход. Човекът от цивилната гвардия, след като целуна ръката на свещеника и получи от него някаква благословия, остана при моста да предупреждава шофьорите с червен фенер. Понеже бе станало съвсем тъмно, Джек запали фаровете, които осветяваха задницата на мулето, и с бумтенето на мотора подплаши малко животното. Последното постепенно ускоряваше хода си, докато най-сетне колата го принуди да галопира и тялото на свещеника, който сигурно не бе свикнал на такава езда, почна да се мята безпомощно върху седлото. Всичко това се стори много забавно на компанията. Настроението ѝ се подобри отново.

Не трябваше да му казваш господин свещеник, а р.'uire⁴! ... – каза Фани.

Какво значи това?

Значи отец.

Може би е редно да му целунем ръка! – предложи Мюрие, като обхвана в полумрака талията на Клара. Американката се притисна силно до него и двамата се целунаха.

– Първо трябва да го изстискаме от водата! продължи Фани, без да подозира изневярата.

– Клара ще направи това! – каза Джек.

– И ще ти сваря чай от нея – отвърна американката.

Като изтезаваха с гонене мулето и бедния човек, те стигнаха най-после до хана, разположен усамотено всред степта.

Това бе старовремска посада, един от тия испански ханове, за които Готие казва, че в спалните им се влизало през обора, и в които може би някога са ношували Сервантес и Лопе де Вега. Минаха през първия етаж, в който няколко дрипловци пиеха вино, и се качиха на втория, определен за по-висши същества. В средното помещение на тоя етаж гореше камина, а покривките и приборите на масите в него блестяха от чистота. Една петролна лампа заливаше всичко с бяла светлина. От кухнята идеше миризма на печено. Зад тезгяха стоеше съдържателят –

4. Буквално значи татко. Обръщение към кюретата и монасите в Испания.

мургав шишко, облечен в кадифена жилетка, със запретнати ръкави и червена кърпа на главата. На едното му ухо висеше златна обеца. Тая външност показваше веднага умишлената стилизация на обстановката, предназначена за туристи. Поради дъждовното време и срутването на моста съдържателят очакваше посетители. Обещата той бе поставил именно по този случай – да се възхищават чужденците. Въсщност декорите на цялата посада бяха доста издържани. Само радиото и портретът на Алкала Самора издаваха търговската фалшификация на тази *Espana tradicional*.

Те се разположиха удобно и понеже бяха изгладнели, поръчаха специална вечеря. Докато пиеха мансаниля и унищожаваша лакомо крехките пилета, егоизмът им попречи да си спомнят за човека, който ги беше довел тук. Когато влязоха в посадата, те забравиха да му благодарят, а след донасянето на вечерята изобщо не си спомниха за съществуването му. Той се появи съвсем неочаквано, когато почнаха да пият херес, и появата му нямаше да ги смуги, ако не им се бе сторил съвършено друг. Отначало всички имаха усещането, че са поставени под похлупак. Смеховете и шегите им замлъкнаха изведнъж, а после ги обзе чувство на виновност. Сега Фани можа да види лицето му напълно открито, без плаща и шапката, под ярката светлина на петролната лампа. Първото нещо, с което поразяваше това лице, бе красотата.

То бе някак смушавашо, греховно, почти кошмарно красиво, за да бъде лице на монах или свещеник. От фините очертания на веждите, на носа, на устните му лъхаше безстрастна замечтаност и спокойствието на езически бог, но в матовия тен на кожата, в черните му като въглен очи гореше темпераментът и знойният климат на Андалузия, нещо пламенно и страстно, което издействуваше по-силно от всичко останало, но което не бе земна чувственост, а по-скоро фанатизъм, в който прозираше дори нещо жестоко и зловещо. Може би това бе чисто испанският фанатизъм на религията му, или пък това усещане се дължеше на расото му, на интелигентността, спокойствието и желязната воля, които светеха в очите на монаха и които изпъкваха в странен контраст с младото му, почти юношеско лице.

Той се поклони леко, свободно и усмивката му показва два реда ослепително бели зъби, които светеха върху фона на матовото му лице. Фани веднага съзна, че този човек бе напълно сигурен в себе си. У него нямаше забърканата стеснителност пред жени, която други католически свещеници скриваха под маската на надута строгост.

Първа се окопоти Клара, защото бе най-малко възприемчива към

всичко необикновено.

– Как сте? – изчурулика тя, поглъщайки с тъпите си очи красотата на монаха.

– Тъкмо се питахме за вас! ... – излъга Мюрие, който почувствува угризение от егоизма на цялата компания.

Монахът обясни, че бил в обора, за да разтрие със слама мулето си. Животното могло да простине. А после отишъл в готварницата да изсуши на огъня дрехите си. Всичко това той обясни без никаква досада, сякаш дъждът и пътуването не му бяха неприятни ни най-малко.

– Защо пътувате с муле? – удиви се Клара.

– Обикалям из планините.

– Вечеряхте ли? – попита Джек.

– О, не! ... Ще вечерям сега – каза монахът жизнерадостно.

– Покани го при нас! – прошепна бързо Фани.

Джек отправи поканата с възможно най-изискан тон и все пак в нея прозвуча нотка на снизходителност, която можеше да го оскърби. Монахът отговори, че съжалявал много, но не можел да приеме любезната покана. Правилата на ордена, към който принадлежал, го задължавали да вечеря скромно и да не сподели удоволствието на благородната им компания. Отказът смая четиримата в най-висша степен и произведе неприятно впечатление. Монахът забеляза това и без да се смущава, доби откровено:

– Бих седнал при вас на драго сърце, но трябва да спазвам правилата на ордена...

Правдивостта и твърдото убеждение, с които говореше, бяха удивителни. Мюрие и Фани го разбраха отлично, но същото не можеше да се каже за американците. Джек се намръщи, а Клара произнесе ухилено:

– Ние сме доста покварена компания за вас! ...

– Остави човека на мира! – кипна Фани.

– Не се сърди, мила! – звънливо произнесе Клара. – Ти предложи да го поканим.

За щастие, монахът не чу разправията им. Малко преди това бяха донесли вечерята му и в момента, когато двете се караха, той се изправи до масата и почна да чете молитвата си.

– Положително ще влезе в рая! – ниско каза Джек.

– Фани, защо не пиеш виното си?... Изглежда, че външността на негово преподобие почва да ти действа?

– Защо не? – каза Фани, като изпи чашата си наведнъж. А после внезапно почувствува меланхолия от това, че след половин час лицето

на монаха щеше да изчезне и никога нямаше да го види пак.

– Прилича на Франшот Тон – авторитетно установи Клара. – Само че е по-нисък!

– Сега, вярвам, би го изстискала с удоволствие! – забеляза Фани.

Американката се усмихна покровителствено и не счете за нужно да отговори. Тя бе изтръгнала вече Мюрие от ръцете на Фани и тази постъпка я изпълваше със суетна гордост, но заедно с това и с известно съчувствие към приятелката ѝ. Бедната Фани! Когато човек се роди безинтересен, нищо не може да му помогне.

В това време монахът свърши молитвата си и спокойно седна да яде. Вечерята му бе от най-евтините, такава, каквато навярно си заръчваха бедняците и ...птиците в долното отделение на хана. Тя се състоеше от малко варен грах, зеле и сланина – всичко, поставено в една чиния. Докато той ядеше, а Фани водеше спор с приятелите си, защото настояваше да останат по-дълго в Авила, от шосето пред хана се чу врява и шум от камионен мотор. Съдържателят неспокойно изтича навън, но никой не обърна внимание на това. Джек, който не бе нито злобен, нито ревнив, а само избухлив и разглезен, отново върна разположението си към монаха и като размени няколко думи с него, въпреки противопоставянето на Фани, реши да му изпрати бутилка вино. Монахът я прие с благодарност, но поиска позволение да я изпие утре. Между четиримата пък се поведе полугласен ироничен разговор, който испанецът не чуваше поради отдалечеността на масата му. Той бе седнал в противоположния ъгъл на стаята.

– Обзалагам се, че няма да я изпие въобще – каза Джек гневно.

– Тогава какво ще я прави?

– Може да я подари някому.

– Или ще я изкърка на лягане – предположи Клара.

– Та що от това? – попита Фани.

– Ти му ставаш адвокат, мила? ...

– С какво ни е оскърбил?

– Как с какво? ... – попита Джек, който бе вече доста пиан от мансанилята. – Можеш ли да си представиш по-дръзка надменност от неговата?

– Глупости!... Човекът се държи съвсем нормално.

Бяха почти готови да се скарат, когато монахът свърши вечерята си и се облегна с лакът върху масата. Стана явно, че искаше да си иде, но от вежливост бе решил да разговаря няколко минути с тях. Или може би правеше това по силата на навика си да изучава хората. Красивите му

очи се втренчиха последователно в четиримата.

– Вие... навярно сте туристи?... – попита той вежливо.

– Такова нещо!... – гаменски отвърна Джек. – Търсим смехории из Испания.

– Това правят повечето чужденци, които не познават страната ни – кротко забеляза монахът.

– Ние сме от тях.

– Може би се гордеете с това? – внезапно попита испанецът.

– Положително! – отвърна Фани вместо Джек. – Защото не сме свикнали да понасяме мансанилята.

Тя произнесе думите на испански за изненада на монаха, който се усмихна и промърмори снизходително:

– Ya lo veo!#1...

Той я погледна с острите си блестящи като черен диамант очи, сякаш искаше да каже: „Благодаря ви, но аз не се засягам от този сеньор!“ Фани почувствува вълнение от мигновената солидарност, която се бе установила помежду им. Присъствието на монаха бе задушило изведнъж раздражението, което изпитваше от флирта между Клара и Мюрие.

Той ѝ действуваше като мансанилята или, по-точно – заедно с мансанилята правеше обстановката някак магнетична, възбудителна и приятна... Това матово испанско лице, святкането на зъбите му, нервната и южна красота, аскетично свитите устни и твърдият блясък на очите му, съчетани тъй странно с християнско смирение, бяха всъщност очарователни, проникваха и завладяваха цялото ѝ същество. Мълчанието, което настъпи след глупавата заядливост на Джек, щеше да изгони монаха, ако Фани не бе направила усилие да го задържи още малко.

– Вие към кой орден принадлежите, отче? – запита тя почтително.

– Оле, тя го нарича „отче“! ... – изтърва Клара и прихна да се смее високо, защото бе също пиана.

– Аз съм от Дружината на Христа – отговори монахът, без да обръща внимание на смеха ѝ.

– Какво е това дружество? – попита Джек. – Това не е дружество, сър, а религиозен орден, основан от нашия духовен баща Лойола.

– О-хо-о! ... Значи, вие сте били йезуит? – тържествено установи Клара, а после погледна цялата компания, сякаш искаше да каже: „Уловихме го най-сетне!“

– Това съществително у нас не звучи много ласкаво заяви Джек.

– Причината са враговете ни – отговори монахът.

– А защо имате врагове?

- Защото дори самият Христос е имал малко приятели.
- Какви са целите на вашия орден?
- Те са прости, но не ми е позволено да ги излагам по кръчмите.
- Ликьори произвеждате ли? – попита Клара.
- Не, благородна мис.
- Вие не сте длъжен да отговаряте на глупави въпроси – произнесе

Фани решително.

– Зная – кротко отговори монахът. – Но аз не считам господата за глупави.

– Ние сме само нечестиви – каза Джек.

– И разглезени – допълни Фани.

Клара и Джек избухнаха срещу нея с иронични упреци, но Фани не им обърна внимание. Тя наблюдаваше монаха, който пак я погледна с известна изненада, сякаш се учудваше, че тя реагираше по този начин и тъй решително бе готова да се скара със спътниците си заради него. Между погледите на двамата се установи отново мълчаливото съгласие, че Клара и Джек бяха разглезени деца, на чиято дързост не трябваше да се обръща внимание. Но нахалството им бе преминало вече всякаква граница! И все пак в търпението на монаха нямаше безразличие, а само достойнството на човек, който ги превъзхождаше неизмеримо. Може би към това поведение го принуждаваха само правилата на ордена. Може би ако този човек – властните и някак жестоко свити устни, острият поглед, в който горяха непримирими, фанатични пламъчета, финесът на цялата личност издаваха белезите на идалго, навлякъл расото *rog conviction*⁵, – може би ако този човек се намираше в някой клуб, на някое игрище, щеше да отговори на Джек с дуел, с юмручен удар в челостта. Но сега се бе въздържал дори от всяка по-силна дума, бе направил това умело, красиво, със силата на оная вътрешна дисциплина, която изискваше орденът.

Едно внезапно засилване на врявата, която идваше отдолу, накара компанията да отклони вниманието си от монаха. Чува се високи заплашителни викове на испански и секунда подир това удари върху пътната врата.

– Какво става? – попита Фани на испански келнера.

– Много неприятно, сеньора!... Работници отиват на митинг в Сеговия.

– Та какво от това?

5. По убеждение.

– Искат да влязат вътре.

– Че нека влязат!

– Как? ... Тук ли? – смаяно попита келнерът. Мисълта да се смесят господата и хора от народа му се стори скандална.

– Значи, митинг? ... Срещу какво? – попита Джек.

– Срещу възстановяването на една стара черква в Сеговия – обясни Мюрие.

В Бургос, докато пиеха кафе, той бе успял да хвърли поглед върху заглавията на вестниците.

– Та нали Испания е прогресивна република?

– Там е работата! Прогресивна, но прекалено набожна и работниците те протестираат.

– Мълчете да чуем! – каза Фани.

Шумът и виковете продължаваха. Отнякъде дотърчаха две слугини, които уплашено се притискаха една към друга.

– Madrecifai#1... – захленчи по-младата от тях, чупейки ръце.

– Не се бой. Рамонсита! – утеши я другата. – Господарят изпрати Хоселито да повика цивилната гвардия.

– Какво може да направи цивилната гвардия?... Половината от нея са антихристи! ... – продължаваше да хленчи Рамонсита.

Селският свещеник ѝ бе внушил отдавна, че всички, които не признават краля, са антихристи.

Любопитството на компанията се превърна в тревога, когато по стълбите към трапезарията нахлуха хора с тежки стъпки. Чу се гласът на собственика, които убеждаваше умолително:

Майчице.

– Muchachos! ... Muchachos!#1... Тези стаи са за господата. Тук има чужденци... англичани...

Един друг глас, подобен на ерихонска тръба, изрева ужасно:

– Дяволе, а ние да не сме кучета? ... Днес то има равенство!

Човекът, който така свирепо настояваше за равенство, се показва на вратата. Той бе млад, чернокос, с грамадно телосложение и добродушни кафяви очи, чийто израз никак не отговаряше на сърдитите викове, с които цепеше посадата. Носеше чистичък работнически комбинезон и ако се съдеше по виковете му, бе малко пийнал. Зад него нахлуха другарите му, около десетима души, с вехти дрехи и баски шапчици. Всички имаха вид на работници или бедни интелегенти, въодушевени от идеята да манифестират заедно в Сеговия омразата си срещу средновековна Испания. Веднага щом влязоха, едрият обиколи с поглед трапезарията и

когато очите му съзряха монаха, в тях блеснаха пламъчета на фанатична омраза.

– Другари!... – мрачно изръмжа той. – Ето един чернокапец!

И тръгна заплашително към представителя на реакцията. Но останалите бяха далеч по-трезви от другари си. Един от тях схвана веднага опасността, която заплашваше монаха, и като улови широкоплещестия за лакътя, предупреди разумно:

– Карлито!... Без глупости!

Карлито премигна няколко пъти. След това съсредоточи мисълта си с известно усилие и реши, че наистина беше съвсем безсмислено да извърли това кюре от посадата. Те бяха с хиляди, тия черни паразити в расо! ... Най-добре бе първо да се вземе властта и после да се изпратят с параходи – подарък от Испанската република на Ватикана. И Карлито укроти гнева си. Той даде воля само на идейното си въодушевление, като удари с все сила по масата и изкрещя, колкото му глас държи:

– Viva el anarquismo!A.

#1 Момчета.

#2 Да живее анархизмът!

След това внушително изявление пред кюрето и компанията от капиталисти, която вечеряше с печени пилета, Карлито и другарите му заповядаха на съдържателя да съедини две маси и насядаха около тях. По-неже испанската чест не им позволяваше да консумират, без да плащат, те извадиха кесиите си и провериха по колко пари имат. Половината от съботната надница бе пожертвувана за синдикални цели, част от другата половина бе оставена в семействата на съпругите и децата. За вечеря и дума не можеше да става, но все пак с остатъците от надницата можеше да се направи кооперация за нова бутилка мансаниля. Не стигаха само петдесет сантима. Даде ги един тънък младеж с високо чело и замрежен поглед – най-заможният от групата и същият, който предупреди Карлито да не върши глупости. Той бе основен учител в Аранда и макар да чертаеше пред учениците планове, как да си направят икономична бомба, бе като всички интелектуалци – изплашваше се, когато идваше момент за действие.

Силният вик и ударът по масата, с който Карлито пожела живот на анархизма, бяха разтърсили цялата посада. Фани забеляза, че те предизвикаха идването на една друга пролетарска личност, облечена също в комбинезон. Новодошлият, изглежда, не спадаше към групата на анархистите, но притежаваше известна власт, може би като пазител на реда в

утрешния митинг. Върху баската му шапчица лъщеше червена звезда. Той обиколи с поглед трапезарията, при което очите му се спряха подозрително и враждебно върху един дребничък червенокос работник с антипатично лице.

– Какво има, другарю Льоренте? – сухо попита Карлито в настъпилата тишина.

– Нищо – отговори Льоренте, като се намръщи. – Вдигате много шум.

– Че да не отиваме на литургия? – забеляза червенокосият и произношението му издаде веднага, че бе чужденец. – Когато плутократите влизат в кръчма, вдигат повече шум!

– Ти какъв си? – внезапно попита Льоренте, като отиде при него.

– Безвластник! – гордо отговори червенокосият.

– Покажи картата на братството!

– Омръзна ми да я показвам на полицаи.

– Ще я покажеш ли? – повтори Льоренте и в гласа му прозвуча заплашителна нотка.

– Гилермо, покажи я! – каза учителят от Аранд, – Другарят е от комитета на Конфедерацията.

Червенокосият недоволно измъкна някаква карта и я хвърли върху масата. Без да се дразни, другарят Льоренте прегледа внимателно картата и по същия немного вежлив начин я върна на притежателя ѝ.

– Лека нощ, другари! – произнесе той, като поздрави с вдигнат юмрук и тръгна към вратата. Почти никой не отвърна на поздрава му.

– Докога ще търпим своеволията на тия комунисти? – попита червенокосият след излизането на Льоренте. – Къде остана свободата на действията ни, другари безвластници? ...

Въпросът бе зададен патетично и удари безвластниците тъкмо в най-чувствителното място на сърцата им, но донасянето на мансанилията им попречи да порицаят Льоренте. Учителят от Аранда, най-кръвожадният от всички атентатори в света, раздели братски виното, като на себе си сипа най-малко. От единствената бутилка десетте чаши се напълниха едва до половината което изпъкна в неприятен контраст с изобилните разнообразни вина и остатъците от богатата вечеря върху масата на плутократите. Тоя именно факт бе отбелязан неволно с горчива размяна на погледи от работниците.

– Мирише ми на тупаница – произнесе Джек.

– Няма да стане нищо – раздразнено каза Фани.

Тя бе много разстроена от неприятното усещане на виновност,

което обстановката създаваше у нея, виновност за това, че по-миналата вечер бе загубила с пълно равнодушие в казиното на Сан Себастиан три хиляди пезети, докато на света имаше хора, които събираха сантими, за да си поръчат бутилка мансаниля. А тия хора цяла седмица бяха работили в задушната атмосфера на леярниците в Билбао, докато тя не вършеше нищо. Стори й се, че всичко това бе подло, много подло, за да бъде прието като естествено.

– Мюрие, умееш ли да се боксираш? – попита Джек.

– Не – презрително отвърна французинът.

– Тогава, ако стане нужда, докато аз действавам, ти ще изведеш жените, нали?

– Какво мислиш да правиш? – с досада попита Мюрие.

– Възнамерявам да ги изгоня оттук.

– Глупости! ... – гневно каза Фани. – Да не си въобразяваш, че това са негри?

– Негрите са по-дресирани. Знаят си мястото.

Джек бе напълно сигурен, че тия испанци не си знаеха мястото, макар да се намираха в собствената си страна. Говорът и смехът им го дразнеха, възбуждаха у него почти физическо отвращение към тях, към работническата класа изобщо, която не знаеше никаква мярка в претенциите си. Накъсо, той не можеше да понася присъствието им. Към възбудата и съсловната ненавист срещу работниците се прибавяше и лошото му настроение от сутринта. Клара и Мюрие продължаваха да флиртуват и да го мислят за глупак, който не забелязва нищо. Фани се бе захласнала по монаха и Джек почна да се чувствава на масата като пето колело. Каква дивотия!...

Той си наля чаша вино и я изпи наведнъж, но това се изтъква твърде зле от пролетариите.

– Видиш ли, Карлито! ... Това се казва пиене! – горчиво забеляза червенокосият.

Думите му, пълни с правдивост, накараха металурзите да погледнат празните си чаши не толкова със съжаление, колкото с чувство на униженост. Погледите им се отправиха враждебно към масата на плутократите.

– Докато ние се потим, думбазите живеят ли, живеят! ... – продължи червенокосият, насърчен от ефекта на забележката си.

Това бе също трагична истина, която работниците знаеха отдавна, но тя не предизвика въздействието, което очакваше червенокосият. Повечето от другарите му не обърнаха внимание на забележката, а

останалите изпитаха чувство на досада. Понякога Гилермо говореше банални неща. Та нали за това се борят!... По-важно бе да каже нещо за тактиката на борбата или да вземе сам участие в решителната акция. Умните очи на другаря от Аранда погледнаха Гилермо с недоволство. Гилермо, който бе от немски произход, предизвикваше винаги инциденти и несъгласия. Дори у комунистите съществуваше подозрението, че той е провокатор. В общото нареждане на Конфедерацията бе казано да не се излага борбата на работниците с произволни насилия над единични лица. Сега думите на Гилермо можеха да възбудят другарите и да предизвикат нежелателно насилие над чужденците.

Вниманието на работниците бе погълнато от компанията на плутократите и така те забравиха напълно монаха, който спокойно продължаваше да седи на масата си. Сега всички гледаха чужденците, сякаш едните бяха артистична трупа, която се готвеше да играе в кабаре. За да избави дамите и господата от това плебейско любопитство, съдържателят почна да върти копчето на радиото и намери някаква станция, която предаваше шлагери. Той мислеше, че танцовата музика ще отвлече вниманието на работниците. Но тази музика ги възбуди в друго направление.

Пет бутилки херес от мене! – високо поръча червенокосия, като хвърли надменен поглед към аристократите.

– Гилермо! ... – уплашено попита учителят от лоанда: – Имаш ли пари да ги платиш?

Червенокосият важно потупа джоба на синята си блуза.

Жестът му бе тъй неочакван и другарски, щото възхити всички. Впрочем Гилермо бе ерген, получаваше висока надница като специалист по производството на стомана и можеше да си позволи разточителство. Другарите му изразиха възторга си с шумно тупане по гърбовете си. Те бяха испанци, буйни пламенни мъже с южна кръв, които обичаха живота, борбата и виното. Мисяха, че след тежката работа в леярниците щяха да пият и това ги омая напълно. Така те забравиха да се попитат откъде Гилермо имаше пари, за да бъде тъй щедър. Сумите, които пръскаше за черпни, надминаваха много пъти седмичните сборове от надниците му. Само през главата на учителя от Аранда мина смътно подозрение.

Между това келнерът донесе бутилките и виното оказа въздействието си. Гилермо се трогна пак и поръча още пет бутилки от силното вино, от истинския херес, който можеха да пият само плутократи... Дори учителят от Аранда, който отначало бе раздражен от постъпката на Гилермо, забрави недоволството си и пламенно почна да обяснява на

двама другари необходимостта да се отстъпи временно по известни точки от доктрината, за да се запази съюзът с комунистите. Борбата на работниците трябва да бъде единна!... Нека другарите безвластници разберат това.

И така, в тази трапезария за *caballeros*⁶ бе чисто и приятно: камината пламтеше, радиото свиреше, хересът се лееше! Колко хубав бе животът, колко приятно беше, след като си работил цяла седмица в леярните, да седнеш тъй, в чиста посада пред чаша херес, и да разговаряш с другари! ... Как преливаха от щастие тия прости и чисти испански души, тия страшни анархисти от Билбао, чието име докарваше в ужас кюретата, аристократите, bankerите, индустриалците!... Сега те не мразеха плутократите от съседната маса, които вечеряха с омари и печени пилета. Равенството, хармонията и безвластието като че бяха настъпили найсетне между хората! ...

След като се увери, че другарят от Аранда задълбочаваше все по-страстно разискванията върху единния фронт с комунистите (към групата се бяха присъединили и други работници), червенокосият стана от мястото си и седна до Карлито.

Сега вече можеше да се каже, че Карлито бе наистина пиян, което впрочем му се случваше рядко, защото нямаше възможност да се разпуща, макар да бе ерген. Той поддържаше майка, две сестри, а също и семейството на брат си, убит на един митинг през зимата на Примо де Ривера. Сега Карлито бе в прекрасно настроение, което изразяваше с постоянно тупане на другарите си по рамото и с въодушевено повтаряне възгласа: „Viva el anarquismo!“

– Гилермо! ... Viva el anarquismo! ...

– Viva! ... – отговори червенокосият, като се огъна под удара на тежката лапа, която се стовари върху рамото му.

– Харесва ли ти тук?

– Ох! ... Разбира се!

– Виното не е лошо, а?

– Ох! ... Чудесно е!

– А как ти се струват дамите отсреща?

Макар да бе пиян, Карлито се засрами от въпроса, който му зададоха. Виж, от жени той не разбираше... Той можеше да крещи на митинг, да се бие с фалангисти, да стреля от барикади и даже да държи реч, но жените винаги го смуцаваха. Пък и пари трябваша за тях, а надницата

6. Господа.

му едва стигаше да изхранва братовите си деца. Той беше само танцувал с няколко работнички на забави в клуба на комунистите и това бе всичко!

– Бива си ги, а? – каза червенокосият, като цъкна с език.

Карлито хвърли нерешителен поглед към дамите, но веднага сrameжливо наведе глава. Наистина, Гилермо имаше право. Такива жени човек виждаше рядко. Те бяха фини, бели, руси, ослепително красиви. Но нима тия жени са да бъдат гледани от работници? Те са за богатите. Впрочем Карлито си харесваше повече испанките. Какви другарки бе виждал той по митингите на „Пуерта дел Сол“ в Мадрид! ... Имаше особено две от Бадахос! Но пак липсата на пари и смущението, което го обземаше, му пречеха да завърже приятелство. Не разбираше той от жени и това си е. Виж, когато трябваше да се барикадира срещу полицията, да изложи на опасност живота си заради идеята, Карлито не се смущаваше, това знаеха всички.

– Я гледай!... Пълничката ти се усмихва!... – каза Гилермо.

Карлито се засрами още веднъж. Ами, усмихва се!... Все пак той провери, като хвърли нов, бегъл поглед към чужденката. Да, тя наистина се усмихваше. Ако добрият Карлито знаеше колко неверни могат да бъдат усмивките на благородните сеньори, може би нямаше да се развълнува до такава степен. В тоя момент Клара весело коментираше с Мюрие смешните и целомъдрени рефлексии у работника. Впрочем тя имаше и навика да се усмихва винаги когато забелязваше, че я гледат мъже.

– Ти танцувал ли си с благородни сеньори? – внезапно попита червенокосият.

– Не, разбира се! – обидно отвърна Карлито.

Въпросът на Гилермо му се стори глупав и оскърбителен. Все едно да го питаха: „Ти поддържаш ли връзки с плутократи?“

– Защо не я поканиш за танц? – безразлично попита Гилермо, сякаш ако Карлито направеше това, щеше да бъде съвсем обикновено нещо.

– Nombre! ... За танци ли сме тръгнали? – правдиво забеляза Карлито.

– Че защо? Само ще въртим чуковете ли?

– Остави!... Аз не съм по тая част.

– Глупчо!... Погледни как ти се хили! Само чака да я поканиш!

Карлито пак зърна сеньората и пак видя, че тя гледаше към него и му се усмихваше, но сега някак подигравателно... Така си е! Жените

винаги ще му се смеят, задето се стеснява. И Карлито се почувствува оскърбен. Какво, да не е някой чирак?

– Хайде, ставай! – насърчи го Гилермо.

Карлито се поколеба. Как, само ще му се смеят ли? Нека другарите видят, че не се бои от жените и че даже се решава да покани за танц една благородна сеньора. Но все пак Карлито не се решаваше. Нещо му подсказваше смътно, че моментът и обстановката не подхождаха да показва смелостта си.

– Изглежда, че се боиш от плутократите? – презрително забеляза червенокосият.

Да се бои от плутократите ли? ... Карлито на свой ред погледна подигравателно другаря си. Ей сега ще види! Осени го суетното доволство как след танца другарите му щяха да кажат: „Браво, Карлито!... Не се смути да поканиш една благородна сеньора!“ Разбира се, той нямаше никакви непочтени намерения спрямо сеньората, например да я притисне или отегчава с блудкави любезности. Той искаше само да докаже пред нея и пред другарите си, че не е свенлив като чирак, като селско кюре и не се смуцава от плутократите.

И Карлито се изправи самоуверено. С твърди стъпки той се отправи към масата на чужденците и застана пред сеньората. Поклонът му бе изискан като на кино. Би ли желала сеньората да танцува с него този фокстрот? Той беше напълно сигурен в съгласието ѝ. Но сеньората не мръдна. Сините ѝ кукленски очи го гледаха студено. Предишната усмивка бе изчезнала от лицето ѝ. Нима ще откаже? Карлито се изчерви от срам и смущение. Той остана така няколко секунди съвсем забъркан и после безпомощно погледна другата сеньора със зелените очи. Карамба!... Той беше сгрешил! Трябваше да покани тази сеньора, а не синеоката. Отблизо Карлито видя, че тя бе много по-красива от оная, към която го насочи Гилермо, не изглеждаше никак надменна и в тоя момент му се усмихваше весело. Но не можеше да се обърне към нея, след като бе поканил вече първата. И Карлито продължаваше да стои все тъй забъркан пред масата на чужденците.

– Попитай господата!... – подсказа му на испански сеньората със зелените очи.

Вярно, хей! ... Карлито беше забравил да поиска позволение от господата. Ама че е дебелак!... Та това му е първото условие, което спазваха и другарите му, когато канеха непознати девойки по работническите вечеринки. Кани ли се току-тъй! ... И Карлито смотолеveno изпълни салонния протокол.

– Какво иска този идиот? – попита Джек. – Иска позволенията да танцува с Клара – весело преведе Фани.

– Ще го получи непременно! – каза американецът. Той се изправи бързо, като постави едната си ръка в джоба, а с другата блъсна грубо работника.

– Джек! – извика Фани. Но бе късно.

Карлито политна назад и без малко щеше да падне. Усилието, което направи да се задържи, го накара да изтрезнее и му подсказа в колко жалко положение бе изпаднал. Я гледай!... Този плутократ си позволяваше да го блъска! Че как така? Карлито не беше извършил нищо нахално. Той питаше само дали може да потанцува с дамата. В цяла Испания е прието така. Ако знатният кабалеро не позволяваше това, можеше да му откаже човешки, а не да го блъска. И в гърдите на Карлито кипна изведнъж всичкият гняв, който се таеше в сърцето му срещу плутократите. Обзе го желание да пипне този аристократ за ръцете, да го опре на стената и да му каже: „Слушай! ... Ти си мръсник, защото не считаш работника за нищо!“ Да, Карлито щеше да направи това, но плутократът го изпревари.

С бързината на мълния Джек стовари изневиделица върху носа му един свиреп юмручен удар. Карлито политна втори път назад, като разпери ръцете си инстинктивно. Ловък като тигър, Джек се хвърли върху него и му нанесе още един по-страшен удар в окото, който събори работника на земята.

По лицето на Карлито рукна кръв. Фани разбра изведнъж, че Джек удряше с оловния бокс, който винаги носеше в джоба си. Съвършено озверен, американецът щеше да смаже напълно противника си, ако Фани и Мюрие не бяха увиснали върху ръката му.

– Ти си кръвопиец! ... – изохка Карлито.

Той се опита да стане, но отново рухна на земята. Носът, очите, мозъкът го боляха непоносимо. Не виждаше нищо. Кръвта от носа му, който бе съвършено смазан, струеше изобилно и се събираше в кървава локва по дъските. Гледката беше отвратителна и жестока. Всичко се бе развило само за няколко секунди. Като видяха какво става, другарите на Карлито наскочаха яростно. Джек отново се приготви за бой.

– Никой да не мърда! – високо извика учителят от Аранда. След това се обърна към най-близкия до себе си: – Хуанито, повикай веднага другаря Льоренте!

Хуанито излезе да повика Льоренте. Работниците послушаха учителя и останаха по местата си. Монахът и двама от тях се наведоха над

ранения, докато останалите гледаха Джек с очи, в които пламтеше омраза.

– Удря с бокс! ... – възмутено произнесе някой.

– Кучи син! ... Можеше и да стреля.

Джек си наля вино и изпи чашата наведнъж. Клара го погледна с тъпо възхищение. Фани и Мюрие се бяха успокоили малко, но сега пред всички изпъкна въпросът за последиците. Инцидентът нямаше да мине лесно, ако работникът бе пострадал сериозно. Размениха полугласно няколко мнения какво да правят.

– Най-добре е да офейкаме с колата – предложи Клара.

Въпреки подлостта си това предложение изглеждаше донякъде разумно. Джек бързо подаде на съдържателя банкноти.

Бяха готови да тръгнат, когато в трапезарията влязоха един сержант и трима войници от цивилната гвардия с черни лакирани шапки и загърнати в пелерини. Зад тях вървеше другарят Лъоренте.

– Какво има? – строго попита Лъоренте.

– Нищо, другарю... – смутено почна да обяснява един от анархистите. – Ние влязохме... седяхме тук... и... Карлито покани за танц една от дамите...

– Глупци!... Каналии!... – кипна Лъоренте, – Вие за танци ли сте тръгнали, или на митинг? Кой поръча виното?

– Гилермо!

– Къде е Гилермо?

– Ето го!

– Арестувайте го! – каза Лъоренте, като посочи на жандармите червенокосия. – Това е провокатор! Нашите другари го следяха отдавна.

След това се обърна към чужденците:

– Паспортите ви, сеньорес!...

– Как? ... С какво право? – възпротиви се Джек.

– Тогава ще ви арестувам! – хладнокръвно предупреди Лъоренте.

След късо обяснение всички бяха принудени да му дадат паспортите си срещу разписка.

– Свободни сте! – каза комунистът.

Джек и Клара тръгнаха към стаите си. Фани ги последва, но Мюрие ѝ направи знак да остане в трапезарията.

– Нека видим дали раната не е опасна! – каза той. – Изглежда, че Джек го е халосал здравата.

Едва сега те си спомниха отново за монаха. Видяха го коленичил пред ранения с памук и марля в ръка, с които избърсваше кръвта от

лицето му. Сцената напомни на Фани една старинна гравюра, изобразяваща монаси, които лекуват болни от чума. На един стол до ранения бе поставен малък кожен несесер с хирургически инструменти. Донесоха супник с преварена вода, в която монахът изля някаква течност, и после постави в него инструментите. Когато почна да работи, в стаята настъпи пълна тишина.

– Той пипа като лекар! – учудено забеляза Фани.

– Няма никакво съмнение, че е лекар – потвърди Мюрие, наблюдавайки бързия и ловък начин, по който монахът работеше.

Мюрие почувствува угризение. Той не се бе притекъл веднага на помощ на падналия, както монахът. Искаше да бъде до Фани, ако разярените работници се бяха нахвърлили върху тях. Да, пак Фани! Макар че всъщност трябваше да мисли вече за Клара, жената с доларите, която щеше да го спаси от колониите, от безпаричието, от униженията.

Раненият пъшкаше глухо. Костта над едното му око бе съвсем разрушена и монахът трябваше да изважда с пинцети късчетата и едно след друго от кървавата маса на смазаните мускули. От време на време той прибъгваше към местна анестезия, манипулирайки изкусно със спринцовката. След това дойде ред и на смазаните хрущяли на носа. Когато изчисти и превърза всичко, само устата и едното око на нещастника бяха свободни от бинта. Монахът постави ръката си пред това око и попита кротко, с глас, който накара Фани да потрепере:

– Братко! ... Виждаш ли ръката ми?

– Не! ... Не!... – простена раненият.

– Карамба!... Наистина ли? – попита Лъоренте, като се наведе.

– Да, сеньор!... – потвърди монахът. – Той е ослепял с двете очи...

От раната и сътресението!

Фани и Мюрие се измъкнаха от трапезарията, а испанските работници се наведоха мрачно над ранения си другар. Бе арестуван един провокатор, бе взет паспортът на един американски лентяй, но Карлито, буйният и жизнерадостен Карлито, оставаше в мрак за цял живот...

След половин час посадата утихна. Сержантът и войниците от цивилната гвардия си заминаха с мотоциклети, като отведоха със себе си провокатора Гилермо. Анархистите, нахокани от Лъоренте, отнесоха с камиона ранения си другар до най-близката болница. Монахът легна върху един от общите нарове в долното помещение на хана заедно с няколко съмнителни дрипльовци. Клара и Джек се прибраха в стаите си и заспаха след продължителна караница. Мюрие се отдаде на мрачни размишления върху своята безпринципност, но заспа също. Само Фани

остана будна.

Отначало тя мислеше възмутено колко жестока и гаменска бе постъпката на Джек, а после ѝ се стори, че пътуването в дъжда, в пороя и ношуването в тази испанска странноприемница имаше нещо страстно и възбуждащо, нещо трескаво и опияняващо, за което сигурно щеше да си спомня през цял живот като за ония незабравими усещания през първата младост, които никога не изчезват от паметта. Фани се усмихна плажено на магията, на това безкрайно приятно чувство, което бе обхванало цялото ѝ същество веднага след влизането на монаха в трапезарията. Тя знаеше какво значи това. Тя се опита да не го признае веднага, да се отърси от нечистия импулс, който властвуваше над всички други повзвишени усещания, но не над нея. Монахът трябваше да ѝ принадлежи.

Желанието ѝ бе неочаквано и вулгарно, но нима не можеше да се осъществи? Ексцентричните пориви, нейните прищевки, внезапните капризи бяха силите, които винаги управляваха волята ѝ. Можеше да се очаква, че достойнството, с което монахът понасяше подигравките на американците, хладнокръвието му пред анархистите, античната поза, в която бе коленичил пред тялото на ранения, събуждаха у нея най-чисто възхищение. О, да! ... Тя се възхищаваше от това! Но кой можеше да я упрекне за останалите чувства, които изпитваше? Мъжествената красота на монаха – така фина, така нервна, така южна и пламенна, – фанатичният огън в очите му, аскетизмът на тялото и душата, който прозираше под разкошния цвят на младостта му, възбуждаха вече Фани до лудост. В личността му имаше нещо, което я привличаше като пароксизмите на самата Испания, нещо екзотично и тайнствено, красиво и наситено с черен магнетизъм като позлатените и мрачни катедрали под лазурното небе на Андалузия. Това, което изпитваше, бе някаква странна, непозната досега смес от чувственост, от романтика и възвишен порив, подправени неизбежно от каприза да го притежава, от позата на светска суетност. Струваше ѝ се, че заради една нощ, прекарана с този мъж, тя би могла да пожертвува всичко, що имаше! Сега тя вкусваше от мъчителната страст на класическия, испанския Дон Жуан, на развратника от Севиля, към девствената монахиня, Не приличаше ли Фани на него? Приключението щеше да бъде романтично, пикантно, възхитително! ... Фантазията ѝ потече като буен порой, който отвлечаше пречките на действителността. Мисълта да се приближи до монаха като светска прелъстителка, любовната игра, борбата между духа и тялото, която щеше да настъпи у него, импулсите на сладострастното и въоражение – Фани

си представяше наивно смъртния му грях всред магията на някоя черна, задушна андалузка нощ в килията на манастир, потънал всред мимози, палми и портокалови дървета – и най-сетне тщеславието на светска жена, която после щеше да разпръва рядкото си приключение по модни места или в интимната самота с някой нов, интересен събеседник... всичко това радваше, възбуждаше и опияняваше Фани.

Изморена от пристъпите на въображението си, тя заспа едва призори. Когато се събуди, стаята тънеше в слънчева светлина. Стана и погледна през прозореца; бе разкошен пролетен ден, но под яркото слънце, под синьото небе, което сега имаше кобалтов оттенък, кастилската степ и тук бе все тъй бедна, все тъй неплодна, червеникава и пясъчлива, както навсякъде. На шосето пред посадата Джек оправяше нещо в мотора на автомобила. Един дрипав испански скитник с тояга и торба на рамо бавно поемаше пътя към неизвестността.

Фани се облече бързо и влезе в трапезарията. Клара и Мюрие още не бяха излезли от стаите си. Романсита миеше пода, а съдържателят, свалил обещата и живописната кърпа от главата си, правеше с молив някакви сметки зад тезгяха. Фани се приближи до него и попита дали монахът е станал.

– О, той замина отдавна, сеньора! ... – отговори съдържателят.

– Знаете ли откъде е?

– Не, сеньора!

– А името му?

– Не, сеньора!

– Та няма не вписвате имената на пътниците в книга? – попита Фани раздражена.

– Кой би отегчавал с такива формалности един свет човек! ... – отвърна съдържателят.

– А Лъборите и полицаите не взеха ли името му?

– Не зная, сеньора! ... Мисля, че му предложиха да подпише акта за нараняването, но после решиха, че е по-добре да не го подписва.

Фани не обърна внимание на това. Тя влезе отново в стаята си и се отпусна на един стол. От монаха не бе останала нито следа.

II

В лошо настроение, уморена и безразлична, Фани седна в таксито, което я чакаше пред входа на хотел „Палас“, за да отиде в съда.

Бе настъпил най-сетне денят, изпълнен с напрегнато очакване, в който щеше да се разгледа делото срещу Джек, заведено от Конфедерацията на работниците. От един месец насам всички левичарски и десничарски вестници водеха най-страстни полемки около инцидента, възникнал в затънтената посада между Деспеняторос и Авила. Най-сетне испанците щяха да видят дали републиката, в лицето на съда, щеше да защити достойно своя гражданин, работника металург Карлос Розарио, или щеше да отстъпи под натиска на чужди сили, като освободи Джек Уинки. Комунистическите и социалистическите вестници, а също и органът на анархистите искаха примерно наказание на виновника, докато десничарските вдигаха оглушителен шум срещу червената диктатура в страната. Впрочем тая диктатура не им пречеше ни най-малко да крещят, колкото могат. Те дори сочеха за пример геройството на американец, който в законна самоотбрана бил защитил честта на годеницата си. Че Клара Саутдаун сега бе по-скоро годеница на Мюрие – това те не знаеха.

Бе чудесно майско утро и Мадрид тънеше в пролетна зеленина. Трамваите звънтяха весело, птичките чуруликаха, минавачите подхвърляха весели закачки на красивите девойки, а последните се усмихваха сдържано и мълчаливо – така изискваше приличието – на тия шеги, на тия жизнерадостни испански *rigoros*⁷, които, отправени към някоя минаваща жена, не бяха ни Цинични, ни оскърбителни, а просто весели и живописни. Но Фани продължаваше да бъде в лошо настроение. Сега всичко ѝ се струваше отегчително и безразлично. Дори делото на Джек я интересуваше съвсем малко. От много седмици насам тя търсеше монаха, но не можеше да го намери.

Тя бе обикаляла с автомобил напразно в продължение на цял месец планините на Леон, Кастилия и Навара, бе разпитвала за него съдържатели на посади, всички случайно срещнати кюрета, скитници и постове на цивилната гвардия. Но монахът като че бе потънал в земята. Впрочем бе съвсем глупаво да се мисли, че Фани можеше да го намери, без да знае ни името му, ни откъде е. Само веднъж тя попадна на неясна следа от него. Съдържателят на посадата „Вирхен де Ковадонга“, близо до Гредос, си спомни, че в заведението му бе ношувал един отец йезуит, но без муле. Външността му съвпаднаше точно с описанието на сеньората – „*May jovencito, psu quaro, y muy santo*“^{#1}, бе казал съдържателят. Но той също не бе записал името® му въпреки ясното нареждане на закона.

7. Закачки.

Самият отец настоял да не прави това. Нима може да не се уважи искането на един божи служител? За отплата отецът бе поръсил посадата със светена вода и благословил болния син на съдържателя.

След това Фани се върна в Сан Себастиан, където завари няколко писма: от Джек, от Клара и от Мюрие, а също и от Лесли Блжймър. Писмата на приятелите си от Париж тя не дочете, понеже бяха много дълги и пълни с отегчителни подробности по делото. По-интересно беше писмото на Лесли, когото бе натоварила да научи нещо за монаха.

Когато Лесли трябваше да свърши някаква работа в Испания, употребяваше сигурния метод да действа чрез благородници. Той се бе отнесъл до един набожен мадридски идалго, дон Алехандро Винярон де ла Плаьса, който бе роялист и по тази линия поддържаше връзки с архиепископа на Толедо. Дон Алехандро бе изпитал негово високопреосвещенство как може да се открие името на един монах, пътувал с муле в планината между Десиеняторос и Авида. Архиепископът бе отговорил, че това не е лесно, тъй като всички кюрета и монаси употребявали това животно из планините. Все пак работата се улеснила значително, тъй гато дон Алехандро се сетил да каже, че въпросния отец е йезуит и вероятно лекар. Тогава архиепископът посъветвал дон Алехандро да се обърне към еупериор# на йезуитите в Толедо отец Родригес и Сандовал. Вероятно Лесли скоро щял да бъде в състояние да слобщи на Фани това, което я интересувало. Самият монах бил много младичък, много хубав и много свят.

Писмото завършваше с предположението на Лесли, че самият монах е агитатор на монархистите.

Измъчена от нетърпение, Фани направи още една Обиколка, сега из улиците на Арагон, по всички летища, по които можеше да се минава с автомобил. Близко до Уеска тя попадна действително на едно събрание на монархисти, устроено от монах, но тук агитаторът бе един червендалест белоброд августинец, който с удивителна непредпазливост призоваваше всички земни и небесни сили да съборят републиката. Той бе направил събранието в посадата на „Апостол Сан Диего“, където бе отседнала Фани. След като се наобядва с бифтек, аспержи, печено пиле и две бутилки вино, отецът поприказва с Фани, и разсеяно каза, че не бе виждал никога монаха, за когото говореше сеньората. *Que iastima!#1...* Служителите на бога и Испания са тъй много, че когато са от различни епархии, почти не се познават помежду си. Но може би сеньората би могла да научи името му, ако попита за него в йезуитската политехника на улица „Алберто Аощьера“ в Мадрид. (1 отецът се оттегли да спи,

защото арагонското вино бе почнало да го изпълва с блажена дрямка.

Фани отново се върна в Сан Себастиан, след като в удел прекара тежка инфлуенца. Прислужницата на маестро Фигероа ѝ поднесе пак цял куп писма от Джек и Мюрие, които тя този път дори не разтвори. Вместо писмата прочете една „История за католическата черква“ от която научи много полезни неща за апостолите, светиите, за папите и за монасите, организирани във всевъзможни ордени. Оттук тя узна, че отците йезуити работят повече между народа, а не се уединяват в манастири. Когато стигна до осмата глава на съчинението, от която почваше историята на Лойола и на светата инквизиция, тя получи призовка да се яви по делото на Джек в Мадрид. Веднага след това Мюрие и се обади по телефона. Той настоя Фани да тръгне за Мадрид и да влезе във връзка с адвоката на Джек. Но Фани нито се развълнува нито тръгна веднага. Треската я бе изтощила. Тя отпътува за Мадрид едва на третия ден вечерта и в спалния вагон си спомни горе-долу какво бяха уговорили веднага след инцидента.

Джек се беше изплашил и при това не на шега. Употребата на оловния бокс и нанасянето на тежка телесна повреда го заплашваше най-малко с половин година затвор. Планът бе Клара и Джек да се оплачат веднага в посолството, което от своя страна да направи постъпки пред испанското правителство за „наказание на виновните“. Уговориха също тъй да отричат най-енергично, че Джек бе нанесъл първия удар въпреки показанията на останалите свидетели. Всичко беше добре замислено, но се развали пред следователя. В разказа си Клара измисли разни глупави подробности, които противоречаха с показанията на Фани и Мюрие. Следователят поиска арестуването на Джек. В посолството се раздвижи бавно, понеже такива истории се случваха често с американски поданици, пък и самият Джек нямаше познати в него. След това Клара и Мюрие заминаха да прекарат страстната седмица в Севиля, а Фани тръгна да търси монаха из планините. Докато Джек ругаеше в затвора неверните си приятели, от Ню Йорк бе пристигнал един опитен адвокат, който организира кампанията в десничарските вестници и влезе във връзка с испанските си колеги.

Без съмнение работата щеше да се уреди, но все пак Фани изпитваше известна загриженост, задето бе закъсняла за делото. Впрочем тя не можеше да твърди друго освен това, което бе казала вече пред следователя.

Когато влезе в съда, Фани разбра с тревога, че делото бе почнало отдавна. В стаята на свидетелите обаче нямаше никого. Един чиновник

от съда ѝ обясни набързо, че за да не се отложи делото, Джек се бе отказал от показанията ѝ. След късо колебание тя влезе в залата.

Понеже влезе през оная врата, от която се явяваха свидетелите, тя попадна изведнъж съвсем близо до състава на съда. Магистратите, загърнати в тоги, я изгледаха строго и враждебно. На публиката бе забранено да влиза през тая врата. По-малко формализъм показаха съдебните заседатели. Един от тях, с бяла коса и пълно лице, я подсети да седне, като ѝ посочи усмихнато няколко празни места на първата редица. На същата редица тя забеляза изведнъж Клара и Мюрие. Дватама я гледаха възмутено.

Фани тръгна към тях, но в същия миг почувствува внезапно зашеметяване. Дъхът ѝ пресека, сърцето ѝ заби. Върху малкия подиум пред масата на съдиите стоеше монахът. Тя видя същата фигура, същото лице, същите очи, за които бе мислила тъй страстно, докато скиташе да го търси из планините; същата пламенна красота и аскетично свити устни, които бе пожелавала толкова пъти; същия маслинов отънък на кожата, който придаваше на лицето му нещо недостъпно и призрачно. Но ако през онази дъждовна вечер, когато го видя за първи път, дрехите го правеха да изглежда някак скромни и свит, сега външността му бе ефективна и тържествена. Колосаната яка и ръкавели, новото расо, мантията от хубав черен плат; която бе праметнал през рамото си, разкошният кръст, окачен на шията – всичко това придаваше на личността му осанката на висш черковен йерарх и разпространяваше около нея обаянието на някаква мрачна, внушителна и непоколебима духовна сила – силата на черквата, която векове наред бе движила колелото на испанската история. Може би той бе дошъл така хладен и великолепен в строгата тържественост на празничното си одяние (*en su gora dominquera*) заради политическия отънък на процеса, заради това, че искаше да подчертае все още тежката дума на ордена си, за да оправдае или хвърли упрек върху републиканското правосъдие. Ако искаше да постигне този ефект, той го бе постигнал вече.

В залата царуваше пълна тишина. Погледите на всички бяха устремени в монаха. Дори работниците – комунисти и анархисти – признаха колебливо, че в този отец имаше нещо фанатично и реакционерско, което, разбира се, не можеха да одобрят, но което същевременно бе лишено от нищожеството и лисичата хитрост на повечето монаси и кюрета – сбирщина от алчни секретар-бирници на папата.

Като видя Фани, монахът кимна с глава. Той направи това безстрастно и вежливо, а после опря ръцете си на парапета и зачака въпросите

на съда. Очевидно, той бе повикан в качеството на свидетел – от чия страна, Фани не знаеше. Може би това бе казано в писмата на Клара и Мюрие, които Фани не си даде труд да прочете. И така, те го бяха открили – приятелите на Карлос Розарио или на Джек Уинки, все едно, – докато Фани го търсеше из планините! Ако тя знаеше това, не би загубила тъй безполезно цял месец... А колко много неща би могла да осъществи през това време!

Идването на Фани предизвика оживление само между свидетелите на подсъдимия, които бяха разпитани вече, и отчасти в английската колония. Клара почна да прави някакви глупави знаци с глава, от които Фани не разбра нищо. Джек я погледна сърдито и не мръдна. Мюрие стана и отиде да каже нещо на адвоката, вероятно за нейното идване. Адвокатът, дон Хулиан Мартинес и Карвахал, поклати скептично глава. Не, по-добре бе да не се прибегва до показанията на сеньора Хорн, тъй като не е в течение на делото и може да навреди. Като каза това, дон Хулиан мрачно оправи тогата си.

Появата на монаха бе изненада за дон Хулиан. Той се явяваше като свидетел на Карлос Розарио. Беше много неприятно, че подсъдимият и приятелите му, а също и самият дон Хулиан не можаха да открият този монах навреме. Без съмнение показанията му щяха да бъдат най-меродавни за съда и особено за съдебните заседатели поради монашеското му звание, поради това глупаво заблуждение, че служителите на бога са неспособни да лъжат. Че специално този монах щеше да каже истината, дон Хулиан не се и съмняваше, но че заедно с това делото пропадеше и йезуитският орден щеше да се заобиколи с ореола на почтеност – това Хулиан не можеше да понесе. Впрочем този процес бе последното му дело в Испания. Дон Хулиан се готвеше да емигрира в Аржентина. Като либерал той мразеше йезуитите, като парламентарист се бе скарал с монархистите, като потомък на знатно семейство се дразнеше от властта на плебеите и най-сетне като вярно чедо на Испания поддържаше фанатично убежденията си, които, за нещастие, не се съгласуваха напълно дори с програмата на собствената му партия. Поради тази непримири-мост дон Хулиан бе скаран с всички режими, с всички правителства и всички власти в Испания, включително и със съдебната. Въпреки блестящите си ораторски дарби – а може би тъкмо поради тях – кариерата му западеше бързо, нещо, което не бе известно на нийоркския адвокат. И така, деSOTO пропадеше. Но като съзна това – и сякаш за да осигури по-пълно пропадането му, – страстният дон Хулиан се приготви поне да заклейми публично католицизма и левицата – двете омразни сили,

които бяха се ровили в живота му.

С глас, който наподобяваше скърцане на вятърна мелница, председателят зададе обичайните въпроси. Монахът каза името си: Рикардо – Леон Родригес де Ередиа и Санта Крус.

– Възраст?

– Тридесет и две години.

– Професия?

[# Монах от Дружината на Христа.]

– Местожителство?

– Толедо, Резиденцията на отците йезуити, улица „Тринидад“ 48.

Отговорите се връзваха дълбоко в паметта на Фани.

– Моля, почитаемите съдии да направят отвод на този свидетел!...
– внезапно прогърмя гласът на дон Хулиан.

Съдиите го погледнаха с хладна враждебност на хора, чието търпение и друг път е било изтезавано по същия начин. Прокурорът се изкашля сухо и стисна зъби. Американската колония любопитно наостри уши. Делото обещавахе да бъде почти тъй интересно, както боксов мач. Джек, който не разбираше испански, но схвана веднага, че защитникът му правеше сполучлив ход, се усмихна доволно. Ето какво значи добър адвокат! ...

Дон Хулиан Мартинес и Карвахал се загърна величествено в тогата си. Той почна бавно, спокойно, отмерено, но това бе само пепел, която прикриваше въглените на злъчта му. Умело той премина към по-силни реторични ефекти, бръкна по-дълбоко в язвата, която разяждаше обществения живот в Испания. И така, синдикатът на металурзите посочваше за свидетел монаха Рикардо Ередиа! Наситеният лъв питаше лицата дали е извършил престъпление! Тиранията, стиснала за гушата вековната хитрост, ѝ предлагаше да каже истината! Excelencias! Граждани на Испания! Кой здрав разум, коя справедливост биха дръзнали да признаят че при сегашното положение йезуитът Рикардо Ередиа ще каже истината? Та няма ли той да помисли първо за кожата си, за мрачната отговорност, която, виси над него и над ордена му поради историческите престъпления на католицизма в миналото? Справедливост excelencias!... Йезуитът Рикардо Ередиа не бива да бъде допуснат като свидетел по делото!

В залата премина вълна от глухо негодувание. Комунисти, анархисти и набожни граждани от разни други партии роптаеха еднакво. Чак дотам работите не стигаха! Този адвокат прекаляваше. Впрочем кой не познаваше Карвахал от речите, които произнасяше в парламента! Това,

що каза, приличаше на експлозия от обиди, която засегна всички. Последва късо и мрачно съвещание на съдиите. Не, съдът не уважава искането на защитата да се направи отвод на свидетеля Рикардо Ередиа. Същевременно председателят направи строга бележка на Мартинес и Карвахал за некоректен език към властите на републиката. Републиката осигурява напълно свободната съвест на гражданите си без оглед на убежденията им. Да се твърди обратното е провокация.

Ръкопляскането на публиката заглуши протеста на Карвахал.

Инцидентът възбуди любопитството в залата още по-силно. Делото приближаваше до най-интересния си момент. В центъра на процеса изпъкваше едно положение, което никой не можеше да изясни, а именно: дали Джек пръв е почнал нападението, или работникът. Показанията на очевидците си противоречаха. Адвокатите на двете страни обвиняваха противниковите свидетели в лъжа. Собственикът на посадата, келнерът и двете камериерки в момента на сбиването не се намираха в трапезарията. Оставаше само едно лице, чиито показания можеха да се считат безпристрастни и решителни. Това лице бе монахът.

Сега цялото внимание на публиката бе съсредоточено върху него. След като го освободиха от клетва поради званието му, той описа инцидента с равен металически глас, със суха точност, сякаш обвиняваше някакво невидимо зло. Думите му отекнаха в тишината с неумолима строгост, с почти зловещо безстрашие. На Фани й се стори, че навярно по същия начин би говорил и самият Торкемада. И в последния момент точно, ясно, без да повиши или понижи гласа си, той заяви, че Джек Уинки бе нанесъл първия удар.

За няколко секунди в залата настъпи пълно мълчание. Фани чу само сухата редовна кашлица на прокурора и биенето на сърцето си. В оная част на залата, която бе заета от членовете на американската колония, се разнесе глух шепот, а после изведнъж множеството, представено от испански работници, почна да ръкопляска. Джек бе станал бледен като парафин, Клара гледаше уплашено, без да може да разбере нещо, а Мюрие подпираше глава ту на едната, ту на другата си ръка. Тъмните очи на Мартинес и Карвахал светеха мрачно под намръщаното му цицероново чело. Вратът му се бе зачервил от вълнение. Цялото му същество кипеше от страстен гняв срещу йезуитите и републиката. Делото пропадеше, но в този последен процес той щеше да заклейми завинаги падението на обществения живот в Испания. Сега той обузда гнева си, за да го прояви в пледоариите с онова страхотно красноречие, което в Кортесите докарваше в ужас всичките му противници от крайната

левица до клерикалите и монархистите. Но все пак, за да облекчи поне малко възмущението си, той извика драматично:

– Предлагам на свидетеля клетва!

За общо негодувание на испанската публика монахът бе принуден да се закълне. Той направи това спокойно, с безупречно достойнство и с тона, който издаваше скръбно съжаление за нарушената традиция. В залата се разнесе вълна от симпатия към йезуита.

– Граждани на Испания! ... – – внезапно извика Мартинес и Карвахал и в гласа му прозвуча люта, убийствена ирония. – Слушайте! Един йезуит се кълне в истината!

Той беше извърнал лицето си към публиката и с якобински жест, разперил тогата си, сочеше монаха. В това беше най-страшното у Мартинес и Карвахал, това бе, което причиняваше бъркотии навсякъде. Той можеше да умъртви човека с езика си. Един йезуит се кълне в истината! Това бе все едно дяволът да чете евангелието. Без да искат, работниците почнаха да се смеят. Ех, че език пък имаше този Мартинес и Карвахал! И публиката продължи да се смее леко, безобидно по испански, докато звънецът на председателя я умири. Фани, забеляза, че твърдото лице на монаха се бе свило болезнено от този смях.

– Аз казах истината! ... – произнесе той неочаквано с равния си металически глас. – И познавам лице, което може да потвърди думите ми!

– Кое е това лице? – бързо попита адвокатът на Карлос Розарио.

– Сеньора Хорн! – каза монахът. – Тя е в залата. На Фани се стори, че чува името си като насън или че се намира в театрален салон и тъкмо когато бе най-много погълната от представлението, я викат да излезе навън.

Сега се разнесе възбуден шепот от столовете на британската колония.

– Сеньора Хорн! – повтори безстрастно гласът на съдията.

Фани се изправи инстинктивно. След кратко съвещание съдът реши да бъде разпитана. Мартинес и Карвахал отправи някакви възражения, които не се уважиха. А после настъпи напрегната тишина, в сред която се чуваха само автомобилните клаксони и звъntenето на трамваите от „Пуерта дел Сол“. Адвокатът на Карлос Розарио, зад когото стоеше Работническата конфедерация, един мъничък рус испанец със сини очи, направи няколко крачки от банката и застана пред Фани.

– Говорите ли испански? – попита той тихо.

– Да! – смело каза Фани.

Испанецът раздипла тогата си и сочейки монаха, произнесе високо

и тържествено:

– Сеньора Хорн!... Потвърждавате или отричате, думите на отец Рикардо?

В този момент Фани изпита усещането, че я питаше не адвокатът, а самият отец Ередиа, и това усещане се превърна за нея в пълна сигурност, когато инстинктивно обърна очите си към монаха и погледите им се срещнаха. Главата ѝ почна да се върти. Сърцето и Заби лудо... Тя се намираше в състояние, подобно на онова, което изпитват престъпниците, решени предварително да извършат деянието си, но колебаещи се в избора на момента за действието. Съзнаваше много остро, че нямаше време да разсъждава, и все пак разсъждаваше, мъчеше се да определи дали сега трябва да почне. Лоялността към Джек я задържаше, страстта я караше да действа. В едното блюдо на везните стояха Джек, Клара, Мюрие, другарската солидарност и веселието, в оргиите на удоволствията. Сега в това блюдо се намираха подлостта и лъжата. В другото блюдо бе монахът Ередиа и почтената истина. Но какво ставаше в този момент у нея? Извършваше се някаква драматична борба между доброто и злото? Фани съзна изведнъж, че това бе само борба между две подлости. За миг тя се поколеба. Желанието да каже истината не бе нищо друго освен подлост, освен сметката на страстта ѝ, която искаше да предразположи монаха към себе си. И Фани почувствува с леко смущение на съвестта, че преодоляваше тази сметка, тази подлост, която публиката, включително и отец Ередиа, щяха да помислят, че бе някаква правдивост, някаква особена честност на характера ѝ. Не, Фани не обичаше да блести пред хората с фалшиви качества, както не можеше да търпи и фалшиви скъпоценности. Но тя съзна изведнъж, че сега монахът вярваше твърдо в тая несъществуваща добродетел, че в този момент нищо не би го отвратило повече от личността ѝ, нищо не би попречило повече на бъдещите ѝ планове, ако потвърдеше лъжата на Джек, на Клара, на Мюрие...

– Говорете, сеньора! ... – трещеше в ушите ѝ адвокатът на Работническата конфедерация с все по-силен и по-драматичен глас. – Лъже ли монахът Ередиа? Лъже ли она, който всеки ден ходи в кварталите на мизерията и лекува болни?

– Протестирам против това преднамерено разпитване на свидетелите! – извика опитният Мартинес и Карвахал.

Той бе забелязал вече тревожните симптоми на колебанието у Фани.

– Зададеният въпрос не внушава нищо във вреда на обвиняемия –

монотонно отвърна съдията.

Фани повдигна глава. Това, което видя в последния миг, бяха прекрасните андалузки очи на монаха. И произнесе твърдо:

– Отец Ередиа каза истината! ... Джек Уинки, Клара Саутдаун, Жак Мюрие и аз дадохме пред следователя лъжливи показания.

– Обвинявам свидетелите на подсъдимия в лъжесвидетелство – произнесе прокурорът. – Моля съда да нареди да бъдат арестувани.

В залата настъпи гробно мълчание. Публиката, съдиите и адвокатите стояха като поразени. За миг на Фани се стори, че беше извършила най-голямата глупост в живота си, но после съзна изведнъж, че не я заплашваше никаква опасност от затвор, че постъпката ѝ, напротив, бе развълнувала до невероятна степен всички испанци. Дори върху безстрастните лица на съдиите се бе появил израз на вълнение. Тя се самообвиняваше, но показваше нравствено величие като в драмите на Лопе де Вега. Та испанците ли нямаше да оценят това? ... Френетичните викове и бесни ръкопляскания заглушиха залата като на бой с бикове. Ето Англия! Ето англичаните, най-честните хора в света! Viva el-glaterra!...

Насърчена морално от виковете, Фани има достатъчно дързост да погледне най-напред Джек. Американецът бе втренчил очите си в нея, а след това върху лицето му се появи презрителна усмивка, сякаш искаше да каже: „Кучка!... Аз знаех, че ти си способна да изиграеш такъв номер. Всичко това е, за да се харесаш на попчето, нали?“... Тя има също и дързостта да погледне нещастния Мартинес и Карвахал, който стоеше поразен, смазан и отчаян от постъпките на хората. Погледна и Клара, оглупяла напълно сред смайването си, погледна и Мюрие, съвършено забъркан от всичко, що ставаше. Погледна най-сетне и отец Ередиа, чието матово лице се бе обляло за миг с руменина, а после бе възстановило отново предишната си аристократическа бледност. Сред общото вълнение в залата само златистите отражения в очите му бяха останали поживи и на Фани пак се стори, че между двамата се бе установила отново познатата мълчалива солидарност в посадата. А изразът на тази солидарност бе достатъчен за нея, бе всичко, което тя желаше и очакваше в този момент.

Процесът завърши същия ден. Джек Уинки беше осъден на шест месеца затвор и плащане на парично обезщетение, а Клара и Мюрие – по на един месец за лъжесвидетелство. За Фани съдът призна смекчавачи вината обстоятелства и я освободи от отговорност. Докато всички излизаха, Фани продължаваше да седи на мястото си. Някой се приближи до нея и я докосна по рамото. Бе Лесли Блеймър.

– Фани! ... – произнесе той с укор. – На себе си ли беше?

– Напълно, Лесли.

– Защо направи това?

– Харесваше ми монахът.

– И жертвува приятелите си!...

– Та що от това?

Лесли с мъка задуши възхищението си. У нея винаги имаше нещо великолепно и безскрупулно, нещо чисто британско, което можеше да бъде оценено само от британец. Между двамата съществуваше приятелство от детинство – едно от тия приятелства без никаква сантименталност, които англичаните често поддържат през цял живот.

– Ти си непоносима! ... – каза той, давайки си възмутен вид, докато всъщност я гледаше очарован. – Ставай! Искаш ли да вечеряме заедно?

Когато излязоха навън, те видяха пред съда грамадна тълпа от работници с мургани лица. Почти целият площад на „Пуерта дел Сол“ бе задръстен от тях. С вдигнати юмруци работниците поздравяваха Фани.

– Видиш ли? – тържествено произнесе Фани.

Но в същия миг съзна колко малко заслужаваше овациите. Бедна и дрипава Испания!... За да поздравят правдата, тези бедняци бяха извървели километри от предградията си.

– Е, добре! – каза Лесли. – Усмихни им се! И когато автомобилът потегли, той почна да маха с шапка. Но Фани не можа да се усмичне.

III

След процеса животът на Фани протече с известни промени. Тя се премести в Мадрид и на „Пасео де Реколетос“ нае една доста грозна сива къща, която носеше претенциозното име Паласио де Ривас по името на благородния ѝ собственик или, по-точно, на неговите прадеди. Всички членове на американската колония веднага ѝ обърнаха гръб. Не помалка враждебност показаха и сънародниците ѝ. Разбира се, Фани не се засегна ни най-малко от това. Съжаляваше само за липсата на Мюрие, чието извително остроумие и провансалска горещина не можеха да се заместят от флегматичното приятелство на Лесли.

Още една изненада ѝ причини писмото, изпратено по специален куриер в расо от суперiorsа на йезуитите в провинцията Толедо отец Сандовал. Това писмо започваше с обръщението: „Твърде благородна и милостива госпожо“, възхищаваше се от достойното държане на Фани

пред съда, изказваше смирена благодарност и в края завършваше с щедри благословии. Не се споменаваше нито дума за монаха Ередиа, чиято индивидуалност сякаш бе изчезнала във вековния прах на ордена!

Няколко дни след това Фани посети Мюрие в затвора. Видя го зад решетката на килията му, седнал на одъра и заобиколен с книги. Известно време той се преструваше, че е погълнат от четенето и не я забелязва. След това, уж случайно, повдигна глава и кимна с убийствено безразличие.

– Жак!... – дръзко произнесе Фани, сякаш нищо не се бе случило.

Мюрие отново потъна в четенето си. Фани направи търпеливо още няколко опита да заговорят. И понеже прекаленото му равнодушие можеше да се изтълкува от нея като засегната чувствителност, най-сетне той остави книгата. Фани забеляза с удоволствие старателната му преструвка.

– Какво има? – попита той на френски с вид на човек, който се отегчаваше от присъствието ѝ.

– Донесох ти дребни подаръци.

– Можеш да ги задържиш за себе си.

– Бих желала да не ми се сърдиш!

– Странно е, че никак не ти се сърдя.

– Тогава моля те да ми простиш!

– Отец Ередиа ще прости всичките ти грехове. Фани знаеше, че когато Мюрие почнеш да говори така, гневът му е минал. За да го спечели отново, трябваше да дойде при него още няколко пъти. Без да приказва повече, тя си тръгна доволна, но Мюрие скочи изведнъж и протегна ръцете си през решетката.

– А сладкишите? – попита той възмутено. – Защо не ги оставиш?

През едно чудесно кастилско утро Фани отпътува с колата си за Толедо, старата столица на Испания. Пролетта благоухаше, по синьото небе летяха и пееха чучулиги, слънцето грееше без огнената тежест на летните месеци, която щеше да настъпи по-късно, и по все още зелените пасбища пасяха мериносови стада. Жизнерадостната природа, въздухът и зеленината смекчаваха донякъде острия порив, който всъщност я караше да отиде в Толедо. Сега тя мечтаеше за отец Ередиа, но не с мрачния огън на сладострастието, а с някакъв чист, почти юношески възторг.

Защо точно отиваше в Толедо, тя не знаеше. Стараше се да бъде предпазлива и въздържана, но нетърпението я изгаряше. За да не извърши някоя глупава, необмислена постъпка, която можеше да изложи монаха, имаше нужда от разузнаване. Но това разузнаване бе извънредно

трудно, понеже не владееше достатъчно езика, пък и самият живот на испанците представляваше безнадеждна сложност от йерархия и традиции, много по-заплетени от английските. Тъкмо затова Фани се бе сприятелила вече с дон Алехандро и чакаше освобождението на Мюрие. Можеше да разчита също и на една друга личност – шофьора Робинзон. Последният произхождаше от една древна фамилия на кочияши в Боруу-дейл, където бе родена и Фани. Тази приемственост – поколения наред кочияши Робинзон бяха возили скуайери Хорн – продължаваше и днес, но с известна опасност да се прекрати, тъй като Фани проявяваше забележително презрение към миналото, а Робинзон усещаше все по-ясни симпатии към социалистическата партия. Дори при последните избори след тежка вътрешна борба той не бе гласувал за консервативния кандидат в областта.

По комбинирани сведения, събрани от дон Алехандро и Робинзон, Фани бе заключила, че можеше да се добере до важни неща из живота на отец Ередиа, ако посети резиденцията на йезуитите в Толедо. До тоя момент обаче по отношение на монаха тя нямаше още никакъв определен план на действие. Тя приличаше ту на плаха пансионерка, ту на хищно животно, което се наслаждава от неминуемата сигурност на плячката си. И все пак едно обективно размисляне можеше да ѝ подскаже, че тази плячка далеч не бе тъй сигурна, колкото си въобразяваше. Един прост разговор в коя да е резиденция на отците йезуити бе свързан според думите на дон Алехандро с редица формалности. В католическите ордени и колко повече във фанатична Испания царувала желязна дисциплина. Разбира се, Фани не бе тъй наивна да вярва безусловно в думите на набожния дон Алехандро. Тя знаеше отдавна, че във всички краища на света е имало развратни архиепископи и кюрета с любовници, манастири, в които са се разигравали оргии, че тази непристъпност, тази дисциплина, тази строгост в живота на монасите биха могли да бъдат само лицемерие, само прах в очите на хората. Но в края на краищата всичко зависеше от индивида. Фани долавяше смътно, че личният морал на отец Ередиа сигурно беше безупречен. Това прозираше в погледа, в лицето и строгостта на цялата му аскетична личност. Фани можеше да предполага следователно, че всяко идване в допир с него бе трудно, че поне за себе си той щеше да се придържа към строгите правила на ордена, че един необмислен ход от нейна страна, едно слабо подозрение у монаха за нейната непочтеност, преди да го овладее, преди да вкара в тялото му отровата на сладострастието си – как сигурна бе тя в успеха си, – биха могли да провалят всичко.

Когато Фани видя двойните нарязани стени на Толедо и колата премина моста на Тахо, през главата ѝ мина парливата надежда да срещне монаха... Може би отец Ередиа се намираше в Толедо! Може би Фани щеше да го види в резиденцията на йезуитите, да заприказва с него, да създаде началото на един вид интелектуално приятелство! Последното бе законно, допустимо. Фани познаваше от испанската история такива дружби – свързани с любовни връзки и неизбежните последици – между дами от висшето общество и знаменити йезуити. Защо и тя да не създаде с монаха едно подобно приятелство, чиято интимна страна – о, наивност на разглезена жена – нямаше да направи достояние никому!

Фани отседна в хотел „Кастилия“, докато Робинзон отиде да разузнае къде се намира резиденцията на йезуитите. Тя изпи едно кафе, след това излезе да разгледа града. Толедо ѝ се стори като старинна поема. И тази поема, тия тесни улички, тия малки площици, постлани с плочи и обрасли с трева, тия каменни дворци на кардинали, графове и маркизи с кръстове по стените, което означаваше, че тук или там е загинал някой идалго в бой с шпаги, старинните дюкянчета за кинжали и гривни, кюретата, които вървяха по улиците и четяха молитвениците си, жените, забулени в черни коали, които минаваха или се връщаха от литургия, катедралата, огромна, мрачна и величествена, гранитното спокойствие на Алкасар, къщата на Греко, крепостните стени и старинното великолепие на целия град – всичко това, да, всичко това ѝ говореше за Ередиа, само за Ередиа!

Тя се върна отново в хотела. Пи кафе, изпуши няколко цигари. Чакаше нетърпеливо да дойде най-подходящият час за посещението в резиденцията, тъй като се боеше да не смути приятния сън или сутрешните молитви на супериора. Бе положила най-дребнави грижи за необходимата строгост в облеклото си. Носеше чер костюм с висока яка, с воалетка, спусната над очите, която смекчаваше острия им зелен блясък. Струваше ѝ се, че имаше достатъчно смирен и сериозен вид, но, уви, липсваше ѝ задоволителен повод на посещението. Опиянението от града, наивното фантазиране да срещне Ередиа ѝ пречеха да съзнае, че тази липса я поставяше във фокуса на подозрението още преди да се приближи до монаха. Под влияние на състоянието, в което се намираше, тя бе измислила цял куп наивни причини, с които искаше да обясни „случайното“ си посещение в резиденцията. И в непринудения разговор, който щеше да поведе, тя се надяваше да изкопчи сведения за отец Ередиа.

Тръгна към резиденцията, обладана от най-голям оптимизъм. По улицата си повтаряше мислено фразите в къдрав испански стил, които

имаше намерение да изчурулика на френски. Стигна пред здравата дъбова врата, обкована със зеленясал бронз, която Робинзон ѝ бе посочил и която ѝ се стори някак херметично затворена. Върху една малка медна плочка, закована под дръжката на звънеца, много по-малка, отколкото би трябвало да бъде за такова голямо общежитие, Фани прочете: „Reidencia de los padres jesuitas“. Потегли дръжката и някакво далечно биене на камбана ѝ отговори от дъното на резиденцията. Минута подир това малкото прозорче на вратата се отвори и в рамката МУ се показва една ниско остригана глава с твърде строг, но не особено интелигентен израз на лицето. Трябва да бе братът портиер.

По-късно Фани узна как йезуитите, за да служат по-вярно на папата, който с неясни пълномощия заместваше Христа на земята, бяха приложили в ордена си обществената система, срещу която най-много крещяха: всеки според способностите и специалността си получаваше някаква работа в общежитието. Имаше брат шивач, брат обушар, брат счетоводител, който водеше двойни сметки: едни за пред хората, от които можеше да се види колко бедно и потънало в дългове е общежитието, и други за генерала на ордена, който трябваше да знае на каква сума възлизаше чистият приход от подаянията на верующите, за да се изсипе в касите на Ватикана. След това идваше по-висшата йерархия на отците: отец зъболекар, отец химик, отец гинеколог, който помагаше в родилните домове да се плодят по-лесно християните. Не липсваше и един отец астроном, който в Аржентина бе събрал безконтролно пак от верующите грамадни средства, за да построи алуминиев балон и се издигне с него в стратосферата. Но всички тия постижения на йезуитската организация бяха на Фани още съвсем неизвестни.

След учтив поздрав, но без да пита кого търси, братът портиер я предупреди сухо, че времето за посещения от външни лица е между дванадесет и един. Веднага след това той затвори прозорчето. Фани се върна смаяна до края на улицата и понеже нямаше какво да прави, прочете каменния надпис за някой си дон Рамиро Алварес, убит на дуел в 1498 г. от дон Рикардо Балбуена, а после се разходи до меланхоличния площад на поета Бекер.

Точно в дванадесет и половина тя се върна отново в резиденцията. Сега братът портиер я попита късо как се казва, откъде иде, кого търси и най-сетне последва съвсем полицейският въпрос, защо търси отец Сандовал. Фани заяви важно, че търси отца, за да го види и поговори с него, и че нейното име му е известно. Братът портиер я измери с очи от глава до пети, сякаш всичко, което чу, можеше да се подложи на

съмнение. Фани доби впечатлението, че сигурно му изглеждаше на някоя Шарлота Корде, тъй като прочете в очите му неприязън и подозрение. След това пак тракна прозорчето под носа и, принуждавайки я да чака още няколко минути като покаяващия се Кенрих IV пред папската кула в Каноса, Отвори ѝ след 10 минути и приветливо я покани в една външна чакалня, наредена доста спартански, в която скоро влезе някаква повехнала личност в расо. Непознатият имаше средна възраст и се представи като отец Оливарес.

Продължителни молитви и бездънни знания по схоластика бяха изсмукали от лицето му почти всичката жизненост. Една малка частица от нея бе запазена като по ЧУДО в меланхоличната усмивка на очите му. Фани веднага почувствува, че този човек не беше опасен. В погледа му липсваше напълно магнетичната сила на отец Ередиа. От постоянно мислене за Платон личността му изглеждаше почти напълно откъсната от времето и пространството. Той имаше вид на същество, чийто дух се рееше като облак по върховете на Томистката метафизика, и само затлъстелият му корем свидетелствуваше за виното и обилната храна, които приемаше при всяко слизване на земята.

Отец Оливарес попита смутено Фани за причината на идването ѝ и когато тя му каза, че би желала да бъде представена на отец Сандовал, лицето на монаха изрази загриженост, сякаш това, което тя искаше, можеше да се допусне само след дълги размисления. Тотава Фани добави, че навярно отец Сандовал ще си спомни името ѝ във връзка със свидетелството на отец Ередиа по делото на Джек Уинки.

– О, нима вие сте сеньора Хорн! ... – възкликна йезуитът, но изненадата му изчезна бързо в предишната зареаност.

Той я покани вежливо да мине в друга чакалня, по-вътрешна и по-голяма, с дебели килими и разкошни старинни кресла, където Фани за пръв път в живота си видя как е изглеждал Лойола преди четиристотин години. Това бе една дървена статуя на светията почти в естествена големина, поставена в нещо като олтар – едно от ония ужасни произведения на испанското полихромно изкуство, от които по тялото на човек плъзваха тръпки, защото даваше пълна илюзия за живо същество. Неволно Фани изпита усещане, че стоеше пред призрак, който я изгаряше с погледа си, който щеше да се раздвижи и тръгне към нея, за да я попита какво търси тук.

– Това е свети Игнатий Лойола – обясни отец Оливарес, – нашият духовен баща. Статуята минава за едно от сполучливите произведения на полихромното изкуство.

– Чудесно! ... – произнесе Фани забъркано.

И докато гледаше с ужас статуята на светията, – съзна изведнъж позарена, че в юношеската красота на Ередиа, в очите и устните му имаше нещо от демонския израз на тази статуя. Фани седна на едно кресло под това ново и смушаващо усещане, а Оливарес отиде да предупреди супериора. Той се върна бързо и каза, че отецът ще дойде след малко. Настъпи мълчание.

Фани почна да наблюдава Оливарес. Последният в продължение на десетина секунди се мъчеше да измисли тема за разговор, която трябва да бъде почтителна съобразно достойнството на жилището и същевременно забавна, за да не отегчи една светска дама. И понеже за неговия отвлечен ум тая земна задача бе извънредно трудна, зареният поглед на очите му доби особена безпомощност. Фани се досети да я използва незабавно.

– Навярно познавате лично отец Ередиа? – произнесе тя предпазливо.

– Той беше мой ученик по философия в Гранада – с известна гордост заяви Оливарес.

– Но той е... струва ми се, лекар!

– Всеки от нас освен специалното си образование завършва и теология.

– Но това е удивително!... Каква начетеност!

– Ние сме скромни служители на бога.

– Също и на хората – вметна Фани. – Навсякъде слушам за социалната дейност на вашия орден.

– Службата на бога се постига чрез дейност и милосърдие към хората.

– Видях това и в лицето на отец Ередиа. Тук ли живее той?

– Не, сеньора! ... Той е сега в Мадрид.

– Навярно... лекува в кварталите на бедните?

– Върши и това! ... Но сега работи предимно върху една нова ваксина срещу петнистия тиф. Тази болест е социален бич в нашата страна. Освен това преподава гимнастика и хигиена в „Колехио де Ареналес“.

– „Колехио де Ареналес“?...

– Това е средно училище и политехника, издържани от нашия орден.

– Мисля, че съм виждала този колеж.

– Сигурно!... На улица „Алберто Агилера“, между „Сан Бернардо“ и „Аргулес“.

– Ах! ... Спомням си!

На Фани не ѝ трябваше повече!... Почувствува луда радост, но в същия миг млъкна уплашено. Без никакъв предупредителен шум, сякаш се бе просмукал през стените на стаята и чул целия разговор, по килима се хлъзгаше един нов призрак, по-ужасен от възвратния, който поне стоеше неподвижно, едно същество, сякаш излязло от гроба си, дребно, слабо, с жълто като пергамент лице, с фосфорни очи. Костеливите му ръце стискаха един разкошно подвързан молитвеник. Призракът се поклонил леко и подаде мъртвешката си ръка. Фани потрепера неволно, когато я докосна. И тогава тя чу гласа му:

– Отец Сандовал!...

– Навярно прекъснах заниманията ви, отче! – извини се тя почтително.

– Ние свършихме молитвите си. А приемането на външни посетители спада към задължението да служим на хората. Драго ми е да ви видя, сеньора Хорн!... – добави той, докато фосфорните му очи изследваха с хладна пронизателност личността на Фани. – Няма да забравим в молитвите си подкрепата, която дадохте на истината в съда.

– Истината трябва да подкрепяме при всички възможни обстоятелства – каза Фани със същия смирено тържествен тон. – Аз правя една малка екскурзия, отче, и минавайки през Толедо, си спомних за писмото ви... Осмелих се да ви посетя.

– Поласкани сме от високата чест, с която ни удостоявате, сеньора!

– Смущавате ме, отче! ... – произнесе Фани с вълнение, което сякаш не можеше да удържи. А после веднага ѝ дойде наум, че испанските любезности не трябваше да се тълкуват много дълбоко, и реши да прекрати първа размяната на приветствия. – Тази сутрин разглеждах катедралата и почувствувах... не зная дали ме разбирате... почувствувах известна нужда да се опозная по-отблизо с католицизма. Усещала съм и друг път тая нужда, уверявам ви!...

Жълтозелените очи на отец Сандовал останаха все тъй ледени пред това страстно уверение, но клепачите му замигаха бързо, което създаде у Фани илюзията, че той изпитваше известно вълнение. „Бутнах го, там дето трябва“ – помисли тя доволно.

– Човек може да познае нашата света католическа черква само когато влезе в лоното ѝ – произнесе отец Сандовал.

– Именно, отче!... Аз не съм далеч от тази мисъл! – заяви Фани въодушевано.

– Това е доста сложен въпрос, сеньора. Човек променя вярата си по

необходимост или по убеждение.

– Сега това става с мен по убеждение – каза Фани и без да иска, помисли за светата инквизиция.

– Провидението да ви напътствува, сеньора! търсете бога, вие ще го намерите само в нашата света католическа църква... Но преди всичко трябва да имате представа за нея.

– Тъкмо за това дойдох при вас, отче!

Отец Сандовал се замисли. За миг Фани доби усещането, че го бе овладяла напълно, използвайки страстта на йезуитите да покръстват, да търсят новооглашени. За миг ѝ се стори, че всичко се нареждаше чудесно. Представи си фарса на своето покръстване в Мадрид или Севиля, репортьорите, снимките, сензацията, която испанските вестници имаха навик да дават на събитията от тоя род.

– Мисля за отец Ередиа... – внезапно произнесе Сандовал. – Струва ми се, че отец Ередиа, когото познавате, би могъл да ви запознае с догмите на нашата света черква.

Вълнението на Фани стана неописуемо. Тя тържествуваше и се поздравяваше за хитростта си. Играта беше спечелена. И тъкмо тогава фосфорните очи на отец Сандовал се втренчиха в лицето ѝ с ужасна, ледена неподвижност. Фани почувствува как я обзема предишният страх от него, страхът от същество, което проникваше в душата ѝ, което четеше мислите ѝ. Стори ѝ се, че нито една нотка от дивото вълнение, което я обзе при споменаване името на Ередиа, не убягна от погледа му. Въдицата, която ѝ бе подхвърлил, попадна право в устата ѝ.

– Сега обаче отец Ередиа е зает – продължи Сандовал, като хвърли мрачен поглед към нещастния Олинаруес, който стоеше, потънал в греха на своята бърливост. – Работи върху ваксината срещу петнистия тиф и не ще може да ви бъде полезен.

– Тогава – каза Фани героично, прилагайки първото правило за отсъпление в добър ред, – тогава не бихте ли могли да ме подготвите вие?... Простете, отче! Може би съм много дръзка, като казвам това?

– Няма дръзост в думите ви, сеньора – утеши я Сандовал, – а само смирено желание да познаете бога, но, за съжаление, и аз съм твърде зает. Върху мене лежи администрацията на ордена в цялата Толедска провинция. Бих ви съветвал да посещавате проповедите в някоя енорийска черква, да четете избрани книги, да се съсредоточавате в себе си... И когато почувствувате истината на Христа в сърцето си, бихте могли да дойдете отново при нас.

– Уверявам ви, ще го направя.

Те поговориха още малко: върху католицизма, светия дух и катедралите. Отец Сандовал написа върху едно листче книгите, които Фани трябваше да прочете. Между тях на първо място стояха „Подражанията на Христа“ от Кемлнс и „Животът на Лоиола“ от отец Ривадеаейра. След това Сандовал я изпрати до пътната врата. Когато се сбогуваха, Фани срещна още веднъж погледа му и пак потрепера от блясъка на тия ледени фосфорни очи, в които светеше мрачният фанатизъм на средновековието.

Той я изпрати с думите:

– Господ да пази душата ви, сеньора!

Докато Робимзон караше колата към Мадрид, Фани се мъчеше да изработи нов план за действие. Не можа да измисли нищо. И тогава пак почна да мечтае за Ередиа, пак се отдаде на дивото и сладостно фантазиране към което я подбуждаше непрекъснатата мисъл за него. Тя го желаше с всички фибри на тялото си, с оня прилив на сили, в който изпадат чувствата, когато човек знае, че би могъл да откъсне любимото същество като разкошен, недокоснат от други узрял плод. Тя изпитваше усещането, че само Ередиа и нищо друго не съществува в света, че действията и имаха смисъл само дотолкова, доколкото бяха свързани с него, че би дала всичко за нощ, един час, една минута... А заедно с това забелязваше как предишните суетни и животински пориви на тялото ѝ се превръщаха неусетно в най-чиста нежност, в най-чист възторг. От сладострастното желание, с което бе почнала да преследва Ередиа, се раждаше постепенно един още по-сложен, по-опасен и изпълнен с повече пристъпи процес!... Тя почваше да го обича! Тя го обичаше вече! Това бе самата любов, не платонична, не възвишена до саможертвата да се откаже изведнъж от него, за да не смуцава чистотата на живота му, а точно такава любов, каквато би се появила у една млада жена, преди наслажденията да уморят сетивата ѝ, преди свежестта ѝ да увехне в славата на блудкавите светски приключения! Колко странно бе това връщане на чувствата ѝ към едно отдавна забравено младежко състояние! Сега Фани съзнаваше, че желаше еднакво и тялото, и душата му, че бе готова да се мъчи и страда за него, че е способна да обича като всяка друга жена. Но защо усещането за тази любов бе така замайващо, така остро, така наситено покрай свежата радост и с тръпки на пронизваща меланхолия, като погребално биене на камбаните в Севиля след смъртта на някой тореро? Когато автомобилът влезе в Мадрид, прекоси площада на Колумба и пое разкошната „Кастеляна“ между два реда малки дворци с палми и олеандри в градините, Фани се попита внезапно с неспокойния

инстинкт на всяка жена дали Ередиа нямаше вече любовница. По асфалта към вилите в Ескориал и Сиера де Гуадарама хвърчеха автомобили, а в тях седяха мургави жени, красиви като екзотични цветя. Може би някоя от тия жени, от тия испанки бе вече негова любовница и Фани идваше късно, твърде късно! Тази мисъл я разстрои изведнъж. Почна да се убеждава сама, че това беше невъзможно, че никоя от тези набожни красавици, които всяка сутрин отиваха с лимузините си на литургия, не би се осмелила да обича отец Ередиа, да го преследва, да застане заради него пред Сандовал.

Фани се успокои малко, когато пристигна в къщи. Банята, кафето и няколко цигари ѝ дадоха възможност да разсъждава без увлечения, да реши след опита със Сандовал какво трябва да прави и какво не. Привечер някой я потърси по телефона. Взе слушалката с досада.

– Къде си цял ден? Какво правиш? – питаше Лесли.

– Бях в Толедо.

– Какво прави там?

– Разглеждах старините.

– Имаше ли поне монаси между тях?

– Доста, с изключение на един.

– Не се отчайвай!... Ще го намериш пак. Мога ли да ти помогна с нещо?

– Още не.

Фани затвори телефона.

Прекара една безсънна нощ, една топла пролетна испанска нощ с черновиолетово небе, с брилянтни звезди, които трептяха и сякаш шепнеха вечните теми на тази страна за насилието и революциите, за любовта и смъртта, за бога, за душата и за отвъдния живот... Мислеше за отец Ередиа, струваше ѝ се, че той е до нея, че очите и устните му изгарят тялото ѝ.

На другия ден Фани не отиде в „Колехио де Ареналес“. Посещението в резиденцията я научи да действа предпазливо. Удивително беше търпението, с което събра чрез Лесли и Робинзон дребни, но много важни сведения. Така например тя научи, че отец Ередиа преподаваше в колежа гимнастика и хигиена три пъти седмично, в понеделник, сряда и петък, сутрин от 10 до 12 часа, а останалото време работеше в Института по опитна медицина, който се намиреше на улица „Алфонс ХИ“. Узна също, че директор на колежа бе многоученият отец Миранда, който владеел двадесет езика, включително староеврейски и японски. От не по-малка полза беше и сведението, че отец Ередиа продължаваше да

прави чести пътувания с муле из затъntenите планински села, за да събира особено вирулентни щамове от вируса на петнистия тиф. Но най-много я развълнува обстоятелството, че през лятната ваканция с равни парични приноси и труд от монасите Институтът по опитна медицина и Дружината на Христа възнамеряваха да открият в епидемните огнища около Пеня Ронда болница за проучване новата ваксина на отец Ередиа.

Чак след като научи всичко това и размисли върху него добре, Фани посети колежа „Ареналес“. Самото посещение бе тъй добре организирано, щото трудно можеше да събуди подозрение дори у супериора на Толедо. То съвпаднаше с церемонията, с която Британският културен институт в Мадрид искаше да връчи множество книги за библиотеката на колежа. Фани присъедини към подаръка пълни събрания от съчиненията на няколко английски класици и така доби моралното право да присъствува на тържеството с Лесли. Отец Миранда беше възхитен от интереса на англичаните да видят как се провеждаха занятията в колежа и постиженията на йезуитската педагогия, а на Лесли хрумна щастливата идея да покани преподавателите на обед у дома си. Нямаше нужда да се добави, че Фани също щеше да присъствува на този обед и да седне от дясната страна на отец Ередиа.

– Искам да те посъветвам само едно... – каза Лесли, преди да тръгнат за колежа, когато всичко бе наредено.

– Кажи! – Да прекратиш приключението навреме.

– Тъкмо когато настъпи най-хубавият момент ли? – попита Фани.

– Веднага след него.

– Защо така?

– Защото никой не се е забавлявал безнаказано в Испания.

– Това личен опит ли е?

– Отчасти да!... За Испания човек трябва да има здрави нерви като археолога на Мериме.

Когато влязоха в хола на колежа, посрещна ги хор от ученици, които пееха английския химн с ужасно произношение, дирижиран от един дълъг и сух отец с плешива глава.

Директорът, отец Миранда, стоеше пред стълбите заедно с неколцина свободни преподаватели, тъй като останалите според скромното желание на англичаните не трябваше да прекъсват занятията си. Фани бе поразена от голямата разлика между Сандовал и директора на „Колехио де Ареналес“. Отец Миранда имаше пълно розово лице и сини очи, които се смееха жизнерадостно. Говореше английски толкова лошо, колкото изобщо го говореха повечето испанци и колкото можеше да се

очаква от човек, който владееше още девет или десет други езика. Произнесе приветствена реч, която със своя патос можеше да развълнува дори каменните стъпала и тъкмо поради това не развълнува никого. Лесли отговори с няколко сухи британски любезности и повторно стисна ръцете на директора и преподавателите. Същото направи и Фани. След това цялата група, домакини и гости, се отправиха да разглеждат трапезариите, спалните и занималните зали, които бяха доста тъмни и задушни. След всяко излизане Лесли и Фани произнасяха по едно: „Wonderfull“, докато отец Миранда повтаряше непрестанно:

– Всичко е скромно! ... Много скромно, но хигиенично! Работим, доколкото позволяват средствата ни.

Минаха през капелата на колежа, при което отец Миранда и преподавателите се строполеха внезапно на колене пред полихромната статуя на Богородицата и така останаха около половин минута в пълно мълчание. Дойде ред на класните стаи. Един отец химик запали пред гостите гърмяща смес от водород и кислород за голямо удоволствие на учениците. Следваха други стаи с румкорфови спирали, с гейслерови тръби, с анатомични модели и картини на безполови същества, за да не покварят юношите. Почти всичко, каквото можеше да се побере по масите на класните стаи, бе извадено от кабинетите, за да се покаже нагледността на обучението. Минаха в аудиториите на политехниката, където отци специалисти преподаваха на студентите диференциално смятане, теоретична физика и железобетон. Всичко това беше страшно отегчително. Фани си казваше уверено, че Лесли е човек с голямо търпение и сигурно я обичаше много.

– А спортът, отче? – попита тя невинно, като погледна крадешком часовника си. – Бихме ли могли да видим как е застъпен спортът във вашите училища?

Бе точно средата на часа по гимнастика на Ередиа.

– Спортът е също застъпен у нас – някак смутено обясни отецът, – но по-умерено, отколкото в другите училища. Имаме малък стадион в парка.

– Бихте ли ни доставили удоволствието да го видим, мистър Блеймър?

– Аз също мислех да помоля уважаемия отец за това – каза Лесли.

– Това е голяма чест за нас!... – зарадва се отецът, но в същото време Фани забеляза как смущението в сините му очи нарасна.

– Може би сега никого няма там? – попита тя неспокойно.

– О, не! ... Тъкмо сега момчетата се тренират за състезанието с

колежа от Саламанка.

– Чудесно!... Ще ги видим, нали? Групата се върна по дългите коридори, мина направо през капелата, при което всички отци коленичиха! пак пред статуята на Богородицата, и се озова в задния двор на колежа. Смущението на отец Миранда ставаше все по-голямо. Той каза нещо на един от колегите си, употребявайки език, който Фани не разбра. После ѝ дойде наум, че този език трябва да бе латински, защото от дон Алехандро знаеше, че йезуитите говорят помежду си на латински. Отецът, към когото се обърна Миранда, изтича пред групата, сякаш бе получил заповед да предотврати някакво неудобно положение.

Всички бяха стигнали вече до един ред кипариси, който отделяше малкия стадион от останалите части на парка, когато Фани разбра изведнъж, по-развълнувана от самия отец Миранда, причината на смущението му: на игрището по къси панталонки, в бели спортни обувки и полуголи до пояс стояха Ередиа и двадесетина момчета. Игрището беше начертано с бели успоредни линии, между които се намираха препятствия от различно естество. Шест от момчетата, наредени в редица и коленичили на единия си крак, с ръце, опрени о земята, очакваха знака на учителя си, за да се втурнат в бяг. Фани не знаеше дали можеше да види по-неочаквана, по-вълнуваща и по-прекрасна за нея гледка не от игрището, а от голото тяло на Ередиа. Никой от спортуващите не беше забелязал приближаването на групата. Десетина секунди те вървяха, без да приказват: отците – забъркани, Фани – със затаен дъх, Лесли – иронично усмихнат. Тъкмо в този момент Ередиа свирна с уста и момчетата се понесоха напред. В продължение на няколко секунди Фани успя да разгледа тялото му. То имаше същия нежномургав, маслинен оттенък, както лицето. Плещите му бяха широки, кръстът – тънък, бедрата – закръглени и стройни. От цялото му телосложение лъхаше изяществото на лекоатлет, на древна статуя.

– Ти съвсем нямаш лош вкус! – измърмори Лесли.

– Мълчи! ... – прошепна Фани и неволно забави вървежа си, за да гледа по-дълго това прекрасно тяло.

Тичащите момчета стигнаха края на игрището и се понесоха обратно между белите успоредни линии. Ередиа ги гледаше критично и с хронометър в ръка чакаше да определи постиженията на първенеца от групата. Фани беше обзета от предчувствието, че когато монахът ги забележеше, изненадата му щеше да бъде неприятна. Тъкмо тогава с халат в ръка отнякъде дотича отецът, комуто Миранда бе проговорил по латински.

– Отче Рикардо!... – срамежливо произнесе Миранда. – Облечете халата си!

Ередиа се обърна. Първото нещо, което изрази лицето му, беше изненада, а после сдържан гняв. Той погледна отец Миранда с упрек, сякаш искаше да каже: „Какво е това? Защо водите тези хора, без да ме предупредите?“ Отец Миранда замига виновно и безпомощно, съзнавайки напълно позора, на който бе изложил колегата си. Ередиа бързо облече халата и го затвори чак до шията си.

– Добър ден, отче!... – каза Фани непринудено, като че голотата му не ѝ бе направила никакво впечатление. И това щеше да бъде вярно, ако не бе тъй прекрасна.

– Добър ден, мисис Хорн! – отговори Ередиа без никакво смущение.

– Продължавайте, отче!... – насърчи Фани весело. – Аз много обичам бягането на двеста метра. Има ли добри постижения?

– Едно от момчетата почти докосва каталонския рекорд.

– Удивително!... Какви спортове практикувате?

– Тенис, плуване и лека атлетика.

– Ние имахме съвсем друга представа за вашите училища.

– Стараем се да следваме принципите на модерното възпитание.

– Учениците ви изучават ли схоластика? Изучават, мисис Хорн!

– Предполагам, че и за нея имаме съвсем погрешна представа?

– Напълно погрешна!... Схоластиката е философия на християнството и основа на нашия мироглед.

Той отговаряше вежливо, усмихнато, без никаква враждебност, но на Фани се стори, че в усмивката му прозираше малко снизходителна ирония, сякаш искаше да каже: „Защо си дошла тук? Защо не отидеш с приятелите си да се печеш на слънцето в Сан Себастиан? Какво те интересува нашата схоластика?“ Докато разговаряха така, Фани наблюдаваше зашеметена цъфтящата и мъжествена красота на лицето му, открития поглед, силните гърди, които изпълваха халата. Струваше ѝ се, че не би имало по-пълно щастие от насладата да потъне в прегръдката на това тяло, на тия здрави нежномургави ръце. Ала заедно с това аскетичните гънки около ъглите на устните му я караха да съзнае, че нямаше нищо по-далечно и по-недостъпно от това тяло, от личността на този мъж. Вежливо-ироничната усмивка продължаваше да трепти върху лицето му и това я изпълни с отчаяние.

Докато приказваха така, отец Миранда поведе с Лесли сериозен разговор за възпитанието, който останалите отци слушаха с почиттелно

внимание. За няколко минути – и не беше ли дошла тъкмо за тия минути – Фани и Ередиа останаха изолирани.

– Мисля, че ви отегчавам – произнесе тя горчиво. – Боя се да не помислите, че разпитвам като приятелите си от оная вечер в посадата.

– Далеч съм от такова предположение – каза Ередиа.

– Още едно нещо, отче!... – произнесе Фани умолително и вълнението на гласа ѝ накара ироничната усмивка върху лицето на монаха да изчезне. – Бяхте ли уверен, че в съда... щях да кажа истината?

– Напълно, мисис! ...

– Можех да не я кажа.

– Зная. Но бях уверен, че ще я кажете.

– Защо?

– Защото не приличахте на приятелите си.

– Продължавате ли да имате същата увереност и сега?

– Разбира се – каза той.

И в същия миг Фани съзна, че към личността му не водеше друг път освен истината, освен пълното изтърсване от всякакви хитрости.

– Ще дойдете днес на обед у мистър Блеймър, нали, – бързо попита Фани.

– Не мога – отвърна Ередиа. – Следобед заминавам по работа в Пена Ронда. Тъкмо мислех да се извиня пред мистър Блеймър.

Съжалявам! ... – произнесе Фани със задавен глас. Стори ѝ се, че отчаянието, което прозвуча в гласа ѝ, не убягна от монаха.

И аз също! – каза той. – Щяхме да поговорим върху схоластиката. Отец Сандовал ми каза, че не сте били чужда на мисълта да преминете в лоното на католическата черква.

Погледите им се срещнаха и Фани пак прочете в очите му предишната добродушна и снизходителна насмешливост.

– Мисля, че отец Сандовал не е много възхитен от това – твърдо каза Фани.

Насмешливата усмивка изчезна отново от очите на монаха. Фани доби усещането, че той бе уважил честността ѝ да разговаря без хитрости.

– Навярно подозира в желанието ви повече ексцентричност, отколкото убеждение.

– Желанието ми бе просто повод да вляза в резиденцията.

Той замълча и погледът му стана строг.

– Имате открит характер, мисис Хорн! – каза той след малко.

– Не пред всички.

– Поне пред тия, пред които трябва.

– Тогава – произнесе тя със затаен дъх, с вълнение и надежда, които го накараха да разбере всичко, – Тогава бихте ли ми позволили да ви помагам като болнична сестра през лятото в Пеня Ронда.

Веждите на отец Ередиа трепнаха. В лицето му нахлу кръв. Но това бе само мигновено вълнение, което се задуши веднага от стоманената воля, от жестоко аскетично свиване на устните му.

Не, мисис Хорн! – произнесе той твърдо.

– Защо?

– Защото вие принадлежите на света, а аз – на ордена си.

Лесли изтърпя обета вежливо. Фани го понесе без Ередиа като мъчение. Вечерта тя помоли приятеля си да отидат във „Флорида“. Над открития дансинг висеше неизменното черновиолетово мадридско небе. Звездите трептяха тайнствено. От Сиера де Гуадарама полъхваше вятър и раздвижваше листата на палмите. Джазът свиреше меланхолично аржентински танга. Фани упорито и мрачно почна да изпразва чашите с уиски. Лесли я наблюдаваше мълчаливо. Той никога не бе я виждал в такова състояние.

– Моят съвет е да се махнеш незабавно от Испания – каза той. – Защо не отидеш в Биариц?

Но Фани мислеше за Пеня Ронда.

IV

През следващите дни Фани се удави в мъките на безнадеждната любов. Тя прекара почти цяла седмица в непрекъснато пиянство, изпуши много цигари с опиум, скара се два пъти истерично на Робинзон, дотегна и на Лесли и накрай тръгна да пътува. Но това безцелно пътуване из Испания, което предприе, уж да забрави Ередиа, екзалтира още по-силно любовта ѝ. Толкова неща я караха отново да мисли за него! По нажежените улици на Кордова и Гранада тя срещаше монаси с андалузки лица, които приличаха на неговото. От Понтеведра до Валенция, от Сан Себастиан до Кадикс тя виждаше само манастири, катедрали и полихромни статуи на Христос, на Богородицата и на безброй светии – трагични идоли с кървави рани по тялото, с балсамови сълзи в очите, със злато, диаманти и рубини по одеждите. Поколения от артисти бяха изразили през вековете с архитектура, живопис и ваятелство символите на извратеното от католицизма християнство, което трябваше да

отвърне погледа на човека от злото, неправдите и насилията на земята. Но в тия символи, в този фанатичен устрем към непознатото и към илюзията на свръхчувственото не прозираше ли поривът и вечно младата енергия на един народ, който някога бе търсил правдата в бога и безсмъртието на душата, а сега – в логиката на кървавите революции? Заблудените единици, които все още се прекланяха искрено пред тия символи, всред тълпата от Фарисеи и рушителите, които искаха да ги премахнат, не бяха ли всъщност еднакви? Както едните, така и другите не бяха ли движени от един и същ порив към правдата, който чужденците приемаха с насмешка или обръщаха в блудкава романтика, защото не можеха да го разберат? Но Фани вече почваше да го разбира смътно. В Испания черквата още продължаваше да плаши народа със задгробното отмъщение на бога и да ходатайствува пред него за опрощение на греховете му – не без пари, разбира се. Тук имаше още хиляди лицемери в расо, които отдавна бяха продали Христа.

Но нима отец Ередиа бе от тях? Нима Фани не долавяше в личността му порива към чистата, нравствена страна на християнството, нима не усещаше същността и пламенната красота на испанската му душа? Та що от това, че той сигурно вярваше сялапо в догмите на религията, в безсмъртието на душата, че може би падаше на колене като йезуитите в „Ареналес“ пред всяка дървена статуя на Богородицата?

Фани никога не можеше да повярва в съществуване го на бога, в някакво надземно същество, което стои зад природните сили, зад насладите и удобствата на живота. Тя никога изобщо не бе почувствувала нужда от подобна вяра. По инстинкт, по възпитание и практика в живота тя бе атеистка като прадедите си, които микак не се смущаваха от бога, когато завладяваха света. Вярата и монашеството на Ередиа й се струваха тъй абсурдни! Те бяха чиста лудост! Но зад тази лудост не прозираше ли съвършенството му на нравствена личност, която превъзхождаше околните – Фани познаваше само своя осъден на гибел свят, – както Дон Кихот превъзхождаше с лудостта си нормалните хора, между които се движеше? Мрачният и фанатичен пламък в очите му, когато отказа да я приеме в Пеня Ронда, не бе ли израз на това съвършенство? О, сигурно тя му се струваше непоносима със своята груба откровеност, със своето нахално преследване. Сигурно той за нищо на света не би пожелал да я срещне повторно. Може би простата мисъл за признанието, което му направи, признание на развратна светска жена, която бе свикнала да избира любовниците си като ръкавици, го изпълваше с отвращение. Ала колкото по-настойчиво предполагаше, че той мисли така,

толкова по-силно почваше да го обича, толкова по-упорито и мъчително ставаше желанието ѝ да го притежава, желание, което я заслепяваше, което заплашваше да се превърне в пълна истерия.

В това състояние тя скиташе от град на град, пътуваше между портокаловите и маслинени гори на Андалузия, разглеждаше музеи, дворци и катедрали. Под тропическия блясък на слънцето конфликтите между хората ставаха по-непримирими, богатството изглеждаше по-безнравствено, бедността – по-тъжна. В Малага тя видя как няколко младежи роялисти стреляха от една елегантна кола и убиха местния водач на комунистическата партия. Властта ги арестува, но на другия ден тълпата нападна затвора и уби младежите с тояги. В Кадикс публиката освирка предпазливостта на един млад, неопитен тореро. „Подлец! ... Животно! Страхливец!... Взе ни парите за нищо!“ – възмутено крещеше тълпата. Оскърбеният тореро се хвърли напред и рогата на бика разкъса червата му. Той направи това срещу двеста пезети, които му бе обещал импресариото. Как, възможно ли бе да се излага така човешкият живот срещу двеста пезети?... Фани гледаше потресена кървавите следи по пясъка. Но зрелището продължи. На арената излезе друг тореро, облечен в злато и коприна, който умъртви бика с един удар, и публиката закрепща френетично: „Оле, какъв храбрец!... Браво, момче! Браво, синко на Севиля!“ – защото щастливецът произхождаше от Севиля, а Севиля бе люлката на тореадорите. Така Фани продължаваше да скита из тази страна на огнени страсти, на ярко слънце и лазурно небе, за да изпита по-дълбоко сладостната и болезнена спазма на мъката си, за да вкуси по-пълно от суровата логика на живота, която още не познаваше.

Една вечер в Алхесирас температурата ѝ се покачи внезапно на четиридесет градуса. Дойде лекар – дреОон млад човек с монокъл и ръкавици. Претенцията му да говори френски щеше да умори Фани.

– Папатачиева треска! ... – каза той, след като погледна внимателно очите и, без да се интересува от другите симптоми.

– Опасна ли е?

– Ще мине след три дни.

На четвъртия ден температурата действително спадна и Фани оздравя. Тя му предложи следуюемия се хонорар, но лекарят отказа да го приеме.

– Аз дадох обет на Богородицата да лекувам една година без пари – обясни той просто.

Същия ден Фани отпътува за едно планинско село в Сиера Невада.

Селището се наричаше Маитена и бе на около двадесет километра

от Гранада, но Фани не намери нищо привлекателно в него. Реши да отиде в един хотел, разположен още по-навътре в планината. Според сведения на туристическото бюро в него имаше сто стаи, пълен комфорт, а също и водачи, и мулета, ако сеньората пожелае да се изкачи на Муласен или Пикачо де Ведета, най-високите върхове на Пениберската верига.

Автомобилът запълзя по асфалтираното шосе към чимтсла. Омаяна от пейзажа, Фани каза на Робинзон да кара по-бавно. Гледката ставаше все по-безплодна, и по-дива и величествена. Под вечно синьото небе, под ослепителния блясък на слънцето пред очите ѝ се разкриваше панорама, сякаш останала от първите дни на битието. Като че някаква гигантска ръка бе насякла с яростни удари мъртвите долини с пресъхнали реки и голите масиви, по които нямаше никаква друга растителност освен редки сивозелени кактуси с чудновата форма и оскъдни остатъци от дребни храсти и изгоряла вече от слънцето трева. По слюдените шисти играеха подвижни сивосинкави отражения, които наподобяваха блясък на диаманти, пръснати между други зеленикави или с цинобърен оттенък скали. Никакво пеене на птици, никаква свежа зеленина и шуртене на поток не оживяваше тази огромна пустинна падина, това вечно мълчание. Само задавеното бумтене на автомобилите, които се спущаха от хотела към Маитена и Гранада, нарушаваха глухата тишина. Сухият и нажежен въздух трептеше от тропически зной, някаква огнена и пронизваща мъка, която накара Фани отново да мисли за Ередиа.

Защо не я приемаше той да му помага в Пеня Ронда? Толкова ли бе поварена, непоносима? Нямаше ли у нея достатъчно сила да се държи прилично, да не оскърбява с никаква постъпка, с никакъв намек за чувствата си монашеството му? Той трябва да бе виждал тези места, защото семейството му живееше в Гранада. Колко много приличаше той на този пейзаж, така суров, така ослепително красив и безплоден! Колко странна бе тая прилика между характера на човека и природата в Испания! Ах, как всичко около нея се свързваше с образа му, който виждаше ден и нощ, който я привличаше като жесток и сладък магнит! ...

Една неочаквана гледка я изтръгна от мислите ѝ. Автомобилът настигна някаква жена, която вървеше пеш и държеше юздите на магаре, впрегнато в малка каручка. Животното вървеше бавно и теглеше с мъка товара си нагоре по стръмното шосе. Жената крачеше до него, не помалко уморена от адската горещина, и от време на време дърпаше юздите му, за да го подкани към по-жив ход. Фани щеше да я помисли за испанска селянка, ако лицето и облеклото и не изглеждаха твърде странни

за тия места. Непознатата бе удивително мършава и суха, с побеляла вече коса. Носеше светла блуза и старомодна тясна и дълга пола със смешни гарнитури по шевове. Босите ѝ крака бяха обути в дървени сандали, прикрепени с ремъци за ходилото и глезена. Главата ѝ бе покрита с широкопола сламена шапка, която щеше да бъде твърде естествена за климата, ако не бе остатък от отдавна миналата мода на шапките с изкуствени цветя. Под нея Фани видя лицето ѝ – сбръчкано и добило от слънцето почти шоколаден цвят. Но две бистри сини очи оживяваха това странно лице.

Робинзон извърна глава към Фани и я погледна въпросително, сякаш искаше да каже: „Видяхте ли? ... Обзалагам се, че това е англичанка“... Фани му направи знак да спре. Количката и мулето, водено от жената, се изравниха с автомобила.

– Are you English?⁸ – попита Фани.

– Yes! ... Yes!⁹ ... – Непознатата подпря с два камъка

козелата на количката си и радостно дойде при тях, – Аз съм мис Смитърс!...

– Драго ми е! ... – каза Фани. – В хотела ли живеете?

– Зимата прекарвам в Маитена, а през лятото живея в една пещера.

Тя посочи с ръка близките скали върху склона на планината, по който се виеше шосето.

– Трябва да е много здравословно! – произнесе Фани, гледайки съчувствено сините очи на мис Смигърс. В бистротата им прозираше смес от тиха лудост и добродушие.

– Уверявам ви, това е прекрасно! Отдавна ли живеете тука?

– Много отдавна. През лятото слизам в Маитена за провизии.

И тя нежно потупа магаренцето си по хълбоците.

– Възхитително! – каза Фани.

– Искате ли да ви предложи малко мляко? – сърдечно попита мис Смитърс. – В пещерата аз имам коза.

– Благодаря! ... Пих оранжада в Маитена. Моля ни, не се безпокойте!

Но мис Смитърс наля в една глинена паница мляко от тенекиения съд, който караше в количката си, и поднесе паницата първо на Фани, след това на Робинзон. Млякото бе студено и освежително, защото съдът имаше двойни стени. Фани го изпи с удоволствие. Очите на

8. Англичанка ли сте?

9. Да! ... Да! ...

смахнатата се втренчиха нежно в лицето и.

– Искате ли да видите пещерата ми? – внезапно попита мис Смитърс.

– Съжалявам!... Не разполагам никак с време.

– Тогава позволете ми да ви подаря една библия !... О, не се смейте!

– Не, аз не се смея.

– Струва ми се, че всички сънародници са наклонени да се смеят, когато ме видят. Но аз намирам, че библията е най-съвършената книга. След нея идват книгите на Унамуно. Чели ли сте Унамуно?

– Не – каза Фани.

– Тогава прочетете есето върху манастира на Сигуенца.

– Ще го направя – обеща Фани. Мис Смитърс измъкна от количката си една книга и я подаде на Фани.

– Вечер, когато всичко утихне, аз пея псалми... тъй... разбирате ли, като стария и неук монах в Сигуенца, който усеща бога само със сърцето си, без разума.

– Завиждам ви! Благодаря за книгата!

– Аз се чувствавам много щастлива, когато подаря-някому библия. Разбира се, аз не правя това на всеки срещнат.

– Трогната съм!

Фани избърса потта от челото си. Със спирането на автомобила бе изчезнала прохладата, която се образуваше от движението на въздуха. Мис Смитърс забеляза това.

– Довиждане, мила!... Продължете пътя си! Вие не сте свикнали с тукашния климат.

И тя подаде ръка.

Двете жени се разделиха. Едната – млада и цъфтяща – отиваше с автомобила си към луксозния хотел, другата – стара и сбръчкана като маймуна – се връщаше с магаре в първобитната пещера. Едната изгаряше в пароксизма на неутолените си желания, другата, угаснала, отиваше да пее псалми. Коя бе по-разумна? Или и двете бяха еднакво оглупели, еднакво побъркани от света, към който принадлежаха? Но Фани не помисли за това. Тя се загледа отново в дивия, ослепително ярък пейзаж, който поглъщаше личността ѝ. напълно.

В хотела тя се изкъпа и легна да спи. Като се събуди, излезе на терасата да закуси. Слънцето клонеше към запад и от планината почна да подухва лек, освежителен ветреца. На юг, догде око стигне, се разстилаше плодородната равнина на Андалузия – необятен килим от вече

жълтеещи ниви, изпъстрени с тъмозелени петна на портокалови и маслинови гори. На север, към Кастилия, се очертаваше мрачната синевина на Сиера Морена и Екстремадурските планини.

Пред хотела в подножието на терасата пристигаха автомобили и мулета с туристи, които се връщаха от Пикачо де Велета и Муласен. Повечето бяха англичани и германци. Те носеха дълги бастуни с куки и въжета за катерене по скалите. Едни слизаха към Маитена, докато други бързаха да влязат в хотела и да освободят краката си от тежките подковани обувки. На

На Фани се стори, че всички вдигаха глупав и безсмислен шум, който оскърбяваше мълчанието на планината. От долната тераса някаква немска група, която обикаляше гнета, покривайки разноските си с даване на любителски представления, почна да пее тиролски валсове, придружени с музика от акордеони. Най-сетне компанията изчерпа репертоара си и тръгна да събира парса, но веднага я замести севилското *cante flamenco*. Всичко това накара Фани да помисли, че мис Смитърс не бе тъй смахната, колкото ѝ се стори.

Слънцето се спусна още по-ниско над червеникавите изпарения, в които тъмнееше хоризонтът към Португалия. Вечните снегове на Сиера Невада добиха бронзов оттенък, а от равнината бавно почнаха да пълзят виолетови сенки. Стана хладно. Фани отиде в стаята си да облече един вълнен пуловер. Когато се върна, долната фасата бе почнала да се изпълва с охолна международна навалица, която оставаше равнодушна към грижите на света, която не мислеше кой с кого ще воюва и дали Испания трябва да бъде република, монархия или корпоративна държава. Келнерът, облечен в огненочервен смокинг, постави пред Фани кифлички с мляко и кафе. Тя закуси, след това запали цигара и отново се унесе в гледката. Слънцето, обвито в червена мъгла, докосна хоризонта. Сиера Морена стана още по-мрачна и тъмна. Андалузката равнина бавно намяташе воала на вечерната сянка и заприлича на море от бледовиолетови изпарения, в което все още прозираше дъното му с тъмозелените петна на портокалови гори. След малко слънцето се скри зад хоризонта и само зъберите на Сиера Невада, покрити с вечен сняг, продължаваха да светят като фарове във вечерния здрач.

Фани неволно си представи необятната тишина, която в този момент трябваше да царува около пещерата на мис Смитърс. Представи си самата мис Смитърс, заобиколена с козата, глинената паница с мляко, библията, представи си спокойствието на духа и, отърсен от всякакви страсти, и псалмите, които сигурно пееше в четеше. Да, това беше един

начин на живеене, побъркан без съмнение, ала все пак по-разумен от живота на хиляди оглупели от богатството си въззрастни жени, които в пет часа се събираха около масата на чай да клюкарствуват, играеха на рулетка или вдетинено танцуваха на дансингите с платени млади мъже. Да, сигурно имаше изцерителна сила, някакво странно щастие в тази лудост! Когато Фани остарее, ще дойде в Сиера Невада, тук, по тия места, в същата пещера, за да се слее с природата, за да вкуси от покоя на щастieto, което прозираше в бистротата на лудите сини очи на мис Смитърс.

Внезапно Фани потрепера. Господи, нима тя завиждаше на мис Смитърс!... Може би тази жена също като Фани бе обикаляла някога света, бе прахосала чувствата си във флиртове по модни летовища, бе изхабила нравствената воля на личността си в прищевки и нищожни удоволствия, за да стигне най-после, уморена от всичко, до пещерата, до глинената паница с козе мляко и пеене на псалми. Не изпитваше ли вече и Фани същата умора като нея? Не би ли желала в тоя момент да сподели покоя на лудостта ѝ, да живее в пещерата, да пее псалми?

Ах, уморена ли бе? Но от що? Може би от това, че не вършеше нищо, че не бе дала никому нищо. Тя нямаше никаква възвишена цел в живота си, не познаваше ни страданието, ни подвига, с които тия цели се постигаха. Ако всяка фибра на тялото ѝ, всяко движение на мисълта ѝ се стремяха към Ередия, ако това чувство, което изпитваше към него, можеше да се нарече възвишено, какво бе направила тя, за да спечели сърцето му? Нищо, съвсем нищо!... Тя искаше да сграбчи това сърце направо, да го откъсне, както грубите ръце на лаком човек откъсваха узрелия плод от дървото. Тя искаше да го погълне, да се насити от него без друга мисъл освен мисълта за удоволствието, което щеше да изпита. Преследвайки Ередия, тя не се питаше ни най-малко какво щеше да предизвика любовта ѝ в сърцето му, защото беше свикнала да мисли само за себе си. Тя си въобразяваше, че само трябваше да отиде в Пеня Ронда и да протегне ръката си, за да го улови, след като предварително с цинична откровеност му бе признала любовта си, сякаш за да спести едно празно отиване. Той сигурно си мислеше тъй и така всъщност се бе развило всичко, при все че Фани не можа в момента да го съзнае и предотврати. Ах, ето защо тя го изпълваше с отвращение, ето защо монахът отказваше да я пусне в Пеня Ронда! О ако Фани...

Идеята блесна ослепително в съзнанието ѝ. Отначало тя бе обща, неясна, задушена от възбудата на някаква радост, после мисълта я определи във всички подробности, после се превърна в твърдо решение.

Когато съзна най-сетне, че трябваше да се прибере в стаята си, келнерът с огненочервения смокинг събираше последните чаши от масите на терасата. Хотелът бе заспал. Над Сиера Невада грееше пълна луна, която заливаше огромните простори от безводни долини и гигантски скали с тайнствена светлина, а вечните снегове на Муласен и Пикачо де Велета изпускаха зеленикаво фосфорно сияние.

На другия ден сутринта Фани отпътува за Мадрид.

Пристигна с влака вечерта, уморена физически, но с бодър дух и ясна мисъл, с оная свежест на чувствата, с която я изпълваше твърдото ѝ решение. Спа добре за пръв път от толкова седмици. На другия ден потърси Лесли, но последният бе заминал за Аранхуес. Остави бележка да ѝ се обади веднага по телефона. След това купи списания и медицински книги от френската книжарница. Като се връщаше с такси към „Паласио де Ривас“ на улица „Алкала“ стана някакво убийство. Един пълен офицер с очила се улови за корема и рухна на тротоара. От устата му потече кръв.

Лесли се върна от Аранхуес следобед и веднага дойде при Фани в добро настроение, със смесено чувство на гордост и тревожна възбуда. Последният доклад който бе направил на шефа си за дейността на монархистите и фалангата, се потвърждаваше напълно и по-нататъшното развитие на събитията. Това бе приятно. Тревогата идеше от обстоятелството, че зад приготвянията на фалангата и зад убийствата на офицери – тези убийства бяха най-сигурният признак за превратите в Испания – се очертаваха все по-ясни – счупеният кръст и ликторски бравди.

Фани му поднесе уиски. Зелените ѝ котешки очи святкаха лъстиво. Лесли предусети, че тя щеше да го натовари да върши нови глупости, но, дявол да я вземе, тази жена притежаваше неотразим чар!...

Дали я обичаше? Той си зададе въпроса ненадейно, но веднага си отговори с положително „не“. Твърдите и независими жени го дразнеха. Интелектът им се насочваше винаги към абсурдни неща. Той се възхищаваше от нея само защото в личността ѝ гореше британският бяс, авантюризмът и пламенната смелост на една леди Стенхоуп. Като изслуша впечатленията ѝ от Андалузия и Сиера Невада, той съзна, че само дяволът можеше да я изтръгне сега от Испания. Тя говореше бързо, отривисто. Образите на въображението и извираха буйно и се сливаха с бледорусата, твърда като диамант красота на лицето ѝ. Но Лесли запази обикновеното си флегматично спокойствие. Приликата между човека и природата в Испания не го трогна ни най-малко. Вместо това той заяви хладно:

– Моят съвет е да не скиташ повече из Испания.

– Защо? – попита тя разочаровано. Неспособността му да се трогне от каквото и да било я дразнеше винаги. Такъв го познаваше и от детинство.

– Защото всеки ден може да избухне гражданска война. Отзарана убиха Есихо.

– Какъв е Есихо?

– Републикански генерал.

– Не ме интересува Есихо! – извика тя буйно. – Аз отивам в Пеня Ронда.

– Мисля, че ти отрязаха квитанциите.

– Да, но аз ще открия собствена болница!... Кой може да ми забрани това?

Лесли я погледна все тъй безстрастно, но сега вече запазваше с мъка спокойствието си. Не, това бе положително дивотия!... Ала заедно с това никога досега Фани не му се бе струвала тъй възхитителна. Лицето ѝ пламтеше от решителност.

– Аз вдигам ръце от тебе! – произнесе той.

– Преди това ще ми помогнеш да получа разрешение от правителството.

– По какъв начин.

– Значи, да потърся други приятели?

– Върши каквото искаш.

– Ще се обърна към дон Алехандро.

– Полицията го арестува отдавна.

– Тогава ще потърся комунисти!

Те не са разположени към светските дами. Фани гневно изпи чашата си с уиски и запали цигара. – Какво ще излезе от всичко това? – попита Лесли. – Испанска повест за любов и смърт ли?

– Не зная!... Може би!... – произнесе тя умно –

О.

Закъсняла романтика!

– Наричай го, както искаш.

Тя изпусна дима от цигарата си с презрително свити устни, след това го погледна мрачно.

– Зная, че ти дотягам... Повече няма да те безпокоя.

– Това ултиматум ли е?

– Да, Лесли!

– Какво искаш точно?

– Ще говоря първо с Мюрие.

– Защо ти е Мюрие?

– Смятам да му възложа уреждането на болницата.

Безцветното лице на Лесли се усмихна доволно.

– Мюрие!... – произнесе той насмешливо. – Трудно ще го намериш.

Мюрие и Клара се запиляха из Португалия.

Фани трепна от неприятна изненада. Тя си спомни, че флиртът им бе почнал пред очите ѝ!... Клара, тази авантюрска, ѝ бе отнела Мюрие тъкмо когато Фани имаше най-голяма нужда от него.

– Знаеш ли адреса им? – попита тя бързо.

– Откъде мога да го зная?...

Фани погледна съсредоточено пред себе си. Тънките ѝ устни почнаха да се мърдат едва забележимо, краищата на веждите ѝ се повдигаха нервно. И най-после тя се усмихна, при все че това бе усмивка на малко несигурно тържество.

– Искаш ли да излезем? – попита Лесли.

– Не – каза тя.

Той изпи още една чаша уиски и стана да си върви. Намери за по-разумно да не я убеждава повече.

Веднага след излизането Фани изпрати Робинзон да научи имената на най-добрите хотели в Есторил, Порто и Лисабон.

Робинзон бе уморен до смърт от дългия преход с колата между Гранада и Мадрид, но изпълни поръчката добросъвестно. Когато се връщаше към единадесет часа в „Паласио де Ривас“, за първи път в живота си той почувствува известно недоволство от службата си при мисис Фани. Тази служба започваше да му дотяга. Наистина, тя бе свързана с дълги промеждутъци от охолно бездействие, което му даваше възможност да се просвещава по социалистическите въпроси, но затова пък, когато господарката го впрягаше в работа, своеволията и прекаляваха. След зряло обмисляне обаче Робинзон съзна, че трудно можеше да се откаже от службата и от високата заплата, която получаваше. Така той се изправи пред мъдрата истина, че ако един английски социалист иска да запази високият стандарт на живота си, трябва да служи на консерваторите. Впрочем това бе крайната точка, до която стигнаха анализите му, и той не видя никакъв нравствен трагизъм в нея. Буйността, с която испанските работници вдигаха революции, умираха по барикадите или гладуваха упорито през стачките, вместо да се споразумеят с господарите си, той намираше за крайно глупава.

Като подаде на господарката си листа с имената на хотелите,

Робинзон почувствува въздействието и на една друга сила, която също му пречеше да напусне службата си. Мисис Фани го изпълваше винаги с неопределено чувство на страх, на почит и на възхищение, а също и на някакво особено удоволствие да ѝ се подчинява, които бяха далечен спомен от страха, от почитта и възхищението, а също и от удоволствието, с които десетки Робинзоновци през минали поколения се бяха подчинявали на десетки Хорновци. Но социалистическата неприязън на Робинзон към господарите се събуди отново, когато след половин час, тъкмо в момента, в който заспиваше блажено, испанската прислужница на Фани го вдигна пак със заповед да занесе веднага на пощата десет телеграми. Той изпълни и тази заповед с горчиво вътрешно недоволство. Телеграмите изобщо бяха указание за ново скитане, за нови преходи от по четиристотин километра на ден. Разгневен, той ги прочете, макар да не си бе позволявал подобна дързост никога досега. Съдържанието им, което бе едно и също и написано на френски, го възмути дълбоко. Всички бяха отправени до мистър Мюрие в португалските хотели, чиито имена бе събрал тази вечер. В телеграмите тя съобщаваше на приятеля си че е тежко болна. *Gravement malade!* Да, *gravement malade*, когато всъщност тя прашеше от здраве, и днес вечеря в „Риц“... Какво безобразие, на което са способни само висшите класи! Впрочем и Робинзон бе излъгал веднъж, че леля му е тежко болна, за да получи отпуска.

Той се успокои отново, когато се върна в къщи и господарката му отказа да вземе остатъка от банкнотата, която му бе дала за телеграмите.

От залпа телеграми, които Фани бе отправила в Португалия, три улучиха, където трябваше. Едната завари Мюрие в *Grande Hotel do Porto* в Порто, а другите му препратиха от Лисабон и Есторил, където бе прекарал по няколко дни с Клара.

– Ще отидеш ли? – попита американката, почервеняла от гняв.

– Разбира се – отговори Мюрие. И романът им свърши.

Когато на другия ден Мюрие завари Фани в „Паласио де Ривас“ седнала спокойно да закусва, съзна изведнъж всичкото безсърдечие, на което бе способна английската раса. Но той не избухна. Имаше ли смисъл да я изобличава, да си излезе веднага? Това бе все едно да оскърбява себе си, да ругае собствената си глупост. И затова не каза нищо, а само поиска от прислужницата да приготви омлет и за него.

След закуската Фани говори дълго. Тя обясни всичко. Тя молеше да бъде разбрана, В какво?... З правото и да третира приятелите си като слуги ли? Мюрие отправи въпроса сурово и понеже очите ѝ се свиха в леден блясък, той съзна, че не трябваше да го задава.

– Тогава аз не искам от тебе нищо – каза тя спокойно.

Под пепеляворусите мигли светеше изумруденият пламък на очите ѝ, пламък, който винаги изгаряше Мюрие.

– Знаеш ли какво е Пеня Ронда? – попита той мрачно.

– Огнище на петнист тиф.

– И имаш ли представа от петнист тиф?

– Попита той.

– Висока температура, червени петна по корема!... Причинява се от дървеници.

– Да! От дървеници в главата ти! – Мюрие погледна отчаяно медицинските книги, които, бе натрупала върху едно старинно бюро, след това се втренчи в нея. Такава си беше винаги! Бясна и лекомислена, способна да рискува дори живота си, ако това бе необходимо за удоволствието ѝ. Зелените очи, пепеляворусата коса, усмивката върху лицето ѝ, добило медночервен оттенък от слънцето на Сиера Невада, го накараха да почувствува отново мрачния пламък на любовта си. Не би ли я последвал дори в ада? Но въпреки това заговори пак:

– Ти си оглупяла напълно!... Аз съм виждал тази болест в Сицилия. Знаеш ли какво значи епидемия от петнист тиф между гладно и потънало в невежество население?... Купища от трупове, купища от мръсни, гниещи тела под палатки! Всеки ден смърт и само смърт, която протяга ръцете си към тебе! Можеш ли да понесеш всичко това?... Дори аз не мога!

– Тогава, моля те, да ми посочиш някой испански лекар – произнесе тя сухо.

– Испански лекар ли?... – кипна той. – Ще намериш хиляди, защото гладуват, защото нямат работа. Но никой не ще те разбере. Ще те оставят да пукнеш сред епидемията!

– Та какво от това? – попита тя.

– Нищо, разбира се – отговори Мюрие, като се изсмя тихо.

Тя седна до него. Ръката ѝ бавно почна да глади косата му.

– Ще дойдеш ли с мене? – попита тя след малко.

– Как?... – Въпросът ѝ го стресна. – Разбира се!... Мислех да търся служба в колониите. Имам само сто пезети в джоба си.

– Само за това ли?

– Естествено.

– Не подозирах, че си толкова обеднял.

– Французите обедняват лесно.

Тя се замисли горчиво. Тя бе забелязала отдавна как външността му

беше почнала да губи от своята сдържана, но ефектна парижка елегантност. С тази вратовръзка, с този вече овехтял костюм тя го бе виждала толкова пъти! Ала веднага съзна, че под тази причина прозираше друга, още по-вярна, още по-трагична за него. Тя го бе викала тук, за да го оскърби с любовните си намерения. Но не му ли бе отнела и възможността да осигури бъдещето си? Едва сега тя се сети, че скитайки с нея, Мюрие не работеше нищо, че спестяванията на един френски лекар не можеха да се мерят с мащаба на английското богатство.

Какво става с Клара? – попита тя внезапно. Разделихме се, преди да получа телеграмата ти. Лъжеше. И Фани почувствува болка от това, че лъжеше. Бе се отказал от доларите заради Фани? И да научи, че тя бе решила да гони Ередиа ли?

– Жак!... – прошепна тя глухо.

Тя се премести още по-близо до него и обви с ръцете си шията му. Мюрие ѝ позволи да го целуне, после я отстрани леко с тих смях. А на Фани се стори, че не бе чувала нищо по-горчиво от този смях.

Двамата прекараха деня, надвесени над каталози за медицински уреди, за лекарства, палатки и легла. Мюрие бе зашеметен от сумата, която щеше да струва всичко това. Но Фани се усмихна безгрижно. Вечерта тя изпрати телеграма за Лондон, с която искаше превод на суми.

Целия месец юни Фани прекара в трескави приготовления. Докато Лесли действуваше за разрешението, и то така, че отците Сандовал и Ередиа да не научат нищо за него, Мюрие организираше болницата, а Фани учеше усърдно ръководствата за болнични сестри. Тя продаде скъпата си кола и купи четири камиона, които трябваше да носят материалите, и една специална линейка за превоз на болни. Фани искаше болницата да бъде снабдена с всичко необходимо и да може да се измества, ако станеше нужда, заедно с тая на йезуитите. Робинзон след тежката вътрешна борба и с надежда, че лудостта на господарката му нямаше да продължи дълго, прие нерадостната длъжност да кара линейката. Чрез колебанията си впрочем той постигна увеличение на заплатата. Четирима безработни шофьори се съгласиха веднага да карат камионите и да вършат всякаква друга работа, която им се заповяда. Две испански момичета от Чамбери, избрани от Мюрие за болногледачки поискаха такова нищожно възнаграждение, щото Фани веднага го удвои. Бидоха наети също готвач, момче за миене на съдовете и перачка. Едва сега, сред това суетене, Фани видя страшната мизерия в Испания. Пред бюрата за шофьори и квалифицирани работници чакаха окъсани мъже с мрачен поглед. Мадридски девойки с прекрасни матови лица и тъжни очи

пълнеха коридорите на агенциите за слугини. Фани видя с угризение как дневната храна на тези хора, на които републиката въпреки усилията си не можеше да намери работа, защото Испания в продължение на векове бе разорявана от безумни крале се състоеше само от парче хляб и шепа варен нахуд, раздавани от професионалните сдружения. Те дори нямаха по няколко нищожни сантимта, за да си купят от евтините банани. И всичко това ставаше в един град, под лазурно небе, с асфалтирани улици, с изящни дворци на старинни фамилии, с градини в мавритански стил и дансинги всред цветя и палми, които привечер вятърът от Сиера де Гуадарама караше да трептят леко. Към страстите или лудостта, която Фани изпитваше към Ередиа, се прибавяха нови усещания и нови вълнения, които тя не познаваше досега и които я обземаха от вида на мизерията и хроническия глад, от безмълвната мъка на бедността.

Всичко бе организирано тъй, че благотворителната личност на Фани да остане колкото можеше повече в сянка. Името ѝ стоеше съвсем скромно между имената на другите две болногледачки – Кармен и Долорес. Първата бе мълчалива и набожна, втората изглеждаше малко опърничава, но и двете имаха еднакво честен и работлив вид. На всичко, което Фани им казваше, те отговаряха със „si, senoga“ или „no, senoga“ и като повдигаха съсредоточено веждите си. Мюрие се превърна в пълновластен управител на болницата. Без да разбира нищо от работата му, Фани съзнаваше, че той има превъзходни качества за това. Камионите се товареха с палатките, походните легла, уредите и медикаментите под негово наблюдение. У него имаше досетливост, с която предвиждаше най-дребните нужди, без да прахосва излишни пари. За да кали нервите ѝ, той заведе Фани няколко пъти в хирургическото отделение на болницата „Свещено Исусово сърце“. Там тя присъствува на операции и между другото видя как зашиваха тялото на едно дете, разкъсано от подземната железница. Една сутрин цялата болница излезе в полето и направи обща репетиция за разгъване и подреждане на палатките. Всичко излезе сполучливо.

И най-после дойде часът, в който трябваше да потеглят за Пеня Ронда, час, който остана свързан в съзнанието на Фани с парлива възбуда, със смътно предчувствие за ужас. Излязоха от Мадрид призори, без да предупредят никого, за да избягнат всякакво официално изпращане и поздравителни речи. Въздухът бе свеж, в градините на Ретиро пееха славеи, ранобудни клисари отключваха вратите на черквите, а по зидовете и дървените огради момчета разлепваха афиши за бой с бикове, за митинги или някоя нова оперета. Внезапно Фани почувствува носталгия

към безгрижния, приятния живот, който оставяше, но тази носталгия се удави веднага в радостта, че щеше да види Ередиа. След един час те пътуваха вече из пясъчливата Мелета#1, между кактуси, черни скали и голи възвишения, които стърчаха самотно сред изгорялата от слънцето равнина. Човек не можеше да си представи нищо по-тъжно, по-монотонно и по-пронизващо от този пустинен пейзаж и от толкова синьо небе и ярко слънце. От време на време автомобилната колона минаваше покрай купчини от кирпичени къщи, които имаха същия червеникав цвят, както останалата околност. Рояци от полуголи деца тичаха след камионите, викаха и размахваха ръце. Когато спираха някъде, Фани и Мюрие биваха заобикаляни от тия деца, които искаха милостиня и призоваваха свидетелството на всички светии. Към обед горещината почна да става непоносима. Нажеженият въздух трептеше, а контрастът между червеникавите пясъци и синьото небе беше тъй ослепителен, че предизвикваше болки в очите.

Една усамотена посада привлече вниманието им. Спряха колоната. Мюрие слезе от линейката, привлечен от една пожълтяла хартия със знака на Червения кръст, прикрепена върху вратата на посадата. Фани го последва. Върху хартията с едри зловещи букви беше написано:

„Tijo exantemalico“

Така наричат испанците средната част на полуострова.

Мюрие натисна дръжката. Вратата се отвори. Полутъмен вход във вид на тунел водеше към вътрешния двор, постлан с плочи. Фани и Мюрие направиха няколко крачки напред, после изведнъж се спряха. Срещу тях, вероятно привлечена от шума на автомобилите и отварянето на вратата, идеше някаква жена омотана в шал. Тя вървеше бавно, като привидение, върху сухото й набръчкано лице, което имаше пръстен цвят, горяха две блуждаещи трескави очи.

Фани с ужас отстъпи назад, а Мюрие се усмихна.

V

Когато приближиха Пеня Ронда, те забелязаха далеч болницата на отец Ередиа, разположена на няколко километра от градчето. Тя бе много по-голяма от новата, която пристигаше, но палатките й, бяха извънредно веhti и окъсани, правеха жалко впечатление. Фани и Мюрие решиха да се разположат направо, без предварителни обяснения, като избраха една малка полянка на около двеста метра от лагера на

иезуитите. Червените кръстове върху колите привлякоха веднага любопитството на двама индивиди в расо. Единият бе висок, с червеникава коса и сини очи, докато другият – жълт, слаб и мургав – приличаше на мишка. Те не захъснаха да попитат новодошлите как са и откъде идат. Мюрие отговори сухо, че идват с разрешение от Мадрид. Монасите се оттеглиха, но единият от тях – по-високият – веднага яхна велосипед и отиде в градчето. След половин час пристигна с мотоциклет един сержант от цивилната гвардия, който намусен провери документите на всички. Очевидно, той бе недоволен от разкарването в жегата и след проверката хвърли враждебен поглед към лагера на йезуитите.

– Монасите ли ви повикаха? – попита Фани, като му предложи чаша анис.

– Да, сеньора!... Те се интересуваха дали имате право да останете тук и едва ли не ви обвиняваха, че сте дошли да се занимавате с шпионаж. Впрочем документите ви са напълно редовни.

– Изглежда, че нашето идване не им е приятно.

– Да, изглежда!... – Сержантът се усмихна презрително и това издаде омразата му срещу йезуитите. – отдавна са монополизирали правото да се грижат за ближния.

Той изпи още една чашка анис, благодари и се метна на мотоцикле-та си. След като се отдалечи, двамата монаси се присламчиха отново към Фани и Мюрие натоварени, очевидно, с разузнавателна цел, защото почнаха да броят леглата и палатките и да разпитват испанците за това-онова. Те бяха съвсем млади, 01 най-низшата йерархия на ордена, което не им пречеше да проявяват нахалство. Мюрие се готвеше да ги изпъди, но Фани, напротив, реши да използва присъствието им, за да влезе във връзка с Ередиа.

Братко – обърна се тя към по-високия от тях, – ние от болницата на отец Ередиа ли сте? Да, сеньора – отговори монахът. Навярно следвате медицина? Да, сеньора, в Гранада. И колегата ви също? Не. Той е фармацевт.

Изглежда, че занапред ще работим заедно или ще бъдем съседни. Как се казвате? – Брат Доминго. А колегата ви? Брат Гонзало.

А вие как се казвате, сеньора? – звънливо и ясно попита брат Гонзало.

Аз съм мисис Хорн. Бихте ли могли да предупредите отец Ередиа, че желаем да му се представим, В момента отец Ередиа не е тук. Ще се върне довечера – отговори брат Доминго. Замества ли го някой? Да, отец Оливарес.

Тогава съобщете на него. Той ме познава. Кажете му, че искам да го видя.

Монасите се отдалечиха с дълбоки, учтиви поклони. След десетина минути те се върнаха и казаха на Фани, че отец Оливарес не може да я приеме, тъй като бил с молитвите си.

Фани гневно заповяда да се ускори разпъването на палатките. Както и очакваше, Ередиа дойде привечер, когато слънцето залязваше. Дойде сам, без никакво предупреждение и влезе направо в палатката, в която Фани и Мюрие се готвеха да вечерят. Той носеше своето вехто расо и груби обувки, с които тя го бе видяла за пръв път в посадата между Деспеняторос и Авиила. За този миг тя бе чакала ден и нощ! Всичките вълнения, всичките изгарящи надежди и плахо очакване, които бе изпитвала досега, като че изведнъж намериха отдушник в пълната отмалялост, която обхвана тялото ѝ, в пълната неспособност да произнесе каквато и да било дума. Един последен лъч от слънцето падаше през входа на палатката върху главата му и придаваше на гладката му, вчесана назад коса синкавочер метален блясък. Загорялото му лице се усмихваше презрително. И Фани пак почувствува, че, в това лице имаше нещо недействително и призрачно красиво, което го караше да прилича на ангел и демон, което отричаше всяка радост в живота – в своя и в този на другите. Острите му и черни като въглени очи погледнаха Фани с насмешка и сякаш искаха да кажат: „Не те ли предупредих да не идваш? Какво търсиш тук? Какво може да съществува между нас? Защо не се запилееш с приятелите си по плажовете, по игралните казина, по дансингите?“ И пак в ушите на Фани прозвучаха безнадеждно думите, които той бе произнесъл в колежа „Ареналес“: „Вие принадлежите на света, а аз – на ордена си.“

Докато Фани все още не можеше да каже нищо, Мюрие студено почна да прави изявленията си:

– Идвам тук с разрешение на правителството. Избрахме Пеня Ронда, защото отговаря на нашата подготовка и възможности. Правилното функциониране на болницата е напълно осигурено.

Ередиа изслуша всичко с мълчаливо кимане на глава. Той предложи само Фани и Мюрие да отидат в Пеня Брава. Там отдавна имало нужда от болница. Но Мюрие отказа надменно и категорично. Монахът пак кимна с глава. След това, без да възрази нито дума, той бавно тръгна към изхода на палатката. Когато стигна до него, той се обърна към Фани и произнесе внезапно с невъзмутим глас:

– Мисис Хорн! ... Може би смъртта и страданието, които ще

видите тук, ще ви научат да мислите повече за другите, отколкото за себе си. А това ще спаси душата ви. Простете за грубостта ми. Довиждане.

– Бяга от тебе като от дявола! – каза Мюрие след излизането му. – Но това е добър признак! – Защо? – тъжно попита Фани.

– Защото ще разбереш, че трябва да се махнем по-скоро от тук!

През дните, които последваха, Фани съзна колко наивно бе идването ѝ. Отец Ередиа не само че не обръщаше внимание на нея, но дори опитите, които тя правеше да влезе във връзка с кой да е от хората му, излизаха несполучливи. Оливарес, Доминго и Гонзало я избягваха най-старателно, като че тя бе някаква нечестива сила, която заплашваше да погуби душите им. Фани не се съмняваше, че те вършеха това по заповед на Ередиа и че в дъното на душите си може би наистина се страхуваха от нея.

Тъй като всички болни постъпваха в палатките на йезуитите, за Фани и Мюрие все още нямаше никаква работа и по цели дни двамата прекарваха в най-скучно бездействие. Мюрие усвои навика да ходи в градчето, където завърза приятелство с благородници. Той почна да ѝ носи всеки ден новини във връзка с Ередиа.

– Не си въобразявай, че в лагера на йезуитите е много скучно – каза той веднъж. Защо, Жак?

– Защото в него има монахини от Кармелитския орден.

– Ето занимание и за тебе.

– Да, но Ередиа е запазил периметъра за себе си.

– Не оскърбявай праведния човек. Млади ли са?

– Не особено. Най-младата е на шестдесет години.

– Стига!

– Научих и друга подробност. Ередиа бил роднина на графовете Пухол.

– О! ... Това е интересно!

– Да! ... От колкото по-висок род е един испанец, толкова по-неизлечима е лудостта му. Мисля, че е по-редно да го знаеш. И още една новина...

– Каква?

– Очакват в най-скоро време революция.

Фани равнодушно поклати глава. Това не беше и най-интересно за нея. Вместо да се развълнува, тя распечата бутилка с уиски и постави чаша на масата. В ъгъла на палатката, която служеше за трапезария, се бе образувал заплашителен куп от празни стъкла.

– Мислиш ли, че това може да продължи така? – попита Мюрие,

преди да се разделят. – Не зная – каза Фани уморено.

Тази вечер тя легна със замаяна от алкохола глава и заспа тежко. Събуди се няколко пъти от кошмарни сънища. Сънуваше ту Сандовал, чиито фосфорни очи пронизваха мрака, който я заобикаляше, ту болни с пръстени лица и блуждаещ поглед. По дрехите им пълзяха огромни въшки. Фани крещеше високо и когато се събуждаше, не знаеше къде се намира.

– Кармен!... – викаше тя на момичето, което спеше при нея. – Заклучи вратата!

Тук няма врата, сеньора! – уплашено отговаряше испанката. – Спи ме в палатка.

Няколко пъти през нощта Фани си казваше уверено, че на другия ден ще отпътува за Мадрид, но щом решаваше да направи това, пред нея изпъкваше образът на Ередиа и тогава тя веднага съзнаваше, че не можеше да живее без него. Събуди се късно. Виеше, ѝ се свят. Потърси Мюрие, но той пак беше отишъл в градчето. Съзна, че трябваше да предприеме нещо. Изведнъж ѝ хрумна смелата мисъл да отиде при Ередиа, да направи последен и отчаян опит да слезат болницата и да работят заедно. Само това можеше да я изтръгне от състоянието, в което се намираше. Запъти се към лагера на йезуитите, изминавайки с мъка късото разстояние до него. Въпреки ранния час горещината бе непоносима. Изгорялата от слънцето трева и кактусите шибаха полите на роклята ѝ. Под обувките ѝ прибягваха гущери. Пустинната степ тънеше в сънлива, меланхолична тишина. Камбаната на селището биеше за мъртвец. А над всичко висеше безнадеждно синьото испанско небе.

Като стигна лагера, тя видя една възрастна монахиня и я попита къде е палатката на Ередиа. Монахинята я измери с очи подозрително, след това я поведе мълчаливо към най-вехтата от всички палатки. На Фани се стори, че през главата на старицата минаха куп лоши мисли, които впрочем (Фани съзна това злобно) не бяха неоснователни. Монахинята се мушна в палатката. След малко излезе и направи знак на Фани, че отецът е вътре. Със затаен дъх Фани повдигна платнището, което закриваше входа. Ередиа нещо на масата, отрупана с много книжа. О!... Мисис Хорн. – поздрави той равнодушно, и стана от масата. – Още ли сте тук?

Очаквахте да се махна ли? – попита тя тихо, Очаквах да отидете в Пеня Брава.

– Знаете, че ако съм дошла тук, то е, за да работя в Пеня Ронда.

– Зная – каза той враждебно. – Може би разчитате на някаква

промяна в отношенията ни? Не разчитам на нищо.

– Тогава защо сте още тук?

– Нима не знаете?

Фани бавно повдигна глава. Фанатичните му очи горяха мрачно. Цялото му лице се бе обляло с гъста руменина.

– Всичко това е твърде просто за вас – произнесе той с отпаднал, внезапно тих глас, – докато аз трябва да мисля другояче... Вие никога не бихте могли да ни разберете. Вие само ще ме упреквате и ще страдате... което не ми е безразлично. Говоря като християнин. А има и други обстоятелства, които също ми пречат да приема сътрудничеството ви...

– Други? Какви? Той се поколеба.

– Да ги наречем лични... Много съжалявам, ако това, което чуете, ви наскърби. Аз не можех да не известя за идването ви моя суперитор, отец Сандовал. Прочее... в деня на пристигането ви аз му писах. Отговорът се получи днес – той се намръщи и посочи една хартия върху масата. – Отец Сандовал допуска да работим заедно... Той, изглежда, не може да си спомни името ви и не подозира мотивите, които са ви накарали да дойдете тук... Искам да кажа, отец Сандовал позволява да работим заедно само ако се съгласите да съединим двете болници в една, която да функционира от името на ордена. Освен това той иска да поемете и съответната част на разходите по поддръжката на персонала и болните. Фани слушаше поразена.

– Къде е личното ви съображение? – попита тя.

– О!... Къде! – Лицето на отец Ередиа се изчерви още по-силно, но гласът му остана хладен и тих – Вие ще рискувате живота си и ще поемете разноски, без да получите нищо! Нищо! – повтори той със съчувствена ирония.

Устните на Фани се свиха горчиво.

– Тогава защо настоявате да си замина? – произнесе тя бързо. – Защо действувате против интересите на ордена?

– Казах ви, че отец Сандовал не знае защо сте дошли тук, а аз зная... Мислех за честолюбието ви.

Наистина ли щадеше честолюбието и, наистина ли я уважаваше толкова!... Но защо тогава бе побързал да пише веднага на Сандовал? Та нима последният бе тъй оглупял да не се сети коя е Фани и защо бе дошла в Пеня Ронда? Нещо убодеше дълбоко гордостта ѝ. За пръв път тя съзна, че светата Дружина на Христа, Сандовал, Ередиа можеха да шарлатанствуват! Но ако Ередиа шарлатанствуваше, той правеше това заради ордена. Орденът, орденът над всичко! ...

– Приемам условията – каза Фани.

– Мир на душата ви, мисис Хорн! – произнесе йезуитът.

Мир!... Можеше ли да има мир у една болна прокълната душа? Тази троха, тази дребна милост която Фани откупи от ордена така унижително, я привърза с още по-голяма сила към Ередиа! Сега имаше възможност да го вижда всеки ден. Сега вървеше по петите му, следеше движенията му, поглъщаше всяка негова дума, всеки поглед, всеки жест... Сутрин първата ѝ мисъл бе за него, вечер заспиваше, унесена в дребните случки, които засилваха доверието му и кой знае може би удивлението му към нея. Едва ли някога Фани бе предполагала че можеше да бъде тъй безшумна, тъй съдържана, тъй скромна и работлива сред страстта, която кипеше в душата ѝ и която подобно на вода в язовир се издигаше все по-високо, за да разкъса бента изведнъж.

Отношенията между Ередиа и Мюрие се поправиха бързо, при все че последният не можа да се отърси напълно от злобата си към монаха. В новите палатки постъпиха около десетина болни, които французинът се съгласи да лекува по методата, прилагана от Ередиа. Освен това след дълги молби от Фани Мюрие почна да помага, макар и съвсем неохотно, в масовите опити с новата ваксина на йезуита.

Опитите с тази ваксина са цяло престъпление – ругаеше той. – Присадените я понасят с висока температура и сърдечна слабост... Ние просто превръщаме хората в носители на вирус!

Рано е да се предрича – дълбокомислено забелязваше Фани. – Ще трябва да изчакаме проверката по закона за вариационната статистика.

Глупости!... След тази проверка Ередиа трябва да бъде екзекутиран публично.

Но аз се възхищавам от неговата вяра в успеха.

Вяра!... Та там е най-лошото, че се осланя само на вярата си! Не мога да не се смея, когато гледам усърдието, с което лекува заболелите, а след това ги опява в гробищата. Впрочем за него душата е безсмъртна!

Дали не е наистина така? – Не зная!... Питай Оливарес!

Наистина, отец Оливарес се бе заел усърдно с духовното превъзпитание на Фани. Почти всяка седмица той ѝ подаряваше по една книга и развиваше пред нея блестящите си дисертации върху метафизиката на свети Тома Аквински. За нещастие, Фани бе основно покварена от материалистически идеи, които отричаха безсмъртието на душата. Освен това тя бе наклонна да приеме най-много само съществуването на безличния бог. Мюрие пък не искаше да чуе дори за него. Всички спорове се развиваха след вечеря под лунна светлина, когато Фани караше

Робинзон да изнесе походни столчета пред палатката ѝ и канеше отците на чаша ликьор. Споровете бяха забавни, защото Мюрие ги коронясваше с необикновени заключения, които Оливарес не винаги успяваше да разясни.

Да продължим, отче!... – обърна се Мюрие веднъж към професора по схоластика. – Има ли действително теологични доказателства за съществуването на бог?

Разбира се, сеньор!... Вие познавате биологията по-добре от мене. Хармонията в природата е най-убедителното доказателство за съществуването на бога. Нима ме съзирате във всеки цвят, във всяко насекомо, във всяка жива твар устрем към цел, към всеобща хармония, която не е нищо друго освен необятната мисъл на бога, сътворил света?

– Така. А в петнистия тиф какво виждате?

Оливарес се усмихна. Всички хора на природните науки, когато възразяваха, тръгваха в тая посока, че възражението бе абсурдно, но то бе от тия, които можеха да се отстранят лесно. А да го отстрани, е както дълг, така и развлечение за Оливарес. Но едва ли някой подозираше, че зад този дълг и това развлечение стоеше собственото му безверие в личността бог.

– Виждам страдание, сеньор! – каза йезуитът.

– Значи, страданието има цел?

– Положително.

– Каква е тази цел?

– Изкуплението!... След всяка понесена болка вие ставате една степен морално по-съвършен.

– Тогава защо бог, вместо да създаде хората добри, ги е направил лоши и ги поправя с наказание? О, и на това схоластиката можеше да даде отговор!... Отец Оливарес се приготви да поведе слушателите си из лабиринта на християнската метафизика но веднага съзна, че това щеше да ги отегчи.

– Вие какво мислите, мисис Хорн? – внезапно попита Ередиа.

– Мисля, че е така – каза Фани тихо. – Мисля че идеята за изкуплението е достатъчно оправдание за християнството.

Тя не бе уверена в това, що казваше, но да се съгласи с Ередиа, да изпълни с абсурдна точност всяка работа, която ѝ възлагаше, да заслужи мълчаливият му и признателен поглед бе върховно удоволствие за нея. Мисълта, че той виждаше и знаеше защо върши това, я изпълваше с опиянение. Тя изпитваше някаква болезнена наслада да излага живота си пред очите му. Влизаше да работи в най-опасната палатка, там дето

двете стари монахини от Кармелитския орден прегледаха обличаха болните. Ередиа няколко пъти ѝ забрани да работи там.

– Казах ли ви да не влизате тук? – кипна той веднъж.

– Не е ли все едно кой работи тук? Не е! – извика той и в очите му светнаха искри. – Това е, предполагам, вашата монашеска кробница – произнесе тя весело.

Това е моя заповед! – викна той още по-гневно. Властен и груб, той я изпроводи с поглед до изхода на палатката.

На другия ден бе неделя. Ередиа разпределяше часовете на дежурствата така, че всеки от светския персонал на болницата да бъде свободен за литургия. Фани бе усвоила навика да ходи на тези неделни литургии, които понякога отслужваше и самият Ередиа в черквата на селището. Отиде и тази сутрин, понеже вечерта бе научила от Доминго, че ще служи монахът. Сините гранитни стени, полумракът, мрачните звуци на органа и монотонната служба на латински, от която долавяше само *Pater Noster* и *Dominus*, я настроиха мистично. Но после, когато той извърна лицето си към богомолците, когато размаха кадилницата и тя го видя пак тъй прекрасен и недостъпен, у нея отново се разпали пламъкът на любовта ѝ, дивият и сладостен копнеж да го притежава. Използува една пауза в службата и се премести напред, до първия ред коленичили жени, загърнати в черни воали. Те следваха движенията на йезуита със същия копнеж, може би го пожелаваха, несъзнателно по същия плътски начин, както Фани, но грешният им порив бе удавен в религиозен екстаз. Когато литургията свърши, всички се изправиха да му целуват ръка. Фани никога не бе правила това, но сега изведнъж я обзе желанието да сложи устните си върху ръката му. Бе последната от всички жени. Наведе се бързо, целомъдрено, като всяка от тях, но в последния момент ръката му изведнъж се втвърди и я отблъсна леко. Фани повдигна глава и го погледна с упрек. Видя само две тъмни очи, които я пронизваха мрачно.

Инцидентите в палатката на възлюбените и в черквата бяха забравени скоро и отец Ередиа и Фани се ограничиха отново до всекидневната размяна на къси, служебни разговори. През тия разговори имаше един, който Фани очакваше страстно, и това бе мигът, когато погледите им се срещаша. Каква странна смес от удивление и безсърдечна хладина се появяваше в очите му, когато той виждаше, че всичко което бе заповядано на Фани, се изпълняваше от нея с точността на автомат, със себеотрицанието на безсънни нощни часове, които тя прекарваше в лабораторията и в палатките на болните! Не съзнаваше ли, че това себеотрицание, това усърдие и готовност да се самопожертва, които Фани проявяваше сред

опасността от заразата, не се дължеше на християнско смирение и любов към ближния

Можеше ли да я осъди или оправдае? И с каква радост, която я опияняваше по-силно от всички удоволствия, изпълвани от нея до сега, тя виждаше все по-ясно разгадаването на вътрешната борба в душата му. Но тази борба, тези признаци на разколебание у него, уви, тъй редки! Те се подтискаха веднага от желязната воля на личността му, от лудостта на фанатизма му, който го обземаше още по-пълно. Една неделя – бе някакъв католически празник и по нареждане на Ередиа монасите отидоха в градчето да вземат участие в религиозната процесия – Фани седна да чете зад палатката си. Слънцето клонеше към запад. Наоколо свиреха скакалци, камбаната на селището пак биеше за мъртвец, а над тъжната равнина от червеникави глини и пясъци, осеяни с тръни и кактуси, висеше неизменно бездънно синьо небе. Тя четеше „Подражение на Христа“ – едно испанско издание, което и бе подарил Оливарес – и разсъждаваше меланхолично и снисходително върху величавата простота на тази книга. Загледана над книгата, тя забеляза изведнъж приближаването на Ередия. С бавни и замислени крачки той идваше към палатката и. Против навика си сега идеше сам.

Фани скочи бързо и влезе в палатката, за да хвърли пеньоара и навлеche една глупава черна рокля, с която се явяваше винаги пред него. Когато излезе, той бе вече в лагера и разговаряше с Робинзон. Щом я видя, той поздрави вежливо, като свали черната си плъстена шапка с широка периферия, докато с другата ръка стискаше молитвеника, който винаги носеше със себе си. Фани го покани да влезе в палатката. Тя помисли, че монахът ще откаже поради отсъствието на Оливарес и Мюрие, но за нейна изненада той прие. Стори и се, че лицето му бе изтощено и замислено.

– Мога ли да поискам една цигара? – попита той естествено, като остави молитвеника и уморено избърса потта от челото си с една грамадна груба кърпа, която извади от джоба на расото си.

Фани знаеше, че той не е пушач, но подобно на много други монаси употребяваше емфие. Ала сега навярно дори този единствен лукс на аскетичното му тяло липсваше, защото бе пропуснал да се снабди достатъчно с него в Мадрид.

Фани му предложи от цигарите си.

– Дойдох за една услуга – каза той, като направи смешна гримаса и се закашля от острия виржински тютюн. – Лекарят от Пеня Брава ми съобщил преди малко по телефона, че там има девет нови заболявания.

Нашата линейка отиде тази сутрин в Досфуентес и още не се е върнала.

– Ще изпратя някого от моите хора – бързо каза Фани. – Впрочем вие можете да разполагате с тях напълно във всяко време. Изпращайте ги, където искате, без да ме питате.

Йезуитът се усмихна горчиво.

– Вашите хора не ми се подчиняват – каза той.

– Как така? – възбудено попита Фани.

– Вълна от анархия залива цялата страна – продължи той мрачно. –

Снощи са убити в Ескориал трима августинци и други двама в Авила. Застрелян е също и нашият супериор в Гранада.

Фани го погледна смутено.

– Защо става всичко това?

– Защото ние изкупваме винаги греховете на управляващите класи.

Това е съдба, срещу която не се съпротивяваме.

„Та вие не сте ли също управляваща класа?“ – помисли Фани, но в същия миг сърцето ѝ се разтуптя силно от безпокойство за Ередиа.

– Изглежда, че ще има революция – каза тя.

– Да, ще има!... – потвърди той.

– Каква? Десничарска ли?

Ередиа не отговори. В дълбините на погледа му Фани прочете оскъбнително недоверие. И тя почувствува болка от неговата затвореност, от това недоверие.

– Ще заповядам на моите хора да ви се подчиняват – произнесе тя сухо.

– Не трябва да ги дразните сега.

– Защо?

– Защото е опасно.

– Аз дойдох да ви помоля само за Робинзон. Ако заминем с линейката сега, ще се върнем чак довечера.

– Робинзон не ми трябва. Заминете с него.

– Благодаря – произнесе той с признателност, с признателност, която и се стори някак противна. – Трябва да отида на всяка цена в Пеня Брава.

– Епидемията се разраства, изглежда, ваксината ми не дава добри резултати. Колко суетни са нашите човешки усилия! – добавя той със скръбна усмивка.

– Надявам се, че втората модификация ще даде по-добри резултати.

– Едва ли! Възлагах най-големи надежди на вируса, третиран със сулфамиди. Разполагате ли с още свободни легла – попита той, давайки

си вид, че отправя въпроса си някак си разсеяно и случайно.

– Разполагаме с 20. Можем веднага да ги удвоим.

– О, не! не! – възпротиви се той енергично – в никой случай не трябва да купувате повече легла и да влизате в нови разноски. Вие ще се разорите мисис Хорн.

– Няма да се разоря – каза тя презрително.

– Господ да ви възнагради – произнесе той. Това бе традиционната фраза, която испанските монаси употребяваха от незапомнени времена, събирайки милостиня за бедните. На Фани се стори, че сега тя прозвуча фалшиво и унизително. И тя каза:

– Аз не чакам нищо от бога. Очите на Ередия светнаха мрачно. Думите на Фани бяха твърде остри, за да не го засегнат. Нещо се бе променило между двамата, нещо, което може би изведнъж го накара да говори направо, и това бе твърдостта с която Фани отблъскваше всяка двусмисленост.

– Мисис Хорн! – произнесе той и коприненият глас, с който обещаваще отплатата на бога, стана суров. Ние свикнахме да се уважаваме. Искате ли това да продължи до край? – той изчака мълчаливо кимването на главата и, и гласът му по-остър и по-металически, продължи отново:

– Моята душа е в ръцете на бога. Аз съм я обрекъл нему. Разбирайте, както искате, това. Аз гледам на света по друг начин, имам друга цел и други радости в живота си. Може би аскетизмът е испанска болест, която убива и мъчи, предупреждавам ви, такъв ще бъда винаги, докато съм тук...

– Зная – каза Фани.

– Не!... Не знаете всичко! – продължи той. – нашата съвместна работа се наложи от интересите на ордена. Всичко, което допускам – той подчерта думата „допускам“ – между нас, се определя от интересите на ордена. Съзнавате го, нали? ... – Гласът му стана ироничен. – Бих могъл да действам с схоластика, с формализъм, с *reservatio mentalis*, с всички тия похвати, които познавате от черната легенда за ордена и които за нас са обикновено човешко средство за постигане на целта, която преследваме. Ние не се спираме пред родствата, защото тази цел ни дава достатъчно морална сила да не ги избираме. Но пред вас аз не действам или поне занапред реших да не действам така... Съзнавате ли го?

– Да – каза Фани.

– Откъде знаете, че аз не го правя пак в интерес на ордена? – попита той с неочаквана, жестока и цинична усмивка.

– Трябваше да премълчите поне това!

– Трябваше да ви кажа и това. Беше необходимо за да стигнем до последната възможна точка на разговорите си. – Стигнахме я!

– Да, за удобство.

– И колко ловко!

От гърдите му се изтръгна остър смях.

– Сега мога да ви кажа, че докато сте тук, ще ви използвам непрестанно за целите на ордена. Тази вечер в Пеня Брава има монархическо събрание, на което ще говоря. Затова исках линейката.

– Значи, болницата е параван? Тя служи да прикрива агитациите ви за дон Луис де Ковадонга?

– Да, между другото – сухо каза йезуитът.

– Монархията? Това ли е целта на ордена?

И в същия миг съзна, че тълпата от хора, която прииждаше прииждаше, надминаваше многократно числото на оздравелите или умрелите. Палатките се препълниха. Фани обзаведе още четиридесет легла, при което големината на сумата, която държеше в банката за чуждестранен кредит, намалва значително. Скоро и тия пари се свършиха. Адвокатът, който уреждаше паричните въпроси помежду безделниците в семейството Хорн, преведе нови суми в Испания. В същото време братът счетоводител, който завеждаше финансите на йезуитите в провинцията Толедо, съкрати тайно с три четвърти разходите на ордена по издръжката на болницата в Пеня Ронда. И в края на краищата болницата на йезуитите и тази на Фани се сляха напълно заедно с персонала си. Вече не можеше да става въпрос, дали Фани работеше при Мюрие, или при Ередиа. Работата я викаше навсякъде. Едно старо огнище на епидемия и смърт се разгаряше бързо в тая най-дива, най-безплодна и най-фанатична част на Кастилия, докато десничарската революция приближаваше и роялистки агитатори сновяха неуморно и разнасяха лозунгите за сваляне на републиката, за императорска Испания и за дон Луис де Ковадонга. Че Испания отново щеше да стане, империя, бе малко съмнително, но нима господ нямаше да помогне да се очисти поне от комунистите? Смутовете, подклаждани от храбри идалговци, които се бяха заклели да умрат за господ и за краля, ставаха все почести. Един следобед местната фаланга се опита да направи манифестация, но биде пръсната от въоръжени комунисти. Взводът от цивилната гвардия, който бе изпратен да въздвори реда, се разбунтува внезапно срещу командира си, така че трябваше да се намеси войската.

Докато ставаха тия безредици, отец Ередиа изчезна някъде в продължение на три дни. Когато се върна, едната му ръка беше превързана,

а върху лицето му имаше сини петна и драскотини. Ередиа даде кратко обяснение, че паднал от мулето, минавайки през стръмни планински пътеки. Върху целта на пътуването си той не каза нищо. Впрочем това бе напълно излишно.

След къса почивка той изчезна отново за още два дни. Върна се пак с мулето си, но здрав и читав. Привечер Фани помоли Мюрие да го посетят в палатката му.

Искаше да го зарадва с една малка, прибързана, но благоприятна статистика за новата му ваксина, опитана в Пеня Брава. Пред палатката на Ередиа те видяха брат Гонзало фармацевта. Последният притежаваше всички изисквания на които трябваше да отговаря един иезуит: за духовните си упражнения винаги избираше темата на Страшният съд и бе потаен до непроницаемост. Той вечно стискаше в ръцете си молитвеника, говореше винаги за величието на бога и за своето нищожество и когато трябваше да поздрави някого правеше това с дълбок поклон и притворени клепачи, както повеляваха правилата на ордена написани от самия Лойола. Причината за всичко това бе отчасти порочната му природа, отчасти един особен вид умствено разстройство, което бе настъпило у него на духовните упражнения при постъпването му в ордена. Когато видя Фани и Мюрие, брат Гонзало прие кроткият си вечно унижен вид.

– Здрав ли е отец Ередиа – неспокойно попита Фани.

– Да, Да, сеньора. Той е в параклиса и чете молитвеника си.

– Отдавна ли?

– От два часа.

– Дали ще свърши скоро?

– Не зная, сеньора. Тази сутрин болните от Дос Фуентесму попречиха да се моли и сега трябва да свърши молитвите си определени за днес.

– Изглежда, че молитвите ви са доста много! – каза Мюрие.

– Да сеньор! Молитвеника за летните месеци, нареден от нашия татко Лойола, съдържа 672 страници.

Фани бе прелистила веднъж молитвеника на Оливарес и си представи тия страници на латински език с дребни червени и черни букви върху финна оризова хартия.

– По колко пъти се молите на ден – попита Мюрие.

– По два часа в зори, половин на обяд и половин вечерта. Но супериорът ни позволи да се молим само сутрин и вечер, тъй като имаме много работа с болните през деня. – и брат Гонзало добави смирено: –

Молитвите са от голямо значение за нас.

– Сигурно, братко... – съгласи се Мюрие. – , брат Доминго чете ли ги редовно?

В целия лагер бе известно, че брат Доминго, който изучаваше медицина, проявяваше забележителна неизпълнителност към правилата на ордена. Той злоупотребяваше с тютюн, не се отказваше, когато Фани му предлагаше уиски, и дори закачаше Долорес.

– Не зная, сеньор! ... – сухо отговори брат Гонзало. – Всеки отговаря пред бога за себе си.

– Предайте на отеча да ни се обади утре сутринта – каза Мюрие. – Искаме да му съобщим нещо за ваксината.

Фани и Мюрие тръгнаха обратно към палатките си.

слънцето залязваше и неплодната степ, окъпана в кроените светлини на залеза, приличаше на огромен нар. Крачеха бавно. Лагерът бе затихнал и само от време на време зад платницата на големите палатки се разнасяха глухи стонове, които замираха безсилно и протяжно.

– Madrecita¹⁰ ... – проплака един детски гласец. – Mad recital ...

– Estoy aqui, hijo! ... Estoy aqui!¹¹ – немощно отговори гласът на болната майка, а после всичко се удави в безбрежна мъчителна тишина.

– Докога ще продължаваш да купуваш нови легла? – внезапно попита Мюрие.

– Докато има нужда.

– А знаеш ли, че в банката нямаш вече пезети?

– Зная. Ще направя нов превод от Брентон и Мъргий.

– Не забравяй, че зад гърба си нямаш милиони.

Не си Клара Саутдаун!

На вечеря той не хапна нищо и разглеждаше Фани с мълчаливо съчувствие така, както би разглеждал неизлечим болен пациент, с когото не знае какво да предприеме.

– Защо не ядеш? – попита Фани учудено.

– Ще вечерям у маркиза на Досфуентес.

– О, значи, пак влезе в светска среда!

– А какво да правя? Да гълтам приспивателни ли? – попита той.

– Има ли млади дами?

– Разбира се! ... Но има и симпатични господа.

– Роялисти навярно! ... Колко забавно!

10. Майчице.

11. Тука съм, синко!... Тука съм!

– Ередиа е също роялист! – насмешливо каза Мюрие.

– Откъде знаеш?

– От маркиза на Досфуентес, който му е братовчед. Ередиа обикаля планините и агитира за дон Луис де Ковадонга. Ередиа и Ковадонга са били приятели от детинство. Ако претендентът се качи на престола, Ередиа ще вдигне кръстоносен поход срещу комунистите... Испания винаги е била сабята на християнството.

Фани стана. С Мюрие никога не можеше да се приказва сериозно.

– Искаш ли да дойдеш с мене? – попита той.

– Не! – отказа тя троснато.

– Какво ще правиш тук?

– Ще легна и ще заспя.

Без да получи покана, Мюрие тръгна след нея и влезе в палатката ѝ. Той запали цигара и започна да разглежда книгите върху масичката до леглото ѝ, произнасяйки високо и натъртено заглавията им. Повечето бяха подарени на Фани от Оливарес. Между тях се намираха „Светата инквизиция“, „Животът на благородника Лойола“, „йезуитски мисии в Западна Индия и Тихия океан“ и много други все от тоя род. Това бяха патетични страници за оправдаване на инквизицията, за възрождения от Лойола католицизъм, ужасни страници, разказващи за монаси, които умираха в мъчения, пеейки псалми, които загиваха от чума и жълта треска, лекувайки болни, които падаха с кръст в ръка, пронизани от копията на диваци. Но в тия книги бе пропуснато да се отбележи колко живи хора бе изгорила светата инквизиция в Европа и колко диваци бяха изклани от набожните католици в Южна Америка.

– Наистина ли ще спиш? – попита Мюрие и в гласа му прозвуча съмнение. След това взе от масичката едно стъкло с хапчета луминал, погледна етикета и го мушна в джоба си. – Не завиждам на този сън. До каква доза си стигнала?

– Аз дори не го вземам! ... – излъга Фани.

В куфара си тя имаше друго стъкло, което бе получила от брат Гонзало.

– Лека нощ! ... – каза Мюрие.

Той целуна ръката ѝ и този жест я накара да си припомни без съжаление миналия забравен вече живот.

Мюрие отиде да се обръсне и облече смокинга си за вечерята на роялистите. Фани угаси лампата. Кармен си бе легнала и спеше отдавна, защото сутрин ставаше рано.

Фани реши тази вечер да не взема луминал и да чака търпеливо

идването на естествения сън.

VI

Но сън не идваше и Фани остана будна.

В палатката се чуваше само равномерното дишане на Кармен и далечното виене на чакалите в степта. Червеникава луна показва диска си зад една междина на платнищата. От Сиера Дивисория полъхна вятър и листата на близкото маслиново дърво зашумоляха. Няколко изстрела и един далечен отчаян вик – вик на същество, което загиваше – смутиха мълчанието на испанската нощ. И всичко пак утихна, пак потъна в предишната тишина, нарушавана само от появяването на вятъра и шумолението на маслиновото дърво, което сякаш разказваше за вечното страдание на тази неплодна кастилска земя и за приближаващите епидемии, глад и революция. И тогава в полумрака сред тая тишина и това тъжно шумолене пред Фани пак изпъкна кошмарният призрак на монаха, това неземно красиво лице на светия и езически бог, и пак в тялото ѝ всред самотната нощ се разпали безумна жажда да види аскетичните му устни, сгърчени от спазмата на сладострастието.

Тя чу как Робинзон влезе в палатката на Мюрие: и му донесе изгладения смокинг. А после със задавено бумтене и леко скърцане от градчето пристигна кола и спря на десетина метра от палатките, които се намираха на края на лагера. Чу с изненада непознат женски глас. Любопитството я накара да стане и да надзърне зад платнището. Зад кормилото на спортната кола тя видя една много красива, ала не твърде млада жена с профил на Тицианова мадона. Косата ѝ бе омотана в чер воал.

– Ах... доня Инес! ... – забъркано произнесе Мюрие.

– Дойдох чак тука, за да те измъкна от тази ужасна мисис Хорн, докторе! ... – бързо каза жената на френски.

– Тихо! ... – произнесе Мюрие, като посочи с пръст към палатката на Фани.

– Тук ли спи? – попита доня Инес шепнешком. И после добави: – Каква е тази ужасна воня?

– От палатките на болните, мадам.

– Фу-у-у! ... – произнесе аристократката с отвращение. – И мисис Хорн понася това заради моя побъркан братовчед йезуит? Що за личност е тази жена?

– Една влюбена Клеопатра – разсеяно обясни Мюрие.

Той седна до испанката и колата ги отнесе. Фани легна отново с тих вътрешен смях. Доня Инес го доведе с колата си късно след полунощ. Сега разговорът между двамата се водеше на испански и бе твърде интимен. Фани не си направи труд да ги наблюдава, но, чу целувките им. Чу как Мюрие се прибра в палатката си, а след това, полупиян и отегчен до смърт от света, почна да пее някакъв безсмислен френски куплет. Горчивият му глас повтори няколко пъти куплета, сякаш искаше да намери утеха в глупостта му. После, млъкна и заспа.

А Фани продължаваше да лежи будна и да слуша как чакалите виеха в степта и тъжните пориви на вятъра от Сиера Дивисория караха да шумолят листата на маслиновото дърво. Когато призракът на Ередиа сладък и мъчителен, бе уморил нервите й до такава степен, че почти заспиваше изнемощяла, от градчето почна да се приближава нов шум на моторна кола. Стори й се, че колата спря близо, но от другата страна на лагера, където се намираха палатките на йезуитите. Фани не обърна никакво внимание на това. Камиони докарваха болни и през нощта. Изведнъж обаче се чу тропот от стъпки и шум от възбудени гласове. Разнесе се женски писък. Стори й се, че това бе гласът на орес или на една от кармелитките. След малко чу стъпки на човек, който се приближаваше тичешком. Стъпките спряха пред палатката на Мюрие.

– Сеньор!... – произнесе човекът тревожно. – Сеньор, аз съм брат Гонзало.

Фани позна веднага гласа на брат Гонзало. Мюрие продължаваше да спи.

– Сеньор!... – за трети път извика брат Гонзало. В гласа му Фани долови ужас.

– Кой е?... Какво има? – сънливо попита Мюрие.

– Сеньор! ... Анархисти отвличат отец Ередиа! Фани скочи като ужилена. Облече веднага пенъоара, върху него сложи мушамата си. Навлече пантофите и тръгна веднага към палатката на Мюрие, Луната все продължаваше да грее. Фани видя брат Гонзало, разтреперан от ужас. Мюрие бързо навличаше дрехите върху пижамата си.

По-скоро, Жак!... По-скоро – извика Фани от входа.

Без да съзнава ясно какво върши, тя изтича в своята палатка и взе от куфара малък броунинг. Мушна го в джоба на мушамата си. Когато излезе, Мюрие се бе облекъл. Тримата се спуснаха тичешком към другия край на лагера, където светеха фаровете на кола.

– Робинзон! – викаше Фани, докато тичаха – Робинзон!

– Ида, мисис! – обади се гласът на шофьора.

От палатките надзъртаха болни с пръстени лица и хлътнали очи. Под лунната светлина те приличаха на мъртъвци, излезли от гробовете си.

– Всички вътре! – гневно извика Мюрие. – Всички вътре!

Към групата се присъединиха Робинзон и двамата папски шофьори. Брат Гонзало разправяше на всеки отделно с тракащи зъби, че отвлечат отеча, и така идваше паниката. Тичаха към светлината на автомобилните фарове, през която се мяркаха фигури, въоръжени с къси пушки. Когато стигнаха запъхтени до мястото, Фани видя класическата сцена на всяка испанска революция: няколко ожесточени дрипльовци влачеха йезуита. Те го държеха за ръцете и го теглеха към колата, докато други двама го блъскаха немилостиво с прикладите на пушките си по гърба. До тях вървеше отец Оливарес, който се хвърляше и увисваше по ръцете им с надежда да спре ударите.

– Muchachos! ... – повтаряше професорът по схоластика умолително. – Muchachos! ...

Най-отзад вървяха Долорес и двете престарели кармелитки. Всички пищяха отчаяно и призоваваха Богородицата на помощ. Макар да бе ужасена като тях, на Фани се стори, че това, което ставаше, бе някак естествено, че то всъщност вече трябваше да стане, както бе ставало досега много пъти в испанската история. Дойде ѝ на ум, че и йезуитите бяха традиционни властници в тази страна, че и те владееха безброй имоти и заповядваха над много души, работеха за събарянето на републиката и кога с гневни заклинания, кога с благи думи увещаваха народа да пролее още веднъж кръвта си и да върне на престола безценния претендент на безценната Бурбонска династия дон Луис де Ковадонга. И затова навярно дрипльовците, които пазеха републиката, бяха така разгневени.

– Оливарес! ... – извика Мюрие на английски. – Търсете по телефона полковник Хил. Искайте помощ от казармата!

– Говорих с Хил – отвърна йезуитът. – Изпраща веднага кавалеристи.

– Спокойствие тогава, ще го отървем!

Фани забеляза с ужас, че лицето на Ередиа бе окървавено, и кръвта заедно с всичко останало ѝ напомни двете апокалиптични картини на Гойя в Прадо. Въпреки ударите, които му нанасяха, монахът се дърпаше силно и с движенията на ръцете си повличаше мъжете, които се държеха отстрани. Той едва бе успял да облече расото си. Върху разголените му гърди се мяташе едно просто желязно разпятие. Фани не забеляза никакъв страх върху лицето му, а само упорство и гняв.

– Спи, братко! ... – обърна се той към единия от двамата, който му нанасяше особено силни удари. А после към другите: – Muchachos! ... Няма да се подчиня на вас. Само законната власт може да ме отведе.

– Ние сме законната власт! – иронично каза човекът, който го блъскаше отзад.

– Какво искате от него? – извика Мюрие, като се нахвърли върху упорития републиканец и го изтласка настрана.

– Назад, чужденецо! ... Не се бъркай в работите ни.

– Испанци! – патетично кресна Мюрие. – Защо мъчите един беззащитен монах?

– Ние не го мъчим, сеньор! Ние искаме само да го арестуваме.

– Защо ви е?

– За да го изправим пред народния съд. Конспирира срещу републиката.

– Не е вярно, момчета! Той се занимава само с лекуване на болни!

Всичко, което Фани видя – действията и думите, – се разви само в продължение на няколко секунди след идването им. Тя все още стоеше като напълно парализирана и не знаеше какво да предприеме. Докато правеше усилия да измисли нещо разумно, отнякъде дотича буйният брат Доминго и внезапно усложни положението. С решителност, която напомняше тая на Джек Уинки, но бе много по-благородна от неговата, защото никакво посолство не стоеше зад гърба му, той се хвърли напред и с пет-шест сполучливи удара събори двама от нападателите.

– Стреляйте!... – извика един от анархистите. – Стреляйте!

Настъпи суматоха. Брат Доминго с не твърде християнски удари повали на земята още един от защитниците на републиката, но падна на свой ред от удар на приклад в главата. Жените нададоха сърцераздирателни писъци. По монашески рефлекс от незапомнени времена старите кармелитки паднаха на колене и отново почнаха да призовават Богородицата. Те не бяха успели да вземат бонетата си и подстриганите им бели коси се развяваха зловещо в нощта. Храбрата и мълчалива Кармен – само тя и Фани не пищяха – удари шумна плесница на един от нападателите.

– Момиче!... – възхитено извика удареният. – Ти си родено за барикади! – А после разумно посъветва другарите си: – Внимание, camaradas, да не пострадат невинни!

– Отвлечете попа настрана! – извика друг.

Двама от анархистите – бяха всичко седем – се отделиха от групата и почнаха да щракат затворите на пушките си. Един от зашеметените на

земята се изправи внезапно и блъсна Ередиа към тях, които тракаха с пушките. Но и монахът не бе по-малко пъргав. С ловко и бързо движение, което показваше удивителното му самообладание, той се хвърли върху тях, за да отклони дулата на пушките им. В продължение на десетина секунди той успя да задържи това положение, без да нанася удари върху нападателите – навярно това му забраняваха правилата на ордена, с които брат Доминго изглеждаше винаги скаран, – докато най-сетне анархистите отново успяха да го отдалечат от себе си и да се приготвят да стрелят без опасност за другите. Единият, а после и другият опряха прикладите на оръжията върху гърдите си. Смъртоносните дула се насочиха към монаха. Още две секунди, и Ередиа щеше да бъде мъртъв. На Фани се стори, че в тоя напрегнат момент той съзна безполезността на пасивната си защита и като прекрати всякаква съпротива, застана гордо и неподвижно. Върху лицето му се разля израз на върховно спокойствие. Никога Фани не бе виждала по-мъжествено и по-красиво лице, побезстрашно и същевременно театрално посрещане на смъртта, която за него бе преминаване към друг живот. Ръката му инстинктивно улови железното разпятие, което висеше на гърдите му.

И тогава – до тоя момент тя наблюдаваше схватката с мълчалив ужас, не знаейки какво да предприеме, – тогава тя нададе вик и се хвърли напред. Изтърва револвера, но успя да се вкопчи в раменете на монаха и да го прикрие с тялото си.

– Долу пушките, другари!... – извика един от анархистите. – Пазете жените!... Испанка ли сте, сеньора? – обърна се той към Фани.

Той бе облечен в скъсана блуза и панталони, зацапани с машинно масло. Лицето му бе фино и болезнено – лице на интелигентен човек, който бе гнил по затворите, и в черните му като въглени очи гореше мрачният пламък на революцията.

– Англичанка съм!... – изкрещя Фани диво. – Стреляйте, но утреще увиснете на бесилката!...

– Ние не се боим от бесилки, сеньора! – подигравателно забеляза анархистът. – Отвлечете попа, момчета.

Фани още по-здраво се впи в тялото на Ередиа. Кармен го прикри от другата страна, а престарелите насърчени от примера им, увиснаха с костеливите си ръце върху полите на расото му. За да го откъснат от жените, нападателите трябваше да ги бият и блъскат, а те – испанските анархисти – не искаха да бият и ритат жени. За миг настъпи мълчание. Боричкането стихна. Нападателите не знаеха какво да предприемат. И тогава, в това мълчание, всички чуха тропот на конски копита.

Войниците на полковник Хил се спускаха към лагера.

– Идете си, момчета! – предупреди Оливарес. Дойде войската. Не проливайте кръв!

Но микой не го чу. Готови за бой! – изкомандува анархистът с черните очи.

Другарите му веднага се пръснаха в кръг и налягаха по земята. Фани забеляза, че късите им пушки бяха автоматични. Ередиа и всички, които искаха да го спасят, останаха в средата на този кръг. Един от анархистите извади от колата бомби, раздаде ги на другарите си и залегна с оръжие, насочено към заобикалящите ги. Заповяда им да не мърдат. Фани разбра, че заплахата му бе отправена повече към Оливарес и Доминго, който се беше вече свестил. Всички стояха неподвижни. Тя продължаваше да държи в ръцете си Ередиа и да стиска конвулсивно раменете му, както старите кармелитки и Кармен стискаха расото му. Той се стараеше да се отърве от тях, сякаш тая защита от верни жени го унижаваше. Но Фани не обръщаше внимание на това, защото искаше да го запази с тялото си от куршумите, ако човекът зад тях решише да стреля, и защото в жертвата си всред анархистите и бомбите, в опасността на тая зловеща испанска нощ имаше нещо, което я пронизваше сладостно.

Когато кавалеристите на полковник Хил наближиха групата, те слязоха от конете си и тръгнаха към нея, пръснати във верига. Пред веригата с гола сабя и пистолет в ръка вървеше висок офицер.

– Кой е срещу нас? – тихо попита водачът на патриотите.

– Поручик Розаблаика Братовчед на маркиза. – отговори запитаният.

Фани помисли, че ако при дадените обстоятелства драмата се развиваше в друга страна, всичко щеше да свърши веднага с бърза и няма жестокост. Анархистите можеха да се отърват незабавно с няколко ефикасни залпа от войниците на полковник Хил, но не направиха това. Не искаха да стрелят, защото знаеха, че и войниците ще отговорят и тогава куршумите можеха да убият жени.

– Внимание, сеньор! – извика водачът на анархистите към офицера. – Тук има жени!

– Тогава пуснете жените настрана! – спокойно отвърна офицерът, като че се касаеше за уговорка на обикновен дуел.

– Всички настрана! – обърна се анархистът към заобиколените. – С изключение на отец Ередиа.

Фани видя как се проявиха силните и слабите характери. Оливарес, Мюрие, Робинзон, Кармен и Фани не мръднаха от местата. Брат

Доминго и кармелитките също не мръднаха. Малодушният брат Гонзало направи няколко крачки, за да спаси тялото си, като погуби душата си, но веднага се върна и разкаяно се прекръсти. Долорес и испанските шофьори се изнизаха от групата един след друг.

– Всички настрана! – повторно заповяда анархистът.

Настъпи неясно затишие пред буря. Анархистите продължаваха да чакат търпеливо, при все че това чакане никак не бе в тяхна полза, тъй като войниците на Розабланка използват времето да заобиколят групата и да вземат удобни позиции. И още веднъж Фани видя как в тия окъсани работници от Билбао, които горяха от мъст към кралската и императорска Испания, се прояви рицарството на презирания от аристократите гол и беден испански народ.

Внезапно Фани чу гласа на Ередиа:

– Оливарес!... Изведи монахините и стой при тях!

– Не мога да те оставя, отче! – тихо каза Оливарес.

– Заповядвам! – високо повтори йезуитът. – В името на ордена.

И тогава Фани разбра, че Ередиа, спадаше към една по-горна степен в йерархията на йезуитите, така че професорът по схоластика трябваше да му се подчини, и видя как тази йерархия, вечната и неумолима дисциплина на ордена, смаза вярното другарство и готовността за саможертва. Оливарес, улови монахините и без да обръща внимание на пищенето им, ги изведе настрана. И не се върна, защото тъй заповяда началникът му и защото навярно е необходим на Христовата дружина за друга цел.

– Доминго и Гонзало!... – звучеше гласът на Ередиа.

– И! – Мисис Хорн! Братята изпълниха заповедта,

Мюрие, Кармен, Робинзон!... – извика Фани.

– И ти ли започна да заповядваш, попита Мюрие със смях, а на Фани се стори страшно, че той можеше да се смее в такъв момент.

Робинзон!... Кармен! – повтори тя остро. След късо двоумение Робинзон се отдалечи. Девојката от Чамбери не мръдна. – Отстранете се, сеньора! – каза поручик Розабланка.

– Няма да се отстраня! – заяви Фани смело. – Аз съм англичанка, а господинът е французин. Никой няма право да ни пипне. Пак настъпи неопределено мълчание, в което Фани схвана какво значеше да бъдеш британски поданик. Думите и като че направиха дълбоко впечатление както на анархистите, така и на офицера. Не бе лесно да я изтласка с удари – как можеха да го постигнат по друг начин – една чужда поданица, а още по-малко да я изложиш на куршуми, макар и предназначени за

другиго.

Никой ли? – насмешливо произнесе водачът на анархистите. – Сеньора, струва ми се, че злоупотребявате с испанското търпение.

Гои бе напълно прав. На Фани пак се стори, че преговорите върху предупреждението, което внушаваше британското поданство, можеха да се протакат така само в Испания. И наистина, виждаше ясно, че анархистите, както и Розабланка сега не бяха наклонни да държат особено много сметка за британското влияние. Всички като че бяха обладани от някаква мрачна решителност и само кавалерството, което проявяваха към жените, ги възпираше да действуват.

Ставаше нещо необикновено тази нощ, нещо драматично и жестоко, но тържествено, което звучеше, еднакво в думите на анархиста, на йезуита и на поручик Розабланка. Дори видът на последния – Фани забеляза това едва сега – изглеждаше необикновен и тържествен в този късен час и при тия обстоятелства. Той бе облечен в небесносиня униформа, с висок позлатен хусарски шлем, на който се развяваше грива. През рамото му бе превързан жълт копринен ешарп, достигаш до коленете – цвета на императорска династия, която бе владяла Южна Америка, Куба и Филипините, – а върху гърдите му блестеше орденът на Изабела, обсипан с брилянти. Той имаше вид на човек, който иде от бал или от тържествена вечеря, а може би от същата вечеря, от която се бяха върнали страстната доня Инес и Мюрие. Но нима не бе променил униформата си още? Или пък идеше от поредния си бридж или покер след вечерята, която бе продължила до зори? Но в същия миг й дойде на ум, че така се обличаха аристократите от незапомнени времена, когато отиваха на война или на дуел, че тая традиция, може би продължаваше още в полка, в които служеше Розабланка, и че коприненият ешарп и орденът на Изабела сега значеха тържественост – в Испания всичко бе мрачно и тържествено – обявяване на война, на революция или на дявол знае какво. В този миг Фани стоеше между два настръхнали лагера, присъстваше на вечната драма в тая земя. От едната страна се намираха гладните работници от фабриките на Билбао, въоръжени с модерни автоматични пушки, а от другата – наварски взвод от заклетни роялисти, водени от аристократа Розабланка и въоръжени с изхабено оръжие от Кубинската война. И Фани стоеше между тия, хора, които чакаха само да се оттегли, за да се хвърлят в борба помежду си. Да, тя наистина злоупотребяваше с испанското търпение. Стори й се, че това търпение се изчерпа най-напред у аристократа Розабланка.

– Момчета!... – тържествено и заповеднически извика той към

анархистите, като вдигна голата си сабя във въздуха. – В името на новото правителство аз ви арестувам!

И тогава Фани разбра, че тази нощ в Пеня Ронда избухваше роялистки бунт, но това не я развълнува никак, защото сега мислеше само как можеше да спаси Ередиа. Може би Розабланка разчиташе на своето превъзходство на своя взвод от наварци или очакваше, че анархистите, неусетно заобиколени изцяло, щяха да се предадат, или най-сетне бе до такава степен опиянен от миража да се върне монархията, бе забравил всякаква предпазливост и не съзнаваше какво върши. Реакцията на анархистите последва мигновено. Автоматичните пушки изтрещяха злоещо, а след това се чуха два по-силни гърмежа от старите пушки на наварците. Розабланка изпусна сабята си във въздуха, главата му, покрита с хусарски шлем, клюмна напред, а след това целият се наклони бавно като пресечена топола и рухна на земята. Фани видя че ешарпът на императорска Испания се отъркаля в праха, а брилянтите върху ордена на Изабела светеха студено и жестоко под лунната светлина. Върху няколко места по небесносинята му униформа се появиха кървави петна.

Водачът на анархистите също бе ударен. Двата куршума, изстреляни от изкусни наварски стрелци, го улучиха добре. Той се бе подпрял на ръката си, за да води преговорите по-удобно, тъй като кашляше и хрочеше непрестанно и лежането по корем зад автоматичната пушка задушаваше туберкулозните му гърди. И така в момента бе станал много добър прицел на войниците. А паднаха също и неколцина наварски хусари, чиито прадеди в миналия век са умирали също тъй славно за дон Карлос и дон Алфонсо, неукротими претенденти за испанския престол.

– Сержант Ибанес!... – високо извика монахът. – Не стреляйте повече!

Гласът му докара ново мълчание, което бе по-напрегнато и по-страшно от преди, защото сега наоколо се търкаляха трупове. Думите, които произнесе, подсказаха ясно, че влизаше в съзаклятието на роялистите. Той знаеше дори имената на сержантите от разбунтувания наварски полк.

– Сержанте, и ти ли си с кръвопийците? – попита един от анархистите.

– Аз съм за господ и за Испания – отговори сержант Ибанес с гърлен арагонски акцент.

Сержантът не се виждаше, защото бе залегнал някъде между войниците си, но думите му значеха, не бе роялист, а само ревностен католик, и затова казваше, че е само за господ и за Испания, а не за господ,

за краля и за Испания!

– Братя!... – прозвуча отново силният глас на йезуита. Сега вече той се обръщаше към анархистите. Отведете ме, където искате, но пощадете живота на тия чужденци. – А после към Ибанес: – Сержанте,! приборете се в казармите и чакайте заповеди от полковник Хил!

Фани и Кармен се вкопчиха още по-здраво в раменете на монаха. Никаква земна сила не можеше да ги откъсне от него, а най-малко бяха в състояние да направят това войниците или анархистите, тъй като вече всички бяха залегнали и никой не смееше да мръдне от позицията си. Само йезуитът правеше отчаяни усилия да се отърве от жените и да не излага повече живота им. Но Кармен имаше мускули на пантера, а и тези на Фани не бяха по-малко здрави. И усилията му отиваха напусто. Мюрие се опита да му помогне. Фани го блъсна и изкрещя диво:

– Махай се, Жак!

Но Мюрие не се махна и не я изостави, а само се засмя горчиво и на Фани пак се стори чудно, че той можеше да се смее в такъв момент. Тогава й дойде на ум, че такъв бе характерът му, че той нито страдеше, нито се радваше, нито се страхуваше, нито можеше да се вълнува от нещо, а бе само отегчен до смърт от всичко, което бе преживял в продължение на няколко месеца, от любовта на доня Инес, от силата на Ередиа, от схоластиката на Оливарес, от вечерите на роялистите, от анархистите, от Розабланка и от лудостта на всички през тая нощ. И затова се смееше така, защото всички смяташе за луди, без да съзнава, че през тия месеци се бе разболял от най-страшната лудост в света – лудостта да не се вълнува от нищо, да се подиграва на всичко. Но може би тъкмо затова сега мозъкът му работеше трезво и той виждаше начин за спасяването на Ередиа, който другите не съзираха.

– Испанци!... – извика той гневно, сякаш се караше на немирни деца. – Тук е лагер за болни от петнист тиф. Има повече от двеста болни. Отец Ередиа и аз сме единствените лекари, а жените, които виждате, са единствените болнични сестри... Какво искате да направите? Да се разбягат болните ли? Да няма кой да ги събере ли? Да пламне цялата околност от петнист тиф ли?... Разум, испанци!... Позволете на жените и на нас да се оттеглим, а после се бийте помежду си, колкото искате!...

– Добре, чужденце!... – отвърна един от анархистите, който бе поел ролята на падналия водач. – Скрийте се с попчето и жените. А ние ще се бием, защото това ни харесва. Разбираш ли?

Всички с изключение на Мюрие почувстваха проникващата ирония на тия думи.

– Вдигнете ранените! – каза монахът. А после се обърна към сержанта. – Ибанес, върнете се в казармата!

– Не мога, отче – отвърна сержантът. – Аз имам заповед от дон Бартоломео да арестувам тия момчета.

– По-скоро, попе! По-скоро! – нетърпеливо произнесе анархистът. – Бягай с чужденците и се грижи за болните!

Монасите и шофьорите почнаха да пренасят ранените в една палатка на другия край на лагера. В палатката Мюрие се зае с умиращия анархист, а Ередиа се наведе над поручик Розабланка. Както анархистът, така и офицерът все още показваха признаци на живот, но агонията им настъпваше, ръцете им изстиваха. Коремът и гърдите на Розабланка бяха надупчени като решето. Той се свести за миг от инжекциите, които му направиха. Отец Оливарес му поднесе разпятието.

Офицерът го целуна. А после, мислейки, че около него се намираха войниците му, произнесе хрипливо:

– Войници!... За господ, за краля и за Испания!... пръстите му се сгърчиха, лицето му замръзна. А в това време Фани видя как умираше и анархистът. Той бе ранен в дробовете и червата и се бе свил като пукнат мях. От устата му течеше кръв, а жълтото му туберкулозно лице бе овлажнено от студена пот. той се свести от инжекциите, но отказа да целуне разпятието на Оливарес. Внезапно клепките му се повдигнаха, върху лицето му се показа усмивка.

В другия край на лагера бяха почнали да пеят. Това бе проточена и тъжна руска песен, която те пееха на испански, и в която се говореше за Волга за свободата и за смъртта и навярно бе бойната им песен, та затова предизвика усмивка върху лицето на умиращия.

– Viva!... Viva la libertad!... – прошепна той преди да умре.

Когато умря, върху лицето му имаше израз на човек, който знаеше защо бе живял и умрял, макар това, за което бе живял и умрял, можеше да бъде самата действителност или само мираж.

Умряха и двама от наварците, но те нямаха сили да целунат разпятието, нито да повторят думите, които произнесе началникът им, защото смъртта ги задуши. А третият, който бе тежко ранен, попита Ередиа:

– Отче, с кого е цивилната гвардия?

– Не зная, братко; струва ми се, че ще бъде против нас.

Професорът по схоластика почна да затваря клепачите на убитите и да скръства ръцете им върху гърдите им, за да приемат обичайната поза за всеки мъртвец, но не можа да затвори очите на всички, защото внезапно от другия край на лагера затрещяха пушки и бомби. Всички

налягаха по земята, за да се спасят от заблудени куршуми, които почнаха да свистят около палатката. Фани бе до Мюрие и трепереше – чувството страх се бе събудило най-сетне у нея, тъкмо когато се намираха в безопасност. Инстинктивно улови ръката му. Всред трясъка на пушките и бомбите се чуха две по-силни избухвания и неочаквано целият лагер се обля в жълточервена светлина като зарево на пожар.

– Какво е това? – попита тя и почна да трепери по-силно.

– Огnehвъргачка – отговори Мюрие. – Войниците носеха огnehвъргачка... Боя се да не запалят палатката с медикаментите.

Заревото угасна, но последваха нови глухи избухвания и нови светлини. След малко се установи едно равномерно трептящо сияние на играещи пламъци и

—
1 Да живее!... Да живее свободата!

замириса на изгоряло, а гърмежите станаха по-редки, докато най-после замлъкнаха съвсем. Сражението не бе продължило повече от няколко минути. Ередиа и Мюрие се изправиха първи и като грабнаха лекарските си чанти, се затичаха към полесражението. Останалите ги последваха с носилки. Целият лагер бе обхванат от гъсти облаци черен дим, през които дискът на луната добиваше медночервен цвят. И тогава всички видяха, че в самия лагер бе станало нещо още по-страшно и непредвидено. Болните бяха изскочили от палатките си, тичаха в паника по всички посоки и мнозина се бяха разбягали вече в околността, за да разнасят епидемията. А тя, които имаха висока температура и нервни смущения, тичаха, падаха, бълнуваха, виеха диво с обезумели от ужас лица или зловещ вид. По заповед на Ередиа Оливарес, Гонзало и Доминго заедно с монахините се спуснаха да ги гонят, за да ги приберат, а Фани и шофьорите продължиха с носилките напред. Но прибирането на болните бе трудна работа, особено на тия, които бълнуваха и не разбираха нищо от увещанията. Пък даже и тия, които нямаха душевни смущения, бяха до такава степен обезумели от дима, гърмежите и светлините, щото нищо не можеше да ги вразуми. Почна гоненица, тичане между палатките, при което гонени и преследвачи се блъскаха непрекъснато в носилките и пречеха да се върви напред. Енергичният и съобразителен брат Доминго нанасяше юмручни удари на обезумелите и така ги поваляше на земята, а след това ги носеше по двама и хвърляше в палатките. Разбира се, така някои от болните, които имаха сърдечна слабост, можеха да умрат, но по-добре бе да умрат, отколкото да избягат и да разсеят още повече епидемията.

Брат Гонзало и тук показа оскъдна сила на нерви, защото виенето на болните го ужасяваше и цялата обстановка му напомняше картината на второто пришествие, та не можеше да овладее нервите си и тичаше с тракащи зъби, много по-изплашен от ония, които гонеше.

Отец Ередиа, Мюрие, Фани и шофьорите продължаваха да вървят напред и когато стигнаха до другия край на лагера, видяха много трупове и ранени, които стенеха и се търкаляха в локви кръв. Под лунната светлина тази кръв изглеждаше черна, а широко разтворените очи на убитите издаваха таинствен блясък. Палатката с медикаментите гореше, но без пламъци, и от нея излизаха само гъсти кълба дим. Спънаха се в няколко войнишки трупа, разкъсани от бомбите, и по-нататък, където лежах анархистите, видяха човешки тела, които бяха облети от петролната смес на огнепръскачката – единственото надеждно оръжие на поручик Розабланка – които горяха. Гореше човешко месо и човешки дрипи. А най-ужасното, най-неописуемото бе, че едно от тия запалени тела се мяташе и гърчеше. Ередиа и Мюрие веднага веднага изтръгнаха от входа на съседната палатка едно платнище, увиха с него тялото на нещастника и така задушиха жестокия огън.

Когато го развиха, ръцете и краката му приличаха на изгорели глави, главата представляваше някаква ужасна лоена топка без образ на човек. На тая топка, – Фани видя с ужас това, – тая топка беше глава на все още жив човек, защото сред адската мъка и запазено съзнание продължаваше да стене. Внезапна слабост подкоси краката на Фани. Зави и се свят. Усети как загубва свят от това що виждаш. Усети как рухва на земята. Сътресението от удара при падането като че я свести за миг и тогава усети, как едната и ръка попада в нещо пихтиесто и лепкаво, в кръвта на един убит войник. Когато дойде на себе си, до нея стоеше Мюрие.

– Е... – прошепна той. – Насити ли се на Испания?

Изнемощяла от ужас, Фани остана да лежи в палатката си, а Ередиа и Мюрие отидоха да оперират и превързват ранените. Всички анархисти бяха избити. Изгорелият умря призори, но и Наварският взвод даде жертви, които не оправдаха подвига му. Тя почна да разсъждава. Очите и още бяха изпълнени с ужаса на хекатомбата, която видя преди малко. Мъчеше се да открие някакъв смисъл в станалото, нещо, което би могло поне да донесе след революцията да донесе подобрене на тая нещастна и вечно размирна страна. Всички изводи, до които стигаше, бяха абсурдни. Роялистите и фалангистите искаха да съборят републиката. Защо? Кой можеше да отстрани нещастieto от Испания? Кралят,

аристократите, фалангистите, иезуитите? Но всъщност те искаха да върнат мракобесието и фанатизмът. Те щяха да предизвикат нова още по-страшна революция! ... Колко забъркано, колко неразбираемо бе всичко! Ала тя продължаваше да мисли, да разсъждава упорито, защото всичко, което бе преживяла през тази нощ, бе неописуемо и страшно, защото само диваците и животните приемаха ужаса и страданието, без да мислят, без да се питат откъде иде. И докато изток руменееше, докато зората на кървавия ден изгряваше и от Пеня Ронда долиташе ехото на гърмежите на започващата гражданска война – навярно и там се биеха, – Фани разбра най-последно причината за всичко, разбра истината, която бе съвсем проста и която нито ученият археолог на Мериме, нито Дюма, нито Гутие, нито Мокле, нито всички дипломати и други зяпльовци и блудкави певци на романтика, и писатели с добър стил, които обикаляха Испания като панаир, не виждаха или виждаха, но криеха съзнателно. А тая истина беше, че в основата на всички кървави испански революции лежах конфликтът на самия живот, безумието, с което егоизмът и човешката алчност разделяха хората на сити и гладни, на малцинство, което имаше в излишък всичко, и на мнозинство, което нямаше нищо. Че в Испания ситите бяха по-сити, а гладните по-гладни от другаде и че най-сетне в революциите гладните налитаха толкова по-яростно, колкото бяха по-гладни, а ситите ги подтискаха толкова по-жестоко, колкото по-ясно виждаха, че щяха да загубят богатствата си под напора на народа им. Да, това бе истината! ... А всичко останало, което Фани видя тази нощ, върху което умираха романтиците, зяпльовците и писателите и което наричаха загадката на испанския характер – начинът по който загинаха анархистите, наварците и поручик Розабланка през тази нощ, се дължеше на отчаяната решителност от двете страни, на горещата кръв и слънцето, но не бе първопричината на изстъпленията. Първопричината бе гладът, защото ситите не обичаха да развалят спокойствието си освен, когато са заплашени или искат да си върнат привилегиите. Но къде бе мястото на Ередиа в това започващо клане? Не стоеше ли на страната на ситите със своята луда мечта за католическа империя, с фанатизма и подмолните действия на ордена си? Не съзнаваше ли заблудата си? Или бе лицемер? Но и в двата случая Фани почувствува, че нещо се бе отчупило от любовта и, нещо бе изчезнало от мистичния образ на Ередиа, нещо хвърляше сянка върху личността му. Не бе ли един мрачен призрак на миналото, който щеше да изгори в пламъците на гражданската война? И тя почувствува изведнъж, че във всичко, което стана тази нощ, имаше някакъв смисъл, че животът се развиваше по неумолими закони,

че от разрухата и смъртта на старото, болката и страданието се раждаше един нов свят.

На другия ден тя се събуди късно, защото призори бе взела едно от сънотворните хапчета на брат Гонзало. Главата ѝ тежеше, клепачите ѝ бяха подпухнали! Влезе Кармен и донесе закуската. Фани изпи кафето без да се докосне до сухарите, след това накара девойката да вдигне платнището пред входа. Пред очите ѝ блесна пак неизменно синьото испанско небе с огнено слънце, което грееше безмилостно.

– Беше ужасна нощ, сеньора... – произнесе Кармен.

– Да, ужасна! ... – потвърди Фани машинално Луминалът все още я държеше замаяна. – Не те ли е страх да стоиш повече тук?

– Не, не ме е страх, сеньора – отговори девойката В гласа ѝ прозвуча нещо от гласовете, които се чуваха през нощта – една особена и мрачна решителност, която отсега нататък Фани щеше да чува от всички испански гласове.

– Кармен! ... – произнесе Фани след малко. Това е за тебе!

Тя ѝ подаде няколко едри банкноти – сума, достатъчна за една модестия¹² и за един работник да образуват семейно огнище в предградията на Билбао. Девойката я погледна забъркано.

– Вземи! ... Тия пари ще ти потрябват, когато се омъжиш.

– Аз няма да се омъжвам, сеньора – внезапно заключи испанката.

– Как така?

– Сега е много трудно да се реши и да се омъжи едно момиче, сеньора.

– Защо?

– Защото времената станаха лоши.

– Не стигат парите ли?

– Не. Когато има работа, надниците на мъжете са достатъчни.

– Тогава какво?... Не те ли е искал някой? Кармен се усмихна горчиво:

– Имаше един младеж от Чамартии, които ме искаше ... Работеше в тъкачните фабрики. Всички мислеха, че ще се съберем. И аз го обичах, но отказах...

– Защо?

– Защото беше анархист.

– Та що от това?

– О, сеньора... аз не можах, да се реша, Веднъж той каза...

12. Момиче от народа.

Кармен замълча, сякаш това, което искаше да каже внезапно я изпълни с тъга, срам и негодувание.

– Какво ти каза?

– Разказваше ми често за идеите си...

Съвсем чудни, понякога страшни... Веднъж ми каза – гласът и бе сподавен и дъзмутен – че ако се оженим и аз та тръгна подир друг мъж... и дори да имам деца от този мъж, той нямало да ме убие... защото... такива били разбиранията им.

– О, той е казал твърде много за тебе – съчувствено произнесе Фани. – Очевидно, той се е шегувал!... Какво стана после?

– Оттогава не сме се виждали, сеньора.

– Сега не знаеш ли къде е?

– Мисля, че работи в тъкачниците на Бехар... или Бълбао. Не зная.

– Как се казва?

– Хиасинто.

Добре. Вземи тия пари. Ще ти потрябват, когато се омъжиш за Хиасинто.

Но вместо радост при споменаването на това име от очите на девойката почнаха да се търкалят сълзи.

– Сеньора... може би и той е убит тази нощ като куче... и преди да умре, не е искал да целуне разпятието ...

„О! ... – помисли Фани. – Ти го жалиш повече за това, че не е целунал разпятието.“ И тя щеше да се размее, но изведнъж си спомни как загинаха анархистите през тази страшна нощ и как пееха за свободата, преди да изгорят живи. А може би и Хиасинто лежеше сега върху паважа на някоя улица в Билбао или захвърлен в трап.

Фани мушна насила парите в ръцете на девойката, Кармен не умееше да прави излияния, да обсипва с благодарности. Тя бе мълчалива и сдържана. Тя само наведе очи признателно и постави парите в пазвата си, в една кесия от платно, която носеше окачена на връв и в която слагаше всеки месец заплатата на своя честен мравешки труд.

Тя излезе от палатката и тръгна да търси Мюрие. Като минаваше през лагера, забеляза, че в някои от палатките, които снощи бяха пълни с болни, сега нямаше никого. Само агонизиращите, у които липсваше сила да се движат, и ония, които брат Доминго бе изловил и нахвърлял вътре, лежах по леглата си и продължаваха да бълуват.

Тя намери Мюрие при Оливарес и Ередиа. Тримата обсъждаха какво да направят, за да върнат избягалите болни. Докато очите на монасите пламтяха от треската пред новите събития, Мюрие изглеждаше кисел

и заядлив. Фани тръгна към тях. Ередиа стисна ръката ѝ:

– Благодаря ви, мисис Хорн!... Вие спасихте живота ми. Вие сте храбра жена.

Той каза само това. Нима можеше да почувствува и добави нещо друго? ... Сега той бе опиянен от успеха на съзаклятието, от победата на роялистите. Сега го мислеше за дон Луис де Ковадонга, за възстановяването на монархията, за могъществото на ордена си и католическата империя, за господ... Да, господ, господ над всичко! ... Но Фани знаеше вече, че в краката на тоя ненаситен и жесток католически господ тази сутрин по цяла Испания се търкаляха хиляди трупове и безводната земя попиваше жадно потоци от гореща човешка кръв.

VII

Драмата в Пеня Ронда завърши с масови разстрели на републиканци – най-вече анархисти и комунисти, – които макар и пред дулата на пушките, отказваха да признаят новата власт и наричаха дон Бартоломео Хил кучи син и кръвопиец. Но бяха убити също и много аристократи – в сраженията или просто изклани в именията си от безимотни селяни, които въпреки щедростта на дон Луис де Ковадонга си оставаха заклетни републиканци, защото новата власт бе почнала да им раздава земя. Други аристократи се бяха самоубили също в именията си било от малодушие, било от гордост, за да не бъдат блъскани от мръсните ръце на простолудието. На Фани ѝ дойде на ум, че навярно бе пострадала и страстната доня Инес, която имаше профил на Тицианова мадона, или че може би плебеите я бяха наказали много жестоко, принуждавайки я да търпи вонята им. Бяха избити също и много бедни селски свещеници – ужасният гняв на гладните се разливаше сяпало и безогледно, – свещеници, които служеха литургия на латински, без да я разбират твърде или даже никак, подобно на паството си, което слушаше литургията им, също без да разбира нищо. Тия свещеници – Фани ги виждаше да идват в болницата от далечни планински села и да се прекръстват, когато споменаваха името на краля – бяха мършави, с нечисти, мазни раса и се хранеха само два пъти на ден с кора хляб и миризливо козе сирене, тъй като заплатата им бе мизерна, а черковните доходи се изливаха от незапомнени времена в бездънните каси на архиепископи и кардинали. Бяха избити и монаси от древни ордени на изкуплението, които имаха за цел да умъртвят телата си с труд, бедност и лишения и така да

възвисят духа. Монаси, които бяха истински служители на Христа, които се поддържаха само с хляб, варен нахут и вода, които ходеха гологлави и боси, облечени с раса от козя вълна, прожулващи телата им, монаси, които спяха в манастирите си на голите гранитни плочи без постеля, молеха се от полунощ до изгрев слънце, а след това нарамваха лопатите и отиваха да работят в полето или нивата на някой бедняк или да се грижат за болни в миризливи селски хижи, където никога не влизаше лекарски крак. Това бяха беззащитни фанатични души, които посрещаха куршумите на народния гняв учудено и кротко. Загинаха монаси августинци, които не принасяха никаква полза а само вреда, като възбуждаха завист и озлобяваха на рода с удобния си живот. Тия монаси живееха предимно в благословената от бога Андалузия в мраморни манастири всред палми, портокалови дървета и олеандри, носеха широки чисти бели раса, които не измъчваха тялото, и дървени сандали, които в горещия климат приятно разхлаждаха краката им. Те бяха истински аристократи на мисълта и спокойствието, раз полагаха с грамадни библиотеки, говореха помежду си на латински, четяха и пишеха философски съчинения на латински, наслаждаваха се на битието от върховете на схоластиката и съзерцаваха бога сред удобства, добро ядене и тишина, така както американските туристи съзерцаваха катедралата в Толедо след пищен обяд в добър ресторант. Загинаха и йезуити от Дружината на Христа, не тъй древна като другите католически ордени, защото имаше зад гърба си само пет века история, през която се бе прочула с енергията, с упоритостта си, с кладите за езичници и еретици, със светата инквизиция, а най-вече с това, че се бъркаше във всички земни работи, свързани със сваляне и възкачване на крале. А загина най-сетне и епископът на Пеня Ронда, който малко прибързано бе решил да отслужи молебен за монархията, преди още наварците на дон Бартоломео да изчистят всички съмнителни елементи. Една млада испанка стреля с револвер върху епископа така че куршумът го удари в широкия и тлъст гръб покрит с брокат и дантели. След това почна отново да избива и дон Бартоломео. Аристократът дон Бартоломео Хил де Сарате избиваше плебеите така усърдно и така непоколебимо все в името на господ и на краля, че дори фалангистите – най-нова мода испански националисти – се уплашиха от него и поискаха от човека, който ръководеше бунта срещу републиката, да бъде сменен. Но този човек не ги чу, защото дон Бартоломео беше незаменим, фанатичен главорез, дори по-страшен от Писаро.

Между това от планините на Леон и Навара почнаха да се стичат доброволци с икони, кръстове и парченца от мощи на светии,

нехранимайковци от всякакъв вид и дълбоко верующи голтаци, които кюретата ръсеха със светена вода. Между тях имаше престарели ветерани от Карлистката война, привърженици на дон Карлос или дон Алфонс от миналия век, старци, които едвам се крепяха на краката си, но бяха запасали патрондаши и стари пистолети и бяха дошли ей така, за слава, за да преживеят още веднъж възбудата на младините си и да насърчат синовете си да се бият по-добре за краля. А множеството ги акламираше, носеше на ръце и реवेशе диво: „Да живее дон Луис де Ковадонга, да живее кралят!“ Фалангистите пък се усмихваха подигравателно, защото бяха решили твърдо да не допускат подобна напаст до испанския престол.

От планините слизаха и буйни арагонци, облечени в шалвари, пъстро извезани салтамарки и бели шаячни наметала. И те бяха препасани с патронташи, ками, стари пушки и стари пистолети от Кубинската война. Най-подир носеха мехове и бъклицы с искрящо бяло вино, а бяха взели и китарите си, така че образуваха цели оркестри, под звуците на които красиви девойки танцуваха лота, болеро и фанданго. Това бяха богати арагонски скотовъдци, собственици на хиляди стада от планините, хора, независими и сприхави, ни благородници, ни плебеи, черен елемент и вечна грижа на централната власт от времето на Фердинанд и Изабела. По стар арагонски обичай те водеха със себе си ратаите, овчарите, слугите си, също въоръжени до зъби. Тия буйни, загадъчни мъже слизаха от планините си, без точно да знаят защо, просто тъй, защото кръвта им кипеше, а благородниците от равнината знаеха как да използват това, и защото предусещаха, че долу почваше разправа която не можеше без тях. Всички тези безредни тълпи минаваха по шосето край лагера на път за Пеня Ронда, където кюретата им държаха огнени слова, а офицерите ги разпределяха на полкове и дружини и им даваха по-модерни пушки. Понякога Фани виждаше и неща, които ясно подсказваха какво щеше да се случи по-нататък. Все по-често от тия ликуващи тълпи се отделяха внезапно хора с висока температура, които почваха да блънгуват или припадаха от сърдечна слабост. а по корема им се явяваше изрив от червени петна. Бе петнистият тиф на испанската гражданска война, който скоро щеше да се разрасне като средновековна чума. А докато ставаше всичко това, правителственото радио повтаряше, че опитът на бунтовниците да вземат властта в Мадрид, Толедо и Барселона пропаднал, че всички съзаклятници са избити, че Билбао и Барселона се организираха работнически полкове и че не цялата флота и не цялата армия стояха, зад човека, който ръководеше бунта и настъпваше с мароканци в

Андалузия.

С всеки изминат ден обаче сведенията ставаха все по-изобилни и все по-ясно се виждаше, че бунтът успява. Аристократите, черковниците, собствениците на ферми и малки богатства и всички набожни бедняци сияеха от щастие. Маркизът на Досфуентес даваше в имението си гала вечеря и даже устрои едно пиршество за народа, в което селяните по старинен обичай изпекоха един вол и пиха, колкото си искаха, вино от бъчвите на господаря. Отец Оливарес доказа на Фани и Мюрие с неопровержима логика, че сега комунистическата опасност в света ще бъде ликвидирана завинаги, Брат Гонзало прекарваше по цели нощи в параклиса, отправяйки към бога горещи молитви да подкрепи бунтовниците.

Само отец Ередиа оставаше мълчалив и сериозен, сякаш в събитията имаше нещо, което не се развиваше, според предвижданията му. Може би той си въобразяваше подобно на много други, че всичко щеше да свърши скоро, като пронунциаменто в някоя южноамериканска република, с бягството на председателя на републиката и арестуването на няколко генерали. Може би той мислеше, че войската и флотата, командуван от благородници и взели веднъж властта, щяха да поставят на престола веднага граф Ковадонга. Ала Фан знаеше, че монахът не бе нито толкова глупав, нито толкова неосведомен, за да мисли така. Може би той виждаше, че борбата щеше да бъде упорита, жестока и продължителна, че щяха да се дадат хиляди жертви и от двете страни. едва ли предполагаше, че перспективите за тая борба и тия жертви щяха да се очертаят още веднага в такива чудовищни размери. Всеки път, когато Мюрие отиваше в Пеня Ронда, в имението на маркиз Досфуентес или при доня Инес, той се връщаше с известия, които показваха, сериозността на положението. Руски, френски, италиански и немски кораби пускаха котва в пристанищата на Испания и разтоварваха хиляди тонове убийствени модерни оръжия. Ако световната съвест искаше да спаси републиката, мракобесието желаше да я повали. Авторитарните държави изпращаха под формата на доброволци собствени офицери и собствени войници, за да опитат в испанско месо новите си оръжия. Това, което се подготвяше, не бе Карлистка война, в която няколко банкери, романтични безделници и бедняци искаха да смъкнат от престола дон Алфонсо, за да поставят вместо него дон Карлос; това бе прелюдия и копнеж за ураган от убийства, който скоро щеше да помете цяла Европа, целия свят.

Фани мислеше за всичко това едно неделно утро след литургията, която отец Ередиа бе отслужил в черквата на Пеня Ронда. Тя се бе

върнала от градчето преди него и почиваше на един стол зад палатката си, гледайки безплодната степ. След малко пристигна si монахът. Той слезе от една обикновена селска каруца и тръгна бавно из степта. Той правеше тази самотна разходка винаги след литургия, сякаш там – всред нажежения пясък и пожълтелите тръни – довършваше разговора си с бога. На връщане той забеляза Фани и свърна от пътя си към нея. Стори й се, че във високата му фигура, в бавните му крачки, в поставените му отзад ръце, които стискаха молитвеника, имаше нещо още по-самотно, по-замислено и по-трагично, отколкото в предишните дни. Той поздрави с мълчаливо кимване на глава и седна на стола, който Фани му изнесе от палатката. Финото му, гладко избърснато лице бе уморено и хлътно. Тя съзна изведнъж, че монахът е разстроен от новините, които сигурно бе научил в града, че търсеше несъзнателно да разсее с нещо мисллата си. Може би той се намирал в ония редки минути на своя аскетичен живот, когато присъствието на Фани, на една светска жена, му ставаше приятно, минути, в които усещаше смътно нуждата от онова, което той фанатично и жестоко бе отхвърлил от себе си. Сега Ередиа изглеждаше слаб и уязвим. След като поговориха за безразлични неща, Фани го попита дали не би желал чаша уиски.

Не – каза той. – Аз не обичам уиски.

Той каза „не обичам уиски“, което в тоя момент означаваше, че би се съгласил да пие нещо друго. Фани поръча на Робинзон да донесе коняк. Ередиа изпи четири чаши – невъздържаност, която Фани виждаше за първи път у него. След това запали цигара и тъмните му очи се устремиха мрачно в нея. Тя бе в тънка бяла престилка с къси ръкави. Няколко минути, докато пушеше цигарата, погледът му се взираше в голите и ръце, в еластичната и трепкаща заобленост на гърдите й, които издуваха престилката. После изведнъж той отклони очите си от нея и се загледа в степта. Между веждите му се появи горчива, замислена бръчка. Не съзнаваше ли колко недопустима бе тази физическа съблазън за него, колко дълбока бе пропастта, която, го отделяше от света на тленните неща, от удоволствията, от Фани? Дали правилата на ордена му позволяваха изобщо да седи със светска жена пред бутилка коняк? Но под влиянието на физическото и нравствено напрежение, което преживяваше напоследък, той бе се отдал на тази слабост, на тази мигновена жажда на девственото си тяло към жената, която го обичаше. Ала колко горчиво трябваше да бъде за него дори това невинно удоволствие – да я гледа при съзнанието, че то противоречеше на регулите на ордена, никога нямаше да я притежава, че друг вкусваше от удоволствието да я вижда така

всеки ден! И може би като съзнаваше това, сърцето му по закона на всяко сърце се свиваше от ревност. Да, в тоя момент – Фани бе сигурна в това, – в тоя момент той я желаше ревнуваше, една мигновена, чисто физическа любов. чисто физическа ревност, един порив на плътта му който той бе допуснал у себе си против оброка си, против волята и разума си. Фани почувствува дълбока отмъстителна радост.

– Къде е Мюрие? – попита той.

– Отиде в града... или у маркиза. Не зная точно.

– Защо и вие не отивате с него?

– Мюрие става досаден в общество. Предпочита! да ми прави компания с чашата.

Ередиа се усмихна снизходително, сякаш искаше да каже: „Зная, че палатките ви са една до друга и от кога сте били любовници. Може би в часове на скука продължавате и сега. Но забавлявайте се, както искате. Това си е ваша работа.“ „Не те ли интересува?“ злбно попита тя с погледа си. „Не, никак“ – отговори той по същия начин с очи.

Изразът на лицето му стана пак спокоен и насмешлив, както в колежа „Ареналес“, както в деня на нейното пристигане тук, когато разкриваше с мълчаливия си поглед хитростите на преследването ѝ. Той се бе заобиколил отново с неуязвимата броня на своето презрение към плътта и всички земни радости.

– Мюрие е симпатичен човек – произнесе той безразлично, сякаш само за да поддържа разговора. – Вие ли го накарахте да дойде тук?

– Да, аз.

– Постъпил е глупаво.

– Като мене?

– По-неразумно. Вие поне сте жена, а той мъж.

– Не всички могат да бъдат тъй безсърдечни като вас.

– Това е, предполагам, едно от многобройните определения за мене.

– Има и други, които предпочитам да замълча.

– Зная ги от черната легенда – произнесе той весело. – Понякога ви ги признавам и аз!... Но не съм толкова безсърдечен, колкото ви се струва.

– Зная... От време на време си позволявате безпътството да разговаряте с мене.

– Точно тъй! ... Бихте се учудили, ако знаехте, че за регулите на ордена това е наистина безпътство.

– Тогава защо го вършите?

– Може би за ордена.

– Не ви липсва ловкост и в признанията.

– Та защо съм йезуит! ... – разсмя се той добродушно, а после изведнъж гласът му стана сериозен и каза с поучителен тон: – Когато разговаряте с мене, не забравяйте че съм духовно лице. Чувствата, които са накарали да дойдете тук, вас и доктор Мюрие, не са християнски и затова разсъждавате така. Аз не познавам тия чувства. Нямам никаква представа за тях. Ъ като духовно лице съм длъжен да ги осъдя, особено когато видя че водят някого към гибел. Утре лагерът ще се превърне в ад. Утре въшките ще пъплят навсякъде и заразата може да не пощади никого. Аз ще приема своята участ като християнин, но вие... вие и Мюрие?

– Само християните ли могат да приемат смъртта спокойно? – попита Фани.

– Да, само християните – фанатично потвърди той. – А истински християни са ония, които се жертвуват, за да спасят други... казвам, други, но не един! Това е ядката, неразрушимата и вечната същност на християнството. Ние сме дошли тук, за да я приложим. А вие? ... Заради любовта си? Но да обичаш само един човек и да забравиш заради него другите, за нас това е егоизъм! Любовта, знаете за кое чувство говоря, е нещо съвсем лично, съвсем противоречащо на монашеската етика, съвсем недопустимо за нас. Тя е удоволствие, порив към земния живот, страст... и в тоя смисъл егоизъм!... Онази вечер вие ме прикрихте с тялото си от куршумите на анархистите, но не искахте ли да ме спасите само за себе си? Бихте ли направили същото за някого другиго? Ето, затова аз наричам за себе си любовта егоизъм. Това е, разбира се, чисто наш монашески възглед, който не бива да ви смущава, що се отнася до отношенията ви към другите хора. Ние се придържаме към него, за да служим по-добре на бога.

Той замълча. Погледите им се срещнаха отново в сред това мълчание. Фани се усмихна тъжно, без гняв. Съзна само, че помежду им продължаваше да зее вечната пропаст, която нищо не можеше да изпълни. Но съзна също, че и той се измъчваше тайно под неясната логика на мислите си, под жестокото противоречие между аскетизма и мигновеното чувство, което го бе овладяло преди малко. Дойде й на ум, че преди да стигне сегашната йерархия в ордена си, той бе минал през всички степени на йезуитското образование, което развива гъвкавостта на интелекта до крайност. Той бе изучавал философия, теология и медицина, владееше изтънчено похватите на диспута, имаше практиката на семинарни упражнения, но сега – защото бе разстроен, защото се измъчваше

– попадна изведнъж в мъгливи силогизми, в банални обяснения, които можеха да събудят у Фани само съжаление. Той бе смутен и като че усещаше нещо в самата действителност, което не можеше да бъде превъзмогнато от разума и чувството му. В мълчанието, което последва, той може би мислеше все пак за оная нощ, когато тя го прикриваше с тялото си от дулата на пушките. Дали това можеше да се нарече егоизъм... егоизъм от каквото и да било гледище?

Той разтърси нервно главата си, сякаш искаше да се отърве от някакъв невидим железен обръч, който я стискаше. Фани помисли, че той щеше да се съвземе и да продължи проповедта си. Но Ередиа не направи това. Лицето му остана бледно и неподвижно. Той продължаваше да съзнава безплодието на логиката, с която искаше да я убеди в нещо, в което сам не вярваше напълно и не можеше да преодолее. Дойде ѝ на ум, че митична сила или тази вековна илюзия, от която извираше фанатизмът му, същата, която го бе накарала да забрави света и удоволствията и която стоеше над разума и логиката му, можеше да смаже веднага съмнението му, да върне отново предишното спокойствие на духа му. Но сега напрежението на събитията през последните дни и присъствието на Фани го бяха отдалечили от тази илюзия, която управляваше личността му. Той се чувствуваше безпомощен и се измъчваше... Да, измъчваше се може би не толкова от пламъка на това, което почувствува преди малко, от противоречията и съмнението си, колкото от тази отдалеченост на илюзията, която даваше смисъл на живота му. Той искаше да скрие това, но не можеше. В продължение на няколко секунди, от които Фани бе опиянена, очите му казаха: „Това, което мислиш и чувствуваш, е вярно, вярно... но важи само за двама ни. Ти никога не би могла да рискуваш и да пожертвуваш живота си за друго и тъкмо това е, което подсказва силата на любовта ти, което ме изгаря и мъчи... Може би и аз те обичам така, може би и аз бих предпочел да пожертвувам живота си за тебе, а не за друго, макар и със самоизмамата, че върша това с християнско чувство. Но това значи отстъпление от смисъла и целта на живота ми. Това е егоизъм... егоизъм по моята логика, по моя усет и моето чувство за бога, което ти си неспособна да разбереш.“

И може би ако той не бе монах и ако религията не му забраняваше да признава страстите си, които трябваше да бъдат невъзможни, недопустими у него, той щеше да излезе от мълчанието си, да ѝ каже с думи всичко това. Но докато Фани четеше в очите му, виждаше ясно как аскетичното безумие на волята му, го завладява отново. Още веднъж той се отричаше от любовта си и от себе си, за да отдаде по-пълно живота си

на ордена, на католическата черква, на тоя жесток бог, в когото вярваше. В себеотрицанието му имаше някакво мухлясало нравствено величие, което Фани съзнаваше, но не можеше да възприеме, защото бе отблъскващо, защото в него имаше нещо жестоко и мрачно, което го обезценяваше напълно, което караше живота да увяхва и убиваше всяка радост от него. Ала каквото и да бе това безумие, то подкрепяше Ередиа. Кризата, която преживяваше, докато разговаряше с Фани, бе удвоила силите му. Лицето му се успокои и проясни. Очите му пак гледаха фанатично, готови да изгорят с огъня си всекиго, който би дръзнал да се изпреди на пътя му към бога.

– На кой бог служите? ... – избухна тя внезапно, оскърбена от омразата на погледа му. – Къде се намира тоя бог? В тревата, в насекомите, в петнистия тиф или в черквата на Пеня Ронда? Или може би в сърцето и разума ви! ... Та нима вие имате сърце? Не! ... Вашият бог не съществува! Вашият бог е студена, безчувствена, гибелна фикция на разума, която ви владее, защото нямате сърце, защото тази фикция е убила всичко човешко у вас...

И тя даде воля на истерията си, обсипа го с упреци, хулеше бога, черквата, религията... Той се опитваше да я успокои, но тя го прекъсваше яростно и почваше да го оскърбява и да кряска отново. А когато найсетне той не можа да издържи и излезе от палатката, тя се успокои изведнъж. След това се загледа след него в изгорялата степ, в жарта на синьото небе и почувствува пустота и отчаяние.

Републиканските и бунтовническите генерали прегрупирваха войските си, оформяваха стратегията си.

По шосето за Медина дел Кампо се проточваха дълги колони от моторизирана артилерия. Пристигаха танкови батальони, чиито войници носеха испански униформи, но говореха италиански или немски. По синьото небе минаваха бързо като стрели изстребители и плавно летящи бомбардировачи. Републиканците почнаха да чувствуват липса на модерно оръжие, но затова пък червените работнически полкове се биеха по-планомерно и образуваха клещи около въстаналата област, командувана от дон Бартоломео. Много благородници се записаха в армията, други прехвърлиха границата. Доня Инес също се опита да прехвърли границата, но се уплаши от нападенията на червените герилски#1 отреди, които действваха из Пиренеите, и реши да остане в имението си, пазено от цяла рота наварски стрелци. Мюрие се насити скоро на зрелите й прелести и почна да флиртува с две благородни сеньорити, които от набожно усърдие направиха опит да работят в лагера на тифозните. Те

бяха решили да станат дори монахини, понеже годениците им паднаха за господ и за краля още в първите сражения. Но миризмата на болните и лилаво-синкавите трупове ги докараха до ужас още първия ден. Заместиха ги прости девойки от народа, които бяха свикнали да гледат смъртта и страданието по-твърдо.

А епидемията се разпростираше, обхващаше все нови и нови селища, ставаше все по-смъртоносна и по-жестока. Селските кюрета твърдяха, че това е бич божи, изпратен за червените, но на простия народ не бе ясно защо тогава от болестта умираха и самите кюрета. Според пресмятанията на брат Доминго (той обикаляше селата, без да се бои от комунистите) в околията на Пеня Ронда имаше не по-малко от хиляда и петстотин болни, които лежаха неприбрани в тъмни хижи сред дрипи, мърсота и въшки. А в лагера имаше само двеста легла. Болните пристигаха в каруци, натоварени на коне, носени на ръце от роднините си или просто вървяха сами, водени от брат Доминго, и се сгромолясваха от изтощение, щом пристигнеха до лагера. Понеже леглата не стигаха, отец Ередиа заповяда да поставят нещастниците върху слама, покрита с платнища. Когато и палатките се оказаха недостатъчни, йезуитите оградиха една част от поляната с дъски и хвърляха вътре новопристигналите болни под адския пек на слънцето, докато направят по-удобни навеси със сянка. Между болните имаше деца, бременни жени, старци и млади мъже, повалени от болестта по пътя за казармата. Едни бълнуваха и крещяха за някаква неясна правда, други призоваваха Христос, Богородица и светиите, трети понасяха болестта мълчаливо и умираха със стиснати зъби. В черните им, пронизващи испански очи гореше безмълвна мъка, някакво ужасно, трогателно примирение пред смъртта, сякаш всичко, което ставаше, бе неизбежно и естествено от незапомнени времена като войните, сушата и глада в тая страна. А над лагера, над кошарата, натъпкана с човешки добитък, грееше тропическо слънце, висеше кошмарен оловносин зной и смрад на мръсни тела, на пот, на дрипи, на мизерия ... Положението се усложни, когато дон Бартоломео в пристъп на санитарна предвидливост за войските си реквизира трите машини в които се изпарваха дрехите. С голям труд отец Ередиа го убеди да върне поне една от машините. Болните прииждаха и положението ставаше все по-лошо. Много продукти и медикаменти от първа необходимост поскъпнаха или изчезнаха съвършено от пазара, изпокрити от набожни привърженици на дон Луис де Ковадонга, който сред роялисткото опиянение запази най-хладнокръвен търговски разсъдък.

Зapasите от храна и сапун, с които разполагаше болницата

намаляваха бързо. Нямахме вече никакви изгледи да се получава редовна държавна субсидия от института по опитна медицина и поддръжката, която даваше ордена. Бъркотията бе всеобща. Не можеха да се привездат никакви суми. За да не гладуват болните Фани почна да дава от наличните суми, с които разполагаше. Най-лошото бе че самите продукти се изчерпаха постепенно от областта, дон Бартоломео, който се интересуваше само от военната страна на въпросите реквизираше всичко за армията си, а безсъвестни търговци продаваха месото и зехтина на баснословни цени. За чиновниците и бедното население почнаха мрачни месеци на глад. Персоналът на болницата прояви първите признаци на деморализиране. Двама от шофьорите, от благочестив предлог, че отиват да се бият за господ и краля, напуснаха лагера и избягаха при червените в Билбао. За да стегне дисциплината, отец Ередиа, събра низшия персонал и призова върху изменниците божия гняв и вечните мъки на ада. Смъртността между болните се повиши до такава степен, щото понякога не успяваха да заравят мъртвите и зловонието на трупове отравяше въздуха. Наличието на младите иезуити помагаше за милосърдните грижи, както и за телата им приживе. Гонзало бе натоварен да опява мъртвите само в делнични дни и да води най-точни списъци кой кога е умрял и кога трябва да се отслужи панихида. Тия всекидневни опела и панахиди отнемаха на Гонзало твърде много ценно време, което би могъл да посвети с по-голяма полза на живите. Той се бе особено възгордял от отговорната функция, която му възложиха – да бъде посредник между живота и вечността. Когато отиваше на опело, кроткият израз на смиреност и нищожество върху лицето му изчезваше винаги въпреки старанието да го запази. Той минаваше през лагера с възвишено мълчание, с бавните тържествени стъпки на кардинал и подрънкваше кадилницата си по същия суетен начин, по който някой сержант от цивилната гвардия в Севиля подрънква сабята си, когато отива на бой с бикове. Тия погребални церемонии се извършваха в една долчинка на степта близо до лагера в късните часове на деня, когато слънцето залязваше. Обикновено нареждаха мъртвците в дълга редица, над която се виеха гъсти рояци от златистосини и зелени мухи, а след опелото ги хвърляха без ковчези в общата яма. Докато слънцето потъваше в червената мъгла над запад и степта се заливаше от кървавата светлина, брат Гонзало пееше латински молитви и размахваше кадилницата си, гледайки живите заплашително. Това бяха единствените часове, в които той поради екстаза си не се страхуваше от въшките и заразата.

Всички усилия да се ограничи епидемията с помощта на служебни

лекари и на административните власти отиваха напусто. В Пеня Ронда имаше околийски лекар. Казваше се дон Еладио Родригес. Той беше дребен, мършав човечец с козя брадичка и многобройна челяд, която се чудеше как да изхрани. Той идваше много често в лагера не толкова да се осведоми за изхода на епидемията, колкото да убеди за лишен път отец Ередиа, че никога не е бил републиканец, както навярно биха твърдели неприятелите му. Всъщност той нямаше никакви неприятели. Той беше само нещастен беден човек, каквито са повечето хора с висше образование в Испания. Единствената му и кошмарна грижа се състоеше в това – да не бъде уволнен от новия общински съвет, тъй като в къщи чакаха за хляб дванадесет гърла. Колкото за самата епидемия, той не се вълнуваше никак от нея и я считаше почти като самия

Гонзало

явление, подобно на лятната диария на кърмачетата. Той заяви дълбокомислено пред Фани и Мюрие, като че сам бе открил този факт, че всяка епидемия след избухването си достигала до една кулминационна точка, след което от само себе си почвала да отслабва. Така че според дон Еладио човек просто трябваше да се уповава на този закон и да чака отслабването ѝ. В действителност поради бъркотията в администрацията всички трябваше да се примирят именно с тази печална необходимост.

Но епидемията все още не бе достигнала кулминационната точка на дон Еладио и продължаваше да се засилва. За това допринасяха мобилизирането на наборите, движението на войските, бедността, гладът, невежеството и пълната невъзможност да се приложат санитарни мерки. С голям труд и настойчивост старите кармелитки успяваха да очистят от въшки поне оздравелите, които излизаха от лагера. Поради непрекъснатата употреба дезинфекционната машина се повреди. Това беше истинска катастрофа. Не можеше да се поправи, защото железарите и механиците в града бяха мобилизирани или забягнали в Билбао. Тогава Ередиа даде заповед да се изваряват дрехите в казани за готвене. Но това бе недостатъчно дори за дрехите на персонала. Фани и Мюрие почнаха да откриват все по-често въшки върху престилките си. Долорес, една от кармелитките и двамата испански шофьори, които бяха останали, се заразиха от болестта. Понеже нямаше кой да ги замества, работата на здравите се удвои. Долорес оздравя, но кармелитката, тъй ценна със своето фаталитично себеотрицание, и двамата шофьори умряха. Резултатите от ваксината, след като се приложеше върху тях законът за вариационната статистика, се оказаха напълно отрицателни. Мюрие се хилеше злобно и

разправяше на отец Оливарес, че за да не се зарази от петнист тиф, ще разчита изключително върху божията помощ.

През тези кошмарни дни, изпълнени със смъртна опасност, Фани продължаваше да работи усърдно в палатките, изпитвайки мрачно опиянение от горчивина и злорадство. Всеки нов ден нанасяше нови, по-силни и по-жестоки удари върху предприятието на отец Ередиа. Болницата, която трябваше да разнесе слава на йезуитския орден и на войниците на Христа, се превръщаше неусетно в купища от мръсна слама, от възливи дрипи и посинели трупове.

Понякога Фани виждаше монаха, когато той изчезваше от склада за съестни продукти, където отиваше да провери последните остатъци от сухари, зехтин и сирене. От денонощното напрежение и грижи, които го измъчваха, лицето му бе станало съвсем мършаво. Той вървеше малко прегърбен, с бавната си, привидно флегматична походка, стискайки в ръцете си неизбежния молитвеник. Фигурата му изглеждаше изнурена, отчаяна. Но когато тя се взираше в очите му, откриваше в тях същия огнен поглед, същата решителност и неуязвима воля, която познаваше вече и която щеше да го накара да остане в лагера докрай, докато самият той или последният болен умре от петнист тиф. Той отговаряше на погледа ѝ спокойно, невъзмутимо, сякаш всичко, което ставаше наоколо, бе в реда на нещата и не го смущаваше ни най-малко. и може би наистина всичко му се струваше така, може би наистина пречките удесеторяваха силите му... Още веднъж той бе излязъл по-силен от нея, още веднъж той бе отскочил на неизмеримо разстояние от нея в недостъпната и гранитна крепост на своя фанатизъм, на своя орден и на своя ужасен католически бог. И още веднъж тя съзна, че нямаше нищо по-непостижимо от този мъж. Но колкото по-ясно усещаше това, толкова по-силно я обземаше дива и сляпа ярост срещу него. Как искаше да види тя този силен характер унизен, тази стоманена воля пречупена, този адски бог, който му даваше сила, сринат на земята! ... Как жадуваше да накара тия твърди монашески устни да затрептят от смущението на страстта, да потопи това силно и младо тяло на девствен жрец в кошунството на смъртния грях! Но това бяха само отмъстителни и сладостни желания в самотната нощ, които правеха безсъницата ѝ още по-мъчителна. На другия ден, когато влизаше в палатката на болните и погледите им се срещаха, тя съзнаваше отново своето безсилие, своето нищожество пред него.

Но в кратките мигове, в които оставаха сами един с друг, той не я убеждаваше вече да напусне лагера, защото нейното заминаване щеше

да бъде равносилно на катастрофа. Сега тя бе необходима за болницата. Сега тя можеше да работи почти тъй, както Гонзало и Доминго, да приготвява лекарства, да прави инжекции, да анализира урина и кръв, да попълва болнични листове, а даже да води и счетоводната книга, чиито дефицити уравниваше със собствени средства извън уговорените суми, които внасяше за издръжката на болницата. Сега тя бе необходима за болницата с парите си, с опитността си, със себеотрицанието си. И затова сега Ередиа бе тъй крогък... Да, тази мисъл на ожесточеното й въображение не бе твърде далеч от истината, от самата действителност. Тя виждаше пред себе си един йезуит, ужасен, фанатичен, безскрупулен и жесток. Разбираше напълно характера и действията му. Сега тя не трябваше да се трогва повече от това мършаво лице на светия, от тия магнетични испански очи, от тоя инквизитор на двадесетия век. Сега тя можеше без никакво угризение да влезе посред нощ в палатката му, да увисне на шията му, да постигне напълно целта, за която бе дошла тук – това нямаше да го оскърби или възмути ни най-малко, стига само тя да продължаваше да работи все тъй усърдно в болницата и да покрива дефицита ѝ със собствени средства...

ТРЕТА ЧАСТ ФАНИ СРЕЩУ ЛОЙОЛА

I

Да, това бе упорита и жестока мисъл, която пропълзя в съзнанието ѝ неусетно през самотната неврастения на една от тия задушни кастилски нощи, които тя прекарваше в палатката си с отворени очи въпреки силните дози приспивателно. Тази мисъл я напрегна до лудост и накара да стане веднага. Кармен спеше дълбоко. Равномерното ѝ дишане се сливаше с шумоленето на маслиновото дърво, а чакалите, както всяка нощ, тъжно и пискливо виеха в степта. Запали цигара. Тютюневият дим, който погълна дълбоко, издраска гърдите ѝ. Докато правеше усилие да задуши кашлицата си (не искаше да събужда Кармен), съзна парливото усещане, че постепенно бе стигнала съвсем близо до осъществяването на целта си. Това усещане бе тъй остро и сигурно, щото внезапно усети почти физическа възбуда. Още преди да състави какъвто и да било план за действие, мисълта ѝ потече изведнъж сред сладостните образи на онова, което бе вече тъй близо, тъй достижимо, че просто трябваше само да протегне ръката си, за да го улови. И дори несъзнателно направи движение с ръка, защото в тоя миг пред нея изпъкна седефеното тяло на монаха такова, каквото го видя в часа по гимнастика с момчетата от колежа „Ареналес“. Всичко, което бе изпитвала досега към Ередиа – тая сложност от противоречиви чувства на гняв и възхищение, на метафизичен страх и обожание, на способност да се пожертвува за него и да разкъса лицето му с нокти, – всичко това ѝ се стори някаква самоизмама, която най-сетне бе разбрала и която се свеждаше към простото физическо притежание на тялото му. Не ѝ трябваше повече. На нея от дълги години не ѝ бе трябвало нещо повече.

Връзките ѝ с почти всички мъже, които бе мислила, че обича, се свеждаха именно към това притежание. Духовният елемент у тия мъже бе само формата, която внасяше необходимото разнообразие в един и същ мотив на удоволствието. Някога я привличаше Мюрие със своя цинизъм, със своята духовитост, с изкуството си да прелъстява жени. Сега я привличаше Ередиа с абсурдната вяра в своя бог, с фанатичното си целомъдрие, а може би с това, че бе испански монах, че в личността му

трептяха страстните багри на екзотичното. От Ередиа тя искаше да вземе само това, което бе взела вече от Мюрие – само няколко седмици, няколко дни или дори няколко часа от най-дивото опиянение на духа, от най-острите спазми на плътта, а след това да си замине и да му отправи за сбогом отегчената и меланхолична усмивка, която туристите отправяха към червените кули на Алхамбра, когато напускаха Гранада. Как се бе самоизмамвала досега! Как си бе въобразявала, че го обича, че не можеше да живее без него! Разсмя се вътрешно, когато си спомни, че имаше моменти, когато го мислеше за полубог, за свръхестествено същество, докато той бе всъщност само един луд, един луд!... Най-сетне тя виждаше Ередиа под ясната светлина на разума си той бе йезуит, мрачен, побъркан йезуит! Заради Христа, заради миража на католическата империя, заради ордена той би продал народа си, майка си, себе си!... Да, дори себе си! Е добре! Тъкмо него желаше да купи и Фани!

Ала с колко висока цена, с какви мъки, с какъв риск и излагане на смъртна опасност щеше да го купи!... Не, човек трябваше да бъде идот, за да върши всичко това. Изведнъж тя се почувствува още по-унижена, още по-жалка отпреди, изведнъж изпита носталгия към предишния си живот, към едно легло, в което човек можеше да легне, без да се страхува, че в него щяха да пропълзят инфектирани въшки, към един мъж, с когото може да отиде на дансинг, да се посмее и потанцува жизнерадостно, без да разговаря за бога, за ближния, за смъртта и петнистия тиф... По-добре бе да сложи край на тази авантюра, да се махне час по-скоро от тук! Но мисълта да се раздели завинаги с Ередиа, да се оттегли унижена и изплашена от петнистия тиф като последна страхливка я разстрои отново. Ето че капитулираше!... Ето че се показваше непоследователна и страхлива тъкмо когато трябваше да действа смело. Ето че се отказваше от пляката тъкмо в последния миг, когато трябва само да протегне ръката си и да я улови. Та защо бе прахосала толкова средства, положила толкова усилия, понесла толкова рискове? Не!... Трябваше да бъде истинска англичанка, да действа докрай, докрай!... И мисълта, че щеше да действа докрай, я хвърли отново в предишната възбуда. Но сега представите за неща, що желаше, не бяха оцветени с екзотиката, с магнетизма и черното сладострастие на тази страна. В съзнанието ѝ изпъкна само гротескната сцена на прелъстяването... не, на покупката на един монах. Та но по същия начин би се отдал и един жиголо! Не, и това не! Колко смешна, жалка и безпомощна бе тя! Как тя можеше да вземе някакво решение, да изпълни някакво действие... Главата ѝ бе замаяна, кръвта в ушите ѝ бучеше, нервна пот обливаше

тялото ѝ в задушната нощ. И тогава почувствува, че се намира в безизходност. Обзе я желание да се затрие от света, да забрави всичко, що ставаше с нея и около нея, да пие, да пие до смърт...

Запали бързо електрическото фенерче и си наля чаша уиски. Чакалите продължаваха да вият тъжно в нощта. Сега те се въртяха около долчинката, в която се намираще гробището, и се опитваха да изровят плитко заровените мъртъвци. Навън бе тъмно като в рог. Платнището, което закриваше входа на палатката, се люлееше слабо от вятъра на Сиера Дивисория.

Кармен се събуди от светлината на фенерчето.

– Сеньора, имате ли нужда от нещо? – попита тя.

– Не. Няма нужда да ставаш.

– И тази вечер мъртвите вонят ужасно!... Изглежда, че дежурният, който стои при тях, не е могъл да намести всички трупове в палатката.

– Нима и при труповете има дежурен? – попита Фани разсеяно.

– О, да, сеньора!... Ние никога не оставяме мъртъвците сами, защото душите им няма да намерят покой.

Девојката се обърна на другата страна и отново заспа. Пак настъпи предишната тишина, нарушавана от познатите тъжни шумове. Фани изпи още една чаша уиски. Главата ѝ се размъти леко от алкохола, но не почувствува никакво облекчение. Внезапно тя чу шум от моторна кола и след това приближаващи стъпки. Трябва да бе Мюрие. Почти всяка вечер той отиваше да играе покер или да пиянствува с аристократите от околността. Обикновено го вземаше или докарваше колата на някого от присъстващите. Стори ѝ се, че сега той се връщаше по-рано от обикновено. Навярно светлината, която идеше от палатката ѝ, го накара да се обади.

– Фани!... – произнесе той тихо, без да повдига платнището при входа.

– Какво има? – попита тя любопитно.

При всяко идване той носеше новини от града.

– Облечена ли си!

– Не.

– Тогава лека нощ!

– Почакай!... Ще се облека и ще дойда при тебе.

– Ако обичаш... – помоли той колебливо.

На Фани ѝ се стори, че гласът му бе уморен и сякаш трепереше. Тя навлеche бързо пеньоара си и влезе в палатката му. Мюрие бе запалил газената лампа и седеше на съгъваемото столче, облечен в смокинг и

подпрял глава върху дланта на ръката си.

– Какво ти е? – попита тя тревожно.

– Не зная... Струва ми се, че имам температура и трябваше да напусна покера у Досуентес.

Нощта беше топла и задушна, но Фани почувствува изведнъж студени тръпки. Тя сложи ръка върху челото на Мюрие. Съзна тъпо, че то гореше от огъня на силна треска. Очите му бяха помътнели и зачервени. Тя бе виждала в палатките десетки такива очи.

– Жак!... – прошепна тя отчаяно. – Жак!...

Ръцете ѝ инстинктивно се протегнаха напред и сграбчиха раменете му. Обзета от паника, тя почна да го прегръща и целува истерично, а после заплака отчаяно, неудържимо. Късно разкаяние, след като го бе довела в това гнездо на зараза и смърт.

– Е, стига!... – каза той, като се мъчеше да бъде безгрижен. – Не ме оплаквай предварително! И после никъде не е казано, че всички заболели от петнист тиф умират непременно... Отците ме споменават по три пъти на ден в молитвите си.

– Кармен!... – закрещя Фани. – Кармен!... Извикай Ередиа!

Извикай веднага този дявол в расо!

– Не крещи така! – каза той строго. – Ти винаги си била истерична!

Може да не е петнист тиф. Ще видим утре.

– А какво е?... Какво? – повтаряше тя трескаво.

– Да кажем, малария!

– Боли ли те главата?

– Струва ми се, че е малко размътена. Кармен дотича от палатката на Фани.

– Кого да повикам, сенъора? – попита девойката уплашено.

– Никого!... – високо извика Мюрие. – Лягай си веднага.

– Кармен!... – почна да дава нареждания Фани ту умолително, ту гневно. – Помогни ми да го съблечем!... Развържи обувките му!... Донеси прясна вода и лимони! Чуваш ли, събери си ума, глупачке!... – изкрещя тя диво на уплашената девойка, която все още не вършеше нищо и безсмислено почна да дърпа смокинга на Мюрие. – Дон Сантьяго е болен от петнист тиф!...

– Петнист тиф!... – повтори момичето и очите му се разшириха от ужас.

Кармен се наведе бързо и почна да му развързва връзките на лачените обувки, като повтаряше уплашено на себе си: „Madrecita!... Tifo exantematico!...“

– Е, та що от това?... – викна Мюрие на свои ред. – Махайте се и двете от тука!... Чуваш ли, глупаво момиче, остави крака ми на мира!

С грубо движение той блъсна девойката и освободи крака си. Лицето му се разкриви. Зачервените му очи почнаха да гледат диво. Все пак той имаше още достатъчно съзнание да обуздае припадъка си и почна да развързва сам връзките на обувките си. Но после изведнъж силите му го напуснаха и той се тръшна на леглото. Гласът му произнесе отпаднало:

– Имам стар миокардит, който вирусът ще възбуди... Направи ми една инжекция с кардиозол.

– Повикай Ередиа!... – прошепна Фани на испанката.

След това направи инжекцията на Мюрие и премери температурата му. Термометърът показваше четиридесет градуса. Лицето му ставаше все по-червено. Разсъдъкът му се размъташе. Той почна да се шегува високо, пресилено, злъчно, докато най-сетне почна да бъбре само несвързани думи. Сърцето му отслабваше, дишането му се затрудняваше. Високата температура събуждаше в съзнанието му кошмарни образи и екзалтираше ужаса му – ужас на всяко живо същество от смъртта. Фани седна до леглото и почна да сменява върху челото му мокри кърпи. От време на време приготвяваше лимонада и я поднасяше към напуканите му устни, които я изпиваха жадно. Докато вършеше това, сълзите бликаха с горчиво изобилие от дълбочините на съвестта ѝ. Но това, що изпитваше, не бе само разкаяние. Фани сега се гърчеше от мъката на същество, което загубваше близък. Изведнъж тя забеляза, че двамата бяха вкопчили ръцете си конвулсивно един в друг. Колко дълбоко в тоя момент на нужда и слабост дори у тях, полублагородниците, индивидуалистите, лентяите и паразитите на обществото, които от снобизъм презираха еднакво и благородници, и плебеи, колко дълбоко у тях, проядени от червея на егоизма и мизантропията, се проявяваше нуждата от човешка солидарност!...

Бавно шумолене при входа на палатката я изтръгна от сълзите на горчивината. Бе Ередиа. Стори ѝ се отвратително, че дори в тоя момент той се бе поддал на глупавия рефлекс да грабне молитвеника си и да дойде с него. Но може би тъкмо този безсмислен жест издаваше вълнението и тревогата му от заболяването на Мюрие. Докато разпитваше Фани, главата му се въртеше постоянно наляво, надясно и надолу, сякаш пред него стоеше самият дявол, когото не искаше да вижда. Тя се сети изведнъж – пеньоарът ѝ се бе малко разтворил, а за него нямаше нищо по-скверно от женската голота. Фани загърна пеньоара си с гневно движение, но той се престори, че не забелязва това.

– Безпокои ме сърцето – заяви той тревожно, като откачи стетоскопа от ушите си. – Има стенокардни шумове, които при отслабване на мускула могат да станат декомпенсирани. Той пиеше много...

Та нима би могъл да не пие тук? – произнесе тя гневно.

Монахът я погледна със скръбно съжаление. Тя познаваше този израз на кротост, на задължителна смиреност и агнешка доброта, заповядани от Лойола. Но тя знаеше също как тия меки златисти андалузки очи можеха да станат изведнъж свирепи и ледени.

– Аз предупредих и двама ви, сеньора – произнесе той с чисто йезуитско търпение, без да променя израза на очите си. – Работата тук е тежка и опасна.

– Зная!... Изпълнихте дълга си! – каза тя злъчно.

Той я погледна бързо. С удивителна преструвка или напълно искрено – Фани не можеше да определи – в израза на очите му се появи сянка от горчивина.

Аз направих това не само от дълг към вас, сеньора – произнесе той с глас, който изглеждаше развълнуван, но в който човек не можеше да вложи никакво определено чувство. – Има моменти, в които може би съзнавате това. Поведението ми, външното ми отношение към вас не значи нищо.

Той млъкна, като че бе смутен от признанието си, след това продължи:

– Може би съзнавате, че след оная нощ, когато спасихте живота ми, моето приятелско чувство е съвсем друго. Аз ви мислех за капризна и вятърничава жена. Но след това, дори когато ви говорех, че искам да ви задържа тук в интереса на ордена – той млъкна пак и хвърли към нея остър, светкавично бърз поглед, – аз чувствавах съвсем друго, аз исках да останете, защото ми станяхте необходима... Не зная как бихте възприели това.

– Необходима?... За болницата ли? Знам това.

– Не!... Лично за мене. Нима не ме разбирате, – сеньора?

Той хвърли тревожен поглед към унесения в бълнуване Мюрие, сякаш се страхуваше да не би последният да чуе или разбере думите, които бе произнесъл.

– Не се безпокойте – каза Фани сухо. – Той бълнува и не разбира нищо... Той ще умре. Та какво искахте да кажете? – попита тя.

– Аз ви обичам, сеньора. Макар че на дело нашите отношения няма да се изменят. Исках да знаете само това.

Луд ли беше? Фани го погледна изумена. Красивото му лице на

светия и езически бог беше смирено наведено. Очите му гледаха кротко. Гласът му бе прозвучал с някаква неподражаема копринена мекота. О, подлец!... Та нима това беше неговото същинско лице, неговият поглед, неговият глас? Какво се криеше зад тази фалшива овча смиреност, зад тази маска? Не се ли боеше, че след заболяването на Мюрие Фани щеше да се стресне, да помисли повече за себе си и напусне Пеня Ронда? А сега... да, тъкмо сега кой щеше да поеме нейната работа, кой щеше да дава пари за болницата? Можеше ли да намери другаде такава дойна крива? Ето откъде идеше неговото лъстиво признание заедно с уговорката, че „на дело отношенията им няма да се изменят“. Глупак!... Та нима той си въобразяваше, че Фани приема благоволенията му като небесна манна? След като великодушно ѝ бе разрешил да стои до него, да му помага в тая дупка на смъртта, да поеме почти всичките разходи на болницата му, сега, когато се боеше да не го остави, той прибавяше шарлатански към другите си благоволения признанието за едно несъществуващо чувство. Лицемер! Лъжец! Йезуит!... Но може би... – о, надежда на любещата жена – може би в това, що казваше, имаше частица от истина! Поне винаги досега, дори когато трябваше да ѝ каже най-жестоките истини, той не я бе лъгал. Нима тя не му беше спасила живота, нима той беше толкова чудовищно безчувствен да не ѝ е признателен за това? И най-после, когато той ѝ казваше, че я допуска в лагера в интерес на ордена, не правеше ли това, за да скрие от гордост, от фанатизъм едно истинско чувство, което се бе появило у него против волята му? Не, тя не биваше да го осъжда тъй бързо, тя трябваше да провери. Полека! Спокойно!... Ако ли пък се увереше, че лъже, тогава пред страха му Фани да не остави лагера признанието му означаваше едно предложение... да, едно предложение да бъде купен, да продаде тялото си, за да не гладуват болните. Господи, та ако беше така, нима Фани можеше да го приеме. Не, никога!... Но нека провери, нека провери! Събра силите си и произнесе твърдо:

– Моля ви да не ми говорите така благочестиво!... Моля ви поне веднъж да се отърсите от небесните си качества и да слезете на земята! И да не ме наричате на всяка дума сеньора, защото рискувате да издращя лицето ви с нокти... Разбирате ли, дон Рикардо!

Той кимна с глава, че разбира, но светското обръщение с което тя замени духовното, го раздразни. Върху устните му се появи познатата полупрезрителна, отчайващо насмешлива усмивка. Очите му станаха неусетно пак стоманенотвърди. Може би с дяволската си интуиция той предусещаше намеренията на Фани и загуби, без да иска, установения

от регулите на ордена кротък агнешки вид. Но това... това не показваше ли, че бе неспособен да се продаде?

– Така!... – продължи тя нервно. – Слезте поне веднъж между хората, станете поне веднъж човек!... Казвате, че ме обичате!... Вярно ли е това?

– Да, съвсем вярно – отговори той и гласът му прозвуча без предишната фалшивост.

– Откога?

– От оная нощ, когато ме спасихте от пушките на анархистите, от деня, когато заради мене казахте истината в съда... от момента, в който ви видях за първи път!...

Той говореше просто, без вълнение, с ясен глас и стоманената твърдост в очите, му ставаше все по-остра, все по-пронизваща. Фани усети как отново загубва решителност пред силата, която се излъчваше от него. Сърцето ѝ замираще, краката ѝ заплашваха да се подкосят. Съзна изведнъж, че дори ако той мъж я сметнеше за блудница и почнеше да хвърля камъни върху нея, пак би го обичала, пак би пропъзляла до краката му и би молила милостта да остане при него. Лицето му, озарено от светлината на петролната лампа, излъчваше някаква кошмарна красота, някаква магнетична демонска сила, която привличаше и смазваше. Изведнъж тя почувствува, че почва да губи властта над волята си, че поривът, който бе потискала месеци наред, който я караше да желае устните, тялото му, душата му... всичко, всичко у него, този порив сега я бе завладял напълно и напираше със страшна и неудържима сила. И тъй както пеперудата се хвърля в пламъка, който ще я изгори, така и тя се хвърли върху монаха, обхвана го като пантера и впи устните си в неговите. Никога жена не бе прегръщала по-страстно мъж, никога устни не бяха целували по-жадно други устни. Дъхът ѝ пресекна, сърцето ѝ замря, цялото ѝ същество потъна в някакво безумно, диво, изгарящо блаженство. Ала веднага след това тя почувствува как една желязна, твърда, неподозирано силна ръка я изтръгна грубо от сладостния допир с това тяло, с тия устни, как тази демонска, почти свръхестествена твърда ръка я отхвърли във въздуха. Усети как тялото ѝ се удари в стената на палатката, която се огъна и после я отхвърли отново като пружина. Издрънча някаква бутилка, паднаха някакви чаши, разсипаха се някакви цигари... Тя се удържа, запази равновесие, но не чуваше, не виждаше нищо. После се окопоти, съзна като насън, че един монах, един испански монах изтриваше с фанатично отвращение устата си от докосването на скверните женски устни. А гласът му съскаше:

– Махнете се!... Не се докосвайте повече до мене!... Това е подло!... Излезте веднага от палатката!

– Палатката е моя... – произнесе тя като насън.

– Все едно!... Махайте се веднага!... Елате след половин час!... Аз трябва да остана при него, да му направя още една инжекция.

И пак като насън тя се подчини и тръгна към изхода на палатката.

Свърши се!... Нямахме какво повече да става. Това което се случи, бе умъртвило напълно способността ѝ да реагира с бурния припадък на истерията си. Усещаше само как цялото ѝ същество се бе превърнало в безумна омраза, в отмъстителна и безскрупулна воля за действие, но нямаше сила да каже нищо, да мисли за нищо, за да направи нещо. Усещаше само как някаква спазма стягаше гърлото ѝ, как дробовете ѝ не можеха да поемат въздух. Въздух!... Повече въздух! Защо този климат бе тъй адски, защо нощта бе тъй задушна!... Но с първите няколко крачки, които направи, тя пое въздух и усети вонята на труповете. Изведнъж почувствува нужда да види огромна купчина от труповете на всички монаси в Испания. Ако сега някой партизански отред от комунисти или анархисти нападнеше лагера или резиденцията на йезуитите в Толедо или кой да е манастир, тя щеше да ръкопляска, да стреля и убива заедно с тях. Червените, само червените можеха да изстребят монасите, да отърват Испания от тази черна, отвратителна средновековна папlach! Сега тя разбираше смисъла на тия поголовни кланета, на яростта, с която анархистите искаха да отвлекат Ередиа. Да, само червените можеха да спасят Испания!...

Глупости! Нима я интересуваше изобщо Испания!

Трябваше да минат две минути, след като влезе в палатката и се тръшна на леглото си, за да изтине от този бяс, за да дойде на себе си и съзнае пак жалкото падение на личността си, за да се види пак такава, каквато бе всъщност – парцал на суетността, истерична кукла, която живееше от потта на арендаторите си, светска блудница, която тичаше подир киноартисти, боксьори, безделници и най-сетне се бе спуснала върху един побъркан испански монах. Но как мразеше сега този монах, как искаше да прегризе гърлото му с яростта на пантера! Фантазията ѝ рисуваше сцени на апокалиптична жестокост, съставяше планове, търсеше думи, които щяха да се забиват в сърцето и гордостта му и да пускат кръв: „О, преподобни глупако от Дружината на Христа!... Ти ще ми платиш скъпо, много скъпо за всичко това! Ще видиш до какви унижения ще стигнеш, как ще се влачиш в краката ми, как ще молиш за милост! Аз няма да напусна лагера, докато не си отмъстя, няма!“...

– Казахте ли нещо, сеньора? – сънливо попита Кармен.

– Не.

– Помислих, че говорехте преди малко.

– Така ти се е сторило.

– Как е дон Сантьяго?

– Зле.

– Santísima Virgen!¹³ ... Няма ли надежда да оздравее?

– Не зная.

– Вие сигурно идете от палатката му и сте уморена. Искате ли да ви заместя?

– Отец Ередиа е при него.

– Бедният дон Сантьяго! ...

Фани свали пеньоара и почна да облича роклята си. Кармен скочи от леглото.

– Къде отивате, сеньора? – попита тя уплашено, гледайки червени петна на гнева по лицето и шията на господарката си.

– При отец Оливарес.

– Сама? ... Да ви придружа ли?

– Стига! ... Лягай и спи! – грубо заповяда Фани.

Наметна мушамата си и с фенерчето в ръка излезе от палатката. Гневът и омразата ѝ се бяха успокоили малко. Почна да мисли за Мюрие. Като мина покрай палатката му, надзърна вътре. Ередиа седеше до леглото му. Мюрие продължаваше да бълнува тихо, но сега изглеждаше по-добре. Говореше унесено и дишането му не бе тъй затруднено. Трябваше да направи нещо за Мюрие. Първата ѝ мисъл бе да го пренесат още на другия ден сутринта в Пеня Ронда, в някоя чиста и хладна стая и да остане при него, докато оздравее. Това трябваше да направи непременно, защото горещината и задухата в палатката щяха да го уморят. Сега тя искаше да намери Оливарес или Доминго и да помоли някого от тях да отиде утре рано в градчето и да потърси стая.

Тръгна между палатките. Лъхна я отвратителната миризма на труповете от другия край на лагера. Последната четвърт на луната се бе издигнала високо над хоризонта. Лагерът спеше или по-точно агонизираше, защото мнозина от болните, които сега стенеха, бълнуваха или умолително искаха вода, до сутринта щяха да умрат. Бе страшно да се помисли, че нощем дежуряха по един или най-много двама души за целия лагер и че дори това дежурство сега бе станало излишно поради липсата

13. Света Богородице!...

на лекарства. Наистина, дежурните бяха безпомощни срещу заразата, проникнала веднъж в организма, но все пак можеха да поддържат сърцето, да подкрепват силите на болния, ако имаше достатъчно лекарства. А сега те бяха само безпомощни зрители на смъртта. Осланяха се – като дон Еладио – на природата или – като самите болни – на бога. Който оздравяваше – оздравяваше, който умираше – умираше. Задачата на дежурните се състоеше да направят по една единствена инжекция с кардиозол на някой нещастник, когато забелязваха, че почваше да агонизира, да укротят някой блънуващ или да поднесат чаша лимонада, когато гласът, който я искаше, почваше да стене особено сърцераздиращо. И този ад, тази купчина от палатки, натъпкани с гадни, вмирисани, полумъртви въшливи тела, продължаваше да носи още бляскавото име „Полска болница на отците йезуити“ и глупациите – в това число и Ередиа – продължаваха да мислят, че в ордена на Лойола, в духовенството, в католическата църква живееше сърцето на Христа! Жалки безумци, подли фарисеи и предатели на Христа! В олтарите на катедралите си, в капелите на манастирите си, в кардиналските дворци, в Ескориал, Мадрид, Толедо, Севиля... навред, по цяла Испания вие притежавате тонове от злато, сребро и слонова кост, хиляди безценни диаманти, смарагди, рубини, топази, които са достатъчни да премахнете епидемиите и страданието, вместо да събирате умиращи дрипльовци върху купища от слама.

Фани вървеше през лагера с бързи крачки към една от двете големи палатки, в които очакваше да намери Оливарес. Изведнъж той изникна отнякъде пред нея.

– Разговаряхте ли с някого, мисис Хорн? ... – попита той.

Господи, нима беше вече побъркана до такава степен, та говореше на себе си като луда? ... И Кармен беше забелязала същото.

– Не, с никого.

– Така ми се стори – каза монахът.

От разсеяност той държеше фенерчето си насочено в лицето ѝ. Фани му припомни това неудобство, като насочи по-силния сноп лъчи на своето фенерче право в очилата му. Той замига безпомощно и се сети да отклони светлината.

– Навярно слухът ви е измамил!

– Да, сигурно!... – потвърди той с обикновената си наивност. – Всички сме много уморени... С брат Гонзало дежурим трета нощ поред.

– Има ли смисъл това дежурство?

– Никакъв!... – каза той. – Освен морален.

– Оставете морала настрана!... Най-отвратителното е да вършиш

безсмислица и да се чувствуваш морален.

– Струва ми се, че имате право, сеньора – каза той на испански и въздъхна дълбоко: – Търсите ли някого!

– Да, вас! ... Мюрие заболя тази вечер от петнист тиф!

– Карамба! ...

Късогледите очи на Оливарес замигаха уплашено. Ето че болестта не щадеше дори самите лекари, които уж знаеха как да се пазят! Досега той бе изобщо спокоен, защото разчиташе върху всекидневното изваряване на дрехите си и ни най-малко върху провидението. Той обеща да отиде на другия ден в градчето и да потърси стая.

– Успокойте се!... Легнете си веднага!

– Не мога да спя – каза Фани.

– От миризмата на трупове ли?

– Не. От нерви.

– Аз пък умирам за сън.

– Тогава да ви сменя.

– О, колко сте добра, сеньора!... Но отец Ередиа заповяда да дежурят само мъже.

– Не е важно какво заповядва Ередиа. Оливарес я погледна учудено.

– Аз трябва да изпълнявам заповедите му – каза той. – Едно хапче луминал сигурно ще ви помогне да заспите.

– Не. Нищо няма да ми помогне. Къде отивате?

– В палатката си да взема малко емфие. Ако искате, елате в трапезарията. Казах на брат Гонзало да запали примуса и пригответи чай.

Тя помисли: „Ще остана там, докато Ередиа излезе от палатката на Мюрие.“ После ѝ дойде на ум за Доминго. Ако състоянието на Мюрие почнеше да се влошава, можеше да се обърне към него. Мюрие бе споменавал много пъти пред нея, че като лекар Доминго е по-добър от Ередиа.

– Добре. Ще ви чакам в трапезарията – обеща тя на Оливарес. – Но къде е Доминго?

– Моли се в параклиса.

– Да не се е побъркал?... – избухна Фани. – Той от два дни непрестанно прави това!

– Как?... Не знаете ли защо? – тайнствено попита Оливарес.

– По дяволите! Не!

Оливарес поверително се наведе над ухото ѝ и почна да шепне:

– Брат Доминго е наказан от Ередиа с пост и молитва, задето чете

забранени книги.

– Какви книги?... – изумено попита Фани.

– Революционни книги, сеньора!... Издания на комунистите.

„Скоро нищо няма да ме учудва тук“ – неволно помисли Фани.

– А вие не четете ли Хегел? – попита тя внезапно. – Върху тях цензорът ви не е написал „Nihil ob“ – очите на професора по схоластика я погледнаха оскърбено.

– За бога, сеньора! ... Аз мога да чета каквото искам. Аз се занимавам с Хегел, за да предпазя студентите от заразата на диалектиката.

– Но не го ли четете понякога тъй... за собствено удоволствие.

– Никога! ... Нима аз мога да се поддам на тази ерес?...

И професорът по схоластика забърза в тъмнината към палатката, в която спеше, за да вземе емфието си.

Фани се отправи към параклиса. Той се намираше съвсем близо до палатката, в която поставяха мъртъвците, преди да ги опеят. Миризмата на труповете стана почти нетърпима. Вратата на параклиса бе затворена. Фани я откряна и насочи фенерчето към вътрешността. Видя коленичилата фигура на брат Доминго, който с достатъчно висок, показан шепот мърмореше латински молитви. Монахът не се обърна да види кой беше дошъл.

– Братко!... – произнесе тя.

Доминго се изправи веднага с облекчение:

– Ах!... Вие ли сте, сеньора?... Помислих, че е някой от нашите прилепи.

Фани се разсмя. Прилепи!... Той наричаше отците, духовните си началници, прилепи!

– Какво става? – бързо попита тя.

– Нищо, сеньора! ... Светът върви напред.

– Защо ви наказаха?

– За да свърши всичко по-скоро.

– Какво значи това?

– Нищо не значи сеньора.

– Ще ви обясня утре... – Той се послуша неспокойно. – Оставете ме сега! Може да дойде Ередиа и да утрои наказанието ми.

– Искате ли цигари?

– Господи! ... Умирам за малко тютюн!

Фани му подаде пакета с цигарите и кибрита си.

– Благодаря, сеньора! ...

От другия край на лагера се чува внезапно някакви стъпки.

Доминго отново падна на колене и молитвено наведе глава.

– Угасете веднага фенерчето!... Отдалечете се! – бързо прошепна той.

Фани угаси фенерчето и побягна от параклиса. Като се отдалечи достатъчно, за да не събуди подозрение, че е била при Доминго, тя го запали отново и тръгна към палатката, която служеше за трапезария. Миризмата на трупове я задушаваше. Вятърът полъхваше от посоката, в която се намираха. До ушите и долитаха жални, сподавени стонове. Едни искаха лимонада с клетви и псувни, други, по-скромни, настояваха само за вода и придружаваха молбата си с едно трогателно *per favor* #1. Тия, за които се подозираше, че могат да буйствуват през нощта, бяха вързани с въжета. От отворите на палатките лъхаше друга, още по-отвратителна воня на пот, урина и фекалии. Поради липса на хора, които да чистят редовно мивките, гърнетата и плювалниците, болните тънеха в невъобразима мърсотия. Веднъж дошли било по принуда, било с надежда да бъдат излекувани, те не можеха вече да се изтръгнат от този ад под заплаха на смъртно наказание, издадена от дон Бартоломео. Разбира се, тази заплаха се отнасяше само за селяните и дрипльовците. За военните чинове, както и за всички приятели на новото движение, се използваша другите болници. Низшият персонал, готвачи, слугини, перачки, а също и мъжете за груба работа, например тия, които заравяха трупове, бяха тъй недостатъчно, щото самите монаси трябваше да им помагат. След като дон Бартоломео по внушение на военните лекари реквизира двете машини за дезинфекция, а тая, която остана, се развали, изпарването на завивките и дрехите в казани не можеше да ги замести и палатките се превърнаха в инкубатори на въшки. Влизането в тях, особено нощно време, бе цял подвиг, тъй като при слабата светлина човек газеше върху дрипите и заразените въшки го полазваха веднага. На това се решаваха само монасите.

Лъкатушейки между палатките, Фани пак почна да мисли за всичко това и съзна изведнъж, че лагерът умираше, умираше неумолимо и че скоро от него нямаше да остане нищо освен трулове и отмъщението, което обмисляше, ставаше излишно. Но сега като че самият дявол бе решил да ѝ помага.

В трапезарията брат Гонзало бе запалил вече примуса, чийто шум му попречи да чуе стъпките на Фани. Той стоеше с гръб към входа, обърнат на изток, и много находчиво бе използвал времето, докато водата в чайника заври, да измърмори десетина молитви, за да бъде изправен във всекидневните си задължения към бога. Когато се обърна и видя

Фани, той се стресна, а после придаде на лицето си още по-набожен и смирен вид. Той се поклони много учтиво с думите: „Добър вечер, милостива сеньора“, и я попита дали ще му позволи да ѝ предложи един чай. Фани му каза да сипе чая, когато дойде отец Оливарес. Гонзало се поклони още веднъж и благочестиво постави молитвеника си в кожения калъф. От цялата му прикрита, смирена и сладникаво учтива личност лъхаше трагедията на млад повехнал човек, на оковано във вериги нищожество, което на всичко отгоре тази вечер бе някак смутено. Това личеше по забърканите му движения. Той без малко щеше да събори чайника на земята.

– Знаете ли новината, сеньора? – попита той, мъчейки се да запази достойното спокойствие на монах, който е поверил съдбата си в ръцете на бога. – Червените са предприели офанзива между Тордесиляс и Медина дел Кампо.

– Кога? – попита Фани, без да се разтревожи много.

– Тази сутрин.

– Къде са Тордесиляс и Медина дел Кампо?

– На петдесет километра от тука.

– Тогава какво ще правим? Ще бягаме ли? – произнесе тя, обзета от злобното желание да го изплаши още повече.

– Не зная... Каквото реши отец Ередиа.

– Аз предполагам, че ще реши да останем тук. Не можем да изоставим болните. Но ако червените дойдат, ще ни избият като кучета.

– И аз съм уверен в това – произнесе брат Гонзало, като не можа да овладее повече паниката в душата си. – Снощи научихме, че в Лерида са избити тридесет доминиканци, а в Хаен и Палма дел Рио просто изгаряли августинците и кармелитките живи...

– Може би това са само слухове, братко.

– Не, сеньора! ... Съобщиха го по радиото от Рим.

– Ужасно! ... Тогава те ще вършат същите изстъпления и тука!

Брат Гонзало въздъхна мъченически. После се замисли и след кратка пауза попита бързо:

– Имате ли бензин за линейката, сеньора? . – Имам, братко. Ако стане нужда да бягаме, вие спокойно можете да разчитате на едно място върху платформата независимо от решението на отец Ередиа.

„Ще бъде чудесно Ередиа да те види, когато офейкваш“ – помисли тя злобно.

– Благодаря ви, сеньора!... – каза той с дълбока признателност и внезапно ободрен. – Вие не трябва да се боите от неприятности с

милиционерите заради мене, ако попаднем в червена територия... Аз ще бъда в цивилни дрехи.

– В такъв случай желателно е да хвърлите също распятието и молитвеника си.

– Не мога да ги хвърля, защото е против регула на ордена, но ще ги поставя в едно сандъче.

– А ако заловят сандъчето?

– Ще кажа, че не е мое. Но рискът за това е съвсем малък, сеньора! ... – изтъкна той умолително.

– Разбира се. Бъдете спокоен, братко.

– И още едно нещо, сеньора... – произнесе той загрижено. – Боя се дон Бартоломео да не реквизира бензина ви.

– О, той едва ли ще посмее да си натопи пръста в британски бензин.

– Все пак не е зле да скрием един варел някъде.

– Добра идея. Ще кажа утре на Робинзон.

– Може да го заровим в долчинката, където погребваме мъртвите – предложи той, понеже беше обмислил дори тая подробност.

Възбуденото му лице прие внезапно своя обикновен израз на смирено нищожество, тъй като отвън се чува провлачените стъпки на отец Оливарес.

Отецът не се бе стърпял да не смръкне от емфието още в палатката си и сега идеше, облекчавайки нервите си със серия от блажени кихавици. Просълзен и зачервен от сладостните спазми в носа си, той кихна още веднъж пред двамата и постави на масата една дебела продълговата тетрадка. Фани си спомни, че това беше касовата книга на болницата. Много пъти тя беше отваряла тази книга, за да вписва в нея преводите от Брентон и Мърей.

– Братко, сипахте ли чай на нашата благодетелка? – попита отецът.

На йезуитски език това значеше: „Сипете чая и се оттеглете веднага.“ Фани бе запозната вече отчасти със сложните отношения в йерархията на ордена. По-низшият можеше да остане в присъствието на по-висшия само ако получише покана за това. В противен случай трябваше да се оттегли. Брат Гонзало побърза да се съобрази с етикета на ордена и като поднесе чай, със смирен поздрав излезе от палатката. Всичко изглеждаше много естествено, но касовата книга подсказа на Фани веднага, че професорът по схоластика бе решил да използва момента за един по-специален разговор. Отец Оливарес нямаше дипломатически талант и се издаде веднага. „Ще проси“ – помисли Фани. Как чудесно се

нареждаше всичко, колко пълно щеше да унижи и смаже Ередиа! Ето че първото число на месеца бе дошло, а тя сякаш бе забравила как се превеждаха суми в чековата сметка на йезуитите. След като отците бяха изчакали няколко дни, Оливарес искаше да ѝ напомни християнския дълг на милосърдието.

– Защо ме наричате благодетелка? – сухо попита Фани.

– Сеньора, как да ви наричам тогава? ... – благо произнесе професорът, но нова серия от кихавици му попречи да продължи. Той извади от джоба си грамадна кърпа, подобна на оная, която носеше Ередиа, и преди да скрие в нея лицето си, успя да каже: – Простете! ... Извинявам се...

Фани го извини с приятелска усмивка. Неговото, безизкуствено добродушие и вечна разсеяност я предразполагаха винаги. Дойде ѝ на ум, че Гонзало или Ередиа никога не биха смръкнали емфие, преди да влязат в обществото на дами, особено когато се готвят да просят пари. Но отец Оливарес, идвайки от палатката, бе забравил това разбиращо се от само себе си предписание. Вземайки кутията, мигновеният импулс към това единствено физическо удоволствие го бе накарал да смръкне емфие.

– Ужасно! ... – каза той. – Това емфие е много силно.

Той се приготви отново да почне цветистото предисловие на речта си, но Фани го прекъсна бързо:

– Говорете направо, отче!

– Благодаря, сеньора!... – каза той признателно. Нещо го подсети, че йезуитското красноречие, което бе усвоил в младостта си чрез дълги упражнения, сега щеше само да обремени задачата му. – Тъй ще бъде най-добре. Исках да ви кажа, че финансовото положение на болницата е катастрофално.

– На коя болница?

– На нашата! ... – учудено произнесе йезуитът.

– Та няма вие наричате моргата, в която живеем, болница? – хладно попита Фани. Оливарес я погледна уплашено.

– Точно това ви питам – продължи тя. – Дали нашият лагер е болница, или дружество за погребална благотворителност?

– Не зная, сеньора!... – измъчено отговори йезуитът. – Разумът ме кара да виждам нещата почти тъй, както ги виждате и вие, но...

– Това е голяма добродетел – да слушате покрай гласа на бога и гласа на разума си. Може би оскърбявам вярата ви.

– Не, сеньора! ... Нашият преславен ангелски доктор свети Тома

Аквински достига вратата по пътя на разума.

– За съжаление, струва ми се, че отец Ередиа е под влиянието на други светии... Извинете! Говоря съвсем почтително... Искан само да кажа, че отец Ередиа е открил тази болница, воден от най-дълбока, християнска ревност, но без да слуша гласа на разума си, който би го посъветвал въобще да не я открива, а да се бори срещу петнистия тиф, бедността и страданието по друг начин.

– По какъв начин? – попита монахът.

– О, има много начини, но това е чисто испанска мота, в която не желая да се бъркам... Говоря само за начина на отец Ередиа. Мислите ли, че ваксината му, подпомогната от молитвите и усърдието на всички отци йезуити, даде задоволителни резултати?

– Сеньора! ... Аз не съм лекар и не мога да преценявам, но въпреки това мога да си представя как биха умирали тия нещастници, ако липсваше дори нашата мизерна болница.

– Тогава болните щяха да измират по домовете си, както е нормалния процес на всяка епидемия от петнист тиф... Тогава щяха да имат поне въздух и храна. Тогава кюретата не биха ги посъветвали да идват тук, да разсейват епидемията, да умират като кучета за слава на Христовата дружина...

Добродушните очи на професора замигаха от тревожна изненада.

– Сеньора... – произнесе той с привидна горчивина и гласът му стана изведнъж странно неубедителен. – Боя се, че и във вашата душа е проникнала черната легенда срещу Дружината на Христа.

– Аз не обръщам внимание на легендите – хладно каза Фани. – В момента ме интересуват само лични съображения. Поради бъркотията вие престанахте да получавате субсидията от Института по опитна медицина, нали? ...

Върху лицето на Оливарес се появи израз на отчаяние.

– Да, сеньора!... – каза той с умолителния глас на бедняк, който очаква подаяние.

– А също и отец Сандовал сега не може да ви изпрати малката, съвсем малка сума, която отпускаше от касата на ордена след моето присигане тук... Нали?

– Да, сеньора – смутено призна йезуитът.

– Видите ли? ... Но тогава и аз не мога да давам повече. Не съм длъжна да давам вместо Дружината на Христа. Аз съм пред прага на разорението... Нямайте право да искате повече от мене!

– Ние не искаме... Ние молим... – забъркано почна да мънка отец

Оливарес. – Болните няма какво да ядат... умират от глад... Това е страшно... ужасно! ... Аз... ние ви молим, сеньора...

– Защо не помолите някого от благородниците в околността? Например маркиза на Досфуентес?

Очите на Оливарес пак замигаха безпомощно и скръбно:

– Ние искахме от него... но той отказа.

– Отказа ли? Колко жалко?

– Впрочем... той пожертвува големи суми за каузата на краля и може би наистина се намира в невъзможност да ни помогне.

– А доня Инес?

– Доня Инес не е много богата жена.

– Но аз също не съм много богата жена... Не мога да ви помагам повече! Разполагам още само с една малка налична сума, която едва ще ми позволи да се прибера прилично в Англия.

Фани тържествуваше: „Ередиа, Ередиа, ще го накарам да се моли и влачи пред мене така!“ – злобно помисли тя.

– Нима мислите да ни оставите? – уплашено попита Оливарес.

– Изпитвам голямо съжаление да ви кажа, че съм решила да направя това.

Върху повехналото лице на Оливарес пробягна израз на паника, на отчаяние. Той погледна Фани, като че вкаменен от решението ѝ, с уплахата на човек, изправен пред пълна безизходност на мислите, както и на действията си. После изведнъж долната му устна затрепера и върху това подпухнало жълтеникаво лице се разля необичайна руменина. Той остави чашата си и произнесе бързо, развълнувано:

– Не, сеньора!... Вие няма да ни оставите Вие не можете да ни оставите сега!...

– Струва ми се, че говорите странни неща.

– Няма странни неща!

Той млъкна изведнъж, като че уплашен от смелостта на думите си, в които можеше да се вложи някаква теологическа ерес. После се загледа тъжно в полите на расото си. Фани доби усещането, че в тоя поглед имаше нещо потиснато и разбито като в поглед на нещастник, осъден на доживотна каторга.

– Какво може да ме задържа тук? – попита тя с леден глас.

Оливарес бавно повдигна тъмните си очи към нея.

– Отец Ередиа – тихо произнесе той.

– Какво общо имам с Ередиа? – нервно извика Фани.

– Вие дойдохте тук заради него. и ще останете заради него.

Фани занемя. После усети, че почва да трепери от смущение и гняв. Бе странно и някак глупаво, че в тоя момент тя трепереше повече заради тайната на Ередиа и след това за собственото си честолюбие. Никой, никой не трябваше да подозира защо бе дошла тук! ...

– Шегувате се... – произнесе тя с дрезгав глас.

– Не се шегувам – каза Оливарес сериозно, ала в гласа му не прозвуча уплахата на човек, който се готвеше да изнудва. Той бе уморен, скръбен глас. – Още когато вие дойдохте в резиденцията и почнахте да ме разпитвате за Ередиа, аз разбрах отношението ви към него. Моето предположение беше логично и вярно...

– Логичното не значи още вярно.

– За нас... за мене е вярно.

– Искате да кажете действително!

– Да! – каза йезуитът.

– Внимавайте! – засмя се Фани. – Значи, логиката е действителност!... Но така учи Хегел! ... Улових ви най-сетне!

От гърдите на Оливарес се изтръгна също един особен, задушен смях, в който прозвучаха трагични нотки. Той сякаш бе забравил изведнъж важността на разговора за болницата.

– Не ви липсва способност да си играете с думи!... – произнесе той сухо, като изведнъж стана сериозен. – Хегел не е само това. Нашата схоластика поддържа същата теза.

– Извинете! ... Глътнала съм и аз малко университетски знания. Схоластиката поддържа тази теза по съвсем друг начин... Но да оставим играта настрана! О, мълчете! ... Позволете ми да говоря! ... – Тя пое дъха си. – Това, което казахте, е вярно... За мене е страшно... трагично вярно! Аз дойдох тук заради Ередиа, но нямах сила да си отида, защото... защото го обичах! А сега го мразя... ужасно, неопишуемо го мразя! И това е вярно, виждате, разбирате, че е вярно. Затова няма да пожертвувам нито сантим повече за Ередиа, за болницата, за проклетия ви орден...

– Но болните гладуват... умират! Ередиа и орденът не са виновни за това?

– Не са ли? ... Свалете маската си, лицемерни въжеиграчо на мисълта! Не се преструвайте повече на глупак! Вие знаете къде е истината! ... Тя е само в мисълта, само в логиката, само в абсолютната идея и развитието на тази идея, която е всичко, която е единствената действителност... А може би истината е само в материята, както твърдят комунистите... Но вие нямате личен бог и в двата случая вие знаете, че не може

да съществува такъв бог! ...

– Сеньора!...

– Мълчете!... Вие знаете, че светът е в непрекъснато движение и се развива, че онова, което е било през времето на Лойола, не може да съществува днес... Който не вижда това, е или слепец, или лицемер... Вие се отвращавате от догмите, от мечтите, от жалкото милосърдие и безцелното себеотрицание на Ередиа. Вие знаете какви са несметните богатства на католическата църква и варварската бедност на нещастниците, които лекуваме. Всичко около нас е срамна и жестока безсмислица, която оскърбява човешкия разум. Кой поддържа тази безсмислица, кой успокоява съвестта на палачите, кой дава морална сила на диктаторите, на претендента, на аристократите, на всички, които сега искат да съборят републиката, да върнат колелото назад? ... Вие знаете кой!... Само духовенството, само религиозните ордени, само безумци като Ередиа!... Признайте истината, отец Херонимо Оливарес! Бъдете веднъж честен! Кажете дали съм права! Кажете „да“! Фани не крещеше, не викаше. Тя говореше полугласно или, по-точно, съскаше с някаква дива и бясна злоба срещу черквата, срещу духовенството и Ередиа. Но всъщност не мразеше ли само Ередиа? Тя все още не съзнаваше, че е попаднала в този лагер, бесът и омразата и срещу Ередиа съвпаднаха с развитието на самата действителност, която отстраняваше от само себе си противоречията и абсурдите си. Очите на Оливарес гледаха лицето и с трагична втрещеност. Долната му устна затрепера пак. Върху жълтеникавото му лице пробягнаха конвулсивни спазми. Нощните дежурства и безползното суетене из лагера през деня го бяха изтощили до крайност. Може би щеше да защити осъденото си от живота съсловие, да възрази или поне да запази мълчаливо трагичната тайна на мисълта си, ако нервите му не бяха изопнати до скъсване, ако постоянната гледка на смърт и страдание не беше превърнала угризенията му в болка. Но сега тия нерви се скъсаха изведнъж, тая болка разложи личността му напълно. Разкривените черти на лицето му изразяваха ужаса на човек в морална безпътница. Години наред той бе потискал и прикривал вътрешната драма на духа си, която сега, изтерзан и уморен, в тоя късен час, искаше да разкрие, да облекчи. И чудото, което Фани желаше само от мъст, но не очакваше, стана. Той проговори. Той каза „да“.

Той произнесе едно тихо, отчаяно „да“. И после добави:

– Аз го виждах... съзнавах отдавна, но няхах сили да го кажа.

– Защо, отче?

– Защото бе късно, защото бях станал подлец. Аз не съм луд, не съм

заслепен от мистицизъм като Ередиа... Аз съзнах истината още преди да държа встъпителната си лекция в Гранада. Но бе късно. Трябваше да изляза от ордена, да стана дребен чиновник или да умра от глад. Нямах сили да се боря и да страдам като тези, които сега умират за републиката... Струва ми се, че съм ужасно разстроен. Не зная защо ви говоря тия неща. Страх ме е, че някой ни подслушва. Ние всички се подслушваме. Това е правило, установено от Лойола в тайните регули на ордена, за да се контролираме взаимно... Не чухте ли един особен шум преди малко? Сякаш някой пристъпяше на пръсти! ... ! е? ... О, тоя страх!...

– От кого се боите?

– От Ередиа.

– Какво би могъл да ви направи Ередиа?

– Той спада към висшата йерархия на ордена и регулите му дават право да ме отлъчи от църквата.

– Та що от това?

– Това значи да бъда изхвърлен от ордена като парцал... А аз не съм годен за никаква творческа работа. Аз мога само да чета лекции по история на схоластиката и по християнска метафизика, да пълня главите на студентите със заблуди и лъжи... Като всеки лъжец, аз съм слаб, подъл и страхлив.

– Вие сте само нещастен... Подлеците не признават грешките си.

Той се сепна изведнъж, сякаш уверението на Фани, че не е подлец, му напомни някакъв нравствен дълг:

– Сеньора, споменах ви името на Ередиа, когато ми казахте, че сте решили да напуснете лагера, защото исках да говоря направо... защото всяко извъртане щеше да ви накара да ме презирате повече и да отхвърлите молбата ми по-сигурно. Сега я повтарям заради болните, които умират от глад... Може би затова ви признавам и всичко... Дайте парите, които ви искам!... Никое човешко съображение не може да ни позволи да изоставим болните, след като сме ги събрали веднъж. Не ви говоря за милосърдие! Не! ... Апелирам само към по-достойния дълг на справедливостта! ...

– Ще ги дам – каза Фани. – Утре ще имате и чека.

– Благодаря!... – изхрипя йезуитът. – Сега трябва да ви кажа всичко докрай... Простете!... Изпитвам непреодолима нужда да говоря... Единственото добро нещо в нашата система е изповедта, но и тя се използва почти винаги за най-долни цели... Да, изповедта, която облекчава тайнствено всяка съвест... Ще почна най-напред от себе си... Аз произхождам от семейство на дребни благородници, на дребни кралски

чиновници. Векове наред прадедите ми са яли трохите от дворцовата трапеза и са били принудени да мълчат, да одобряват и да се покланят, когато кралят е благоволявал да направи някоя глупост или някоя подлост. Но преди всичко те са мълчали... да, мълчали са от леност, от подлост, от страх да не загубят мястото си. Аз съм като тях... Аз съм получил тая печална духовна наследственост от тях. Аз също мълча и си затварям очите пред лъжата на нашата метафизика, на нашия морал, на нашата лъжеблаготворителна дейност от страх да не загубя хубавата си стая в резиденцията и книгите си, и доброто си ядене, и отлежалото вино. Аз обичам да си поспивам следобед и когато се събудя, да изпия чаша силно кафе и да чета Шекспир или Софокъл в оригинал... Та кой не обича това? Да, това е прекрасно, но подло и отвратително, когато съзнаваш, че други работят вместо тебе, че единственото ти задължение е да прочетеш няколко лекции в седмицата пред бъдещи кюрета и монаси, които от своя страна ще убеждават хиляди верующи в безсмъртието на духа и глупостите на задгробния живот, за да бръкнат по-дълбоко в кесиите им. Двадесет и две години, откакто съм влязъл в ордена, аз съзнавах, че това е подло, че това е безсмислица, че животът... обществото биха могли да се наредят с много повече честност и с много повече радост, но мълчах, защото мълчанието пред подлостта е моята наследственост и моето възпитание... защото няха сили да отхвърля лъжата и да го заявя така, както го казвам сега пред вас... Впрочем и сега аз говоря от лудост, не от морална сила. Нервите ми са разстроени. Усещам как ужасът на този лагер, на тази болница ме побърква напълно, как самата действителност отхвърля като антитеза безсмислицата на моето съществуване, на нашия орден, на цялата католическа система и дори... о, не зная, може би... може би на целия днешен строй! Днес всичко тъне в кръв, страдание и бъркотия, но от този хаос, от тия пепелища утре може би ще се роди един нов свят. Аз съзирам вече този свят, сеньора, съзирам го в мисълта си, при все че не мога да му принадлежа, защото съм жалък и ненужен отломък от старото, защото тези двадесет и две години, прекарани в ордена, убиха волята ми, научиха ме на леност, на спокойствие, на добро ядене и подлост... Аз оставам в разрухата на старото, но има жизнени характери, има хора, излезли от народа, които... Наблюдавате ли понякога Доминго Алварес?... Той е селянче, което открих в Ла Манча и с голям труд го настаних в една от нашите семинарии, казах ли ви, че Ередиа го наказва?... Да!... Струва ми се, че Доминго ферментира. У него става нещо. Той ще разкъса веригите, с които нашият орден сковава всяко живо същество, всеки човешки дух... Видите

ли? Има сили, които не могат да се задушат, които искат да живеят. Доминго произхожда от безимотни селяни, ратаи, от човешкия добитък в латифундиите на херцог Алба... Но той е сто пъти по-достоеен за живот от нас, аристократите, сто пъти по-разумен от Ередиа, защото не вижда миражи, сто пъти по-честен от мене, защото не може да търпи подлостта, когато я съзнава...

Монахът млъкна и с наведени очи се загледа в пространството пред себе си, сякаш очакваше с меланхолично смирение да бъде обсипан с хули. Но Фани не наруши паузата, а го остави да приказва докрай.

– Отклоних се... Простете! Сега искам да ви кажа няколко думи за Ередиа и за моите отношения с него – продължи той. – Това ви засяга. Ако човек е способен, амбициозен и енергичен, нашият орден го превръща във фанатичен демон. Ередиа е един от тези демони. Кръвта и духът му са излъчване на самия Лойола. Той е един ужасен, модерен, кошмарно неумолим Лойола, по-страшен от истинския, който поне, преди да му се яви Богородицата, е живял доста разгулно, та познава човешката... Мисля, че е определен за заместник на Сандовал, а може би някога ще стане и генерал на ордена. В личността му има нещо магнетично и пленително. Впрочем вие сте почувствували това достатъчно. Сандовал го пази като очите си и едва след дълги колебания му разреши най-сетне да опита ваксината си в Пеня Ронда. Това съвпаднаше с вашето идване в резиденцията, което изплаши супериора. Простете, сеньора!... Не зная дали го съзнавахте, но в държането ви тогава имаше нещо особено, което събуждаше подозрение... Сандовал го анализира подробно, понеже на младини е бил кавалерийски офицер и познава жените. Той бе забелязал неспокойното святкане на очите ви, възбудата в гласа ви, нервните движения. Същите неща направиха впечатление и на мене. Сандовал се боеше най-вече да не отклоните Ередиа от ордена, да не станете една втора Пепита Хименес. Раболепието ме накара да споделя опасенията му. Казвам раболепието, защото ми липсваше доблест да понеса едно мъмрене. Ако си спомняте, когато дойдохте в резиденцията, аз се разприказвах пред вас за достойнствата и заниманията на Ередиа. Направих го просто тъй... за да има с какво да ви забавлявам или може би от някаква несъзнателна симпатия към вас и към интереса ви за Ередиа. Но, за нещастие, супериорът бе подслушал разговора ни и веднага след вашето излизане ме смъмра строго. Оправдах се, като излъгах, че просто съм искал да видя до какви граници ще стигне интересът ви към Ередиа. Това беше подло без съмнение, но нима можеше да се очаква друго от мене? Ще кажа само за свое оправдание, че тъкмо по това

време бях издал една книга върху нашия средновековен философ Суарес. Тази книга даваше съвсем ново тълкуване на ъдите му и чрез нея се нареждах в лагера на по-свободната католическа мисъл. Но дори тази жалка свобода в мисленето... разбирате ли, дори тя ми струваше едно обвинение в ерес от архиепископа на Толедо. Аз се намирах, тъй да се каже, в немилост и търсех раболепно защитата и доверието на Сандовал. Обясненията ми го задоволиха. Дори нещо повече, спечелих малко от личното му благоволение. Казах ви, че този старец трепереше над Ередиа като над най-безценното нещо в ордена. Вашето посещение в „Ареналес“, което стана известно още същия ден в Толедо, само ускори тръгването на болницата за Пеня Ронда. Надявахме се че там никога не бихте намерили Ередиа. Въпреки това Сандовал ми заповяда да го придружа и следя, докато работи там. Може би се учудвате на тия странни отношения в нашия орден. За нас те са напълно естествени дори в своята най-унизителна крайност. Наблюдението, следенето, шпионирането, дори ако искате, вулгарното подслушване на разговора са изпитани средства за запазване на дисциплината и чистотата на идеите в нашия орден... Пристигането ви в Пеня Ронда ме постави веднага нащрек. Около две седмици наблюдавах отношенията ви с Ередиа най-внимателно и като не открих нищо необикновено в тях, писах на Сандовал, че подозренията му са неоснователни, поне що се отнасяше до държането на Ередиа към вас. Изброих-благодеянията ви най-подробно и същевременно като верен син на Христовата дружина, който се грижи за интересите ѝ, осмелих се да изкажа идеята, че благодарение на щедростта ви и вашето идване тук можеше да намали значително разноските на ордена по издръжката на болницата. Да, спомням си, че писах точно това... Но странно, и Ередиа бе писал същото на Сандовал. Какво стана след това – знаете. Вие поехте почти напълно издръжката на цялата болница. Сега виждате разликата между него и мене. Моите действия биха подли, нищожни, раболепни... Аз мислех само за спокойствието и библиотеката си, за материалното благополучие на ордена, което ми осигуряваше нови книги, обилно ядене и арагонско вино. А Ередиа мислеше за други неща... Та нали орденът има нужда от пари, за да работи за монархията, която ще му се отплати с нови привилегии! Нали трябваше да открива още духовни училища, нали трябваше да обучава още монаси и кюрета, да разширява още католическата империя, да смъкне насила тъжния Христос на земята!... Не се смейте, сеньора! ... Това е Ередиа. Нима бихте могли да се смеете на Дон Кихот, когато се сражава с овци и вятърни мелници? Съжалявайте само моя здрав разум, моята подлост! ...

Аз не вярвах в личния бог, в догмите на християнството. За мене съществуваше само абсолютната идея, само нейното развитие, но и тя ме оставяше безстрастен, аморално безразличен зрител на злото в света... Аз живеях като епикуреец. В Толедо имах и любовница. Това беше една суверерна маркиза, една вдовица, на която най-сериозно доказвах, че само прелюбодеянието с духовно лице не се счита за грях след смъртта на мъжа ѝ. Сутрин аз четях лекции по монашеска етика, доказвах патетично пред бъдещите кюрета смисъла на въздържанието, а следобед посещавах любовницата си, като лъжех супериора, че отивам да раздавам дребните си спестявания из бедните квартали на Толедо... Да, сеньора, ние всички сме безумци като Ередиа или подлечи... подлечи като тоя, що виждате сега пред себе си...

Оливарес млъкна и очите му с отчаян и разбит поглед се наведоха надолу.

– Свършихте ли?... Това ли е всичко? – попита Фани.

Тя изпитваше странно усещане на духовна яснота и бодрост, сякаш се събуждаше от дълбок, укрепителен сън.

– Какво казахте, сеньора? – стреснато попита йезуитът.

– Питам ви дали свършихте.

– Не зная – тъпо отговори той. – Високо ли говорех?

– Не! ... Съвсем тихо... Едва ли би могъл да чуе някой. Но не мислете повече за това.

– Трябва да си вървя... – бързо каза той, като се изправи внезапно.

– Не се чувствавам добре... Ще полегна за малко в палатката си, Гонзало ще ме замести. Лека нощ, сеньора!

– Лека нощ! ...

С наведена глава и ситни стъпки той тръгна към изхода на палатката. Но щом стигна до него и повдигна платнището, което го закриваше, той се спря като вкаменен и от гърдите му се изтръгна слаб вик. Това бе вик на изненада и ужас, едва доловим, почти задушен вик на същество, което политаше в бездна и от уплаха нямаше време да повиши гласа си. Фани изтича към него. Монахът бе пуснал платнището и стоеше като закован. Само очите му, разширени от ужас, гледаха втрещено в пространството.

– Какво има? ... – гневно попита Фани. – Дяволът ли е застанал пред входа?

Но тя се сети веднага кой можеше да стои там и без да повдига платнището, произнесе дръзко:

– Влезте, отец Ередиа!...

Не последва отговор, никой не влезе.

Изведнъж тя почувствува уплаха, съвсем смешна уплаха от това, че щеше да го види именно сега, в тоя късен час, след като бе чул целия й разговор с Оливарес. Каква слабост! ... Та имаше ли по-желана случайност за нея от това? Дори ако бе ругала цяла нощ Ередиа, ефектът на думите й не би бил нито една стотна от болката и яростта, която можеше да му причини горчивата изповед на Оливарес! Не, тя не се боеше от него, не се колебаеше да му нанесе още един удар. Та нима нямаше да го изобличи и задето бе подслушвал чужд разговор? С бързо движение дръпна платнището и смело погледна напред.

Ередиа стоеше точно пред входа, неподвижен, със скръстени ръце (и една от тия ръце стискаше пак ужасния, подвързан в черна кожа молитвеник. Повече отвсякога той приличаше на полихромната статуя на Лойола, която тя бе видяла в резиденцията на йезуитите в Толедо. Дори изпита усещането, че това трябва да бе самият Лойола, избягал от дъното на ада. Под слабата светлина на лампата хлътналото му лице изглеждаше още по-задгробно и призрачно. Той не мръдна. Той дори не мигна, когато тя дръпна платнището. Очите му продължаваха да гледат нещастния Оливарес, излъчвайки с черния си блясък някаква демонска сила, която го парализираше. Сега Фани почувствува тая сила и върху себе си. Обзе я мигновена слабост, почти пълно безсилие да реагира срещу тази подчиняваща неподвижност. И заедно с това тя усети, че никога лицето му не й се бе струвало по-старинно и по-проникващо – това маслинено лице на испански благородник, в което античният овал на иберите се смесваше с остри семитски линии и даваше неповторимия израз на нещо отдавна изчезнало, сякаш човек виждаше в него едновременно или последователно лицето на египетски жрец, на центурион на римска кохорта, на кастилски рицар и светия. Стори й се, че разбира най-последно кое беше неотразимото, магичното у него и защо го бе последвала в тази преизподня на зараза и смърт. От личността му лъхаше героичната сила на народ, който някога бе владял света, романтиката на минали времена и храбростта на мъж, който вървеше към целта си без страх, без колебание и компромиси, мъж, волята на когото никога нямаше да отслабне и отстъпи. Но колко абсурдна й се струваше сега тази цел, колко анахронични и смешни средствата, с които искаше да я постигне! Нима тя още продължаваше да обича този побъркан идалго, този черковен Дон Кихот, тази средновековна кукла в расо!...

– Какво искате? ... – попита тя злобно. – Приличате на тореро, който позира пред репортьори. Може би се оскърихте от разговора ни за

вашия татко Лойола?

Но той не обърна внимание на думите ѝ, а продължаваше да гледа Оливарес със същата смразяваща и втрещена неподвижност. И тогава тя видя как професорът по схоластика внезапно почна да трепери; лицето му се разкриви, краката му се подгъваха. Загубил всякаква способност за съпротива пред магическия поглед, който го сковаваше, Оливарес падна на колене, след това се наведе напред и като улови расото на шефа си, почна да целува полите му, хълцайки задавено:

– Братко... отче Рикардо... сбърках... сбърка грешната овца... прости ми, спаси ме, братко! ...

„Ще полудея“ – помисли Фани. Извън себе си от гняв към слабостта на Оливарес, тя улови нещастника за яката и с всичка сила почна да го дърпа нагоре, като се мъчеше да го изправи:

– Станете, дявол да ви вземе! ... Станете! ... За какво го молите?... Вие наистина сте овца...

Но Оливарес я отблъсна грубо, после обхвана с две ръце краката на шефа си и почна да целува обувките му, като продължаваше да хълца. Това бе противен и жалък плач на същество без воля, което искаше да спаси спокойствието и библиотеката си, и което сега нямаше никакво достойнство и гордост. Не унижаваше ли с този плач още по-жестоко ордена, не оскърбяваше ли още по-дълбоко Ередиа?

Тя загуби всякакво съчувствие към Оливарес и почна да се смее тихо, злобно, отмъстително, ала спря изведнъж, защото демонските очи на Ередиа се бяха устремили към нея. „Този идиот иска да хипнотизира и мене – помисли тя неволно, – но светият татко не ще му помогне.“ Тя издържа на погледа му докрай и попита ухилено:

– Защо не опитате *argumentum bacculinum*#1? Може би ще се поправи.

– Излезте, сеньора!... – мрачно заповяда Ередиа.

– Няма да изляза! – заяви Фани дръзко. – Искам да погледам това неповторимо зрелище... И тъй, какво ще го правите? Аз мисля, двадесет тояги биха могли да го върнат отново към светата вяра.

Ередиа отново премести погледа си върху Оливарес, който продължаваше да се гърчи в краката му. Фани забеляза, че сега в тоя поглед имаше не толкова гняв, колкото разочарование и някаква безкрайна самотна тъга. Може би той преживяваше едно от найтежките сътресения в живота си, може би падението на Оливарес за него бе тъй мъчително, както би бил неуспехът на роялисткия бунт в Пеня Ронда. Ако сърцето и разумът на зрелия Оливарес бяха изменили на ордена, какво можеше да

се очаква от по-младите войници на Христа? И тъкмо когато на Фани се стори, че върху лицето му преминаваше сянка на колебание и слабост, той отстъпи крачка назад и като протегна ръката си в пространството, извика диво:

Аргументът на тоягата.

– Вън от лагера, Оливарес! ... Вън от ордена, подлецо! ... Вън от църквата, нещастнико!... Ти си слаб и подъл, и страхлив, защото нямаш бог! ...

И гласът му повтори със страшна сила още веднъж:

– Защото нямаш бог!...

– Не кряскайте толкова! – хладно каза Фани. – Ще изплашите болните.

Като че ударен с пръчка, Оливарес се изправи бързо и със странно спокойствие изтърси пръстта, която бе полепнала по расото му.

– Отче... братко... – отчаяно се обърна той още веднъж към Ередиа.

– Върви! ... – с бесен глас го сгълча фанатикът.

И дон Херонимо Оливарес, ученият коментатор на Суарес и на свети Тома Аквински, бивш йезуит, бивш войник от Дружината на Христа, бивш професор по схоластика в Гранадския университет, излезе от палатката, като остави тъжна пустота зад себе си. Няколко секунди след него излезе и Ередиа. Безшумна като призрак, Фани го последва. Необятна тишина висеше над умиращия лагер и степта. Дори стонове на болните бяха замлъкнали. Но трупове на мъртъвците продължаваха да гният и въздухът на топлата лятна нощ бе напоен с вонята на света, който се разлагаше и загиваше.

Ередиа влезе в палатката си. Вътре над леглото му под мъждеещата светлина на едно кандило лъщеше сребърно разпятие. Фани видя как монахът коленичи пред разпятието и устните му зашепнаха безкрайни молитви.

„Трябва да си легна най-после – мислеше тя, като се връщаше към палатката си. – Трябва да заспя... Ще взема двойна доза приспивателно.“ Ала веднага ѝ дойде на ум, че преди това трябваше да види как е Мюрие. Навярно Ередиа бе излязъл от палатката му, без да остави някого при него. Възмущението ѝ срещу йезуита се засили, когато забеляза, че от палатката на Мюрие не прозираше никаква светлина. Ередиа просто го бе зарязал в тъмнината. Когато стигна пред входа, тя повдигна платнището и се ослуша: Мюрие спеше спокойно. Въпреки това реши да събуди Кармен и да остави девойката при него. Но веднага се сети, че сърдечната слабост у болните от петнист тиф може да настъпи бързо и

неочаквано. Докато Кармен извикаше Ередиа или нея, можеше да стане късно. „Ще остана“ – реши тя тогава – „и в случай на нужда ще му направя инжекцията сама.“ Мисълта, че Мюрие, който бе дошъл тук заради нея, можеше да умре, я изпълни пак с предишната омраза към Ередиа. Тя се върна отново към палатката на Мюрие, като търсеше кибрит в джоба си, за да запали лампата.

– Сеньора!... – прошепна един глас в тъмнината.

Зад съседната палатка, в която спеше Робинзон, изникна високата фигура на брат Доминго. Той придържаше един велосипед, върху багажника на който бе закрепен малък вързоп. След това остави предпазливо велосипеда на земята и отиде при нея.

– И вие ли не спите? – попита тя с досада. – Нали бяхте наказан! ... Изглежда, че всички скитаме из лагера като сомнамбули!

– Не! ... – каза той загадъчно. – Сега не сме сомнамбули. Сега всички съзнаваме много добре какво вършим.

– Нима вършим нещо? ... Откъде идвате?

– Не идвам, а отивам.

– Къде сте били досега?

– Зад платнището на трапезарията. Тя го погледна строго:

– С Ередиа, нали?

– Не! Ередиа беше от другата страна. Аз подслушвах за себе си.

– Изглежда, че държите само на отрицателните традиции в ордена.

– За последен път!... – оправда се той весело. – Но представлението беше много интересно... Възхитен съм от вашата начетеност! Необходимо е само да се запознаете по-основно с класиците на марксизма.

– Много бързо почвате да агитирате!

– Хиляди извинения!... Уважавам честните хегелианци. Но каква сбирщина от хамлетовци представляваме тука! Всеки открива по някаква трагична истина и не знае как да постъпи... Само Ередиа беше винаги наясно?

Фани се разсмя нервно.

– По-тихо! ...

– Какво сте решили да правите?

– Отивам да се бия за републиката.

– Ще помогнете ли с това на Испания? Лицето на Доминго стана сериозно.

– Да, сеньора! – каза той твърдо.

– Значи... и вие изменяте на Ередиа!... – произнесе тя неволно, като изпита глупавото усещане, че в тоя момент съчувствува на Ередиа.

- Други ще му останат верни! – саркастично забеляза Доминго.
- Кой?
- Вие, разбира се.
- Та аз го мразя!...
- Въображение на влюбена жена.
- Говорите глупости... Останете заради болните!
- Болните ще измрат от глад въпреки парите, които обещахте... Подобре е да работим за спасението на здравите!
- Слушайте, братко...
- Не ме наричайте братко.
- Тогава слушай, идиот! ... Докато с това расо стигнеш до фронта, партизанските отреди на комунистите ще те очистят, преди да им обясниш, че си станал марксист.
- Тъкмо затова идвам при вас... Накарайте Робинзон да ми даде един от костюмите си.
- Добре! ... Ще го направя – произнесе тя със странно съжаление, че Доминго си отиваше.

И тръгна да събуди Робинзон.

Когато в здрача на зората монахът яхна колелото и напусна завинаги лагера, Фани дълго гледа след него, докато фигурата му се превърна в точка и най-сетне изчезна в беззвучната лента на шосето. Не искаше ли да го задържи заради Ередиа? Глупости! ... Ередиа не съществуваше вече за нея!

Сиянието на зората почна да руменее. От северозапад долиташе далечният тънтеж на ураганна артилерийска стрелба. Съвсем равнодушно тя си спомни думите на брат Гонзало за офанзивата на червените между Тордесиљас и Медина дел Кампо. Понеже шосето от Медина дел Кампо минаваше през Пеня Ронда, ако офанзивата успееше, червените много бързо можеха да стигнат тук. Та що от това? ... Тогава Фани просто щеше да им покаже своя британски паспорт, пред който те бяха задължени да кимнат учтиво с глава, както кимваха митничарите в Ирун. Същият ефект щеше да има без съмнение и паспортът на Мюрие. Но най-разумното бе да тръгнат още утре сутринта, за да избягнат всякакъв допир с червените. Всичко ѝ беше дотегнало тука, всичко... Ала когато тръгна към лагера, тя се сепна изведнъж и потрепера – Мюрие беше болен. Мюрие не можеше да пътува.

Тя мина отново покрай палатките, натъпкани с мръсни, спарени тела, с умиращи от петнист тиф бедняци, които гниеа в сламата. Почувствува омраза към тях, омраза към това, че воняха много и можеха да я

заразят с въшките си. По-преди тя сякаш не усещаше тази воня и в присъствието на Ередиа влизаше между дрипите им. Но сега изпитваше отращение към тях, не можеше да ги понася. Тя знаеше, че в тази скъсана палатка например, която брат Доминго бе кърпил толкова пъти, имаше една кастилска селянка, която бе влязла в лагера здрава, защото никаква сила не можеше да я откъсне от болния ѝ син. След три седмици се зарази и тя, и синът и умря. После селянката полудя и Фани изпитваше някакъв особен ужас от нея, а заедно с това желание да се грижи най-много именно за нея. Но сега тя избърза покрай палатката, за да не види лудата, която имаше навик да стои нощем будна пред входа.

„А-ха... Бягаш! ... – ужили я внезапно един вътрешен глас, който чуваше за първи път. – Но по-рано не правеше това! ... Сега Ередиа не те интересува, сега няма пред кого да позираш и гледаш да спасиш само кожата си!... Ти никога не можеш да почувствуваш какво изпитваше тази загрубяла от полска работа жена, когато стискаше трупа на умрелия си син, защото от злоупотреба с любовни удоволствия никога няма да видиш деца, защото си неплодна и студена като камък, защото живееш само за себе си...“ „Ще полудея!... – помисли тя, като лъкатушеше между палатките. – Трябва да взема луминал и да заспя най-сетне... Тази нощ е отвратителна.“

Като стигна палатката на Мюрие, повдигна платнището и надзърна през входа. Вътре бе тъмно, както преди. Очакваше да чуе познатото равномерно дишане, което бе чула при първото си идване, но сега в палатката цареше пълна тишина. Ослуша се и пак не чу никакво дишане. „Трябва да е буден“ – помисли тя, но внезапно подозрение, което я прониза, ѝ попречи да отвори устата си и да каже нещо.

– Жак! ... – полугласно извика тя след малко.

Повтори няколко пъти името му, но пак не последва отговор. Тогава, смразена от ужас, запали фенерчето си и го насочи към леглото. Мюрие беше извърнал лицето си към възглавницата и единият му крак висеше неестествено от леглото. Надавайки слаб вик, тя остави фенерчето върху масата, после сграбчи с две ръце рамото на Мюрие, като извърна тялото му към себе си. Лицето на французина беше синкавобледо. Очите му гледаха с безжизнен, стъклен блясък, очи, които нямаха вече израз, а само отразяваха светлината на фенерчето. Върху високото му, прорязано от подути вени чело бяха разпилени кичури от черната му, все още влажна от пот коса. Изведнъж тя почувствува, че краката ѝ се подкосяват, че нещо я стиска за гърлото, че не може да издаде облекчаващите викове на истерията си... Строполи се върху стола и с

безмълвно отчаяние почна да хапе и да драще ръцете си, докато върху тях се появиха кървави ивици. Ала от очите и не потекоха сълзи. Болките от раздраната кожа, от изхапаните мускули укротиха припадъка и я накараха да дойде на себе си. Успокои се, но почувствува страшна, ледена пустота, в сред която усети повелително желание да запуши. Повече от час не бе пушила.

Сега не ѝ минаваше през ума, че Мюрие бе дошъл тук заради нея, не ѝ минаваше през ума това, макар че друг път го съзнаваше, макар че след малко щеше да го съзнае пак. По неизкоренимия навик на егоизма си тя и сега мислеше първо за себе си. Какво щеше да прави без Мюрие? Обзе я усещането на човек, който върви из безкрайна сива равнина и не знае накъде отива. Почувствува слаб лъх на жалост пак първо към себе си, а после и към Мюрие, който бе умрял в палатката си, в тъмнината, съвсем сам, изоставен като куче. Ередиа трябваше да остане до леглото му през Цялата нощ и да следи болното му от миокардит сърце, което петнистият тиф бе довършил още в първите часове на развитието си. Пак я обхвана предишната ярост към Ередиа. Навярно той бе оставил Мюрие, за да отиде и измърмори молитвите, които не бе успял да прочете през деня (но вместо да направи това, бе почнал да подслушва разговора ѝ с Оливарес). „Идиот!“ – с още по-силна омраза прошепна тя. Нищо не я въбесяваше тъй, както молитвите му, както това полугласно шептене пред разпятието.

Докато се гневеше така, несъзнателно запали цигара. Угаси я бързо. Нима това трябваше да бъде първото ѝ действие пред трупа на мъртвеца! Но веднага съзна, че Мюрие не би желал да запалят свещ или да плачат над трупа му. Тя се втренчи в линията на устните му, посинели и насмешливо извити, които сякаш искаха да кажат: „Пуши си!... Не се вълнувай! Нищо от това, че седиш пред мъртвец. На твоето място и аз може би щях да направя същото.“ Да, само Мюрие можеше да я разбере и пак ѝ стана много жално за него – заради това, че можеше да я разбере. Тя послуша съвета на мъртвеца и отново запали цигарата, а после ѝ дойде на ум да затвори очите му. Тя знаеше, че при отворени клепачи корнеята им ще изсъхне и ще се сбръчка, а не искаше да вижда тия тъмни очи, които много пъти бе целувала, изсъхнали и сбръчкани. И тя склопи очите му, като стискаше цигарата между зъбите си.

Но докато правеше това, съзна, че в начина, по който ги затваряше, в пустотата и спокойствието ѝ имаше нещо отвратително, нещо нечовешко, което никой от живите в тоя лагер не би могъл да прояви. И тогава пак чу вътрешния глас, който ѝ казваше: „Ти съзнаваш егоизма си,

съзнаваш леда, който сковава сърцето ти... Ти не искаш да бъдеш такава, но не можеш и затова си чужда на себе си, затова преди малко изхапа ръцете си, а сега така спокойно затваряш очите му, стискайки цигарата между зъбите си... Да, у тебе има едно страшно раздвоение. Съвестта ти не може да побере егоизма и егоизмът не може да задуши съвестта ти. Затова си тъй нещастна, затова страдаш, затова не можеш да спиш без луминал... Оттук идват истерията ти, неврастенията ти, лудостта ти! А егоизмът ти е насаден от насладите, които убиха волята ти, от безумното устройство на този свят, което дава възможност на тебе и на класата ти да вземете всичко и да не давате нищо... Духът ти е прогнил от сладострастия, нервите ти са изхабени от празните нощи в игралните казина, където прахосваше парите, които изсмукваш от арендаторите на земите си. Ти търсиш безогледно само удоволствия, само наслади... Затова хукна подир Ередиа, затова сега пушиш невъзмутимо пред пресния труп на един мъртвец, на един приятел, който те обичаше. Ти пушиш сега не от липса на предразсъдъци, не от ексцентричност, не за това, че Мюрие не би се оскърбил от постъпката ти, а просто защото в тоя момент ти се пуши, защото нямаш воля да си наложиш да не пушиш и да проявиш почитта, която от незапомнени времена сме свикнали да дължим на мъртвите... Да, ти виждаш всичко това, съзнаваш го, но нямаш сила да се промениш. Ти си като Оливарес – безполезна, никому ненужна дрипа. Затова отиваш към все по-голяма лудост, затова си осъдена на гибел.“ „На гибел ли? – отговори тя презрително на гласа, който я измъчваше отвътре. – Но аз съм суеверна гъска, не съм глупачка да се уплаша от себе си. Ще остана докрай такава, каквато съм.“ „Само че не ще издържиш – мрачно забеляза гласът. – Нервите ти са изхабени. Силни можеха да бъдат твоите прадеди, когато поробваха света и завладяваха океаните, а ти си проядена от богатствата, които те натрупаха. Затова не ще издържиш, затова отиваш към гибел. Ето, не усещаш ли?... Този мъртвец те смущава. Ти знаеш, че това е безсмислено, но все пак те смущава. Ти знаеш, че в света, в живота и в душата има една логика, от която си се отклонила, и тъкмо това те смущава. Само животно пред трупа на друго животно може да стои тъй безчувствено, както ти стоиш пред този мъртвец, който те обичаше и който умря в тази дупка заради тебе. А ти не си животно, ти си човек, но загубен човек. В твоята безчувственост има нещо страшно... Как, не го ли съзнаваш?“ „Съзнавам го – гордо и тъжно отвърна тя, – но не се боя.“ „Тогава постой и ще видим!...“ – насмешливо каза гласът. И тя продължи да пуши и да гледа втрещено трупа, като се питаше иронично колко още глупости могат да ѝ дойдат

на ума. Но колкото по-упорито го гледаше и втрещаваше очите си в него, толкова по-ясно усещаше как нервите ѝ се изопваха, как един особен, тъп ужас завладяваше неусетно цялото ѝ същество, ужас, който се дължеше на това, че предизвикваше съзнателно нещо, от което всъщност се боеше, а нямаше сила да му противостои.

Тогаваш изведнъж чу трясък и палатката потъна в мрак. Нададе вик и хукна към изхода, усещайки в бедрото си тъп удар от нещо меко, сякаш мъртвецът я бе ритнал с крака си. Като излезе вън, веднага дойде на себе си и почна да се смее. Стига глупости!... Влезе отново в палатката и гневно драсна клечка кибрит. „Нервите ми са разстроени“ – каза тя почти гласно. Гасейки цигарата си, бе съборила с лакът електрическото фенерче от масата и като тичаше навън, бе закачила с бедрото си крака на умрелия. Най-добре беше да излезе от палатката. Колко идиотски упорствуваше да стои при Мюрие тъкмо когато последният нямаше нужда от нея. „Ще се прибера – реши тя твърдо, – ще легна най-после“ – но всъщност съзнаваше, че трудно ще заспи, че изобщо нямаше да заспи, а само искаше да избяга от мъртвеца.

И тя избяга.

Като влезе в палатката си, почувствува облекчение. От спокойния сън и здравето дишане на Кармен се излъчваше някаква особена жизненост, която проникна и у нея. Докато Фани се събличаше, девойката отвори очи, почна да мига, заслепена от силната светлина на фенерчето.

– Ставате ли, сеньора? – попита тя, като дръпна бързо завивката си и се изправи.

– Не! Лягам си... Няма нужда да ставаш.

– Как е дон Сантяго?

– Дон Сантяго умря.

– Santísima! – прошепна с ужас испанката.

Тя скочи от леглото и почна да се облича бързо.

– Защо ставаш? – нервно попита Фани.

– Искам да видя дон Сантяго – кротко произнесе девойката. – Ще отида в параклиса да прочета няколко молитви за душата му.

– Няма нужда да отиваш още... Трупът му не е облечен. Ще се уплашиш.

– Аз не се боя от мъртвите, сеньора.

„Зная – помисли Фани. – Вие, испанците, веднага щом се родите, почвате да мислите за мъртвите и за оня свят.“

– Да, но в палатката е тъмно и неприятно. Никой още не знае, че дон Сантяго е умрял. Аз случайно влязох в палатката му и видях, че е

умрял.

– Как?... – произнесе Кармен забъркана. – И нима сега мъртвецът е сам?

– Та що от това?

– Господи!... А навярно не сте запалили и свещ!... Ние никога не оставяме мъртвите така, защото после душите им не намират покой.

„И трябва да бягаме от тях“ – горчиво помисли Фани.

– Права си... Но къде можем да намерим свещ?

– Аз имам в сандъчето си – отговори девойката.

„Ето че пак няма да мога да легна“ – помисли Фани, но досадата ѝ се задуши от инстинктивното желание да последва девойката. Докато Кармен търсеше в сандъчето си свещта, Фани се облече отново. След това и двете отидоха в палатката на Мюрие. Най-напред те облякоха мъртвеца, после го поставиха на гръб, изпънаха краката му и кръстосаха ръцете му върху гърдите. Кармен запали свещта и почна да шепне молитви. А Фани пак почувствува, че у девойката имаше първобитна и жизнена сила, която я правеше твърда като скала. „Виждаш ли! – прошепна ѝ гласът, който чуваше преди малко. – Тя е суеверна, тя вярва в задгробния живот и връщането на душите, но не се бои от себе си, защото върви с потока на милиони същества, които са свързани и солидарни помежду си, защото не е дошла тук да търси наслади, а да спести малко пари за семейството си... О, съвсем не е религията, която я успокоява! Нейният бог и нейните молитви са само израз на нравствения мир в душата ѝ, от който тя черпи своето спокойствие и своята жизнена сила. Ти си образована и умна, не вярваш в безсмъртието на душата, но все пак се боиш... Боиш се от липсата на този нравствен мир, боиш се от себе си, от егоизма си, който се противопоставя на логиката на живота, който те откъсва от могъщия поток на солидарността на всички човешки същества. Може би така си се родила, може би егоизмът ти се дължи на тая откъснатост, но важното е, че няма нравствена връзка между тебе и света... Затова си самотна, затова се боиш.“ „Не се боя“ – каза Фани с болезнена упоритост, докато гледеше завистливо спокойното лице на Кармен и младите ѝ устни, които шепнеха молитви. „Не, боиш се! – повтори гласът. – боиш се страшно от себе си, от самотата и смъртта. Спомни си, че миналата година в Довил опасно злоупотребяваше с морфин и оттогава се страхуваш постоянно да не се отдадеш на този порок. Спомни си, че преди малко избяга от палатката на Мюрие, защото се беше от трупа му, от смъртта... Да, ти се боиш от всичко, защото съзнаваш, че личността ти се е откъснала от смисъла на живота и на

човешката общност, превърнала се е в безсмислица, която не е нищо друго освен дрипа, освен зло...“

Кармен свърши молитвите и седна почтително до краката на мъртвеца. Пламъкът на свещта огряваше с подвижни блясъци мургавия овал на лицето ѝ. И като всички испански лица то излъчваше някаква примирена и сериозна загриженост, някакво поразително спокойствие пред смъртта.

– Ще останеш ли тук до сутринта? – попита Фани.

– Да, сеньора.

– Тогава аз ще отида да си легна... Аз не съм спала цяла нощ – натърти тя, като искаше да оправдае постъпката си.

– Да, вие трябва да си легнете – каза испанката.

И тя хвърли малко изненадан поглед към господарката си, която можеше да спи през нощта, в която дон Сантьяго бе умрял. „Глупачка – раздразнено помисли Фани. – Ти можеш да останеш, защото си спала досега. А аз не мога... Аз съм капнала и още малко ще пукна.“ Но веднага почувствува, че всъщност пак искаше да избяга, защото трупът продължаваше да я разстройва, да я измъчва и плаши.

Тя се прибра в палатката си и легна, но не можа да заспи. Тогава взе няколко хапчета приспивателно и след половин час потъна в тежък наркотичен сън.

Събуди се, обляна в пот. Стори ѝ се странно, че в палатката бе все още тъмно и отвън не се чуваше никакъв шум. Нима още не бе съмнало? Запали фенерчето и погледна часовника си. Стрелката показваше пет часа. Навярно часовникът ѝ бе спрял. Но часовникът ѝ работеше и тогава изведнъж я осени потискащата мисъл, че бе спала непрекъснато цял ден и сега бе следващата нощ. Каква дивотия наистина! ... Спомни си, че бе взела тройна доза приспивателно.

– Кармен!... – извика тя високо.

Не последва отговор. Насочи светлината към леглото на девойката и видя, че то бе празно. Стана и се облече. Трябваше да види какво е положението в лагера. Навярно бяха погребали вече Мюрие и сега се чудеха къде ли е брат Доминго. Изведнъж тя чу продължителен тътнеж от артилерийска стрелба, но сега вече съвсем близко, тъй близко, щото металическите дреболии по масата почнаха да резонират.

– Кармен! – извика тя по-високо и сама забеляза, че в гласа ѝ прозвучаха нотки на истерична уплаха.

„Викам като луда – помисли тя, после отново чу канонадата. – Червените трябва да са наблизко, но паспортът е в джоба ми.“

– Ида, сеньора! ... – обади се неочаквано гласът на испанката.

Фани чу стъпките ѝ и след малко девойката се показа зад платнището на входа.

– Къде си?

– В палатката на дон Сантяго.

– Погребах ли го?

– Не още, сеньора... Отец Рикардо настояваше да го погребем вчера, но аз го помолих да отложим за днес, тъй като помислих, че и вие ще искате да присъствувате на погребението. Бедният дон Сантяго!... Разтревожихме се много и за вас. Брат Гонзало забеляза по стъклото, че сте взели, преди да легнете, приспивателно. Уплашихме се да не сте сбъркали дозата, но отец Рикардо позна, че въпреки дълбокия сън сърцето ви бие нормално, и това ни успокои. А случиха се и други страшни неща, сеньора...

– Влез вътре!

– Ей сега! ... Ще помоля брат Гонзало да постои при мъртвеца.

– Влез вътре! ... – истерично кресна Фани. – Никой няма да открадне мъртвеца...

Девойката се подчини и влезе в палатката, като гледаше Фани с широко разтворени от уплаха очи.

– Не ме гледай така! – меко каза Фани, като я погали по бузата. – Кряскам, защото съм нервна... Какво се е случило?

– Сеньора... – почна девойката, но гласът ѝ се загуби. След това преглътна и продължи пак: – Сеньора. Отец Херонимо се обеси...

– Отец Херонимо ли?... – произнесе тя с леден шепот, като извърна лицето си към Кармен. След това помисли без вълнение: „Да, това е много дори за испански нерви.“ – Кога го намериха обесен? – попита тя и почна да оправя косата си.

Очите на испанката пак се втренчиха във Фани с предишния ужас.

– Не ме гледай така! – повторно заповяда Фани. – Какво искаш? Да се обеса и аз ли?

– Не, сеньора!... – механично отговори испанката.

– Ела на себе си тогава!... Защо те е страх от мене?

– О, не ме е страх от вас!

– Защо треперещ?

– О, аз не треперя, сеньора!

– Какво друго се е случило?

– Друго?... Не зная друго... Вчера сутринта извадихме от палатки-те осемнадесет трупа... Отец Рикардо каза, че болните умирали, защото

нямало храна и лекарства... Готвачът си отиде, но дойдоха петима монаси от ордена на свети Бруно. Сега те копаят гробовете и заравянето на болните върви по-бързо... Да!

– О-хо! ... Утешително!

– Какво казвате, сеньора? ...

– Казвам, че свети Бруно ще ни помогне... Къде е отец Рикардо?

– В параклиса.

„Значи пак се моли!“ – бясно помисли Фани. След това кресна, изливайки гнева си върху девойката:

– Ела най-после на себе си, циганко! ... Не ме гледай така! аз не ям хора! Какво мислиш да правиш сега?

– Каквото заповядате, сеньора...

– Тогава прибирай куфарите!... Утре заминаваме. През това време аз ще събера книгата на до н Сантяго.

– По-добре е да не влизате в палатката му – каза Кармен.

– Защо?

– Защото трупът е почнал да се разлага.

– Мирише ли?

– Да. Вчера през деня езикът му се поду и изскочи от устата.

– Това е тъкмо за нервите ми. Но все пак трябва да вляза. Покрий първо лицето му с нещо! ...

Кармен излезе да изпълни заповедта.

Фани изяде едно парче шоколад и два сухара. В нощната тишина долетя тътнежът на канонадата. „Трябва да се махам по-скоро отук – реши тя още веднъж. – Но защо бе всичко това?“ Като виновно и разглезено дете тя прекара през паметта си всички събития, които, я доведоха тук, и пак дойде до заключението, че в личността ѝ имаше нещо гнило и проядено, което не можеше да се възстанови вече. „Сега съм по-зле отпреди – помисли тя. – Нервите ми са разстроени напълно.“

Изведнъж я обзе въпросът, какво щеше да прави до сутринта. Книжката на Мюрие можеше да прибере за няколко минути. Кармен щеше да стегне куфарите за не повече от час. А след това? След това трябваше да стои като бухал до сутринта и да се бори с неврастенията си. Дойде ѝ на ум, че самото заминаване съвсем не бе тъй просто, колкото си го мислеше. Трябваше да се снабди първо с открит лист за пътуване, подписан от дон Бартоломео, да разпита през къде бе най-безопасно да минат и кои гранични пунктове се държеха от франкистите, нещо, което дори самият дон Бартоломео едва ли знаеше още с положителност. За, да разузнае поне приблизително всичко това, трябваше да чака най-малко

един ден. Значи, можеше да заmine най-рано в други ден сутринта. Бе съвсем глупаво Кармен да прибира куфарите още сега. Мисълта за чакането и за постъпките, които трябваше да прави, я изпълниха с убийствена досада. „Ще тръгна без открит лист“ – гневно реши тя, но веднага съобрази, че по политически причини франкистите не бяха наклонни да зачитат много британските паспорти. Сви устни от безсилна злоба. Кармен се върна и каза, че е покрила трупа със завивките.

– Ще вземем ли дрехите на дон Сантняго? – попита тя кротко.

– Глупачка!... Няма да вземем дори собствените си дрехи! Или искаш да отнесем някоя заразена въшка? После обузда гнева си и процеди през зъби:

– Ще вземем само най-необходимото! Няма да прибираш още куфарите! О, престани да плачеш!... Значи, и ти си решила да ме подлудиш!

„Непоносима съм“ – съзна тя, но като не искаше да се унижи, обръщайки се с меки думи към девойката, излезе бързо навън. Облъкна я свеж вятър от Сиера Дивисория. Зората се показваше, но върху виолетовото небе още блещукаха звезди. Канонадата продължаваше да ехти. Между глухите бумтения на оръдията тракаха задавено и продължително картечници. Някъде съвсем далеч се издигнаха над хоризонта едва видими ракети. „Червените! – пак помисли тя. – Просто трябва да бягам веднага отук.“ Върна се уплашено в палатката и кресна още веднъж:

– Кармен! ...

Щеше да каже: „Прибирай веднага куфарите“, но се сети, че преди малко бе заповядала тъкмо обратното.

– Нищо! ... – каза тя на момичето. – Лягай веднага да спиш!

„Луда съм!... Луда съм!“ – почна да повтаря тя на себе си и почувства отново бесния припадък на истерията, която я караше да пици, да хапе ръцете си и къса дрехите си.

Овладея се пак с огромно усилие и влезе в палатката на Мюрие. Кармен бе увила трупа в завивките тъй добре, че почти нищо не се виждаше от него. Но миризмата я задушаваше. С бързи движения тя почна да рови из куфарите, без да открие нещо, което заслужаваше да се прибере. Попадна само на един пакет от десетина писма, които му бе писала някога и които той сантиментално пазеше досега. Защо ги бе донесъл тук? Изобщо не ги ли носеше винаги със себе си? Тя отвори едно от тях. Писмото носеше дата от 1935 година и почваше с думите: „Ако още веднъж ме заведеш на Вагнер, ще почна да флиртувам с келнерите националсоциалисти.“ Отвори и другите писма. Те бяха писани от нея все в един и същ период от време – времето на тяхната любов в Германия.

На едно място тя се оплакваше: „започваш да ставаш силна личност... Снощи не остана в стаята ми“, а на друго възкличаваше: „Значи, да се оженим! ... Изглежда, че тия лилипутски баварски планини те настройват сантиментално!“ Писмата бяха просмукани от цинизъм и снизходителна нежност, но Мюрие ги пазеше като реликви. В паметта ѝ нахлу рой от спомени. В съзнанието ѝ изпъкна Мюрие такъв, какъвто го видя за първи път преди две години – по-млад, по-свеж и по-жизнерадостен. Спомни си за нощите и сладострастията, които бе прекарвала с него, за екскурзиите, за дребни смешни случки. И същият този човек, същото това тяло, същите ръце, в чиито прегръдки бе замирала, сега лежеше до нея като разложен и вмирян труп... Колко странно бе всичко това! ... И колко страшно! Тя отново почувствува пристъпа на ужаса, който изпитваше през нощта, пристъп, който я караше да пищи и вика.

Овладея се пак с неимоверно усилие, като остави писмата и седна на походния стол. Очите ѝ заскитаха налудничаво из палатката. Внезапно тя забеляза върху масата лекарската чанта на Мюрие. Трябваше да вземе поне тази чанта. В нея можеха да се загнездят въшки. Не бе изключено чантата да ѝ потрѣбва из пътя. Отвори я да види какво има в нея. Чантата съдържаше обикновени прибори и лекарства за първа помощ. Тя прегледа дали имаше достатъчно бинт и тъкмо когато се готвеше да я затвори, съзря една кутия с испански надпис. Вътре имаше ампули с морфин. Да, това бе морфин! Изведнџ тя почувствува уплаха от това, че виждаше пред себе си спринцовка и ампули с морфин. „Не, по никой начин! – реши тя. – Още това ми липсваше.“ Но веднага си припомни сладостното действие на отровата и блаженото спокойствие, което щеше да обземе нервите ѝ. Миналата година тя употребяваше отровата само за удоволствие, ала сега действително имаше нужда от нея. Десет сантиграма щяха да ѝ подействуват отлично, щяха да успокоят нервите ѝ, да върнат предишното равновесие на духа ѝ. Да, само десет сантиграма и само тази вечер! ... Глупаво беше да се страхува от морфиномания. Нима не можеше да се откаже, когато поиска? Тъкмо сега тя имаше нужда от спокойствие, от яснота, от хладнокръвно обмисляне на действията си, тъкмо сега трябваше да се отърве от тази раздражителност, от този тъп ужас, който я преследваше навсякъде. „Да, само тази вечер! – реши тя твърдо. – И когато замина, няма да взема чантата със себе си.“ След късо колебание извади спринцовката и почна да я промива със спирт, но после я остави. Вътрешният глас предупреждаваше: „Внимавай! ... И миналата година почна така, за да стигнеш до всекидневна употреба. Тогава Мюрие едвам те спаси, но сега няма кой да ти

помогне.“ Тя затвори никелираната кутия на спринцовката с твърдо решение да излезе веднага от палатката, ала веднага почувствува съжаление за спокойствието, което щеше да я обземе след инжекцията. „Само една инжекция – помисли тя. – Само една! ... Не трябва да бъда тъй малодушна! Сега имам най-голяма нужда от спокойствие.“ Но пак размисли и пак се разколеба. И тогава отново почувствува невидимия, тъпия ужас, който пъплеше в нея и около нея, отново усети приближаването на припадък, от който се страхуваше. „Не мога да изтрая – каза тя почти гласно. – Не мога... не мога повече...“ След това усети, че волята я напуска. Машинално преряза с триончето една ампула, напълни спринцовката и заби иглата в кожата на бедрото си. След малко почувствува лек гъдел по цялото си тяло и неизразимо приятно усещане на спокойствие, едно вълшебно и странно спокойствие, сякаш вече нищо от това, което ставаше наоколо, не можеше да я засегне или смути. Струваше й се, че виси във въздуха, че дрехите й не се допират до тялото й, че всичката й омраза към Ередиа, ужасът от лагера, от смъртта на Мюрие и от петнистия тиф се бяха превърнали в някакво особено, леко, приятно и парливо любопитство.

Тя поседя малко в това състояние, без да мисли за Мюрие, за офанзивата на червените, за умиращия лагер и за пътя, който й предстоеше. След това стана и се прибра в палатката си. Кармен седеше на леглото и по лицето й продължаваха да се търкалят едри мълчаливи сълзи.

– Нима не спиш! ... – меко попита Фани.

Испанката не отговори. Фани се съблече бавно, угаси лампата и легна. Морфинът я приспа неусетно.

Събуди се късно с главоболие, но достатъчно бодра, за да стане веднага от леглото си. Видя пак неизменно синьото испанско небе с ослепително слънце, което изгаряше последната растителност върху червените глинени и пясъци на степта. Видя и монасите от ордена на свети Бруно, които изваждаха с носилка трупове от палатките и ги отнасяха към ямите в долчинката, които бяха изкопали през нощта. Те бяха невъобразимо мръсни в козите си раса, през дупките на които се показваше почерняла и мършава плът. Един от тях я поздрави с ужасното: „Memento mori.“#1

– Кога ще погребат дон Сантяго? – попита тя, докато Кармен й поливаше да се измие.

– Монасите го погребяха – отговори девойката. – Трупът не можеше да стои повече.

– По-добре – каза Фани. – Аз трудно бих могла да издържа това

погребение, защото дон Сантяго ми е много близък.

Кармен кимна с глава, но не произнесе нищо.

– А отец Херонимо? – попита Фани, плискайки лицето си с вода. – Погребяха ли и него?

– Погребяха го – каза девойката.

– Кой го опя?

– Никой.

– Защо?

– Защото е извършил смъртния грях да посегне сам на живота си.

– Само за това ли?

– И защото няма бог – мрачно поясни испанката.

– Кой ти каза това?

– Отец Ередиа.

– Направи кафе – каза Фани, като се избърса и хвърли кърпата в ръцете на девойката. – Не се отдалечавай от палатката. Можем да тръгнем всеки миг... Разбра ли?

Тя изпи кафето пред палатката и докато гледаше монасите, които продължаваха да носят трупове към долчинката, почна да мисли пак за Ередиа.

—
1 Не забравяй смъртта.

Най-после тя го виждаше такъв, какъвто бе в действителност – един безумец, един неплоден човешки дух, отрицание на живота, на всяка радост и щастие... Сега тя го виждаше като безчувствен и зъл жрец на мрака, на небитието и смъртта, зад която стоеше едно жестоко, студено и отчайващо нищо. Цялата метафизика, цялата нравственост, цялото безумно себеотрицание на Ередиа бяха построени върху безсмъртието на душата, което никой не бе видял и доказал, което противоречеше на разума и следователно бе нищо. Оливарес се бе самоубил от ужас пред това нищо. Доминго бе избягал, за да се бори срещу това нищо. Цялата републиканска Испания се надигаше да се брани от безсмислицата и жестокостта на това нищо...

Обзе я злобно любопитство да види какво правеше сега Ередиа. Искаше да го види сега, именно сега, разочарован от мечтите си за успеха на бунта, изоставен от другарите си, унижен от безсилието си, смазан от купищата тифозни трупове, които отравяха въздуха. Искаше да види гордостта му пречупена и вратата му разбита, да се надсмее злорадо на паниката, която в тоя момент сигурно бе обхванала душата му от смъртта в лагера, от приближаването на червените... Искаше да избличи

лудостта, фанатизма, заслепението му, да хвърли върху него вината за смъртта на Мюрие, за самоубийството на Оливарес, за бягството на Доминго, за кървавата баня, в която сега се къпеше испанският народ. Думите ѝ сякаш да плющят като удари на бич върху съвестта му, да го смажат като жалък червей... И след това щеше да се качи на колата си и да си замине...

Възбудена все по-силно от мислите си, от омразата и беса си, тя стана и тръгна към палатката на Ередиа.

Никога лагерът не ѝ се бе виждал тъй отвратителен, тъй страшен. Всред знойната горещина под синьото небе и ослепителния блясък на слънцето в овехтелите платнища, в очите, лицата и дрипите на болните имаше нещо призрачно. Някои от тях бяха излезли навън и лежеха в сенките, които хвърляха палатките. Други хъркаха върху купища слама близо до входовете, за да избягнат задухата на вътрешността. Треската помрачаваше погледите им, жаждата измъчваше гърлата им. Всички искаха вода, молеха непрестанно за вода. Старата кармелитка и Долорес, оздравели и вече получили имунитет срещу заразата, сновяха объркани между нещастниците и поднасяха към устните им варовита и блудкава вода, която черпеха от една кофа, но след две минути същите отново искаха още и така те бяха принудени да се движат непрестанно между болните.

– Aqua! ... Aqua, rog favor!¹⁴ ... – се чуваше от всички страни.

– Стига, Пепе! ... – ядосано се караше Долорес. – Пиеш като кон!
... – А после се обръщаше към другото – Хоселито, нали ти дадох преди малко?

И понеже сновеше непрестанно и бе уморена до смърт, защото вършеше тая работа от сутринта, тя си отмъщаваше на болните, като не даваше вода на тия, които искаха най-много. Кармелитката гледеше работата си по-търпеливо. Грохнала от старост, мислейки непрестанно за рая, който чакаше душата ѝ, тя креташе немощно от единия край на палатката до другия и поднасяше вода на болните, като мърмореше с механична нежност:

– Сега, синко... сега! ...

– Aqua! ... Aqua, rog favor! ... – молеха болните.

И те получаваша вода, само блудкава варовита вода, която пиеха всред огъня на треската си, всред сърбежа от възките си, защото нямаше лекарства, нямаше машината за дезинфекция, която дон Бартоломео

14. Вода! ... Вода, моля! ...

бе реквизирал за кралските отреди от Навара.

– Aqua!... Aqua! ...

И тия испански гласове, тия пръстени лица и горящи като въглени очи, тия умиращи от петнист тиф хора, гладни, мръсни и въшливи, произнасяха вековната клетва на испанския народ срещу католическото милосърдие, срещу папите, кардиналите и епископите, срещу всички крале и благородници, които ги държеха така гладни, така мръсни и така въшливи и които изпращаха безумни монаси да се грижат за тях...

IV

Когато стигна до палатката на Ередиа, тя се спря пред входа и попита високо:

– Мога ли да вляза? Не последва отговор.

Тогава тя повдигна платнището и надзърна вътре. Ередиа седеше до масата, Фани влезе без колебание. Под жълтеникавата светлина, която се процеждаше в палатката, тя забеляза изведнъж, че косата му бе посивяла. И по тялото ѝ минаха тръпки от това, че тая коса бе посивяла. Той не четеше, не пишеше, не прелистваше и не вадеше бележки от медицинските списания, което бе постоянното му занимание в часовете, когато не се молеше в параклиса и не работеше при болните. Сега той седеше до масата, отрупана с книги и тетрадки, и гледаше пред себе си с пълната неподвижност на човек, който не вършеше нищо, не мислеше нищо, не усещаше нищо. Дори след влизането на Фани той не излезе от своята вцепененост. Когато очите ѝ свикнаха с мрака, тя не откри върху лицето му никакъв нов израз. То бе същото лице, на преуморен от безсъница и работа човек, което виждаше всеки ден. Само косата му бе посивяла, ужасно посивяла, бе загубила синкавочерния си блясък и това обстоятелство изпълни Фани със смущение. „О, всичко го е разтърсило здравата!“ – помисли тя, но не почувствува радостта, която очакваше да изпита от състоянието му. Сега той едва ли щеше да има сили да реагира. Сега той изглеждаше слаб, изнемощял, отчаян, при все че човек можеше да заключи за това само по бързото побеляване на косата, а не по промяната на израза на лицето му, който си оставаше все същият. Но косата, косата! ... Може би най-сетне огненият мираж на Христовата империя върху земята бе изчезнал от погледа му, може би виждаше заблудата си, може би съзнаваше безумието си. Сега той може би щеше да приеме съчувствието ѝ на любеща жена, да приеме помощ, която не

идеше от небето. Внезапно тя усети, че всичката ѝ омраза, всичкото зло-радство, което преди малко изпитваше към него, бяха изчезнали. Тя почувствува изведнъж лекотата и радостта на оня пролетен ден, когато отиваше да го търси в Толедо. Обзе я дълбока нежност към тъй ужасно посивялата му коса, към бледното му аскетично лице и страшната мъка, която може би го разкъсваше отвътре. Сега тя изпитваше само желанието да се приближи до него, да прегърне главата му и да я притисне до гърдите си, като съзнаваше, че заедно с това щеше да докара и някакво безкрайно облекчение за себе си, че нямаше вече да изпитва предишния ужас от смъртта и от самотата си, да чува тоя страшен вътрешен глас, който я изобличаваше и да изпада в истерични припадъци. Какъв душевен мир бе настъпил сега в душата ѝ, колко много обичаше Ередиа и заедно с него целия свят!... Сега тя знаеше, че нямаше да се отдели от Ередиа никога, че нямаше да го изостави дори пред ужаса на смъртта, от петнист тиф, която бе готова да посрещне храбро заедно с него. Само едно искаше тя: да почувствува нежността ѝ, да я приеме като любеща жена без оня страшен лед на фанатизма си, който го сковаваше винаги. Само това искаше тя! ... М бавно тръгна към него.

– Къде е Доминго?... Вие последна сте разговаряли с Доминго! – внезапно произнесе той.

Тялото му бе изтощено от безсъница, работа и молитви, душата му се разкъсваше от мъка, но това бе същият суров, фанатичен глас на неотслабваща воля, на нечовешка енергия и омраза към всичко земно, глас, който сякаш извираше от олтара на Монтсератския манастир и сега удари душата на Фани, както железен чук би ударил нежна фарфорова ваза. Очите му пак се бяха запалили като въглени и в тях пак светеше демонската безчувственост на същество, което не познаваше, не разбираше човека и любовта.

– О, мълчете!... – прошепна тя умопомрачително. – не говорете сега!

– Къде е Доминго? – повтори той. – Кармелитката ми каза, че сте го изпратили до шосето и той е заминал с велосипед.

– Не говорете! ... Не говорете какво ви е казала!...

– Защо? ... Боите ли се? – прокълтя гласът му с мрачна ирония.

Той стана от мястото си и се приближи до нея, сякаш искаше да я изгори с очите си. А тя почувствува, че сърцето ѝ отново се сковаваше от омраза към него, че това, което изпитваше преди малко, беше глупост, и сега пак го виждаше такъв, какъвто бе всъщност – студен призрак, изскочил от мрака на вековете, от черния фанатизъм на Испания.

– Избяга при червените! – изхриптя тя с предишната си злоба ... Сега мога да ви кажа.

Да, за това... Аз го улесних... и така Оливарес се обеси.

Доминго избяга при червените, Гонзало ще замине с мене... Само вие ще останете тук, вие и трупове... вие и смъртта... вие и безсърдечieto ви!

– Значи, вие деморализирате подчинените ми?

– Не ги деморализирам. Те сами виждат лудостта ВИ.

– Вие сте подла!...

– Защо подла? Защото два месеца издържах болницата ли?

– Не я издържахте! Използвахте я.

– За да рискувам петнистия тиф, нали? За да опитате играта си.

– Сполучих напълно!... – каза тя със смях.

– Не сполучихте, но отмъстихте.

– Радвам се, ако е така.

– Зная!... Защото ви липсват други радости.

– А на вас не липсват! ...

О! ... Блажени.

– Ще получите възмездieto си от бога.

– Не се боя от бога! Ни от вас, ни от себе си!

– Това ще продължава само докато вземате морфин.

– Виждам, че шпионската ви служба работи отлично.

– Трябва да й благодарите.

– А-ха! ... Защо? ...

– Защото ви отърва от военния съд. Доминго е заловен с дрехи, които носят пришит етикет с името на шофьора ви. Нашата „презряна“ служба удостовери, че те са откраднати, а не дадени от Робинзон по ваша заповед...

– Хиляди благодарности!... И какво възнамеряват да правят с Доминго?

– Ще го застрелят публично.

Мъртвешкият хлад, който идеше от Ередиа, облъхна Фани и я накара да занемее. Гневът, иронията и горчивото доволство на злорадството, които изпитваше преди малко, изчезнаха за миг.

– И вие... вие стоите в палатката си! ... – прошепна тя с ужас.

– Всеки е твърд по своему. Оная вечер и вие пушехте спокойно пред трупа на приятеля си.

– Нима искате да приличате на мене?

– По нищо не приличам на вас.

От изпитото лице, от посивялата коса и безкръвните му устни се излъчваше зловещо, тържествено спокойствие, безстрастието на инквизитор, който гледа как пламъците на кладата обхващат осъдения. Само в очите му гореше мрачна възбуда, която тя виждаше за първи път у него. Черният пламък на зениците му бе станал по-остър, по-магнетичен, пожизнен. И тогава тя почувствува за последен път, завинаги, че и този човек бе също като нея някакво абсурдно отклонение от логиката, от красотата и съвършенството на живота, че също като нея и той бе загубил солидарността си с другите човешки същества и затова живееше като самотен призрак под мрачните сводове на своя бог, на своите догми и на своята метафизика, че и той не е друго освен безсмислица, освен дрипа, освен зло...

Тя скочи като ужилена и хукна навън. По-скоро!... Далеч оттук!... Далеч от този човек, от тази палатка, от този лагер! ...

– Стойте! ... – извика той високо. – Стойте! ... Гласът му я закова.

– Какво? ...-произнесе тя.

– Направих всичко, каквото можех, за да спася Доминго... Но дон Бартоломео иска да даде пример на подлещите, които изменят на вярата.

– Може би искате да кажете – на Франко!

– Не! ... На вярата! – мрачно подчерта Ередиа.

– Съзнавате ли какво говорите?... Кой морален закон позволява на дон Бартоломео да екзекутира в двадесетия век хора в името на вярата?

– Вие не виждате нашата борба... Вие не знаете какво значи за нас вярата. Сега целият испански народ е вдигнал оръжие да се бори за вярата си...

– Та той е правил това винаги по заповед на кралете и папите, които са искали да разширят властта си. А сега се бие за Хитлер и Мусолини... Не съзнавате ли... не виждате ли това?

– Ние се борим първо за Христа.

– И в името на Христа един луд генерал ще екзекутира Доминго!

– Смъртта на Доминго е само неизбежен епизод в тази борба.

– Неизбежен! ... – извика тя, като затрепера от възмущение. – От вас ли трябваше да чуя това? Има ли капка човешко съзнание в главата ви? ... Спомнете си оная нощ, когато Доминго ви прикриваше с тялото си от пушките на анархистите! ...

– Същото правихте и вие... Аз се измъчвам от спомена за това. Аз страдам за вас, за Доминго, за Оливарес... Но какво съм аз, какво сте вие, какво са те пред вечната цел на вярата, която трябва да спасим!... Вие не съзнавате величието на тази цел и затова ме мразите, затова

постъпвате така...

Фани го гледаше с ужас. Не беше ли луд? Но той продължи да говори бавно, спокойно, невъзмутимо пред нямото и състрадателно мълчание, с което го слушаше Фани. След това думите му се оцветиха с патос и прозвучаха тържествено, сякаш държеше проповед в черквата на Пеня Ронда. Никога той не бе говорил така. Отначало той почна с конкретни факти, които след това обобщи в заключения, а от тези заключения мина към нови обобщения и така я поведе из стръмните пътеки на схоластиката, които свети Августин, свети Тома Аквински и Суарес бяха прокарали в мрака на човешкото съзнание. Мисълта му се катереше все по-нагоре и по-нагоре по стъпалата на силогизмите, докато най-после стигна до такава шеметна височина, щото лагерът на болните от петнист тиф, земята и хората изобщо престанаха да се виждат. И тогава Фани видя ослепителната панорама на едно лъчезарно пространство, което отец Ередиа нарече *Ordo amoris*, а в това пространство плаваха блажено като увеселителни балони в карнавална атмосфера безсмъртните души на легиона от праведници и светии. Тук Ередиа направи един главоломен скок и се намери отново на земята, като завлече със себе си и Фани. *Ordo amoris* може само да се види с разума, но не и да се постигне. За да се постигне, трябва вяра. Вярата... вярата е необходима на милионите човешки същества!... Но вярата сега е в опасност и трябва да се борим за нея. В тази борба личността се изгубва, средствата са без значение, методите според случая...

Внезапно Фани почна да се смее. Отначало тя се смееше тихо, задушено, после смехът ѝ се засили, стана нервен, висок, почти истеричен... А после изведнъж се успокои и мислите ѝ потекоха с тъжна и пуста яснота. Ето за кого бе дошла тук! ... Ето какво бе останало от магнетичната привлекателност на този испански монах! Спомни си юношеския възторг, с който бе почнала да го обича, мъката, която изпитваше за него, устрема и себеотрицанието, с което се бе хвърлила да го спаси от анархистите, петнистия тиф, на който излагаше живота си всеки ден... Ето... ето какво бе останало от всичко това! Само смехът ѝ, само съжалението към един луд! ...

„Трябва да направя нещо за Доминго.“ Това беше първата ѝ мисъл, когато излезе от палатката и се окопоти от ослепителната слънчева светлина. По-скоро!... Веднага при дон Бартоломео! Тя си спомни изведнъж за страшното определение, което Лойола бе дал на ордена преди четири века и половина: „*Cohorta para eombatii los enemigos de la Cristiandad.*“¹⁵ Та какъв по-голям неприятел за християнството и за тази

зловеща кохорта от един разпопен монах, от един йезуит, който преминава в лагера на червените? Доминго беше загубен! ... Може би той беше застрелян вече! Ако Ередиа преди малко се мъчеше да оправдае наказанието му, набожният и кръвожаден дон Бартоломео сигурно не бе закъснял да го изпълни. Събитията в тая страна се развиваха по някаква жестока и неумолима логика... По-скоро, по-скоро да спаси един здрав и силен човешки живот! ...

– Робинзон! ... – извика тя високо, когато наближи палатката му.

Но шофьорът не се показва, както обикновено, пред входа на палатката си. Отнякъде се обади гласът на Долорес:

– Робинзон го няма, сеньора!...

– Къде отиде?

– При бесилките.

– Какви бесилки, севилска циганко? ... – гневно кресна Фани.

– В Пеня Ронда ще обесят трима анархисти! Не знаете ли?... Един от тях е Доминго.

– Ела тук, възливно момиче! ... Кога ще ги бесят?

– Тази сутрин!...

Долорес не намери за нужно да отиде, но вместо нея дотърча Кармен.

– Робинзон остави тази бележка, сеньора!... – каза девойката.

Тя подаде бележката на Фани. Робинзон съобщаваше, че отива в градчето, за да напълни акумулаторите на линейката, и че ще се върне след два часа. Два часа!... Да го чака ли? Но през това време можеха да обесят Доминго... По-скоро! ... По-скоро!

Без да се колебае повече, тя грабна чантата си и хукна пеш. До Пеня Ронда имаше три километра, но с бърз ход тя се надяваше да ги вземе за не повече от двадесет минути. Тя забради главата си с една копринена кърпа и забърза по шосето. Слънцето припичаше адски. От пясъка и скалите се издигаха към синята жар на небето струи от нажежен въздух, които караха очертанията на предметите да трептят. Шосето беше занемарено и разровено. Горещият прах скоро изпълни плитките й пантофи, с които можеше да се върви само по асфалтирани алеи. Тя ги изу, изгърси от праха и обу наново. Опита се да върви покрай канавката на шосето, но тук изгорелите тръни и кактуси драскаха немилостиво босите й крака. Тръгна пак по шосето. Внезапно почувствува умора и слабост. Коленете и почнаха да се подкосяват. Навярно бързаше прекалено. В

15. Кохорта за борба срещу неприятелите на християнството.

тази тропическа жега, без никаква сянка наоколо, можеше да получи слънчев удар. Горещината ѝ се струваше непоносимо мъчителна, при все че не се потеше. Главоболието, което усещаше от сутринта, се засили още повече. По тялото ѝ от време на време пропълзяха студени тръпки. Какво ли беше пък това?... Глупости! Нищо! Трябваше да върви само по-бавно.

Отдолу с направление към Медина дел Кампо се зададе облак от прах, който забулваше шосето на голямо разстояние. Войници!... Сега трябваше да гълта праха, докато отмине цялата колона. Отново тръгна покрай канавката. Колоната наближи. Най-напред вървеше редовна и дрипава испанска пехота с бели обувки и червени пискюлчета на кепетата. Войниците крачеха уморено, прегърбени под тежестта на раниците и пушките си, като се вираха мълчаливо във фигурата на Фани. Това бяха груби селски лица, чиято апатия не обещаваше нещо героично в името на господ и на краля. Те отиваха да се бият, без да знаят за какво, просто за това, че офицерите ги водеха, а кюретата ги бяха учили да се подчиняват. Те вървяха като покорно стадо овци, предназначено за кланицата. От потните им тела, от мазните раници и окъсаните им униформи лъхаше специфичната войнишка миризма. Това бяха същите безимотни, неграмотни селяни, които измираха в лагера от петнист тиф. Съвсем друга гледка представляваха офицерите им, които яздеха разкошни чистокръвни коне. По фините лица и трескавия възторг в очите им човек веднага разпознаваше дългокраките благородници на Кастилия, които пламенно отиваха да се сражават за господ и за краля. Когато приближаваха Фани и разпознаваха в нея „сеньората“, те поздравяваха изискано, с радостно безгрижие, сякаш не отиваха на бой, а на разходка. Впрочем, тия кавалери бяха дълбоко религиозни и наистина не се плашеха никак от смъртта. За тях тя бе само преминаване в друг живот. След редовната пехота следваха няколко отряда доброволци – хора, запалени и страстни, необичащи твърде мълчанието, а още по-малко дисциплината. Тук имаше планинци от Навара, верни до смърт на Бурбонската династия, фалангисти, които искаха да отмъстят за смъртта на Хосе Антонио, християнски доброволци, готови да измрат за вярата, носеха плакат „Por la Santa Fe“¹⁶, арагонци, любители на серенади и побоища, чужденци с криминални лица, които едва бяха научили по няколко испански думи. Цялата тази паплач, живописна, весела и кръвожадна, дефилираше пред Фани и я отрупваше с „пиропос“ по неизкоренимия

16. За светата вяра.

навик на всички испанци, когато виждаха красива жена.

– Rajagico¹⁷ – подвикваха наварците.

– Ole guara!¹⁸ – кряскаше от възторг групата, която отиваше да умре за светата вяра.

– Испанка ли си, моме?... – с патриотична гордост питаха флангистите. А после, когато забелязваха изведнъж, че нямат пред себе си проста жена от народа,

„Безумци“ – тъжно мислеше Фани. А те отминаваха и продължаваха да я отрупват с галантни думи, размахваха войнствено оръжията си и свиреха на китари, отивайки да умрат славно за господата и за краля, да унищожат до крак металурзите и тъкачите, които бранеха републиката.

Колоната отмина. Фани продължи. Лицето, костюмът и краката ѝ бяха побелели от прах. По-скоро към Пеня Ронда! ... По-скоро! ... Но сега усети съвсем ясно, че краката и се подкосяват. Сърцето ѝ отмаляваше. „Ще падна – помисли тя с уплаха. – Ще получа слънчев удар. Това слънце е адско.“ До Пеня Ронда оставаше не повече от един километър. Въпреки това реши да почине и седна до канавката. Ала щом направи това, горещината ѝ се стори още по-непоносима. Ушите ѝ забучаха. Ръцете ѝ се отпуснаха безпомощно. И тъкмо тогава тя видя с облекчение, че по шосето се зададе линейката. Робинзон спря колата и уплашено догърча до нея.

– Обърни колата! ... – заповяда тя. – Карай бързо в Пеня Ронда.

Робинзон ѝ помогна да се качи в линейката.

– Има ли бесилки в Пеня Ронда? – попита тя възбудено.

– Не, мисис! ... Не забелязах да има бесилки – отговори шофьорът.

– А тълпи има ли?... Не очакват ли някаква екзекуция?

– Не, не забелязах да чакат екзекуция.

Това бяха най-тъпите и най-точни отговори, които можеха да се получат от Робинзон. И тя почувствува признателно, че той се преструва на дръвник, за да не я стеснява с учудването си. Впрочем той бе усвоил това разумно държане от много месеци насам. – Какво става с червени-те? – попита тя.

– Отблъснати са – отговори Робинзон. – Но един сержант ми каза, че могат да повторят офанзивата си.

Въпреки горещината в Пеня Ронда царуваше обичайното трескаво оживление на град, избран за армейска главна квартира. По тесните

17. Пиленце.

18. Ох каква хубавица! добавяха почтително: – Коленичим в краката ви, сеньора ...

средновековни улички, между грозни каменни къщи с благороднически гербове над вратите сновяха забързано потни адютанти, имаше много въоръжени доброволци. Макар да бе отблъсната първата атака на червените, дон Бартоломео продължаваше благоразумно укрепяването на града. Генералът се готвеше за героична отбрана. Ако не разум и човещина, у него имаше поне храброст, а в липса на храброст не може да бъде упрекнат никой испанец. Групи работници, у които дон Бартоломео нямаше доверие, за да ги въоръжи и изпрати на фронта, копаеха мълчливо окопи по кръстопътищата.

Камионетката не можеше да минава през тесните улички. Фани слезе от нея и тръгна към главната квартира по указанията на един сержант, комуто подари пакет с цигари. След доста лутане и разпитване тя стигна едно голямо и мрачно здание, построено от дялан гранит. То приличаше по-скоро на укрепен средновековен затвор, но бе всъщност дворец на благородници, семейна собственост на генерала, която сега той бе превърнал в главна квартира на армията си. Пред главния вход имаше две дървени будки, взети от участъка на цивилната гвардия и преобоядисани наскоро с цветовете на императорска Испания. След дълги обяснения и многократно влизане и излизане на все по-горни чинове най-после при Фани дойде адютантът на генерала. Той беше висок, мършав и добре осведомен идалго. Щом видя Фани, той се представи изискано като майор Артиага и целуна ръката ѝ.

– Вие сте помощницата на доктор Мюрие от лагера на отец Ередиа, нали? ... – произнесе той вежливо след задължителното „падам в краката ви, сеньора“.

– Да, майоре!... Искам да кажа две думи на дон Бартоломео. Касае се за една лична молба. Ще ме приеме ли?

Лицето на майор Артиага прие веднага крайно съсредоточен вид. От учтивост той укроти адютантското си любопитство и служебния дълг да пита всеки посетител за причината за идването му.

– Дон Бартоломео не ще откаже никога да изслуша една добра християнка – заяви той без колебание и това подчерта отново всестранната му осведоменост. – Ще доложа веднага на негово превъзходителство.

Той поведе Фани навътре в тъмното здание, от което лъхаше освежителна прохлада. Минаха покрай няколко стаи с отворени врати, в които кипеше трескава деятелност. Офицери стояха наведени над картите или диктуваха заповеди. Почти всички поглеждаха Фани с любопитство и се покланяха церемониално с изисканата вежливост на идалговците,

които дори в най-трудните и опасни моменти на живота си запазват хладнокръвно почитта към дамите. А че моментът беше труден и даже опасен, личеше по нервното бръмчене на телефоните. С неочакван устрем червените почваха втора атака. Цялата вътрешност на зданието бе мобилирана с разкошни килими от времето на Гойя, с позлатени старинни кресла и кадифени завеси. Над масите, отрупани с карти, пишещи машини и телефонни апарати, висеше синкавият дим на благоуханни хавански пури. Това бе наистина един щаб на императорска Испания.

Майор Артиага остави Фани в една чакалня на първия етаж и отиде да предупреди генерала. След малко той се върна, предложи ѝ да мине през още една стая, украсена с рицарски брони, и най-сетне я въведе в кабинета на дон Бартоломео.

Всичко в кабинета бе обезсърчително. Всичко говореше за светата вяра, за висок произход и славни деди, които бяха отличили рода Хил още от Конвистадорски времена. Едната половина на кабинета бе заета със сбирки от всевъзможни оръжия, трофеи, кръстове, разпятия, стари евангелия и пожълтели документи, наредени грижливо в стъклени шкафове. Тия документи свидетелстваха за признателността на испанските цезари към прадедите на дон Бартоломео. Другата половина, бе заета от бюрото и книгите на идалго. По стените висяха портрети на брадати главорези, рисувани с маслени бои – управители на Фландрия, на Мексико или Неапол, облечени в броня и наметнати с мантии. От лицата им лъхаше зловещата енергия на херцог Алба и Писаро, а в ръцете си държаха огромни саби, подобни на мечовете, които бяха носили ландскнехтите през Тридесетгодишната война. Всички тия знаменитости на рода Хил се бяха издигнали през религиозните войни и бяха прочути еднакво със своята набожност, със своята жестокост и със своята ясно установена вина за пропадането на испанската империя.

За разлика от тях дон Бартоломео не изглеждаше тъй свиреп, поне толкова, колкото можеше да се заключи от делата му. Дори той приличаше малко на кой да е от нажалените и кротки благородници, които Греко бе обезсмъртил в „Погребението на граф Оргас“. Той имаше същата подстригана брадичка, същите умерено засукани мустаци и благородната *palidez aurea*¹⁹ па кожата. Но ако човек се взреше по-внимателно в очите му, щеше да открие веднага един особен кървав пламък в зениците и една острота, които напомняха поразително очите на брадатите прадеди по стените. И тогава човек долавяше, че дон Бартоломео

19. Златиста бледност

можеше да изколи без колебание цяла Испания, ако това му се стореше необходимо за господ и за краля.

– Седнете, сеньора! ... – покани той любезно. – Радвам се, че случаят ми дава удоволствието да се запозная с вас... – Той натърти гласа си с оглед на една покана за вечеря в имението му, която Фани бе отказала. – Слушал съм за вас от покойния доктор Мюрие, когото познавах... Отец Ередиа идва вчера следобед тук и ме осведоми за смъртта му. Господ да успокои душата му, при все че той не вярваше в него! ...

– В лагера станаха тъжни неща, генерале! ... – каза Фани.

– Това показва пропастта, до която беше стигнало нашето отечество... Безверието и червените идеи са проникнали дори в светата Дружина на Христа! ... Отец Ередиа ми каза всичко. Но ние ще спасим Испания, сеньора! Затова се бием!

– Трябва да я спасите!... – дрезгаво каза Фани. – Господ да помага на благородното ви дело! аз съм дълбоко религиозна, генерале... – продължи тя, вече попаднала в тон. – Моето идване в Испания съвпада с един нравствен прелом... аз съм вече почти католичка и затова поех тежкия кръст да работя в лагера на болните от петнист тиф...

Тя успя да запази тона и почна да говори за вярата и християнството, за католическия дух... Изкара една възторжена тирада, твърде подобна на она, която бе чула тази сутрин от отец Ередиа, но лишена от логическата връзка на силогизмите. Затова пък бе обогатена с цитати от света Тереза. След това Фани повтори една ценна мисъл на Лойола: кроткото и пасивно отнасяне към враговете на християнството е равносилно на неговото унищожение. Тя споделя напълно строгостта, с която дон Бартоломео води борбата за спасението на вярата. Но въпреки това тя е дошла тук и си позволява да отпрати към него една молба.

– Една лична християнска молба, генерале! ... – произнесе тя с трогателно мил глас и сякаш без да съзнава, докосна леко ръката на могъщия властник.

„Дали действувам благоразумно? – попита се тя изведнъж. – Ако този идиот си въобрази...“ Но Доминго, Доминго трябваше да се спаси! ... Най-после и тя да спаси някого, и тя да пожертвува нещо, без да мисли за удоволствията си, без да пресмята какво ще получи. Та нима се излагаше на нещо повече от досаден флирт с този стар глупак!

Ако Испания не бе пълна с мургави жени, чиято хубост бе наситила отдавна сетивата и тялото му, дон Бартоломео нямаше да трепне от докосването на тази северна красавица.

– Сеньора!... – произнесе той тържествено. – Ще направя всичко,

каквото зависи от мене!

– Благодаря! ... Моля за един човешки живот. Монахът Доминго Алварес е осъден на смърт... Пощадете живота му, генерале! ...

– Ах... тъй ли? – Идалго се почувствува малко разочарован и оскърбен. Разочарован защото това, което искаха от него, нямаше да му струва нищо, и оскърбен, защото тази сеньора проявяваше слабостта си към един нищожен монах от селски произход, когото йезуитите бяха отгледали по милост. Сaramba! ... Та нима един плебей заслужаваше това благоволение от нейна страна? Очарованието му от северната красавица изчезна изведнъж. Дон Бартоломео сви веждите си и под тия гъсти побелели вежди Фани забеляза отново кървавите пламъчета в зениците му.

– Доминго Алварес! ... – мрачно повтори той. – Оня, който се опита да избяга при червените ли?

– Същият!... – каза Фани. – Той е съвсем млад. Простете увлечението му!...

А-ха... млад! ... Идалго се усмихна вътрешно. Та коя жена няма слабост към млади мъже! Той щеше да изпита снизходително съчувствие към Фани, ако внезапно не му бе дошло на ум, че слабостта ѝ бе насочена към един нищожен, презрян селянин. Към това се присъедини изведнъж и досадата от вълнението, което бе изпитал при лъстивото докосване на ръката ѝ. Той си спомни с меланхолия за своите петдесет и осем години. Когато човек старее, жените винаги се опитват да го лъжат. Но дон Бартоломео не е толкова глупав, нито слаб, за да отстъпи от принципите на борбата си за господ и за краля. Може би тя предполагаше именно това. Каква обида! Тази англичанка трябваше да види кой е дон Бартоломео Хил де Сарате. И вълна от раздражение заля честолюбивото сърце на идалго, вълна, която приближи нещастния Доминго Алварес още по-сигурно до смъртта.

– Боя се, сеньора, че има формални причини, които ще ми попречат да отменя екзекуцията.

– Какви причини?... – тревожно попита Фани.

– Аз изпълнявам заповедта на върховното командване да наказвам безмилостно всички дезертъори и противници на движението... Присъдата е произнесена, а правото за отменяването ѝ принадлежи само на генералисимус Франко.

– Тогава отложете екзекуцията... Осъденият ще изпрати молба за помилване до генералисимус Франко.

– Невъзможно, сеньора!... – В отговора на дон Бартоломео прозвуча досада и в очите му пак светнаха зловещите пламъчета. – Молбата не

ще има никакви последствия... Освен това съвестта ми не позволява да оставям противници, които утре могат да попаднат в ръцете на червените и могат да действуват отново срещу нас.

– Генерале, за какво са тези екзекуции? ...

– Как за какво? ... – Тази жена го прекаляваше! Дон Бартоломео забрави изведнъж нищожния произход на Доминго и меланхолията от своята напреднала възраст. В гърдите му кипна въодушевлението на човек, който се бореше за господ и за краля. Как така за какво? ... За да съборят републиката, за да унищожат враговете си, естествено! ... Нима Фани не знае, че тия вероотстъпници разбиват основите на неговото отечество? Нима не вижда, че горят манастири, разрушават черкви, избиват потомци на славни родове? Нима аристократите и всички, които поддържат новото движение, нямат върховния дълг да снасят светата вяра и ценностите на миналото, да издигнат пак над развалините на републиката Испания на Филип II, Испания на цезарите, Испания на конквистадорите, на Гонгора, на Лопе де Вега... да, онази героична Испания, която завладя и цивилизова цели континенти? Не!... Изглежда, че мисис Хорн не познава никак великите цели на движението, изглежда, че в заслепеното си милосърдие тя не вижда месианската роля, която бог е определил на испанския народ! Традиционна Испания е била винаги мистичният пламък на вратата в Европа и целия свят. Тя ще бъде винаги и сабята на християнството! ...

Ако дон Бартоломео въпреки съветите на лекарите не злоупотребяваше толкова с коняк и хавански пури, ако цели участъци на мозъка му ме бяха изцяло склерозирани, той може би щеше да се опомни и да спре. Но сега бе премного развълнуван. Инерцията на афекта го влачеше неудържимо. Искаше да покаже на тази англичанка, на тази вековна неприятелка на расата му, идеала, за който се бореха... И така, движението се бореше за една мощна Испания, почиваща върху традициите и окриляна от славния спомен за миналото, една Испания, която под скиптъра на дон Луис де Ковадонга щеше да присъедини отново Аржентина, Мексико, Филипините... всички латински републики в Америка, и всички архипелази в океаните, една императорска Испания, която щеше да обедини сто и петдесет милиона души, да завладее пак света. При всяка следваща дума гласът на дон Бартоломео ставаше трескав, кървавите пламъчета в очите му – по-червени.

Внезапно Фани почувствува страх. Внезапно изпита зловещото усещане, че е попаднала в страна, където някой бе отключил и пунал лудите на свобода, които от своя страна бяха взели по някакъв начин

властта и сега преследваха нормалните хора. Това усещане бе поразително по своята действителност. У Ередиа, у дон Бартоломео, в разюзданата тълпа, която отиваше към фронта и свиреше с китари, в думите и действията на всички имаше нещо лудешко и болезнено. Та това бяха луди?... Нима Фани още се съмняваше, че не са луди! В ушите ѝ почна да звънти всичко, което бе чула от сутринта. Още малко, щеше да се побърка и тя. По-скоро да се маха оттук! Далеч от тази страна! Кой можеше да спаси Доминго Алварес от една банда въоръжени луди, без да рискува сам живота си!... Какво щеше да стане, ако този луд генерал си спомнеше внезапно, че Доминго беше избягал с дрехи на Робинзон, ако му хрумнеше да я задържи като съучастница, като враг на вярата и на императорска Испания? Та нима не бе способен да направи и това? Тогава нямаше да ѝ помогнат никакъв британски консул, никакви заплашвания дори от самото посолство... Не, не е чак толкова опасно! Този перко говори... Не бива да изоставя Доминго Алварес, не трябва да бяга, когато отнемат един човешки живот! Нима е тъй малодушна? ... Ала пак я осени поразителното усещане, че се намираше между невменяеми, които по същия начин можеха да погубят и нея. „Не говори повече! Махай се оттук!“ – съветваше я инстинктът за самосъхранение.

– Разбирам ви, генерале... – каза тя и веднага съзна, че изоставяше подло Доминго Алварес. – Да... тъй!... Аз не знаех... Простете за безпокойството! Сега имам един личен въпрос: през къде ще ме посъветват да замина?

– През Сиудад Родриго към португалската граница... Сиудад Родриго е още в наши ръце. Но добре е да направите това веднага, сеньора! Тук се очакват големи действия.

– Имам нужда от открит лист?

– Разбира се... Маркизът на Артиага ще нареди да ви се издаде.

Той позвъни за адютанта си.

– Хиляди благодарности, генерале!... – Тя съзна изведнъж, че сякаш бе полудяла на свой ред и сега говореше тъй от глупав и подъл страх. – Желая ви победа!... Господ да пази живота ви!

Тя ли говореше това? ... „Нима съм толкова подла?“ – помисли тя с ужас. Съзна пак, че бе готова да се разкрещи от възмущение, но се овладя веднага. Налетите с кръв очи на идалго я гледаха подозрително.

Дон Бартоломео стана от креслото и със същата церемониалност я изпроводи до входа на кабинета си, откъдето я пое маркизът на Артиага. Тя почувствува, че предишната ѝ самоувереност се връща. В очите на маркиз Артиага липсваха зловещите кървави пламъчета, които горяха у

дон Бартоломео. Това бяха студени интелигентни очи и в тях прозираше досада от безполезните жестокости. Хладният му разсъдък не мислеше за вярата и за цезарите на Испания. Той се бореше само за спокойствието и привилегиите на кастата си.

– Майоре – извително попита Фани, – какво ще прави Британската империя, ако една нова армада се запъти към Англия?

– Не се безпокойте, сеньора – отговори адютантът. – Дотогава дон Бартоломео ще излезе в оставка.

– Не можете ли да помогнете вие на клетия Доминго Алварес?

– Не, сеньора!... Не мога. Аз изпълнявам само заповеди.

– Тогава кой би могъл да му помогне? – отчаяно попита тя.

– Мисля, само един човек: отец Ередиа.

– Какво би могъл да направи Ередиа?

– Мисля, че само той може да отмени екзекуцията – безстрастно произнесе маркизът. – Защото той я поиска от дон Бартоломео.

Фани се залюля и потърси опора в стената. Майор Артиага я подкрепи с ръката си.

– Изглежда, че не ви е добре – каза той.

– Да! ... – Фани направи опит да се засмее. – Испанският климат действа много силно на нервите ми.

– Този климат се понася трудно от чужденците – на свой ред се усмихна Артиага. И после добави: – Дайте паспорта си и седнете в чакалнята, докато уредим открития лист!...

Когато излезе навън, Фани почувствува отново предишната слабост и подкосяване на краката си, но пак не обърна внимание на това. По-скоро да се махне от тая страна, да не вижда тия безумци! Доминго бе загубен, но тя не мислеше вече за него. Докато седеше в чакалнята, съзна ясно, че нищо не можеше да му помогне. Сега умът ѝ бе зает само с подробности около заминаването. До Сиутдад Родриго и португалската граница нямаше повече от двеста километра. Ако тръгнаха от лагера утре сутринта, най-късно привечер щяха да стигнат до границата. Наистина, паспортите им, нейният и на Робинзон, нямаха визи, но нима португалците щяха да откажат да приемат англичани? По-скоро да избяга от лудите, които бяха заели властта в тая страна!... Не искаше да мисли повече за Испания! Не искаше, но когато прекосяваше главния площад, който носеше името на дон Хуан Австрийски, видя неочаквано голямо оживление. От всички съседни улици се стичаше народ, предимно възрастни, бедно облечени мъже и въоръжени доброволци, между които гъмжаха орляци нечисти и кресливи деца. По покривите, балконите и

прозорците на съседните къщи бяха увиснали гроздове от любопитни хора. Част от площада, която, се намираше срещу каменното здание без прозорци на първия етаж, бе обградена с кордон от наварски стрелци. Върху покрива на каменното здание се развяваше знаме с жълтите и червени цветове на императорска Испания. Фани забави хода си. До нея, вмирян на зехтин, вървеше един продавач на пържени картофи. С едната си ръка той поддържаше таблата със стоката – тънки резенчета от картофи, пържени със зехтин и завити във фунийки от нечиста хартия, – а с другата пазеше сянка на очите си.

– Какво чакат? – попита Фани, макар да предсещаше отговора.

– Екзекуция – флегматично отговори продавачът.

– Каква екзекуция?...

– На едно попче и на двама червени.

– Какво са направили?

– Опитали се да избягат при червените.

Беднякът измъкна с мазните си пръсти едно картофче и почна да го дъвче тъпо. Фани продължи, но от улицата, по която искаше да тръгне, я върнаха войници.

– Сеньора!... – учтиво се намеси една дебела жена. – Улицата е блокирана. По нея ще докарат осъдените.

– Така ли?... – безпомощно произнесе Фани. – Но аз не искам да видя екзекуцията.

– О, защо? – учудено попита жената.

Фани я погледна с омраза. Това бе груба, проста, добре охранена жена, вероятно слугиня в богатата къща. Черните ѝ тясно поставени очи горяха от животинско любопитство. Жената беше готова да разговаря, но като срещна враждебния поглед на Фани, отмина към площада, където се надяваше да намери по-хубаво място за гледане. Тълпата се увеличаваше и ставаше все по-възбудена. Прииждаха нови групи от празносчитачи, от дечурлига, от войници и офицери, от въоръжени доброволци и полицаи от цивилната гвардия. Всички коментираха радостно пропадналата офанзива на червените, без да знаят, че бе почнала нова, и гледаха заплашително дрипльовците. Прилично облечени възрастни господа, носещи роялистки значки, влизаха в спор с простолудието за по-хубаво място върху тротоара или някоя стълба. Други гледаха със завист щастливците, които се бяха настанили вече по прозорците, балконите и покривите. Всеки искаше да види по-добре екзекуцията, да не пропусне нито миг от зрелището. Върху лицата на едни бе изписано смущение, примесено с парлива възбуда, други се смееха и разговаряха високо, като че

щяха да присъствуват на бой с бикове. Можеше да се помисли, че всички бяха дошли тук от омраза към осъдените, но всъщност никой не ги мразеше, дори повечето не знаеха защо са осъдени. Множеството прииждаше, защото бе обладано от любопитството към кръвта, от мигновената и заразителна лудост да види как се убиват хора. Само работниците, които копаеха окопи, оставаха незасегнати от тази лудост и стояха изправени мълчаливо, тъй като множеството им пречеше да работят.

Изведнъж Фани разбра, че не можеше да се отдалечи от площада. Тълпата беше станала много гъста и никой не искаше да напусне заетото вече място. Опитите и заплашванията на една група фалангисти в униформа да си пробият път към площада останаха безуспешни. Дори улицата, по която щяха да докарат осъдените, беше тъй задръстена, щото войниците въпреки ругатните си не сполучиха да разпръснат множеството и го оставиха да приижда. Фани се приближи до една подвижна скеля с телени мрежи, приготвена да затвори в случай на нужда улицата, и така се озова при работниците, които горчиво наблюдаваха тълпата. Един от тях се дръпна настрана, за да й позволи да се оттегли от окопа, в който можеше да се подхлъзне. Фани забеляза, че очите му гледаха втренчено металическата британска значка, която тя носеше върху ревера на самото си. Умното чело и все още незагрубелите му ръце й подсказваха, че това бе човек на умствен труд. Тя се приближи до него и попита тихо:

- През къде мога да изляза от този проклет площад?
- Невъзможно е да излезете. Навсякъде е задръстено.
- Често ли устройват такива зрелища?
- Почти всяка седмица.
- Nombre!... А вие какъв сте?
- Аз съм републиканец... Учител от Замора.

Фани замлъкна. Разпръсквайки грубо тълпата, край тях мина един красив и снажен фалангист, въоръжен с автоматична пушка. Той се покати на скелята, за да вижда по-добре.

– Не разговаряйте с мене – прошепна учителят. – Ще имате неприятности с тия!

Той посочи с глава фалангиста.

Фани повторно направи опит да си пробие път, но не успя. Отнякъде пристигна цяла рота доброволци – арагонски селяни – и задръсти напълно площада. Господи, колко отвратително беше всичко!... От тълпата се разнасяше миризма на пот и зехтин. Слънцето печеше немилостиво и просто изгаряше мозъка ѝ. Тя едвам се държеше на краката си.

Полудяла от гняв, тя удари с юмрук широкия гръб на един едър капитан от цивилната гвардия, който стоеше пред нея. Капитанът се обърна флегматично като сънлив бик.

– Дръпнете се за бога!... Направете ми път да мина!

– Миџег²⁰... – свирепо изръмжа капитанът. Но дебелият врат не му позволяваше да извърне главата си и да види кой го удари.

– Капитан Сигуеня!... – произнесе някой. – Направете път на сеньората да мине!

Като разбра, че зад гръба му стои сеньора, капитан Сигуеня заблъска безмилостно с лактите си ребрата на няколко свои съграждани от по-низш ранг и се отмести малко.

– Вие ли ме ударихте, сеньора? – попита той с тон на почителна шега. Острото му око бе забелязало веднага британската значка върху ревера на Фани.

– Извинете!... Аз съвсем не ви ударих... Блъснах ви, без да искам! – уплашено се оправда Фани.

– Моля, не се безпокойте!

– Можете ли да ме изведете оттук? – попита тя. Капитан Сигуеня се направи, че не чува. Не му се мърдеше от хубавото място, което бе заел.

– Вие чужденка ли сте, сеньора? – любопитно попита едно мършаво старче с бомбе и бяла жилетка.

– Да – каза Фани.

– Тогава останете да видите екзекуцията. Вие сигурно не сте виждали екзекуции в Испания!... Те са по-интересни от боя с бикове!...

И старчето почна да се смее високо, нервено, истерично.

– Ще млъкнете ли, дон Педро? – мрачно попита капитан Сигуеня.

Смехът на старчето пресекна изведнъж и капитан Сигуеня хвърли авторитетен поглед наоколо. Нервният смях и неуместната ирония на дон Педро, този дребен благородник и демократ, дразнеше постоянно неговото чувство за държавна сигурност както в кафенето, така и по улиците.

Все пак капитан Сигуеня прояви кавалерството да раздвижи огромните си телеса и подобно на мощен танк тръгна през навалищата, мачкайки невъзмутимо бедните си съграждани и заобикаляйки вежливо тия, които стояха над него. Под предлог, че прави път на сеньората – „Това е чужденка – обясняваше той, – направете път да минем“, – той я отведе чак до кордона от войници, където щеше да стане екзекуцията.

20. Жена (употребено пак като възклицание).

– Nombre!... – извика Фани. – Не разбрахте ли, че искам да се махна оттук!... Не желая да гледам екзекуцията.

– Така ли?... – с престорена наивност попита капитан Сигуеня. – Но трябваше да ми кажете това поразително! Оттук е вече съвсем невъзможно да излезем.

– Моля ви... сеньор!... Изведете ме от тука! – произнесе тя отчаяно.

Но думите ѝ се удавиха в оживлението и врявата, които изведнъж обхванаха площада. По нарочния проход, запазен от войниците между тълпата, един открит камион караше осъдените към лобното място. Жадните за зрелище хора протегнаха шиите си и почнаха да се повдигат на пръсти. Всеки искаше да види осъдените, да се взре по-дълбоко в лицата им и да изпита животинската радост, че не беше на тяхно място. Една всеобща възбуда завладя тълпата. Тя, които стояха назад, се мъчеха да изместят по-предните и така възникваха нови спречквания. Две дребни спретнати кюрета настояваха възмутено да излязат на първата редица, откъдето ги бяха изместили няколко арагонски доброволци. Тихи и скромни при други обстоятелства, тия кюрета бяха изпаднали сега в пристъп на безочливо любопитство. Разпратата бе много силна и предизвика намесата на капитан Сигуеня.

– Сеньорес!... – обърна се той към доброволците. – Имайте уважение към отците!

Но арагонските господа за нищо на света не искаха да мръднат от местата си, така че кюретата трябваше да свалят шапки и да пъхнат подстриганите си глави между раменете на узурпаторите.

Между това камионът с осъдените приближаваше бавно мястото на екзекуцията. Досега тълпата беше обладана само от парливо любопитство, което я поразяваше и караше да мълчи, но изведнъж си спомни омразата, която трябваше да изпитва към тях.

– Смърт на комунистите!... – извика един фалангист с превързана ръка.

Той беше излязъл от болницата само за да присъствува на екзекуцията, и познаваше вече мрачния гняв на металурзите от Билбао. Викът му бе сигнал да се разрази фанатична буря от всички останали.

– Muerte a los rojos!²¹... Muerte a los rojos!... – почнаха да викат привържениците на дон Луис де Ковадонга.

– Кучи синове!... – ревяха арагонците.

21. Смърт на червените!

– Антихристи!... – крещяха набожните испанки, които всяка сутрин, завити с черни воали, отиваха на литургия.

– Нехранимайковци!...

– Вероотстъпници!...

– Предатели!

– Да ги убием ние!... – кръвожадно предложи един млад легионер, като извади камата си.

Но до него стоеше благоразумната му сестра, която го плесна по врата и каза гневно:

– Кротувай, Хуанито!

Виковеите на роялистите, на фалангистите, на легионерите и на всички, които бяха за господ, за краля и за Испания, се подемаха от гърлата на други, които също почваха да реват яростно било за да се харесат на властта, било защото се заразяваха от крясъците на себеподобните си, макар всъщност да ненавиждаха „движението“, което бе развалило спокойствието им.

През всичкото това време Фани стоеше с наведени очи. Виковеите и крясъците замайваха главата ѝ. Внезапно тя чу бумтенето на автомобила съвсем близко до себе си и почувствува нужда да покрие очите си с ръка. Но нима се боеше да види Доминго, нима не трябваше да го окуражи поне с един поглед? Колко подъл бе тоя страх – страх от смъртта, страх от подвига на осъдените, страх от собствената си пасивност! И тогава тя ги погледна.

За да не сгази някого от тълпата, камионът вървеше съвсем бавно. На платформата стояха тримата осъдени със завързани отзад ръце и пазени от войници, които държаха пушките си под мишница. Доминго носеше все още панталоните на Робинзон и една скъсана риза. Под дрипите на ризата се виждаше тялото му, посиняло от бой. Лицето и единият му лакът бяха окървавени; червеносатата му глава стоеше гордо вирната нагоре и устните му се усмихваха презрително към ревящата тълпа. Той мълчеше, докато другарите му, хора прости и неуки, ругаеха множеството, зъбеха се и с чисто испанска непримиримост се заканваха на тия, които викаха най-много.

– Безбожници!... Предатели!... – виеше тълпата.

– Кучи синове!... – яростно отговаряха осъдените. – Утре нашите другари ще ви избият по същия начин!

Но тия закани само усилваха гнева на тълпата, а също и на войниците, които ги пазеха. При всеки подобен вик те стоварваха прикладите си върху гърбовете на осъдените.

- Убийци на Христа!
- Предатели на Испания!
- Смърт за вас!
- Червени кучета!

– Антихристи!... Антихристи!... – истерично крещяха двете пригладени дребни кюрета и заподскачаха като черни мишки зад широките гърбове на арагонците, правейки отчаяни усилия да се промъкнат между тях. Най-сетне те успяха да сторят това и застанаха на мястото на един дебел арагонец със засукани мустаци, който не можеше да понася зрелището и тръгна да си отива...

- Es una roqueria!#1... – гневно произнесе арагонецът.

След това избърса потното си лице с кърпа и възмутено се изплю в праха. Той беше голям побойник в родното си село, но не можеше да понася изтезания над вързани хора.

– Ето Доминго Алварес!... – внезапно извика едно от кюретата. – Сеньорес, това е бивш монах!...

- Юда Искаротски!... – добави другото.
- Как?... Монах ли? – възмутено попита някой.
- Монах!... Монах!...
- Избягал при червените!
- Заплюйте го!... Застреляйте го по-скоро! – реवेशе тълпата.

Доминго Алварес посрещна атаката със студена, презрителна надменност. Вместо него реагираха другарите му.

– Хей, паразити!... – викна единият от тях към кюретата. – Ние ще ви обесим с главата надолу.

- Трай, куче!... – обади се някакъв веруещ от тълпата.
- Билбао и Саламанка ще почервенят от попска кръв.

Но това смело изявление му струва такъв силен удар в ребрата, щото нещастникът се преви на две и почна да храчи кръв.

Внезапно лицето на Доминго се изду от ярост. След това мощните му гърди се разшириха, поеха въздух и от гърлото му се изтръгна глас, който сякаш излизаше от ерихонска тръба.

– Испанци!... – изрева той с такава сила, щото заглуши всички виковете. – Испанци!

Това е свинщина...

Множеството утихна слисано. Дори войниците престанаха да бхят с прикладите си вързаните нещастници, поразени от този вик.

– Испанци!... – реवेशе бившият монах Доминго Алварес. – Ние се борим за вас!... Ние умираме за вас!

Един офицер от тълпата даде знак на войниците да го накарат да млъкне и върху гърба и раменете на осъдения се изсипа серия от ужасни удари с приклади. Но тия удари не повалиха атлетичното му тяло, нито го накараха да млъкне.

– Испанци!... – продължаваше да реве той. – Ние искаме да ви отървем от тиранията на благородниците, от лудостта на поповете, от грабителството на капиталистите!... Затова искат да съборят републиката... затова ни убиват!... Испанци!... Бийте се за републиката!

И гласът му повтори със страшна сила още няколко пъти:

– Бийте се за републиката!... Бийте се за републиката!

– Да живее републиката!... Да живее свободата! – почнаха да викат и другите двама осъдени.

Фалангистите, легионерите, роялистите, наварските доброволци и певците на серенади от пламенния Арагон се спогледаха мрачно, сякаш искаха да вземат дружно решение. И те го взеха. Колебанието им трая само един миг. Надавайки бесни викове, те разкъсаха кордона от войници, наскачаха по камиона и извадиха ножовете си.

– Безумци!... – успя да извика Доминго Алварес.

Телата на осъдените се снишиха и изчезнаха под ударите на бляскащите ножове. От платформата на камиона зашуртя кръв. Тълпата реवेशе. Фани затвори очи. Когато ги отвори, камионът със заден ход се отдалечаваше бавно и даваше непрекъснати сигнали да му се отвори път.

Изведнъж тя се почувствува много зле. Тялото ѝ трепереше от студ, ставите я боляха, краката и се подкосяваха, устата ѝ бе пресъхнала. Главоболието, което усещаше от сутринта, бе станало непоносимо.

– Сеньора, искате ли да ви помогна? – попита някакъв мъжки глас.

– Не... няма нужда...

Правейки нечовешки усилия, тя се довлече до мястото, където бе оставила Робинзон, и се тръшна в линейката.

– Карай... в лагера... – заповяда тя.

От северозапад долиташе артилерийска канонада. Два батальона наварски стрелци и една батарея се отправяха с пълна бързина към Медина дел Кампо. Робинзон намали скоростта и се наведе навън.

– Момчета, отново ли почват? – попита той.

– Да, сеньор!...

– Кои?

– Червените!

Като пристигна в лагера, Фани легна веднага и заповяда на Кармен да я покрие с много завивки. След това съзна смътно, че в палатката

влезе Ередиа, че поднасят към устата ѝ лимонада... Монахът ѝ направи две инжекции с кардиозол. А после чу гласа му, далечен и чужд, който казваше на Кармен:

– Сеньората е болна от петнист тиф...

„Край – помисли Фани. След това помисли пак: – Ме... Не още.“

Монахът взе чантата си и се върна отново в големите палатки. Там имаше много болни, които агонизираха. Той разпредели между тях последните количества от кардиозол и камфорово масло. Но една кутия с ампули той остави настрана. Тази кутия той бе предназначил за Фани, макар да нямаше още опасност за живота ѝ. Той не посегна върху тях дори когато видя, че те можеха да помогнат още няколко умиращи дрипльовци да прескочат смъртта. Дрипльовците умряха в ръцете му.

Късно след полунощ той влезе в параклиса и устните му зашепнаха: „Господи, прости ми любовта към тая жена“... Но изведнъж се разнесе гърмеж. Монахът протегна ръце и рухна на земята. Лицето му потъна в локва кръв.

А навън бе нощ. Върху небосвода трептяха звезди. От палатките долитаха сподавените вопли на болните. Непогребаните трупове продължаваха да вонят, ехтеше тътнежът на червената артилерия. Бе черна, магнетична, испанска нощ, нощ на мъртвците, нощ на убийства, нощ на отмъщение...

Една сянка, безшумна като призрак, се прибра незабелязано в палатката си.

В степта жално виеха чакали.

Дон Бартоломео Хил де Сарате, мъж благороден и юначен, притежаваше голям запас от теоретични знания, но цялата му военна опитност се изчерпваше с участието в няколко наказателни експедиции всред полудиви марокански племена. Поради това набожния и героичен устрем на войските си той прахоса в крайно сложни движения, които останаха неразбрани дори в самия щаб. Червените батальони, напротив, съставени от билбаински тъкачи и металурзи, бяха командувани от неукни и набързо произведени сержанти, чийто мозък не бе замъглен от принципите на висшата стратегия. Тези плебейски командири удряха упорито, чевръсто и направо. След двудневни сражения, в които дон Бартоломео загуби цвета на елитните си наварски войски и даже една рота от млади кастилски благородници, Пеня Ронда бе заобиколена. Това стана тъй неочаквано и тъй бързо, че дон Бартоломео не можа да се оттегли своевременно заедно с щаба си, както допускаше правилникът, до съседното летище, където чакаха два германски юнкерса. След като

дадоха три часа срок на населението да се изтегли, червените атакуваха и превзеха града. Стана нужда да се употреби артилерия, защото наварците не се предаваха и барикадирани в къщите, изпитваха дива наслада да умират за господ и за краля. Металурзите, напротив, се биеха спокойно, подканяха противниците си да се предадат и където бе възможно, пазеха града, макар и с цената на кръвта си. И така, бяха разрушени много къщи и паднаха много испанци. Благородна и плебейска кръв се всмукваше еднакво жадно от сухата земя. Пролетарски дрипи и разкошни мундири се валяха еднакво трагично в праха. Падаха фанатични наварци, обrekli живота си на някоя Богородица, падаха богати арагонски селяни, любители на бой с бикове, вино и серенади, падаха аристократи, носители на славни имена и шампиони на поло и стрелба по гълъби, падаха фалангисти и легионери, дали кондотиерска клетва на Франко. Всички преди смъртта разкопчаваха ризите и целуваха по едно разпятие, което висеше на гърдите им, за да влязат душите им в рая.

А падаха и билбаинските работници, които не носеха разпятия, не вярваха в светии и не мислеха за безсмъртието на душите си. Падаха почернели от фабричния дим хора на труда, които искаха повече хляб и повече въздух за децата си, падаха и честни труженици на мисълта, които не можеха да понасят егоизма и високомерието на аристократите. Но най-много кръв проливаха и в най-опасните места се хвърляха работниците. И така, червените напредваха от периферията към центъра, като се биеха за всяка улица и за всяка къща и най-сетне заобиколиха отвсякъде офицерите на дон Бартоломео. Червените предложиха да се предадат, но идалговците отказаха, защото продължаваха да бъдат високомерни и надути дори пред смъртта. И тогава кастилските благородници налапаха pistolетите си и се самоубиха с последните куршуми между кадифените завеси на щаба си, за да не позволят на простолюдието да докосне аристократи. Така падна Пеня Ронда и така наново се проля много испанска кръв за господ и за краля.

На аржентинския лекар доктор Архимедес Морено, доброволец в републиканската войска, бе възложена тежката задача да се справи с епидемията в Пеня Ронда. Архимедес Морено бе млад и сприхав човек от пампасите, когото колегията в Буенос Айрес с един измислен шантаж беше изключила от редовете си. Той издаваше списание, в което искаше всички лекари да бъдат на държавна служба, а болните да се лекуват безплатно. Архимедес Морено намери убежище в Испанската република, първата родина, откъдето преди два века бяха емигрирали прадедите му. Тук имаше приятели, макар и малко, които споделяха идеите му.

Гражданската война го завари в Саламанка. Архимедес Морено се записа доброволец в един работнически батальон. Същият батальон атакува и превзе Пеня Ронда.

Когато на сержант Мартинес, командира на батальона, му доложиха, че в града върлува петнист тиф, той се обърна веднага към своя учен другар Архимедес Морено. Сержант Мартинес имаше представа за прилепчивите болести от една популярна книжка върху микробите. С подобни книжки от най-различни области, които четеше нощем, сержант Мартинес развиваше жадно своето самообразование. Той имаше голяма вяра в науката, много по-голяма от вярата, с която прелатите на Испания се молеха публично на господ да спаси страната от глад, революция и болести. Поради тая вяра в науката простият сержант Мартинес, син на работник и перачка, даде неограничена помощ в хора и власт на своя другар, за да се справи с епидемията.

Най-напред Архимедес Морено докара три машини за дезинфекция, които стояха ръждясали в помещенията на градската санитарна служба в Саламанка и чието съществуване досега никой не подозираше. След това мобилизира граждански повечето лекари на частна практика, включително и дон Еладио, и под страх на смъртно наказание ги задължи да приберат с нарочно отпуснати камиони всички болни от околността и да обезвъшат трикратно заразените къщи. И най-сетне той се залови с лагера.

Тук Архимедес Морено показа, че не е разположен да се шегува. На монасите от ордена на свети Бруно заповяда да свалят мръсните си въшливи раса и да се изкъпят незабавно. Двама от тях по религиозни причини отказаха да сторят това и бидоха застреляни веднага. На останалите позволи да се молят, колкото искат, само извън определеното работно време. Брат Гонзало получи най-строго нареждане да не отделя повече от пет минути за погребалната церемония и да опява всички мъртви наведнъж. От аптеките на Саламанка бяха реквизирани всички необходими медикаменти. След това Архимедес Морено написа доклад до главния интендант на републиканските войски, в който доказа опасността от петнистия тиф за тила на армията, и поиска палатки, легла, завивки и долни дрехи. Всичко, каквото искаше, пристигна бързо. Един съвсем нов лагер бе построен до стария. После пристъпи към обезвъшаване на болните. В горещите часове на деня, когато нямаше опасност от настиване, болните биваха остригвани, събличани, изкъпвани и препращани с чисти дрехи в новия лагер. Някои от болните се противяха на тази операция, защото кюретата от детинство им бяха внушили, че е грешно

човек да се съблича гол пред други хора. А старите палатки, старите сламеници, завивки и дрипи, напоени с пот и мръсотия, Архимедес Морено заповяда да се натрупат на един общ куп. Така се образува един огромен куп от дрипи и вехтории, които гъмжеха от въшки и които бяха полети с бензин и запалени. Към небето лумнаха високи пламъци от черни кълба дим. В тоя миг върху индианското, кипящо от енергия лице на Архимедес Морено се появи доволна усмивка.

Хиляди заразени въшки изгаряха в огнената стихия, а заедно с тях изгаряха дрипите, мръсотията, донкихотщината и фарисейското мило-сърдие на стария свят.

Само две самотни палатки оставаха да стърчат от предишния лагер. Архимедес Морено разреши в тези палатки да останат временно една англичанка, която оздравяваше от петнист тиф, заедно с прислужницата и шофьора си. Тази жена вероятно бе застреляла в параклиса един от организаторите на бунта в Пеня Ронда, монаха Рикардо Ередиа. Освен това в лагера бе станало и едно самоубийство.

Каква драма, какъв вътрешен конфликт бе разтърсил душите на тия хора? Без съмнение, Архимедес Морено можеше да научи нещо, ако отидеше да побъбре с англичанката. Но под омразата му към стария свят, под плебейската му външност на гаучо, под измачканата униформа и червената петолъчна звезда на кепето му – знака на работническия батальон – туптеше фино човешко сърце. Той не искаше от празно любопитство да разчепква и да причинява страдания на тия болни осъдени души. Запали евтина цигара и тръгна към новия лагер. А от стария оставаха само димящи купове от черна пепел, защото тъй искаха развитието и логиката на живота.

БЕЛЕЖКИ

Настоящото издание на съчиненията на Димитър Димов има за цел да представи творчеството на големия наш писател пред една широка читателска публика във възможно най-цялостен вид. Разбира се, едно пълно, научно, с подробен библиографски и историко-литературен коментар издание едва ли е възможно днес, когато върху живота и творчеството на Димитър Димов все още няма цялостни литературоведчески изследвания. Твърде малко данни са събрани и публикувани както за живота на писателя, така и за историята на неговите произведения. Малката дистанция във времето не ни дава възможност да обхванем изцяло наследството на Димитър Димов, около което има много нерешени проблеми.

Всичко това ни кара да се задоволим с едно по-популярно издание, което, от една страна, ще представи художественото творчество на писателя, неговото идейно и художествено развитие, а, от друга, ще ни подскаже какви проблеми съществуват пред едно цялостно, пълно издание на неговите съчинения.

Съчиненията на Д. Димов, подредени в 5 тома, съдържат всички художествени творби на писателя, печатани приживе, някои непечатани приживе произведения, като незавършените: „Роман без заглавие“ и „Ахилесова пета“, изказвания, писма и д-р. Непечатаните произведения, писма, документи и д-р. обогатяват представата ни за идейния и творчески свят на писателя, помагат ни да вникнем по-дълбоко в творческата му лаборатория, затова сметнахме, че могат да намерят място в настоящото издание.

Към всяко произведение прилагаме библиографски данни, известните засега данни относно замисъла, историята на произведението, жизнения и исторически материал, използван от писателя, и известен минимум историко-литературни сведения, които ще ни помогнат да разберем каква роля е играло произведението в нашия литературен живот.

Текстът е сверен с последното приживе на автора издание на всяко произведение.

„Поручик Бенц“ е първият литературен опит на Димитър Димов, ако не смятаме статиите му в ученическото списание „Ученически подем“ – „Подсъзнателното в художественото творчество“, кн. 4, 1928 г., и „Възродената метафизика“, кн. 5–6, 1928 г. Романът е замислен още

през 1934 г. По сведения на неговия най-близък приятел, професор Борис Койчев, Димитър Димов на два пъти преработва произведението си. Навярно първите две редакции са унищожени. Писането на романа е вървяло успоредно с усвояването на белетристичната техника – така можем да си обясним твърде дългия срок и трикратната преработка. „Осъдени души“ е писан за много по-кратък срок.

Пред Тодор Нейков Димитър Димов е изповядал, че описал истински случай: „Димов ми обясни, че имал пред вид жив първообраз, принадлежащ на поколението на нашите родители. Дъщеря на български генерал, от майка францужойка, и нито дума повече. Дискретността му по отношение на първоизточниците на вдъхновение (а той в цялото си творчество е имал образци и живи модели) беше инстинктивна и подхранвана от чувство на безпределна честност.“

Димитър Димов чел романа си на всички близки приятели. Особено ценно за него е било положителното мнение на вуйчо му Иван Харизанов. Поощренията го подтикват да потърси издател за своя ръкопис. Приятелите му се сещат, че техният бивш съученик Добромир Чилингиров, син на известния писател Стилиян Чилингиров, се занимава с издателска дейност. Това е било към края на 1938 г. Добромир Чилингиров се съгласява да издаде „Поручик Бенц“, но тъй като е краят на годината и неговите кредити били изцяло заангажирани с други издания, младият неизвестен автор подписва полица на печатаря Ст. Бракалов (Д. Чилингиров му е поръчител), с която се задължава да се издължи на издателя си с парите от постъпленията при продажбата на романа. Романът се печата в печатница „Братя Миладинови“, собственост на Ст. Бракалов, в 1000 екземпляра.

Продажбата на романа вървяла трудно. 220 екземпляра били (теглени от автора и 50 – раздадени безплатно на вестници и списания. Отпечатани са били 50 „луксозни“ екземпляра, т.е. на по-дебела хартия. През 1942 г. издателят изплаща всички екземпляри на автора и с това ликвидира сметките си.

[1 Вж. „Срещи с Димитър Димов в Испания“, в. „Народна култура“, бр. 28, 1972 г.]

Добромир Чилингиров разказва в спомените си²², че през януари 1939 г. го срещнал Георги Константинов, тогава член на комисията по литературните награди на Министерството на просветата, и го поздравил за „хубавата книга“, която издал. Според него „Поручик Бенц“

22. Вж. „Как бе посрещнат «Поручик Бенц»“, в. „Пулс“, бр. 8, 1968 г.

имала сериозни шансове да получи наградата на министерството за 1938 г. За съжаление наградата не била дадена по формални причини: на корицата на романа била отбелязана 1939 г. Тая малка мистификация станала по настояване на автора, тъй като книгата излиза през последните дни на 1938 г.

За втори път „Поручик Бенц“ излиза през 1966 г. в т. I на „Събрани съчинения“, изд. „Български писател“. Отделно излиза през 1971 г., изд. „Български писател“. Откъс от „Поручик Бенц“ е препечатан във в. „Мир“, бр. 11, 573, 25. II. 1939 г. Второто и третото издание излизат без никакви промени в текста, но във второто липсва мотото на заглавната страница, което сега възстановяваме. Това е част от втория и целия трети куплет от стихотворението „Le vampire“ на Шарл Бодлер. В превод на известния наш преводач Георги Михайлов тия стихове изглеждат така:

– О, ти, с която ме любов тъй властно навсежда обвърза като пияница към вино, като играчът към хазарт и черви към разтленна твар! –

– Завинаги те аз проклинам!

През 1955 г. Дим. Димов е предал на съветския литературовед-българист Виталий Злиднев екземпляр на „Поручик Бенц“ заедно с една страница от ръкописа на романа, където има места, зачеркнати от цензурата. Това са само два малки пасажа, които сега възстановяваме в текста. Цитираме по писмо на Виталий Злиднев до автора на тия бележки от 13. IX. 1967 г. На стр. 192 от първото издание („Събрани съчинения“, 1966 г., т. I, стр. 138) след изречението „Изобщо тая реч бе яростна и заплашителна“ в авторския текст след точката е зачеркната от цензурата следната фраза: „Той говореше за теглата на войниците, за богатствата на спекулантите, за продажността на министрите и вероломството на генералите, които три години лъгали народа, че води освободителна война. Позор!... И множеството пое тия думи с грозни викове.“ В цензурирания вариант последното изречение е станало „Множеството подемаше думите му с грозни викове и размахване на пушките.“

В края на същия абзац в печатния текст има следното изречение: „...трябвало да потеглят за София и да накажат виновниците.“ В ръкописа на автора това изречение има следния вид:

„...трябвало да потеглят за София и да накажат всички тия богаташи, министри и генерали, които проливали кръвта им, за да пълнят джобовете си с германско злато.“ В следващия абзац, няма изменения.

Тия две места са били зачеркнати на машинописната страница с червен молив и поставен печат на цензора.

В печата „Поручик Бенц“ намира широк отзвук. Българската критика е изненадана от тънкия психологически рисунък на неизвестния автор, от умението му да фабулира и най-вече от необикновената тема, герои и конфликти. Разглеждайки във в. „Вчера м днес“, г. I, 1939, бр. 58, литературната продукция за годината, Никола Атанасов отбелязва „Поручик Бенц“ като „приятна изненада“. „Върху основата на войната е разработен един психологически сюжет. Това е вече нещо много. Тъкмо психологическите романи у нас са рядко събитие, а Димов се е справил със сюжета си не по-слабо от кой да е наш добър писател.“

В сп. „Българска мисъл“, 1939 г., кн. 5–6, Петър Динеков, като подчертава, че авторът на „Поручик Бенц“ „търси тъкмо странното, загадъчното, необичайното в постъпките и преживяванията на героите си“, че него го интересува „не простото и обичайното, но изключителното и трагичното“, като признава дарбата на младия автор за психологически анализ и пластичен рисунък, заключава: „...искрено съжяляваме, че младият автор не е насочил вниманието си към външния, обективен свят, а към болезнените душевни състояния на няколко похабени, възбудени от войната или разглежени от охолството човешки същества.“

Всички критици отбелязват несъмнения талант на неизвестния автор, но някои се отнасят твърде рязко към идейната му насоченост и източниците на вдъхновение. Например в сп. „Изкуство и критика“, 1941 г., кн. 4–5, Ал. Ликов разглежда преди всичко идейните основи на произведението. Той намира, че у Дим. Димов липсва „всяка общественост“. Това според него ще убие таланта му, който е безспорен. „Ние не знаем нищо за младия автор на романа «Поручик Бенц», не знаем дали той не крие тетрадки, пълни със стихове, в които е излял своеобразната си мрачна концепция за живота и своето отвращение от него. Но поставените стихчета от Бодлер като мото на романа ни дават указание за източниците, от които Д. Димов черпи своето вдъхновение.“ Ал. Ликов отправя упрек срещу младия писател, че не е насочил вниманието си към българските проблеми, не е отразил войнишкия бунт в романа си, че не проявява никакво обществено чувство. Той намира твърде превзето отношението на Д. Димов към жената, отношение, което той е заел от „учителя си Ницше“. „Ние от сърце желяем на автора, завършва рецензията си Ал. Ликов, да се освободи от своите концепции за жената, да разшири тънките си наблюдения над живота, да се вгледа дълбоко в нашата действителност и да открие други, здрави сюжети на своето вдъхновение.“ Романът е отбелязан още в сп. „Златорог“, 1939 г., кн. 5, с рецензия на Емил Коралов, във в. „Литературен глас“, 1939 г., бр. 421, от

Мара Кинкел и д-р.

„Осъдени души“ е плод на личните впечатления на Д. Димов от Испания. Интересът му към тая страна съществува още от юношеските години. Като студент той започва да изучава испански език^{#1} и по сведения на Борис Койчев и други негови съученици за Испания говори с востановление и екзалтация. През 1943 г. като асистент във Факултета по ветеринарна медицина той успява да издействува едногодишна стипендия за специализация в Мадрид в Института по хистология „Рамон и Кахал“. Рамон и Кахал е голям испански учен хистолог, носител на Нобелова награда за 1906 г., и след неговата смърт през 1934 г. основаният от него институт получава името му.

В своя спомен – „Димитър Димов – ученият и писателят“, в. „Вечерни новини“, бр. 6067, 2. IV. 1971 г. – проф. д-р Моско Москов, при когото Д. Димов е бил асистент, разказва, че е имал намерение да въведе в лабораторната работа импрегнационни методи за изследване на нервната тъкан, методи, разработени от Рамон и Кахал. Като е знаел, че Димов е напреднал в испанския език, проф. М. Москов решава, че той именно трябва да замине за Испания. „Затова използвах всичките си връзки, за да уредя въпроса.“ По-нататък М. Москов разказва: „Оттам се получиха няколко писма, отчасти възторжени, доколкото се описваше романтиката на испанското средновековие, отчасти тревожни със своите констатации за тогавашното общо състояние на Европа и частно на Испания. Получих и един брой на испански вестник, в който Димов беше написал статия за новата българска литература. За работата си в института «Рамон и Кахал» той пишеше подробно и с такава задълбоченост, сякаш в Мадрид не правеше друго, а само усвояваше импрегнационните методи. Той наистина ги усвои и се върна с чудесни препарати и с една научна публикация.“ Наистина в института Дим. Димов завършва един научен труд върху анатомията на домашните животни, който се отпечатва

1 Вж. Екатерина Иванова. „Из архива на Димитър Димов“, сп. „Пламяк“, 1971 г., кн. 15, и „Писма на Димитър Димов“, сп. „Литературна мисъл“, 1971 г., кн. 6.

@ и в сп. „Трудове на института «Рамон и Кахал» за библиотечни изследвания“ (т. 36, 1944 г.)^{#1}. Тоя труд получава висока оценка сред научните среди в института.

В Мадрид Димитър Димов прекарва около една година – от януари 1943 г. до пролетта на 1944 г. Голяма част от времето си той посвещава на изучаване на Испания и испанския живот. Неговата изключителна

наблюдателност е правела силно впечатление дори на испанците. Той е говорел вече прилично испански и е можел да води разговори с хора от различни среди. В своя спомен „Срещи с Димитър Димов в Испания“ (в. „Народна култура“, бр. 28, 1972 г.) Тодор Нейков разказва: „Димитър Димов живееше в евтин пансион, защото стипендията му беше скромна, но това му позволи да установи интересни контакти с дребни чиновници, с хора, дошли от провинцията, с непризнати още начеващи писатели и артисти. Ограничените му материални възможности му позволиха да види испанеца откъм по-недостъпни за чужденеца страни, в светлина, неуловима за мнозина, далеч от космополитизма на луксозните хотели и скъпите ресторанти, далеч от шумната надпревара между официалните и неофициалните представители на двата воюващи лагера. Той се доближи до пулсиращото, още кървящо сърце на испанския народ.“

Изглежда, за по-близкото опознаване на тогавашна Испания е спомогнала много връзката му с Хуан Едуардо Суньига, беден 26-27-годишен младеж, останал без образование, занимаващ се с литература. Покъсно Суньига става известен писател. Тогавя той често е ходел в българската легация (вероятно не е искал да се свързва с франкистки среди и е предпочитал чужденци) и изучавал български език. Заедно с Тодор Нейков превел на испански „Под игото“ и „Жетварят“. Подготвили и една антология на българския разказ. След смъртта на Дим. Димов, през 1969 г. Суньига разказва за своето приятелство с необикновения български „доктор“: „Бяхме приятели в един от най-бурните моменти от историята на Европа; може би затова нашето приятелство беше кратко, както всички приятелства, които се завързват в кризисно време.“ „Краткият мадридски период на Димитър Димов беше един спокоен престой, посветен на усъвършенствуване и задълбочаване в неговите проучвания и естествено той изживяваше тежко отпечатъка на Испания, който, като имаме пред вид последната му творба (вероятно Суньига има пред вид «Почивка в Арко Ирис» – Кн. I става ясно защо е проникнал толкова дълбоко в него.“

—
1 Вж. Хуан Едуардо Суньига, „Димитър Димов в Мадрид“, в. „Народна култура“, 1969 г., бр. 22,

„Често ходехме в книжарниците със стари книги близо до гара Медиодия, където е възможно да се намерят хубави творби на ниска цена. Димитър Димов четеше нашите големи съвременни романисти Пио Бароха, Перес Галдос, Бласко Ибаньес я дори прелистваше по някое литературно списание.“²³ За литературните му интереси разказва и Тодор

Нейков: „Беше си накупил пълните съчинения на Лопе де Вега, Калдерон, Тирсо де Молина, разбира се, «Дон Кихот» на Сервантес, а от по-новите най-важните произведения на Унамуно, Пио Бароха, Валие-Инклан и други.“

По всичко личи, че интересът на Дим. Димов към Испания не е бил туристически, а писателски, той е имал намерение да пише за Испания. Изключителната му наблюдателност натрупва у него богати впечатления, които ще му позволят по-късно в „Осъдени души“ да създаде един верен образ на испанския живот – пейзаж, атмосфера, обстановка, човешки отношения. Вероятно той се е пазел много да не създаде една „спаньолада“ – както с презрение испанците наричат тая туристическа литература, представяща оперно Испания – ками, разбойници, цигани и т. н. Той ловко избягва да описва неща, които не е виждал, например сражения, военни лагери и т. н. Навярно само испанци могат да открият някоя груба грешка в реалистичното изображение на писателя.

Описанието на йезуитите и йезуитския орден също почива на негови лични впечатления и познания. Ето какво разказва Тодор Нейков в Цитирания вече спомен:

„През есента на 1943 г. Димитър Димов заминава за Толедо, за да прекара там два-три дни. Остана там цяла седмица, като гост на... йезуитския орден.

– Пътувах на отиване в едно купе с католически монах. Не разбрах отначало, че е от йезуитския орден, и то от ръководството му. Разговорихме се и той ме изненада със своята непринуденост и голяма общителност. Често прекъсваше разговора, излизаше в коридорчето, издаваше някакво неспокойствие. Излязох и аз, да изпуша една цигара. Тогава видях в съседното купе една много хубава жена с особена, неиспанска външност. Погледите им се срещаха за секунда и с мъка се откъсваха един от друг.

Продължихме разговора и той ме покани да го посетя в Толедо.

Заинтригува ме неговата мъжествена външност и съвсем светския му начин да разговаря.

Посетих го на втория ден, след като обходих старата имперска столица – катедралата, къщата на Ел Греко, развалините на Балтазар. Тогава чак разбрах, че той е пръв заместник за Испания на Генерала (така се титулува върховният вожд на ордена), който има седалището си в Рим. Разговорите продължиха. Интересите му бяха най-разнообразни,

учудваше с познания из всички области и знаеше доста неща за България.

Може би създадох у него илюзията, че ме привлича католицизмът. Той ме покани да се преместя да живея в тяхната обител и ме задържа там като почетен гост няколко дни. Сега притежавам доста книги за ордена, а на заминаване отец Вепкус (така се казваше моят домакин) ми подари прочутата биография на Игнасио Лойола от отец Риваденейра с посвещение. Обещах да го посетя още веднъж.“

Тая книга е запазена от Тодор Нейков. Неизвестно по какви причини Димитър Димов настоял да я задържи у себе си. Има следното заглавие: „Животът на Св. Игнасио де Лойола, основател на братството на Исуса“ от отец Педро де Риваденейра, монах от същото братство. Изданието е от 1942 г. Посвещението е на български и гласи: „На многоуважаемия доктор Димитър Димов за спомен с най-сърдечно чувство на симпатия. От неговия добър приятел Падре Венкус. Мадрид, 12. 7. 1943.“ (Явно Тодор Нейков греша, като посочва есента на 1943 г. за време, когато Д. Димов е ходил в Толедо. Точната дата е м. юли.)

Суньига също споменава за срещи на Д. Димов с йезуити. „Спомням си, че в тези лаборатории (на института «Рамон и Кахал» – бел. р.) работеше някакъв литовски йезуит, с когото Димитър Димов разговаряше много често. Този йезуит имаше широки идеи и му даде много сведения за същината на своя религиозен орден; вероятно въпросите, които Димитър Димов задаваше върху строгите правила на йезуитския орден, му се струваха неочаквани. Твърде възможно е предоставените сведения, особено върху психологията на йезуитите и техния самоконтрол, да са послужили на Димитър Димов като основен материал за героя на «Осъдени души».“²⁴

Пред Борис Делчев Д. Димов също потвърждава, че в института „Рамон и Кахал“ е имало йезуити, с които той е влизал в контакт. Ето какво разказва Борис Делчев в своя спомен „Срещи и разговори с Димитър Димов“, сп. „Литературна мисъл“, 1971 г., кн. 4: „Монасите поддържали богословската теза за душата като духовна субстанция, дадена свише, която е безсмъртна и се намира вън от всякаква материална причинност. Само човекът обладава душа, твърдели те, затова той единствен преживява, страда и ликува. Напротив, Димов застъпвал научното схващане за душата като материално обусловена «психика» – резултат от дългата еволюция на животинските видове. И понеже монасите

24. Вж. цитирания вече спомен па Суньига.

държели на своето, веднъж в лабораторията, като посочил клетката с опитни мишки, шеговито-предизвикателно попитал: «Всякаква душа ли отричате на тези същества?» «Всякаква» – бил отговорът. «И всякакво преживяване, всякакво чувство за страдание?» «Да!» И за да покаже нагледно какво е отношението им към въпроса, един от тях взел клетката и я поставил под електрическо напрежение – от слабо към силно и по-силно. Животните настръхнали, започнали да цвърчат и да се гърчат, изпаднали в предсмъртен ужас. Строгите и съдържани монаси обаче, които често говорели за състрадание, ги гледали напълно равнодушно: нали според тях животните били само биологични автомати, неспособни на преживяване и страдание!

И както разказваше тези минали истории, Димов изведнъж свърна в друга насока.

– А без душа или с накърнена душа, според верующите, може да бъде и живият човек – произнесе делово той. И в гласа му неочаквано прозвуча съдържана ирония: – Например, ако допусне да се всели в него дяволът. В такъв случай на същото основание и човекът може да бъде подложен на всякакъв вид високо напрежение, дори да бъде физически унищожен, без да заслужава състраданието на своите подобни. Една абсурдна хипотеза (а тя може да се създаде във всеки момент, стига да е обществено потребна и да има условия за нея) и реалната грижа на човека се превръща в равнодушие и жестокост уж в името на високи принципи...

– ...Все пак има и от какво да си доволен – рекох аз, като погледнах работата от друга страна. – Без тези монаси твоите «Осъдени души» едва ли щяха да се родят. А и да бяха се родили, навярно нямаше да са това, което са сега.

– Съвършено вярно. Така е.

И без да изпада в тон на откровение, мълчаливият Димов се върна с няколко изречения към миналото.

Благодарение на близостта си с католическите монаси той добил възможност да вникне отблизо в реда и духа на йезуитския орден. Това му помогнало не само да концептира своята бъдеща книга, а и да изгради сюжетната ѝ структура, да набележи някои от главните образи в нея. Нещо повече, подпомогнат от същите монаси, той направил няколко пътувания из страната. Така че покрай тях можал да се запознае не само с нравите на клерикална Испания, а и с испанската география, с пейзажа и атмосферата на испанската земя. И ако правилно съм го разбрал, имената на селищата и местностите, където се развива действието на романа,

са взети не от ръководства по география, а са действителни имена, свързани с неговите тогавашни пътувания.“

„Осъдени души“ излиза за пръв път през 1945 г., издателство „Хемус“, след което бива отпечатан още седем пъти: 1957 г., изд. „Народна култура“; 1960 г., изд. „Български писател“; 1966 г. като т. II на Събрани съчинения, изд. „Български писател“; 1970 г., изд. „Български писател“; 1971 г., изд. „Български писател“. През 1945 г. получава литературната премия „Хемус“ на името на Веселина Дервентска. Откъси от „Осъдени души“ са препечатани в „Лъжа вековна. Сборник от антирелигиозни разкази и стихотворения“. БП, 1959, и в „За свободна Испания. Обществено-литературен сборник“, С., 1949 г. При това съпоставката между изданието от 1945 и изданието от 1960 г. доказва, че Д. Димов е продължил да работи върху стила и езика на романа си и при следващите му издания.

Димитър Димов се е стремил главно към премахване на чуждиците от езика си. Например: „Протестирам срещу това сутествивно разпитване на свидетелите“ („Осъдени души“, 1945 г., стр. 154) – в изданието от 1960 г. „сугестивно“ става „преднамерено“. „Той минаваше през лагера със сублимно (възвишено) мълчание“ (стр. 278–227) „... един безумец, един стерилен (безплоден) човешки дух...“ (стр. 356–288). „Луис... все още пазеше педантично (грижливо) равновесието на нервите си...“ (стр. 52–42). „Сюжетът бе съвсем банален (обикновен)...“ (стр. 98–81). „Каква атракция! (Колко забавно!)“ (стр. 232–190). „След коректен (учтив) поздрав...“ (стр. 164–134). „...и двамата се намираха в едно и също състояние на абсолютна (пълна) невъзможност да се върнат към нормалното съществуване на другите хора“ (стр. 51–41). „Фани бе напълно имунна (противоустойчива) срещу романтиката“ (стр. 95–79). „Сервилността (раболепието) ме накара да споделя опасенията му“ (стр. 325–264). „Този импулс (порив) я бе завладял напълно...“ (стр. 299–242). „Това бе уморен, меланхоличен (скръбен) глас“ (стр. 318–257). „И Фани пак почувствува, че в това лице имаше нещо нереално (недействително)...“ (стр. 210–172). „Кръвта и духът му са еманация (излъчване) на самия Лойола“ (стр. 324–263). „Двата стари куршума, изстреляни от виртуозни (изкусни) коварни стрелци, го улучиха добре“ (стр. 248–203) и т. н.

1 Думите в скоби са от изданието 1960 г., а цифрите означават страниците от изданието от 1945 г. и 1960 г.

Замяната на чуждици е последователна и настойчива. Димитър Димов заменя дори думи, които са добили гражданственост и широка употреба в нашия език. Например морален – нравствен, коректен –

учтив, абсолютна – пълна, нереално – недействително, абсурдно – безсмислено, мистификации – тайнствености. Понякога тая замяна е механична и засяга съдържанието на думата. На стр. 32 (изданието 1960 г., стр. 26) има следното изречение: „Тя често проявяваше нахалството да се влачи след него и да го изненадва с подобни мистификации.“ „Мистификации“ е заменена с „тайнствености“, но в случая Луис Ромеро подозира Едит именно в желание да извърши мистификация. На стр. 72(58) има следното изречение: „Да погледаме Веласкес! ... Виж каква серия от микседемни идиоти... Тази грозота ме успокоява повече от сексапилните богородици на Мурильо.“ В поправено издание „микседемни“ е отпаднало, вероятно като твърде специален медицински термин, а „сексапилни богородици“ е поправено на „чувствени богородици“. Но „чувствени“ не може да придаде тоя нюанс на ирония, тая неочакваност на съчетанието, тая яркост и парадоксалност на виждането, както „сексапилните богородици на Мурильо“. На стр. 171(140) има следното изречение: „Тя го желаше с всички фибри на тялото си, с оня пароксизъм, в който изпадат чувствата, когато човек знае, че би могъл да откъсне любимото същество като разкошен, недокоснат от други, узрял плод.“ Тук „пароксизъм“ е заменен с „пристъп“. Но явно е, че думата „пристъп“ е твърде неутрална и бледа, за да предаде състоянието на крайна душевна възбуда у Фани. Възможно е да има българска дума, която да замени медицинския термин „пароксизъм“, но тук авторът е вървял по линия на едно догматично, недиференцирано отношение към собствения си стил и творческа природа.

Другият тип поправки са стилно-граматически и се отнасят до изясняване, уточняване, облекчаване на фразата. Например думата „съзна“, която се повтаря толкова пъти, тук на много места е заменена с „почувствува“, „стори й се“, „усети“ и д-р. На стр. 89(73) е поправено следното изречение: „Тя... остана в ръцете му тъй свършено неподвижна и студена, като че тази прегръдка не я засягаше ни най-малко, като че бе някакво случайно сблъскване от негова страна, от което тя се залюля по закона за предаване на движението.“ В поправеното издание „по закона за предаване на движението“ е изпуснато като излишно. Стр. 67(55): „...Казаха му, че англичанката е излязла преди малко, след като от своя страна бе питала за него.“ В поправеното издание „от своя страна“ е отпаднало. Стр. 39(32): „...Но дори и в тоя случай нямаше да бъде алчността, която щеше да определи постъпките

му...“ Поправено на: „Но дори и в тоя случай не алчността щеше да определи постъпките му.“ Ясно е, че първата конструкция е чужда на

българския синтаксис. Стр. 171(140): „...Би дала всичко, за да го притежава не цяла вечност, а само една нощ, един час, една минута“ – „...Би дала всичко за нощ, един час, една минута.“ Стр. 112(92): „Първото качество, с което поразяваше това лице...“ – „Първото нещо, с което поразяваше това лице...“ Стр. 204(167): „Тя продаде разкошната си кола и с получените пари купи четири камиона“ – „Тя продаде разкошната си кола и купи четири камиона.“ Стр. 334(271): „Той придържаше с ръцете си един велосипед...“ – „Той придържаше един велосипед.“ Ясно е и при двата случая, че „с получените пари“ и „с ръцете си“ са излишни и изхвърлянето им облекчава фразата.

Общо взето, с малки изключения, направените промени не променят смисъла на изречението, а само го уточняват или акцентуват върху него.

При второто издание са отпаднали думи, изречения и пасаж, при някои от които е трудно да се реши какви съображения са ръководили автора. На стр. 16(15): „И вълнение, подобно на срам, раздвижи гърдите на Луис, когато спусна пари в шепите на тия унизени от безработицата герои на червения Мадрид.“ В поправеното издание изречението завършва със „спусна пари в шепите им“. На стр. 27(23) след изречението „Всички тия обитатели на тъжните квартали...“ са изпуснати следните две изречения: „Тия инвалиди, тия вдовици, деца и девойки без поддръжка, нямаха пенсии, не заслужаваха помощ, защото мъжете от квартала бяха извършили страшното престъпление да бранят републиката, да се бият за свободата си. Нещастници с ампутирани крака, с смазани ръце, с изгорени от огнепръскачки очи, трябваше да изгният в дрипите си, да бъдат изядени от въшките си, защото бяха стреляли от барикадите срещу полудиви марокански орди, срещу платени чужди наемници.“

На стр. 28(23): „Луис обиколи тези печални останки на гражданския подвиг“ – „...тези печални улици“.

На стр. 153(125) след изречението „Потвърждавате или отричате думите на отец Рикардо?“ следва: „Фани не знаеше дали според испанския закон за углавното съдопроизводство свидетелите от едната страна можеха да задават въпроси на тия от другата. Подобно съдопроизводство изобщо едва ли съществуваше някъде.“

На стр. 157(128) след изречението „С вдигнати юмруци работниците поздравляваха Фани“ (В първото издание вместо „Фани“ е „в такт“) следва: „Viva inglaterra!... Viva inglaterra!“

На стр. 230(189) след „...бе, потаен до непроницаемост“ е изпуснат следният пасаж: „преди да каже някоя лъжа, резервите се умствено и

четете без угризение порнографични книги, късайки страниците им (тъй като орденът забраняваше четенето на такива книги, но не и на откъснатите им страници.“

На стр. 260 (212) след пасажа, който завършва с „честен, народен труд“ е изпуснато следното изречение: „Имаше нещо у този народ, което пречеше на Фани да се смее, което я караше дори да потреперва.“

/другаде са изпуснати отделни думи и изречения без особено значение за съдържанието на романа.

Въпреки че някои поправки, особено замяната на чуждици, засягат художествената тъкан на произведението и влизат в противоречие с особеностите на Д. Димовия стил, те са направени без външна намеса и внушение, затова сме длъжни да се съобразим с волята на автора и да възприемем последния текст на „Осъдени души“.

През 1945 г. в атмосферата на остра идеологическа борба и консолидация на прогресивните сили върху основата на партийната платформа „Осъдени души“ се оценява като роман с актуално политическо звучене. Във в. „Работническо дело“ Иван Руж оценява романа като „нов успех на нашата прогресивна литература, която получи широки възможности за развитие след 9 септември. «Осъдени души» показва, че в българската литература навлизат млади, талантиливи прогресивни писатели, които ще я издигнат на нови, непознати досега висоти“ („Един премиран роман“, в. „Работническо дело“, 1946 г., бр. 148 от 5 юли).

Петър Динеков също подчертава обществения смисъл и значение на романа: „«Осъдени души» е колкото личен роман на една англичанка и един испански монах, толкова и роман на широки обществени отношения... В тая борба на двете Испании Димов е явно на страната на нова република Испания“ (сп. „Изкуство“, П, 1946 г., кн. 6). По-нататък в рецензията си П. Динеков се спира на художествените особености на романа и особено подчертава умението на Д. Димов „да рисува човешката психика с цялата ѝ сложност“.

Малчо Николов („Един роман за съвременна Испания“, в. „Литературен фронт“, П, 1945 г., бр. 14) и Цветан Минков („Българската литература днес“, сп. „Език и литература“, 1946 г., кн. 1) намират, че Д. Димов не е представил съвременна Испания, а се е ограничил с „лични истории“, които нямат нищо общо със съвременния живот. Малчо Николов смята, че „склонността на автора към подробности, че и пресилени анализи значително го е отклонила от възможността да даде едно по-широко и подробно изображение на народния испански живот в неговите колективни и индивидуални прояви“. Въпреки че намира романа оригинален,

Малчо Николов открива недостатъци, които според него говорят за „изобразителна и композиционна неопитност“.

В сп. „Изкуство“, 1947 г., кн. 1, Стоян Каролев подлага на подробен анализ „идейността“ и „образността“ в „Осъдени души“. Той свързва авторската присъда над неговата героиня Фани С отношението му въобще към осъдения свят. Тук той вижда „прогресивната тенденция“ на романа, която Димитър Димов прокарва „със средствата на добрия психолог реалист“. Според Ст. Каролев „Осъдени души“ е роман „преди всичко лично-психологически, а после идейно-граждански“. Но тук се разкрива и основната слабост на книгата: „Идейникът и гражданинът Димитър Димов е останал назад от художника и това е една от причините на нарушеното единство между идейност и образност на отделни места в книгата.“

В сп. „Читалище“, XXIV, 1946 г., кн. 6, Пенчо Пенев оценява „Осъдени души“ като „обществено-прогресивен“ роман, но в същото време го намира „идейно и обществено неясен и неубедителен“ поради това, че на преден план не стоят социалните проблеми.

Интересно е мнението на един от критиците на в. „Изгрев“. Във в. „Изгрев“, 1946 г., бр. 406, 31. I, Иван Богданов прави опит да намери мястото на „Осъдени души“ в тогавашната литература и идеологически живот. Той също открива „идейна неяснота“ в романа. Според Иван Богданов още с „Поручик Бенц“ Д. Димов дал хубави обещания и сега се разкрива като талантлив автор, „но още без задълбочено отношение към живота“. Гадайки върху бъдещето на „Осъдени души“, авторът на рецензията достига до заключението: „Въпреки несъмнените качества, които притежава тази книга, едва ли тя ще остане в нашата литература.“ Той обосновава гледището си с това, че героите на Д. Димов са „изключителни, парадоксални, и следователно – нереални“. „«Осъдени души» ще има успех, заключава Иван Богданов, но това ще се дължи на фабулата и на стила, и никак не на проблемите, вложени в нея, а следователно този успех ще бъде краткотраен.“

Общо взето, критиката разглежда „Осъдени души“ като литературно събитие, като важно явление в идейно-естетическия живот. Почти всички отбелязват високите художествени качества на книгата, нейната „прогресивна тенденция“, идейното развитие на самия автор след „Поручик Бенц“ към сериозните социални и философски проблеми на времето. Многобройните отзиви и разисквания разкриват сериозната роля, която романът изиграва в литературния живот на този период.

За „Осъдени души“ пишат още Георги Константинов във в.

„Радикал“, 1945 г., бр. 13; П. Зарев – във в. „Отечествен фронт“, 1945 г., бр. 322; Максим Наимович – във в. „Ведрина“, 1946 г., бр. 1, и д-р.

Текстът на настоящото издание е сверен с изданието от 1930 г., но тъй като съпоставката с първото издание на романа доказва наличието на очевидни смислови грешки, в това издание сме си позволили да възстановим отделни думи и изрази според 1-то издание на „Осъдени души“, които по-долу отбелязваме:

Ст. 243. Възстановяваме репликата на дон Луис: „Заминавам за Аржентина“, без която остава непонятен следващият пасаж: „За дон Индалесио нещастията, които постигаха Испания, се дължаха на това, че благородниците ѝ от векове насам напущаха родината си и емигрираха в Америка.“

Стр. 274: „Влезе в музея и заскита из залите между портретите на крале и светци...“ „влезе ... и заскита из залите...“

Стр. 277: „Тази грозота ме успокоява повече от чувствените богородици на Мурильо“ в. „...чувствените благородници...“

Стр. 296: „Жак Мюрие се бе събудил отдавна, но седеше до прозореца в лошо настроение и гледаше разсеяно как железносивите маслени вълни на океана...“ в. „желязносивите маслинени вълни на океана...“

Стр. 302: „Фани не можеше да си представи нищо по-страшно от този измокрен до кости човек“ в. „...нищо по-страшно...“

Стр. 363: „След малко слънцето се скри зад хоризонта и само зъберите на Сиера Невада, покрити с вечен сняг, продължаваха да светят като фарове във вечерния здрач“ в. „... във вечния здрач“.

Стр. 410: „Но и в двата случая Фани почувствува, че нещо се бе отчупило от любовта ѝ, нещо бе изчезнало от мистичния образ на Ередиа...“ в. „...от митичния образ на Ередиа...“

Стр. 430: „Ала с колко висока цена, с какви мъки, с какъв риск и излагане на смъртна опасност щеше да го купи!“ в. „...с какви мъки, с какъв риск...“

Кръстьо Куюмджиев

КРАЙ

© 1945 Димитър Димов

Източник: <http://dubina.dir.bg>
Сканиране и обработка: Сергей Дубина
Книжното тяло е любезно предоставено от Галя Янакиева

Публикация:

ПОРУЧИК БЕНЦ, ОСЪДЕНИ ДУШИ
ДИМИТЪР ДИМОВ СЪЧИНЕНИЯ, т. I.

Редактор ТАТЯНА ПЕКУНОВА Художник ЕЛЕНА МАРИНЧЕВА Худ. редактор
СТЕФАН ГРУЕВ Техн. редактор ЛИЛЯНА ДИЕВА Коректор ДОБРИНКА ДИМОВА
Формат 32/84/108; тираж 70113; печатни коли 33; издателски коли 27,72; у. и. к. 29,25;
л. г. VI/55; изд. 5514; поръчка 37/1981 г. на изд. „Български писател“; дадена за набор
на 10. X. 1980 г.; из. от печат т 15. IV. 1981 г.; цена 3,88 лв.

ДП „Димитър Благоев“ – София

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/2386>]